น้อมบูชาอาจริยคุณ
แด่ ท่านอาจารย์วศิน อินทสระ
เนื่องในมงคลวาระ ๘๐ ปี
เพชรแห่งการเผยแผ่ธรรม

ผู้สละโลก

วศิน อินทสระ

ISBN 974341-479-7

พิมพ์ครั้งที่ ๗ : กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗
จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม เป็นธรรมทาน โดยชมรมกัลยาณธรรม
www.kanlayanatam.com

หนังสือดี ลำดับที่ ๓๑๓

เพื่อเผยแผ่เป็นธรรมทานและบริจาคไปยังห้องสมุดต่างๆ
หนังสือนี้จัดพิมพ์จากเงินบริจาค หากท่านไม่ประสงค์เก็บรักษาไว้
โปรดกรุณามอบให้ห้องสมุดและผู้ที่สมควรได้รับต่อไป

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พ.ศ. ๒๕๒๐
พิมพ์ครั้งที่ ๒ : พ.ศ. ๒๕๒๘
พิมพ์ครั้งที่ ๓ : พ.ศ. ๒๕๓๘
พิมพ์ครั้งที่ ๔ : พ.ศ. ๒๕๔๐
พิมพ์ครั้งที่ ๕ : พ.ศ. ๒๕๔๙
พิมพ์ครั้งที่ ๖ : พ.ศ. ๒๕๕๗

ตรวจอักษร : ยุวดี อึ๊งศรีวงษ์
พิมพ์ต้นฉบับ : เสาวคนธ์ กล่อมไมตรี
ออกแบบปกและรูปเล่ม : น้ำมนต์-นะโม

พิมพ์ที่ บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๙๔๑-๖๖๕๐-๑

คำอนุโมทนา

เมื่อชมรมกัลยาณธรรมโดยทันตแพทย์อัจฉรา กลิ่นสุวรรณ์ ผู้เป็นประธานชมรม ได้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ เรื่อง “ผู้สละโลก” เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดียิ่ง

หนังสือเรื่องนี้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๒๐ ขณะนั้นข้าพเจ้าอายุ ๔๒ ปี บัดนี้ข้าพเจ้าอายุ ๘๐ ปีเศษแล้ว ยิ่งอยู่ในโลกไปนานวันข้าพเจ้ายิ่งมองเห็นโทษของโลก ทั้งโลกคือสังคมมนุษย์ และโลกคือรูปขันธ์กล่าวคือร่างกายนี้มากขึ้นตามวันเวลาที่ล่วงไป ยิ่งอายุมากขึ้นเท่าใด โลกคือร่างกายนี้ก็แสดงให้เห็นโทษมากขึ้นเท่านั้น สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก (พหุทุกฺโข โข อยํ กาโย พหุอาทีนโว)” ในที่สุดเราทุกคนก็ต้องสละโลก คือร่างกายนี้ไป อย่างที่พระรัฐบาลกล่าวว่า “สัตว์โลกไม่มีสิ่งเป็นของของตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป (อสฺสโก โลโก สพฺพํ ปหาย คมนียํ)”

พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า “เราบัญญัติโลก เหตุเกิดของโลก ความดับโลก และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับโลก ในร่างกายอันมีประมาณวาหนึ่งนี้ ซึ่งมีสัญญาและมีใจครอง”

(โรหิตัสสสูตร)

ทรงแสดงอริยสัจ ๔ โดยยกเอาคำว่า “โลก” แทนคำว่า “ทุกข์” เพราะตรัสกับเทพบุตรผู้มีฤทธิ์เหาะสำรวจโลก

เรื่องใดอันจะพึงกล่าวนอกจากนี้ ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วในคำนำแห่งการพิมพ์ครั้งแรก ซึ่งได้นำมาลงพิมพ์ไว้ในที่นี้ด้วยแล้ว หวังว่าหนังสือเรื่องนี้จะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านพอสมควร ขอท่านผู้อ่านพึงพิจารณาโลกตามความเป็นจริง ก็จะได้มองเห็นคุณและโทษของโลก เข้าไปเกี่ยวข้องกับโลกอย่างระมัดระวัง เมื่อเห็นโทษแล้วจะได้มีปัญญาในการสลัดออก อยู่ในโลกอย่างมีปัญญาเข้าใจโลก ในที่สุดก็จะได้หลุดพ้นจากโลกไป ไม่ต้องหวนกลับมาสู่โลกนี้อีก

ขออนุโมทนาต่อกุศลเจตนาของชมรมกัลยาณธรรมไว้ในโอกาสนี้ด้วย

ด้วยความปรารถนาดีอย่างยิ่ง

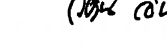

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

คำนำของชมรมกัลยาณธรรม

เมื่อชมรมกัลยาณธรรมได้จัดพิมพ์วรรณกรรมอิงหลักธรรมเรื่อง “พระอานนท์พุทธอนุชา” ซึ่งได้รับยกย่องจาก Encyclopedia of World Literature in the 20th Century ยกย่องให้เป็นวรรณกรรมโลกแล้ว ก็หวังจะได้จัดพิมพ์และเผยแผ่วรรณกรรมธรรมอันทรงคุณค่าเรื่องอื่นๆ ของท่านอาจารย์วศินอินทสระ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธรรมนิยายอิงชีวประวัติในสมัยพุทธกาล เรื่อง “ผู้สละโลก” ในที่สุดธรรมะก็จัดสรรเมื่อทราบข่าวว่า “ปันธรรม แทนคุณ” กัลยาณมิตรของข้าพเจ้าเธอได้จัดพิมพ์ “ผู้สละโลก” เพื่อการกุศล ฯ ข้าพเจ้าจึงขออนุญาตนำต้นฉบับนั้นมาจัดพิมพ์ในนามชมรมกัลยาณธรรมซึ่งทำให้สามารถลดขั้นตอนการเตรียมงานไปได้มาก มีทีมงานหลายท่านที่มีส่วนในการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมร่วมกับเธอในครั้งนี้ ในนามของชมรมกัลยาณธรรม ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณและขออนุโมทนาบุญทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

พระสาวกทั้งหลายที่ได้กล่าวถึงใน“ผู้สละโลก” นี้ ล้วนเป็นร่องรองของมนุษย์ผู้สามารถพัฒนาตนไปจนถึงความสิ้นสุดกิเลสและสิ้นสุดการเดินทางในสังสารวัฏ แต่ละท่านมีที่มาแตกต่างกันแต่มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน โดยท่านผู้สละโลกเหล่านี้ล้วนแต่ต้องสละกิเลสก่อนทั้งสิ้น ดังนั้นผู้อ่านทุกท่านจึงมีสิทธิ์ที่จะเป็นผู้สละโลกได้เช่นกัน ด้วยลีลาการนำเสนอที่เปี่ยมด้วยคุณค่าสาระธรรมพร้อมความงดงามในทางวรรณศิลป์ของท่านอาจารย์วศิน อินทสระ ผลงานธรรมนี้จึงมีเสน่ห์เปี่ยมคุณค่าควรแก่การศึกษาอาศัยเป็นแนวธรรมในการเดินทางเพื่อ “สละโลก”ตามลำดับไป

ข้าพเจ้าขอยกเอาตอนท้ายคำอนุโมทนาในการพิมพ์ครั้งแรกของท่านอาจารย์ซึ่งท่านเขียนไว้ดีมากมากล่าวซ้ำ **เพื่อน้อมบูชาอารจิยคุณแด่ท่านอาจารย์วศิน อินทสระ ในมงคลวาระ ๘๐ ปี เพชรแห่งการเผยแผ่ธรรม ดังนี้** *“บุญกุศลใดที่จะพึงบังเกิดแก่ท่านอาจารย์ในการเขียนหนังสือเล่มนี้ ด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังศรัทธา ขอบุญกุศลนั้นพึงเป็นเพื่อนใจ หยั่งลงเป็นอุปนิสัยบารมี คอยกระตุ้นเตือนชักนำให้ท่านอาจารย์เป็นผู้มีปกติเห็นโทษและเห็นภัยในโลก ไม่ติดโลก ไม่ติดในภพ มีปัญญาในการสลัดตนออก มีจิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ดำรงตนอยู่อย่างอิสระได้รับความสงบเย็นเต็มที่ในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศดีแล้วด้วยเถิด”*

กราบขอบพระคุณและอนุโมทนาบุญทุกท่าน

ทพญ.อัจฉรา กลิ่นสุวรรณ์

ประธานชมรมกัลยาณธรรม

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๑

เรื่องผู้สละโลกนี้ เป็นประวัติของพระสาวกบางท่านซึ่งได้สละความสุขอย่างโลกๆ มาแสวงหาความสุขทางธรรม และท่านก็ได้พบความสุขนั้นสมใจหมาย

อันที่จริง ท่านเหล่านี้มี**พระสารีบุตร** เป็นต้น พิจารณาตามประวัติแล้ว มีโอกาสเป็นอันมากในการที่จะเสวยความสุขทางโลกอย่างที่ชาวโลกมุ่งมอง ปักใจใฝ่ฝัน และแสวงหาอย่างชนิดที่เรียกว่า “ทุ่มชีวิตลงไปทั้งชีวิต” แต่ท่านเหล่านั้นกลับสละทิ้งอย่างไม่ใยดี ไปมีชีวิตอยู่อย่างง่ายๆ ไม่มีความวุ่นวายกังวล บางท่านเป็นถึงพระราชาครองแคว้น เช่น **พระมหากัปปินะ** เมื่อได้ตัดสินพระทัยสละโลกมาอยู่ภายใต้ร่มธงแห่งธรรมแล้ว ทรงเปล่งอุทานอยู่เสมอๆ ว่า “สุขจริงหนอๆ” ทั้งนี้เพราะความสุขทางธรรม - สุขอันเกิดจากความสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลนั้น เป็นความสุขที่ประณีต ชุ่มเย็นในดวงจิต เหนือความสุขทางโลกียารมณ์อันเจือด้วยความกระหาย เร่าร้อนกระวนกระวายและทุกข์ รายละเอียดเกี่ยวกับข้อความทำนองนี้มีอยู่แล้วดาษดื่นในหนังสือเล่มนี้

ในศาสนานี้ ท่านผู้สละโลกเพื่อโลกเป็นพระองค์แรกก็คือ **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ทรงมองเห็นว่า การหมกมุ่นอยู่ในโลกนั้นเป็นการยากที่จะช่วยเพื่อนมนุษย์ให้พ้นทุกข์ได้ เหมือนคนไข้รักษาคนไข้ด้วยกัน จะทำได้สักเท่าใด แต่เมื่อจิตใจพ้นจากโลกแล้ว การหลั่งประโยชน์แก่โลกย่อมทำได้เต็มที่ และมีผลยั่งยืนแก่โลกนั้น

คำว่า**โลก** ที่กำลังพูดถึงอยู่นี้ มิได้หมายถึงโอกาสโลก แต่หมายถึง **กามโลก** คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัส อันยั่วยวนใจเป็นบ่วงบาศคล้องใจสัตว์ให้จมอยู่ หมกมุ่นพัวพัน ลุ่มหลงอยู่ในกามโลกนั้น บางทีพระพุทธองค์ทรงเรียกสิ่งนี้ว่า ตะปูตรึงใจ (เจโตขีละ) นอกจากสิ่งเร้าภายนอกคือกามคุณ ๕ ดังกล่าวแล้วยังมีแรงกระตุ้นภายใน คือ กิเลส เช่น ความกำหนัด เพราะความดำริถึง (สังกัปปราคะ) ความปักใจใฝ่ฝันใคร่ได้ใคร่มีซุ่มอยู่ในดวงจิตเหมือนเชื้อเพลิงอย่างดีซุ่มอยู่ด้วยน้ำมัน พอไฟคือสิ่งเร้าภายนอกมากระทบก็พลันลุกไหม้เผาทั้งน้ำมันและเชื้อเพลิงนั้น

ด้วยเหตุนี้แหละ พระองค์ผู้ทรงสละโลกเป็นปฐมจึงตรัสว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสและความนึกคิด (อันเจือด้วยกาม) นั้นเป็นของร้อน - ร้อนเพราะเพลิงกิเลสมีราคะเป็นต้น และร้อนเพราะเพลิงทุกข์มีความเกิดเป็นอาทิ (อาทิตตปริยายสูตร)

การได้รู้เรื่องเหล่านี้ไว้บ้างก็เป็นการดี เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต เพราะเมื่อชีวิตประสบความเร่าร้อนขึ้นเมื่อใดจะได้รู้สึกตัวและมองเข้ามาในตนว่า “บัดนี้เราถูกเพลิงกิเลสเผาเอาแล้ว” แทนการโวยวายป้ายโทษให้แก่ผู้อื่นโดยส่วนเดียว มิได้แลเหลียวถึงกิเลสในใจตนบ้างเลย ถ้าไม่มีกิเลสต่างๆ อันเป็นเหมือนเชื้อเพลิงแล้วอารมณ์ต่างๆ ภายนอกที่ได้ประสบ ซึ่งโดยปกติทำให้เร่าร้อนนั้นก็ไร้ความหมายไปเอง เหมือนเอาคบเพลิงแหย่ลงไปในแม่น้ำ

ตราบใดที่ยังมีกามราคะ ตราบนั้นก็ยังต้องเกิดอีกในกามโลกอันเกลื่อนกล่นไปด้วยสุข (เล็กน้อย) และทุกข์ (อันหนักหน่วงยืดเยื้อยาวนาน) ต้องชอกช้ำขมขื่นเมื่อจำต้องดื่มอารมณ์อันแสลงใจ

มีภัยอันตรายอยู่รอบด้าน ซึ่งตนเองทำให้เกิดขึ้นบ้าง คนอื่นทำให้เกิดขึ้นบ้างทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทุกข์ภัยเหล่านั้นทั้งหมดย่อมมีความเกิดเป็นมูลฐาน

ความสุขอันใดที่โลกหยิบยื่นให้ นอกจากจะเล็กน้อยแล้วยังเจืออยู่ด้วยทุกข์ มีทุกข์แอบแฝงซ่อนเร้นเข้ามาเหมือนเหยื่อที่พรานเบ็ดเกี่ยวเอาไว้เพื่อความพินาศวอดวายของปลา

รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัส อันยั่วยวนใจนั่นแหละพระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า **"โลกามิส - เหยื่อของโลก"** ผู้ไม่กำหนดรู้โทษของเหยื่อเหล่านี้ เข้าไปเกี่ยวข้องอย่างตะกละตะกลามลุ่มหลงผูกพันย่อมถูกเบ็ด คือ ความทุกข์เกี่ยวเอาจนไม่อาจดิ้นให้หลุดเพื่ออิสรภาพของตนได้ ต่อแต่นั้นก็หยั่งลงสู่ทุกข์ (ทุกฺโขติณฺณา) มีทุกข์ดักอยู่เบื้องหน้า (ทุกฺขปเรตา) คร่ำครวญอยู่ว่าทำอย่างไรหนอเราจักพ้นทุกข์นี้ได้

ผู้สละโลก คือท่านผู้สละเหยื่อของโลก ไม่ติดเหยื่อของโลก เป็นผู้อันโลกจะครอบงำย่ำยีมิได้ ย่อมเที่ยวไปในโลกได้อย่างเสรีเหมือนเนื้อที่ไม่ติดบ่วงของพรานไพร แม้บางคราวจะเกี่ยวข้องอยู่ด้วยบ่วง นอนทับกองบ่วงอยู่ แต่บ่วงก็หาทำอันตรายแต่ประการใดไม่ ดังพระพุทธวจนะอันลึกซึ้งจับใจที่ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ! เนื้อป่าที่ติดบ่วงแล้ว นอนทับบ่วงอยู่ย่อมถึงความเสื่อมความพินาศ หนีไปไม่ได้ตามปรารถนา ถูกพรานเนื้อกระทำเอาได้ตามต้องการฉันใด **สมณพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งที่ยังใฝ่ฝัน ลุ่มหลง ติดพัน เข้าไปเกี่ยวข้องกับกามคุณ ๕ โดยไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเครื่องสลัดตนออก สมณพราหมณ์พวกนั้น**

ย่อมถึงความเสื่อม ความพินาศ ถูกมารใจบาปกระทำเอาได้ตามต้องการฉันนั้น

ส่วนสมณพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ไม่ใฝ่ฝัน ไม่ลุ่มหลง ไม่ติดพัน เข้าไปเกี่ยวข้องกับกามคุณ ๕ โดยเห็นโทษมีปัญญาเครื่องสลัดตนออก สมณพราหมณ์พวกนั้นย่อมไม่ถึงความเสื่อม ความพินาศ ไม่ถูกมารผู้ใจบาปกระทำเอาได้ตามต้องการ เหมือนเนื้อป่าที่ไม่ติดบ่วง แม้จะนอนทับกองบ่วงอยู่ก็ย่อมไม่ถึงความเสื่อม ความพินาศ เมื่อพรานเดินเข้ามาก็หนีไปได้ตามปรารถนาไม่ถูกพรานทำเอาได้ตามต้องการ" (ปาสราสิสูตร ๑๒/๓๒๘)

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "สัตว์โลกผูกพันอยู่ในความหลง ตกอยู่ในความมืด มีน้อยคนที่จะเห็นแจ้งตามเป็นจริง เพราะฉะนั้นจึงมีน้อยคนที่ไปสวรรค์ เหมือนนกที่ติดข่ายของนายพรานแล้ว น้อยตัวที่จะพ้นไปได้"

โลกียมหาชนนั่นเอง ตกอยู่ในความมืด เป็นผู้บอดเพราะไม่มีปัญญาจักษุ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นผู้ใจบอด ไม่อาจมองเห็นสัจจะแห่งโลกได้ เขามีแต่ตาเนื้อสำหรับเห็นรูปต่างๆ อันยั่วยวนให้หลงใหลหรือให้หลงรัก หลงชัง แล้วดิ่งลงไปในนรก **คนไปสวรรค์เหมือนเขาโค ส่วนคนไปนรกเหมือนขนโค**

คนทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย ไม่มีใครพ้นได้ ความตายของปุถุชนมีคติไม่แน่นอน บางชาติตกนรก บางชาติไปสวรรค์ บางชาติเกิดในกำเนิดดิรัจฉาน บางชาติเป็นเปรต เป็นอสูรกาย สุดแล้วแต่กรรม น่าหวาดเสียว น่ากลัว ความทุกข์ในกำเนิดดิรัจฉาน เช่น สุนัข เป็นต้น ช่างน่ากลัวเสียนี่กระไร !

แม้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็น่าหวาดเสียวอยู่นั่นเอง เพราะมนุษย์มีหลายประเภท หลายสภาพ บางคนพิกลพิการ อดอยาก เจ็บกาย เจ็บใจ อยู่ตลอดชีวิต แม้คนที่มั่งมีและมีอวัยวะสมบูรณ์ก็ยังถูกกิเลสเผาให้เร่าร้อนอยู่เป็นประจำ

ความต้องการออกจากโลกเป็นโลกุตตรชนนั้น เป็นทรรศนะและอุดมคติของนักปราชญ์ ทั้งนี้เพราะได้มองเห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า **โลกนี้ไม่มีอะไรควรยึดมั่น สิ่งใดที่บุคคลเข้าไปยึดมั่นสิ่งนั้นก่อให้เกิดทุกข์เสียทุกครั้งไป** ความสุขก็เล็กน้อยไม่พอกับความทุกข์ที่กระหน่ำอยู่ทุกเวลามิได้เว้น

โลกนี้มีความทรุดโทรม แวดล้อมอยู่ด้วยทุกข์รอบด้าน มีปัญหามาก พร่องอยู่เป็นนิตย์ มีความขัดข้องที่จะต้องแก้ไขอยู่เสมอ

ข้าพเจ้าเชื่อว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นกัลยาณมิตรของท่านผู้ต้องการสละโลก (แม้จะยังสละไม่ได้ก็ตาม) และแม้ท่านผู้ยังต้องการอยู่ในโลกอย่างไม่เป็นทาสของโลกหรืออยู่อย่างมีทุกข์น้อยที่สุด หนังสือเล่มนี้ก็คงเป็นเพื่อนที่ดีของท่านได้อยู่นั่นเอง

บุญกุศลใดที่จะพึงบังเกิดแก่ข้าพเจ้าในการเขียนหนังสือเล่มนี้ด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังศรัทธา ขอบุญกุศลนั้นพึงเป็นเพื่อนใจหยั่งลงเป็นอุปนิสัยบารมีคอยกระตุ้นเตือนชักนำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้มีปกติเห็นโทษและเห็นภัยในโลก ไม่ติดโลก ไม่ติดในภพ มีปัญญาในการสลัดตนออก มีจิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ดำรงตนอยู่อย่างอิสระ ได้รับความสงบเย็นเต็มที่ในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศดีแล้วด้วยเถิด

วศิน อินทสระ

๙ ธันวาคม ๒๕๒๐

สารบัญ

พระสารีบุตร **๑๓**

๑. หญ้าสดในทะเลทราย ๑๔
๒. บัวเหนือน้ำ ๒๖
๓. ผ้าขี้ริ้วกับช่อดอกไม้ ๓๘
๔. ปลดแอก ๔๘
๕. มอบตนให้แก่ธรรม ๕๘
๖. กรรมบังไว้ ๖๘
๗. ปุพเพปณิธาน ๗๘
๘. เหมือนมารดาผู้ให้เกิด ๘๘
๙. บรรลือสีหนาท ๙๘
๑๐. ทุกข์ในรูปแห่งสุข ๑๐๘
๑๑. พระธรรมเสนาบดีกับชัมพุปริพพาชิกา ๑๑๖
๑๒. อุปัชฌาย์องค์แรกในญัตติจตุตถกรรม ๑๒๘
๑๓. กับนางสุจิมุขีและอันตรายจากลาภสักการะ ๑๓๘
๑๔. ประกาศความเลื่อมใสของตนต่อพระศาสดา ๑๔๘
๑๕. เรวัตกุมารกับโลกียสุข ๑๖๐
๑๖. สงเคราะห์ญาติด้วยน้ำใจอันงาม ๑๘๒
๑๗. พระธรรมเสนาบดีกับยอดพระธรรมกถึก ๑๙๔
๑๘. กับพระสุธรรมเถระ ๒๐๔
๑๙. ผู้มีจิตเสมอในชนทั้งปวง ๒๑๒
๒๐. ผู้เจียมตน ๒๓๔

พระมหาโมคคัลลานะ **๒๕๑**

๒๑. พระมหาโมคคัลลานะกับโกสิยเศรษฐี ๒๕๒

๒๒. ถึงกับต้องคร่าแขนกันออกไป ๒๗๐

๒๓. อดีตกรรมของเปรตนั้น ๒๘๐

๒๔. ความรู้ของคนพาล ๒๙๐

๒๕. ได้รับสาธุการจากพระศาสดา ๒๙๘

๒๖. ผลกรรม วาระสุดท้ายของพระมหาโมคคัลลานะ ๓๐๔

พระมหากัสสปะ **๓๑๕**

๒๗. ผู้เลิศทางธุดงคคุณ ๓๑๖

พระรัฐบาล **๓๓๕**

๒๘. ผู้เลิศทางศรัทธา ๓๓๖

พระราหุล **๓๖๑**

๒๙. ผู้ใคร่ต่อการศึกษา ๓๖๒

พระมหากัปปินะ **๓๘๓**

๓๐. ผู้สละราชสมบัติ ๓๘๔

อวสานกถา **๓๙๘**

พระสารีบุตร

๑ หญ้าสดในทะเลทราย

ภราดา ! เรื่องเป็นมาอย่างนี้ :

สมณะรูปหนึ่ง ผิวพรรณผ่องใส มีอินทรีย์สงบ ดำเนินอย่างเชื่องช้าออกจากโคจรคาม ท่านมีจักษุทอดลงต่ำ จะเหลียวซ้ายแลขวาก็เต็มไปด้วยความสำรวมระวังมั่นคงและแจ่มใส

ผ้าสีเหลืองหม่นที่คลุมกาย แม้จะเป็นผ้าราคาถูก แต่ได้กลายเป็นของสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเชิดชูบูชา เพราะได้มาห่อหุ้มสรีระของผู้ทรงศีล มีใจอันประเสริฐ ใครเห็นก็น้อมกายลงเคารพ

กาสาวพัสตร์-อา! กาสาวพัสตร์-สัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์สูงส่ง ที่พระมหาสมณโคดมบรมศาสดาแห่งพระบวรพุทธศาสนาเคยตรัสว่า

“ผู้ใด[๑] คายกิเลสที่เหนียวแน่นดุจน้ำฝาดได้แล้ว มั่นคงในศีลประกอบด้วยการฝึกอินทรีย์ (ทมะ) และมีสัจจะ ผู้นั้นควรห่มผ้ากาสาวะ”

---

[๑] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ ข้อ ๑๑ หน้า ๑๖

กาสาวพัสตร์-ธงชัยแห่งผู้มีชัย คือชนะจิตของตนเองได้แล้ว ใครเล่าจะรังเกียจกาสาวพัสตร์ ถ้ากาสาวะนั้นห่อหุ้มร่างของบุคคลผู้มีกายวาจาใจสะอาดสมควรแก่ภูมิชั้นของตน

หนุ่มใหญ่ สง่างาม เครื่องแต่งกายบอกว่าเป็นนักพรตประเภทปริพพาชก[๒] ได้เดินตามสมณะรูปนั้นไปห่างๆ กิริยาอาการของสมณะนั้นจับตาจับใจของเขายิ่งนัก เขาคิดว่าภายในของสมณะรูปนี้ น่าจะมีรัศมีแห่งธรรมอันประเสริฐส่องแสงเจิดจ้าอยู่เป็นแน่แท้ จึงทำให้ท่านมีอินทรีย์สงบและผ่องใสเช่นนั้น

มาถึงบริเวณร่มไม้ใหญ่แห่งหนึ่ง สมณะแสดงอาการว่าจะนั่ง ผู้เฝ้าติดตามจึงจัดอาสนะถวาย รอคอยท่านฉัน ไม่กล้าถามอะไร เพราะเกรงใจ เห็นอาการที่ท่านฉันยิ่งเลื่อมใสมากขึ้น ท่านฉันอย่างสำรวมเรียบร้อย มีอาการแห่งผู้กำหนดรู้ในอาหาร คุณและโทษของอาหาร ไม่ติดในรสอาหาร ไม่บริโภคเพื่อเล่น เพื่อเมา หรือเพื่อสนุกสนาน เอร็ดอร่อยในรสอาหาร แต่บริโภคเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อบำเพ็ญคุณงามความดี เหมือนนายช่างให้น้ำมันแก่เครื่องจักร เพื่อให้ทำหน้าที่ของมันต่อไปได้เท่านั้น

เมื่อท่านฉันเสร็จแล้ว ปริพพาชกได้รินน้ำในกุณโฑของตนเข้าไปถวายแล้วถามว่า

“อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก มรรยาทของท่านงามยิ่งนัก ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผ่องใส ท่านบวชอุทิศใคร? ใครเป็นศาสดาของท่าน? ท่านชอบใจธรรมของใคร?”

---

[๒] ปริพพาชก นักบวชลัทธิหนึ่งในพุทธกาล ท่องเที่ยวไปโดยลำพังเพื่อแสวงหาความจริง บ้างอยู่กันเป็นกลุ่มๆ เป็นสำนักบ้าง

สมณะรูปนั้นมองปริพพาชกด้วยดวงเนตรที่เปี่ยมด้วยความปรานี ดวงตาของท่านแสดงแววแห่งเมตตาและความสงบลึกอยู่ภายใน บ่งบอกว่าดวงใจของท่านผ่องแผ้ว ไร้ราคี กระแสเสียงที่นุ่มนวลแจ่มใสผ่านโอษฐ์ของท่านออกมาว่า

“ดูก่อนผู้แสวงสันติวรบท! พระศาสดาของข้าพเจ้าตรัสว่า **‘ผู้ใด[๓] ไม่เศร้าโศกถึงอดีต ไม่กังวลถึงอนาคต มีชีวิตอยู่ด้วยปัจจุบันธรรม ผิวพรรณของผู้นั้นย่อมผ่องใส แม้จะบริโภคอาหารหนเดียวต่อวัน ประพฤติพรหมจรรย์สงบนิ่งอยู่ในป่า ส่วนผู้ที่มัวเศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว กังวลหวังอย่างเร่าร้อนต่อสิ่งที่ยังไม่มาถึง ย่อมซูบซีดเศร้าหมองเหมือนไม้สดที่ถูกตัดแล้ว’**

กังวลหวังอย่างเร่าร้อน! มนุษย์ส่วนมากเป็นอย่างนั้น เขาไม่ค่อยรู้จักรอคอยอย่างสงบเยือกเย็น เขาไม่ค่อยรู้ ไม่ค่อยเข้าใจว่าเขาบันดาลผลไม่ได้ เหตุที่เขาทำนั่นแหละจะบันดาลผลให้เกิดขึ้นเอง เหมือนชาวสวนปลูกต้นไม้คอยรดน้ำพรวนดิน ให้ปุ๋ยป้องกันศัตรูพืช นั่นคือเหตุ ส่วนการออกดอกออกผล ชาวสวนบันดาลไม่ได้ กระบวนการธรรมชาติของต้นไม้เองนั่นแหละ จะบันดาลให้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดคุณค่าแห่งชีวิตของตนไว้ให้แน่นอนว่า อะไรคือสิ่งที่เขาต้องการจริงๆ เมื่อเป็นดังนี้ เขาจะมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขไม่ได้ เขาจะไม่พบความพอใจในชีวิต”

ศิษย์แห่งพระตถาคตกล่าวต่อไปว่า “ข้าพเจ้าบวชอุทิศพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เสด็จออกบวชจากศากยตระกูล

---

[๓] พระไตรปิฎกเล่ม ๑๕ ข้อ ๒๑ หน้า ๖ - ๗

โคตมโคตร พระองค์ทรงเป็นศากยมุนี ข้าพเจ้าชอบใจธรรมของพระองค์ท่าน”

“ได้โปรดเถิดท่านผู้นิรทุกข์” ปริพพาชกกล่าวเชิงอ้อนวอนอย่างนอบน้อม “ขอได้โปรดแสดงธรรมที่พระมหาสมณโคดมทรงแสดงแล้วแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด”

“ท่านผู้แสวงสัจจะ” สมณะรูปนั้นกล่าว “ข้าพเจ้ามาสู่ธรรมวินัยนี้ไม่นานนัก ยังเป็นผู้ใหม่ (นวกะ) อยู่ ข้าพเจ้าไม่สามารถแสดงธรรมโดยพิสดารได้”

อาการที่ท่านกล่าวอย่างถ่อมตนนั้นเพิ่มความศรัทธาเลื่อมใสแก่ปริพพาชกมากขึ้นอีก จึงกล่าวว่า

“ท่านผู้เจริญ! ข้าพเจ้าชื่อ**อุปติสสะ** บุตรแห่งนายบ้านอุปติสสคามใกล้ราชคฤห์นี่เอง ขอท่านผู้เจริญได้โปรดจำชื่อของข้าพเจ้าไว้ และขอได้โปรดกล่าวธรรมตามสามารถเถิด จะน้อยหรือมากไม่สำคัญ การเข้าใจธรรมแทงตลอดธรรมเป็นหน้าที่ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าต้องการแต่ใจความเท่านั้น”

สาวกของพระพุทธเจ้าจึงกล่าวว่า

“สิ่งใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสบอกเหตุแห่งสิ่งนั้นไว้ด้วย สิ่งนั้นดับไปได้โดยวิธีใด พระตถาคตตรัสบอกวิธีดับไว้ด้วย พระมหาสมณะมีพระวาจาอันประกอบด้วยเหตุผลอย่างนี้”

ภราดา ! สาวกของพระพุทธเจ้าแสดงธรรมอันเป็นหัวใจแห่ง**อริยสัจ** คือ ธรรมอันเป็นส่วนเหตุและธรรมอันเป็นส่วนผลโดยย่อ

ดังกล่าวมานี้ สมุทัยและมรรคเป็นส่วนเหตุ ทุกข์และนิโรธเป็นส่วนผล นอกจากนี้ยังดึงเอาหัวใจของ**ปฏิจจสมุปบาท**[๔] ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นและอาศัยกันดับไปมาแสดง ณ ที่นี้ด้วย

อุปติสสปริพพาชกได้ฟังธรรมอันแสดงถึงความเป็นจริงของชีวิตและโลกเพียงเท่านี้ ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็น**โสดาบัน** เป็นผู้เข้าสู่กระแสธรรม มีคติแน่นอน ไม่ตกต่ำอีก จะต้องได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดอย่างแน่นอนในภายหน้า หากจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่อีกก็ไม่เกิน ๗ ชาติ ปิดอบาย ๔ ได้ คือไม่ต้องเกิดในนรก เป็นเปรตอสูรกายหรือสัตว์ดิรัจฉาน

เขากราบสาวกของพระพุทธเจ้าแล้วกล่าวว่า

“ท่านผู้เจริญ! เท่านี้พอแล้ว ไม่ต้องขยายธรรมเทศนาให้ยิ่งขึ้นไป แต่ข้าพเจ้าอยากทราบว่า เวลานี้พระศาสดาของพวกเราประทับอยู่ที่ใด อนึ่ง ถ้าพระคุณเจ้าจะโปรดบอกนามของท่านแก่ข้าพเจ้าบ้าง ก็จะเป็นมงคลแก่ข้าพเจ้าหาน้อยไม่”

ศิษย์พระศากยมุนี มหาสมณโคดม พิจารณาถึงประโยชน์แล้วจึงกล่าววาจาว่า

---

[๔] ปฏิจจสมุปบาท ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น มีหลักโดยย่อว่า เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงดับไป (Dependent Origination) สิ่งต่างๆ ทั้งฝ่ายรูปธรรมและนามธรรมปรากฏขึ้นในรูปของปฏิจจสมุปบาท หลักธรรมนี้ของพระพุทธเจ้าจึงได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์ชาวต่างประเทศว่าเป็น Cosmic Law เป็น Central Philosophy of Buddhism

“ท่านผู้แสวงสัจจะ! เมื่อ**พระสิทธัตถะ**มหาบุรุษตัดสินพระทัยสละโลกียสุขอันไม่ยั่งยืนเจือด้วยทุกข์ ออกแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า มหาภิเนษกรมณ์ เพื่อบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ เป็นธรรมอันนำสัตว์ออกไปจากทุกข์แห่งสังสารวัฏนี้ ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ตามเสด็จออกบวช เพื่อว่าพระองค์ท่านได้บรรลุธรรมใด แล้วจักแสดงธรรมนั้นแก่ข้าพเจ้าบ้าง เมื่อพระองค์บำเพ็ญทุกรกิริยาอันเข้มงวดไม่มีผู้ใดทำได้ยิ่งกว่านั้น ข้าพเจ้าก็เป็นผู้หนึ่งที่เฝ้าปรนนิบัติพระองค์อย่างใกล้ชิด แต่เมื่อพระองค์ทรงเลิกการบำเพ็ญทุกรกิริยาด้วยเห็นว่าไร้ประโยชน์ เป็นการทารุณต่อร่างกายเกินไป แล้วหันมาเสวยพระกระยาหารตามปกติ เพื่อบำเพ็ญเพียรทางจิตให้ได้ผล พวกเราทั้ง ๕ คน ผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์ชวนกันผละจากพระองค์ไป เพราะฝังใจเช่นเดียวกับคนอื่นๆ ส่วนมากในเวลานั้นว่า การทรมานกายเป็นวิธีเดียวที่นำไปสู่การบรรลุสัจธรรม พวกเราพากันไปอยู่ ณ อิสิปตนมิคทายะ เขตเมืองพาราณสี

เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงระลึกถึงพวกเราทั้ง ๕ จึงเสด็จจากตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเขตราชคฤห์นี้ ไปยังอิสิปตนมิคทายะเขตเมืองพาราณสีเพื่อแสดงธรรมที่ทรงบรรลุแล้ว เป็นปฏิการต่ออุปการะของพวกเรา ที่เคยเฝ้าปรนนิบัติพระองค์ พระอัธยาศัยอันงามนี้มีอยู่เพียบพร้อมในพระศาสดาของเรา

ทีแรกพวกเราไม่เชื่อว่าพระองค์จะได้ตรัสรู้จริง เพราะเห็นท่านเลิกความเพียรทรมานกาย เวียนมาเป็นคนมักมากในอาหารและปล่อยตัวให้อยู่สุขสบาย ไฉนจะบรรลุโลกุตตรธรรมหรืออนุตตรธรรมได้ แต่เมื่อพระองค์ตรัสว่า คำเช่นนี้ (คือคำว่า เราได้

บรรลุ**อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ**แล้ว) เราเคยกล่าวกับท่านบ้างหรือตลอดเวลาอันยาวนานที่อยู่ด้วยกัน นั่นแหละพวกเราจึงระลึกได้ว่าพระองค์มิได้เคยตรัสมาก่อนเลย จึงพร้อมกันตั้งใจฟังธรรม

พระธรรมเทศนาของพระองค์ไพเราะจับใจ งามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด ประณีต น่าอัศจรรย์ ข้าพเจ้าจะขอนำมากล่าวเพียงใจความดังนี้

ตอนแรก พระองค์ตรัสบอกว่า บรรพชิต (ผู้บวชแล้ว) ควรเว้นทางสองสายคือ สายหนึ่ง ทางชีวิตที่ดำเนินไปเพื่อความหมกมุ่นในกาม พัวพันในอารมณ์ใคร่นานาประการ ทำให้หลง ให้ติดให้ยึดมั่นสยบอยู่ ทางนี้เป็นทางต่ำเป็นไปเพื่อทุกข์ ไม่ประเสริฐไม่มีประโยชน์ อีกสายหนึ่ง ทางชีวิตที่เป็นไปเพื่อเข้มงวดกวดขันกับร่างกายเกินไป เรียก “อัตตกิลมถานุโยค” เป็นไปเพื่อทุกข์กายทุกข์ใจ ไม่ประเสริฐ ไม่มีประโยชน์ เมื่อทรงปฏิเสธทางสองสายว่าไม่ควรดำเนินแล้ว ทรงแสดง**ทางสายกลาง** คือการปฏิบัติพอเหมาะพอควร ไม่ตึงเกินไม่หย่อนเกิน มีความเห็นชอบ มีความดำริชอบเป็นต้น เป็นองค์ธรรม

ตอนที่สอง ทรงแสดง**อริยสัจ**-สัจจะอันประเสริฐ เป็นต้นว่าชีวิตคลุกเคล้าไปด้วยทุกข์นานาประการ ความสุขที่แท้จริงของชีวิตจะมีได้ก็ต่อเมื่อความไข้แห่งราคะ โทสะ และโมหะ ถูกกำจัดหรือเยียวยาให้หายแล้วโดยสิ้นเชิง โลกระงมอยู่ด้วยพิษไข้อันเรื้อรังคือตัณหา ความร่านใจทะยานอยาก อันไม่มีขอบเขต สัตว์โลกถูกเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์แผดเผาให้เร่าร้อนไหม้เกรียม แต่ก็ยังโลดแล่นไปในทะเลแห่งความอยากอันเวิ้งว้าง ความทุกข์ทนหม่นไหม้

ต่างๆ จึงมีมา ความทุกข์เป็นสิ่งที่ดับให้มอดได้ แต่ต้องดำเนินตามมรรคปฏิปทาอันเป็นไปเพื่อความดับทุกข์นั้น

ตอนที่สาม ทรงบรรลือสีหนาทอย่างอาจหาญว่า ตราบใดที่ยังมิได้รู้อริยสัจ ๔ ซึ่งมี ๓ รอบ ๑๒ อาการแล้ว จะไม่ทรงปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นสัมมาสัมพุทโธเลย แต่เพราะได้ทรงรู้จริงในอริยสัจ ๔ อันมี ๓ รอบ ๑๒ อาการ จึงทรงปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นสัมมาสัมพุทโธ-ตรัสรู้เองโดยชอบ และทรงเน้นว่า พระธรรมจักรที่พระองค์ทรงหมุนไปแล้วนี้ ใครจะหมุนกลับไม่ได้ (อปฺปฏิวตฺติยํ)[๕] ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือเทวดามารพรหมใดๆ ทั้งสิ้น ใครหมุนกลับผู้นั้นเป็นผู้ผิด เป็นผู้ทวนกระแสแห่งความจริงที่ครอบครองโลกอยู่

ดูก่อน ท่านผู้แสวงสัจจะ ! พระธรรมเทศนาครั้งนั้นทำให้**พระโกณฑัญญะ** หัวหน้าของพวกเราบรรลุโสดาปัตติผล เป็นโสดาบันหยั่งลงสู่กระแสพระนิพพาน ก้าวลงสู่กระแสธรรม และจะไม่มีวันถอยกลับจากทางสายนี้เป็นอันขาด ส่วนอีกสี่คนคือท่าน**ภัททิยะ วัปปะ มหานามะ และอัสสชิ** ยังมิได้สำเร็จมรรคผลชื่อของข้าพเจ้าเป็นอันดับสุดท้ายในห้าคนดังกล่าวมา”

เมื่อพระอัสสชิกล่าวจบลง อุปติสสปริพพาชกได้ลุกขึ้นนั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวขึ้นว่า

---

[๕] อปปฏิวตฺติยํ อันใครๆ จะหมุนกลับมิได้ ปฏิวัติไม่ได้ คัดค้านไม่ได้ เพราะเป็นความจริงสากลและจำเป็น (Universal and necessary truth) ผู้ใดหมุนกลับหรือแสดงทรรศนะตรงกันข้ามผู้นั้นทวนกระแสแห่งความจริง จะต้องประสบกับความลำบากเป็นอันมาก

“ข้าแต่ท่านอัสสชิ! เป็นลาภอันประเสริฐของข้าพเจ้าแล้ว สิ่งที่พบได้โดยยาก ข้าพเจ้าได้พบแล้ว ข้าพเจ้าขอถึงท่านเป็นปฐมาจารย์ (อาจารย์คนแรก) ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอถึงพระ-พุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก เป็นสิ่งนำทางแห่งชีวิตของข้าพเจ้า ท่านผู้เจริญ! ขอได้โปรดบอกหน่อยเถิดว่า บัดนี้พระผู้มีพระภาค-ศาสดาของพวกเราประทับอยู่ที่ใด?”

“ประทับอยู่ที่เวฬุวันนี่เอง” พระอัสสชิตอบ มองดูปริพพาชกศิษย์ของท่านอย่างเข้าใจในความรู้สึกของเขา

ภราดา! อุปติสสปริพพาชกได้กราบลาพระอัสสชิไปแล้วด้วยดวงใจที่ผ่องแผ้วชุ่มเย็น อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อนเลย อา! โสดาปัตติผล ช่างน่าอภิรมย์ชมชื่นอะไรเช่นนี้! สมแล้วที่พระ-จอมมุนีพุทธเจ้าตรัสว่า **‘โสดาปัตติผล[๖] ประเสริฐกว่าความเป็นใหญ่ในแผ่นดิน ประเสริฐกว่าการได้ไปสวรรค์ และกว่าความเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง’**

อันว่าบุคคลที่เคยระหกระเหินมานาน วนเวียนหลงทางอยู่ในป่ารก อันน่าหวาดเสียวด้วยอันตรายนานาประการ มีอันตรายจากสัตว์ร้ายและไข้ป่า เป็นต้น ได้อาศัยบุรุษหนึ่งชี้ทางให้ขึ้นสู่มรรคาอันจะดำเนินไปสู่แดนเกษม แม้จะยังอยู่แค่ต้นทางก็ให้รู้สึกโปร่งใจ มั่นใจในความปลอดภัยฉันใด บุคคลผู้ระหกระเหินอยู่ในป่าแห่งสังสารวัฏนี้ก็ฉันนั้น ถูกภัยคือความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความ

---

[๖] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ ข้อ ๒๓ หน้า ๓๙

ทุกข์กายทุกข์ใจ เพราะเหตุต่างๆ คุกคามให้หวาดหวั่นพรั่นพรึงอยู่เนืองนิตย์ ถูกความไม่ได้ดั่งใจปรารถนาบีบคั้นให้ต้องเสียใจครั้งแล้วครั้งเล่า แต่เขาก็ยังหวังอยู่นั่นเอง หวังว่าจะได้อย่างนั้นจะเป็นอย่างนี้พอถึงเวลาเข้าจริง ความหวังของเขากลับกลายเป็นเสมือนภาพอันซ้อนอยู่ในปุยเมฆ พอลมพัดมานิดเดียวภาพนั้นก็พลันเจือจางและเลือนหาย ด้วยเหตุนี้เสียงที่ว่า ‘ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต’ จึงระงมอยู่ในหมู่มนุษย์ตลอดมา

ความจริงมนุษย์ทุกคนได้เคยสมปรารถนา ประสบความสำเร็จในชีวิตเป็นระยะๆ อยู่เหมือนกัน แต่เพราะเมื่อความปรารถนาหรือความหวังอย่างหนึ่งสำเร็จลงแล้ว ความต้องการอย่างใหม่ก็เกิดขึ้นอีก บางทีก็อาศัยความสำเร็จเดิมนั้นเป็นมูลฐาน เขาจึงรู้สึกเหมือนหนึ่งว่ามิได้ประสบความสำเร็จในชีวิต จึงดิ้นรนอยู่ในทะเลเพลิงแห่งความอยาก ความปรารถนาอันไม่มีที่สิ้นสุด เร่าร้อนและว้าเหว่หาประมาณมิได้

ทุกครั้งที่ความปรารถนาเกิดขึ้นในห้วงหัวใจ ตราบใดที่ยังไม่สมปรารถนา ความเร่าร้อนในหัวใจก็หาดับลงไม่ นอกจากเขาจะเลิกปรารถนาสิ่งนั้นเสีย ความหวังเป็นสิ่งผูกพันชีวิตมนุษย์ไว้ อย่างยากที่จะแยกออกไปได้ ถึงกระนั้นก็ตาม มีมนุษย์เป็นอันมากที่ไม่รู้ตอบตัวเองไม่ได้ว่า อะไรคือสิ่งที่ตนหรือมนุษย์ควรจะต้องการจริงๆ อะไรคือสิ่งที่มนุษย์ควรเดินเข้าไปหาและขึ้นให้ถึง ตราบใดที่มนุษย์ยังตอบปัญหานี้ไม่ได้ ตราบนั้นเขาจะต้องดำเนินชีวิตอย่างลังเล ไร้หวัง และวนเวียนเป็นสังสารจักร ไม่รู้อะไรคือทิศทางของชีวิต

เหมือนคนหลงป่าหรือนกหาฝั่ง บินวนเวียนอยู่ในสมุทร เพราะหาฝั่งไม่พบ

แต่พอได้บรรลุธรรม คือโสดาปัตติผลแล้ว เข้าสู่กระแสพระนิพพานแล้ว เขารู้สึกตนได้ทันทีว่า ได้ออกจากป่าใหญ่แล้ว ดำรงตนอยู่ต้นทางอันนำไปสู่แดนเกษมแล้ว ถ้าเปรียบด้วยผู้ดำผุดดำว่ายอยู่ในมหาสมุทร ก็เป็นผู้ลอยคอขึ้นได้แล้ว มองเห็นฝั่งอยู่ข้างหน้า กำลังเดินเข้าหาฝั่ง จะต้องขึ้นฝั่งได้แน่นอน ไม่จมลงไปอีก ลองคิดดูเถิดคนทั้งสองพวกนั้น จะปลาบปลื้มปราโมชสักเพียงใด ชุ่มเย็นอยู่ด้วยธรรมท่ามกลางผู้เร่าร้อนอยู่ด้วยเพลิงกิเลส เหมือนหญ้าสดในทะเลทราย เพราะได้แหล่งน้ำในทะเลทรายนั่นเอง หล่อเลี้ยง โลกนี้เร่าร้อนอยู่ด้วยกิเลส ธรรมเท่านั้นที่จะช่วยดับความเร่าร้อนของโลกได้

๒ บัวเหนือน้ำ

ความจริงอุปติสสะต้องการเหลือเกินที่จะไปเฝ้าพระศาสดา ทันทีที่ได้ทราบจากพระอัสสชิว่า พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ เวฬุวัน กลันทกนิวาปะ[๑] แต่มิอาจทำเช่นนั้นได้ เพราะระลึกถึงสัญญาที่ให้ไว้กับเพื่อนรักผู้หนึ่ง คือ**โกลิตะ** ว่าผู้ใดได้บรรลุธรรมก่อน ขอให้บอกกัน

ด้วยเหตุนี้ อุปติสสะจึงรีบกลับมาสู่ปริพพาชการาม (อาราม หรือสำนักของปริพพาชก) ที่ตนและมิตรรักอาศัยอยู่พร้อมด้วยบริวารอีกเป็นอันมาก

โกลิตะได้เห็นอุปติสสะเดินกลับมา มีสีหน้าผ่องใสยิ่งนัก ไม่มีสีหน้าแห่งผู้หมกมุ่นครุ่นคิดอย่างวันก่อนๆ จึงอนุมานว่า สหายของเราคงได้บรรลุธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเป็นแน่แท้

---

[๑] เวฬุวัน กลันทกนิวาปะ สวนไม้ไผ่เป็นที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแตอยู่เชิงภูเขาคิชฌกูฏ เวฬุวันเป็นอารามสงฆ์แห่งแรกในพระพุทธศาสนา ที่พระเจ้าพิมพิสารน้อมถวายพระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จราชคฤห์หนแรกหลังจากตรัสรู้แล้ว

ภราดา! จิตมนุษย์นั้นมีลักษณะเป็นประภัสสร (มีรัศมีซ่านออก) จิตเป็นอย่างใดย่อมซ่านออกทางสีหน้า ดวงตา และอาการกิริยาอื่นๆ เมื่อจิตโกรธ สีหน้าและแววตาเป็นอย่างหนึ่ง แววตาแข็งกร้าวหมองคล้ำหรือแดงจัด กิริยาอาการแข็งกระด้างตึงตัง เมื่อจิตเปี่ยมด้วยเมตตาปรานี สีหน้าก็ผ่องใส แววตาอ่อนโยน กิริยาอาการละเมียดละไม วาจาอ่อนหวานนุ่มนวล เมื่อจิตเศร้าโศก ดวงหน้าก็เศร้าหมองซูบซีด แววตาร่วงโรยไม่แจ่มใส กิริยาอาการเงื่องหงอยไม่กระปรี้กระเปร่า ดูเถิดภราดา! ดูอาการซ่านออกแห่งดวงจิต ดูรัศมีแห่งจิตหรือกระแสลำแสงแห่งจิต คนที่มีจิตเหลาะแหละโลเล คิดแต่จะเอาเปรียบผู้อื่นพอพบเห็นกันครั้งแรก ผู้พบเห็นก็มักรู้สึกว่า ‘คนนี้ไม่น่าไว้วางใจ’ ส่วนผู้มีใจสูงได้รับการอบรมดีแล้ว ย่อมแสดงออกทางดวงหน้าและแววตาเหมือนกัน ใครได้พบเห็นจึงมักรู้สึกว่า ช่างน่าเคารพเลื่อมใสเสียนี่กระไร! ดังนั้น ความรักใคร่หรือความเกลียดชังแม้ไม่ต้องบอก ใครๆ ก็พอรู้ได้ เพราะมันแสดงออกอยู่เสมอทั้งทางดวงหน้าและแววตา วาจาพออำพรางได้ เสแสร้งแกล้งกล่าวได้ แต่แววตาจะฟ้องให้เห็นเสมอว่าความรู้สึกภายในเป็นอย่างไร

โกลิตะสังเกตกิริยาอาการสีหน้าและดวงตาของสหายรักแล้วจึงแน่ใจว่า อุปติสสะคงได้พบขุมทรัพย์อันประเสริฐ ที่เขาทั้งสองพากันแสวงหามาเป็นเวลานานแล้ว

อุปติสสะเล่าความทั้งปวงให้สหายรักฟัง ตั้งต้นแต่ได้เห็นพระอัสสชิขณะบิณฑบาตอยู่ในนครราชคฤห์ และเดินตามท่านไปจนได้ฟังธรรมจากท่าน เขาเล่าอย่างละเอียดลออ โกลิตะก็ได้ดวงตาเห็นธรรม (ธรรมจักษุ) เช่นเดียวกับเขา

ทั้งสองได้ปราโมชอันเกิดจากธรรม ได้ดื่มรสแห่งธรรมอันพระตถาคตทรงยกย่องว่าเลิศกว่ารสทั้งปวง เพราะไม่เจือด้วยทุกข์และโทษ ยิ่งดื่มยิ่งสงบประณีต ไร้ความกระวนกระวาย ยิ่งดื่มยิ่งหวานชื่น เหมือนบริโภคอ้อยจากปลายไปหาโคน ส่วนรสแห่งโลกนั้น เจืออยู่ด้วยทุกข์และโทษนานาประการ ต้องกังวลต้องหวาดระแวง ความสุขแห่งโลกมักจบลงด้วยทุกข์ โลกียรสยิ่งดื่มยิ่งจืด เหมือนกินอ้อยจากโคนไปหาปลาย ผู้ที่ได้ดื่มรสแห่งธรรมแล้ว มีธรรมเอิบอาบอยู่ในใจแล้ว ความสุขอย่างโลกๆ ก็ไร้ความหมาย เมื่อจำเป็นต้องเสวยความสุขทางโลก ไม่ว่าประณีตปานใด ก็มีใจพิจารณาเห็นโทษอยู่เนืองๆ เหมือนผู้จำเป็นต้องดื่มน้ำที่แม้จะใสสะอาด แต่มองเห็นปลิงวนว่ายอยู่ก้นขัน ลองคิดดูเถิดว่าเขาจะดื่มน้ำด้วยความรู้สึกอย่างไร!

นับถอยหลังจากเวลาที่ท่านทั้งสอง คืออุปติสสะและโกลิตะได้บรรลุธรรมไปไม่นานนัก ณ หมู่บ้านพราหมณ์ ๒ หมู่ไม่ห่างจากนครราชคฤห์นัก ในหมู่บ้านหนึ่ง พราหมณ์ผู้เป็นนายบ้านชื่ออุปติสสะ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวังคันตะ มีภริยาชื่อนางสารี มีบุตรชายคนหนึ่ง เรียกชื่อตามนามของบิดาว่าอุปติสสะ (ผู้บุตร) เรียกชื่อตามนามของมารดาว่า **สารีบุตร** ในบ้านอีกหมู่หนึ่ง พราหมณ์ผู้เป็นนายบ้านชื่อโกลิตะ มีภรรยาชื่อนางโมคคัลลี มีลูกชายคนหนึ่งเรียกชื่อตามนามของบิดาว่า โกลิตะ (ผู้บุตร) เรียกชื่อตามนามของมารดาว่า **โมคคัลลานะ** สองตระกูลนี้เป็นสหายเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ บุตรของสองตระกูลนั้นมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน จึงได้เป็นเพื่อนเล่นด้วยกันมาตั้งแต่เล็ก

เมื่อเติบโต ทั้งสองได้ศึกษาศิลปศาสตร์อันเป็นทางเลี้ยงชีพ และทางนำมาซึ่งเกียรติยศชื่อเสียงสำเร็จทุกประการ เขาชอบไปดูมหรสพทั้งในเมืองราชคฤห์ และบนยอดเขา ย่อมหัวเราะในที่ควรหัวเราะ เศร้าสลดในที่ควรเศร้าสลด และให้รางวัลแก่ผู้แสดงที่ตนชอบ

ต่อมาวันหนึ่ง ขณะที่ทั้งสองนั่งดูมหรสพอยู่บนยอดเขา เพราะความที่ญาณและบารมีธรรมที่ท่านทั้งสองบ่มมาแก่กล้าแล้ว จึงเกิดความรู้สึกขึ้นว่า ‘มหรสพนี้ มีอะไรน่าดูบ้าง? มีอะไรเป็นสาระบ้าง? คนเหล่านี้ทั้งหมด ทั้งคนแสดงและคนดู ไม่ถึงร้อยปีก็จะต้องตายกันหมด เราน่าจะแสวงหาทางหลุดพ้นจากความทุกข์ อันเกิดจากความแก่ เจ็บ และตาย ความทุกข์จากการเวียนว่ายในสังสารวัฏ’

เมื่อคิดดังนี้ จึงไม่มีอาการร่าเริงสนุกสนานอย่างวันก่อนๆ อุปติสสะนั่งเฉยเหมือนคิดอะไรอย่างหนึ่งลึกซึ้ง โกลิตะเห็นอาการของเพื่อนแปลกไปอย่างนั้น จึงถาม อุปติสสะเล่าความรู้สึกของตนให้ฟัง โกลิตะบอกว่าตัวเขาเองก็มีความรู้สึกอย่างนั้นเหมือนกัน คือรู้สึกว่าความเพลิดเพลินในมหรสพนี้มีอะไรเป็นสาระบ้าง เราน่าจะแสวงหาอะไรที่ดีกว่านี้ แสวงหาทางหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง

ภราดา! อันว่าปทุมชาติแม้เกิดในโคลนตมหรือในน้ำ ย่อมชูดอกขึ้นพ้นจากโคลนตมและน้ำ ไม่ติดตมและน้ำ ส่งกลิ่นหอมรื่นรมย์ใจฉันใด บุคคลบางคนก็ฉันนั้น เกิดแล้วในโลก เจริญแล้วในโลก แต่ไม่ติดโลก ไม่ติดในโลกียสุขอันเปรียบเสมือนเหยื่อเล็กน้อยที่ติดอยู่กับเบ็ด ถอนตนขึ้นจากโลก ปลดปล่อยตนให้เป็นอิสระจากการย่ำยีเสียบแทงแห่งอารมณ์ของโลก ไม่ต้องอึดอัด

คับแค้นเพราะโลกธรรมกระแทกกระทั้นบีบคั้นหัวใจ ไม่หวั่นไหวต่อความขึ้นลงของชีวิต

ภราดา! ลองคิดดูด้วยปัญญาอันชอบเถิด เหมือนอย่างว่าบุรุษหนึ่งมี ๒ มือ มือข้างหนึ่งของเขาจับของร้อนจัดไว้ ส่วนมืออีกข้างหนึ่งจับของเย็น[๒] จัดไว้ ของทั้งสองนั้นแม้มีสภาพตรงกันข้ามก็จริง แต่ก็จะให้ความทุกข์ทรมานแก่บุรุษนั้นเกือบจะเท่าๆ กัน ฉันใด สุขและทุกข์ของโลกก็ฉันนั้น ลงท้ายก็จะให้ความทุกข์แก่ผู้หน่วงเหนี่ยวยึดถือเท่าๆ กัน เพราะความสุขของโลกเหมือนเหยื่อที่เบ็ดเกี่ยวไว้ พอปลากินเหยื่อก็ติดเบ็ด คราวนี้ก็สุดแล้วแต่พรานเบ็ดจะฉุดกระชากลากไป มัสยาที่ติดเบ็ดกับปุถุชนผู้ติดในโลกียสุขจะต่างอะไรกัน

ทั้งสอง คืออุปติสสะและโกลิตะ ตกลงใจว่าจะสละโลกียสุขออกแสวงหาโมกขธรรม[๓] แต่การแสวงหาโมกขธรรมน่าจะได้บวชในสำนักใดสำนักหนึ่ง จึงพาบริวารออกบวชเป็นปริพพาชกในสำนักของ**อาจารย์สัญชัย** ซึ่งอยู่ใกล้เมืองราชคฤห์นั่นเอง

ตั้งแต่สองสหายและบริวารบวชแล้ว สัญชัยปริพพาชกก็เป็นผู้เลิศด้วยลาภและบริวาร ล่วงไปเพียง ๒ - ๓ วัน อุปติสสะและโกลิตะก็สามารถเรียนจบคำสอนของอาจารย์ เมื่อทราบจากอาจารย์

---

[๒] เช่นมือข้างหนึ่งจับไฟ อีกข้างหนึ่งจับน้ำแข็ง

[๓] โมกขธรรม ธรรมเป็นเครื่องพ้นจากการบีบรัดของตัณหามานะทิฐิ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด The state of salvation

ว่าไม่มีคำสอนอื่นใดยิ่งกว่านี้แล้ว คือหมดสิ้นความรู้ของอาจารย์แล้ว เขาทั้งสองคิดกันว่า เท่านี้หาเพียงพอไม่ ความรู้เพียงเท่านี้ไม่พอกับปัญหาชีวิตและความทุกข์ของชีวิต เราออกแสวงหาความหลุดพ้น ความรู้ของอาจารย์ในสำนักนี้ไม่พอเพื่อความหลุดพ้น การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักอาจารย์สัญชัยจึงไม่มีประโยชน์อะไรอีกต่อไป แต่ชมพูทวีปนี้กว้างใหญ่นัก เราน่าจะท่องเที่ยวไปในคามนิคมชนบทราชธานี คงจักได้พบอาจารย์ผู้หลุดพ้นแล้วด้วยตนเอง และแสดงโมกขธรรมนั้นแก่เราเป็นแน่แท้

ตั้งแต่นั้นมา ได้ยินใครพูดว่าที่ใดมีสมณพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต ทั้งสองก็ดั้นด้นไปหา ทำการสากัจฉากับสมณพราหมณ์นั้นๆ ปัญหาใดที่เขาถาม อาจารย์ทั้งหลายไม่อาจแก้ปัญหานั้นได้ แต่เขาสามารถแก้ปัญหาที่อาจารย์เหล่านั้นถามแล้วได้ เขาเที่ยวสอบถามอาจารย์ทั่วชมพูทวีป แต่ไม่พบอาจารย์อันเป็นที่พอใจหรือให้เขาจุใจได้ จึงกลับมาสู่สำนักเดิม นัดหมายกันว่าใครได้บรรลุอมตธรรมก่อน ขอจงบอกแก่กันโดยนัยที่กล่าวแล้วข้างต้น

ภราดา! บุคคลมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่แสวงหาสิ่งใด เขาย่อมได้พบสิ่งนั้น ไม่วันใดก็วันหนึ่ง ทุรชนแสวงหาแต่ทางที่จะทำชั่ว ก็ได้พบความชั่ว สาธุชนแสวงหาทางที่จะทำความดี ก็ได้พบความดี นักปราชญ์แสวงหาทางปัญญา ก็ได้พบปัญญา มุนีผู้ใฝ่สงบมุ่งความสงบ ก็ได้พบความสงบเย็นใจ บุคคลแสวงหาสิ่งใดย่อมได้พบสิ่งนั้น ในโลกนี้มีสิ่งที่มนุษย์แสวงหามาก ใครจะแสวงหาอะไรก็สุดแล้วแต่อุปนิสัยของเขา

อันการแสวงหา[๔] นั้นที่ประเสริฐก็มี ไม่ประเสริฐก็มี โดยปริยายเบื้องต่ำสัมมาอาชีวะเป็นการแสวงหาที่ประเสริฐ มิจฉาอาชีวะเป็นการแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ โดยปริยายเบื้องสูง การแสวงหาอามิส คือลาภ ยศ สรรเสริญ และโลกียสุขไม่ประเสริฐ การแสวงหาธรรมประเสริฐ **การแสวงหาสิ่งที่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดาไม่ประเสริฐ การแสงหาสิ่งที่ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นการแสวงหาที่ประเสริฐ**

ดูก่อนภราดา! มนุษย์และสัตว์โลกทั้งมวล ตนเองมีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดาอยู่แล้ว ยังเที่ยวแสวงหาสิ่งอันมีความเกิดแก่เจ็บตายเข้ามาทับถมอีก จึงต้องเพิ่มความเดือดร้อนขึ้นทับทวีคูณตรีคูณ เพราะเหตุที่บุคคลรู้สึกพร่องในตน จึงพยายามแสวงหาสิ่งอื่นที่เข้าใจว่าจะมาทำความพร่องของตนให้เต็มบริบูรณ์ แต่เนื่องจากสิ่งที่แสวงหามานั้น มีความพร่องอยู่ในตนเหมือนกัน จึงหาทำให้ใครเต็มบริบูรณ์ได้ไม่ มีแต่จะเพิ่มความพร่องให้มากขึ้น เปรียบเหมือนคนตาบอดด้วยตนเองแล้วยังไปแสวงหาคนตาบอดมาอยู่ด้วย ก็หาได้ทำให้ตาของตนสว่างขึ้นไม่ ยังจะต้องเป็นภาระกับคนตาบอดอีกคนหนึ่ง แต่อนิจจา กว่าจะรู้อย่างนี้ก็มักสายเกินแก้เสียแล้ว สภาพของโลกจึงอยู่ในลักษณะคนตาบอดจูงคนตาบอด และเตี้ยอุ้มค่อมเสมอมา

ความรักเป็นสิ่งหนึ่งที่บุคคลทุกเพศทุกวัยแสวงหา ด้วยเข้าใจว่าตนจะสมบูรณ์ขึ้นเพราะมีความรัก และคนที่รัก เข้าใจว่าตนจะ

---

[๔] การแสวงหาที่ประเสริฐ เรียก อริยปริเยสนา Noble search การแสวงหาอันไม่ประเสริฐ เรียก อนริยปริเยสนา Ignoble search ดูพระไตรปิฎก เล่ม ๑๔ หน้า ๓๑๔

มีความสุขเพราะมีความรัก แต่พอมีเข้าจริง ความกังวลห่วงใย ความกลัวจะเสียของรักหรือคนรัก ความหวาดหวั่นพรั่นพรึงต่อการที่จะพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความริษยาอาฆาตต่อบุคคลที่มีท่าทีว่าจะมาแย่งคนรักของตนไปเป็นอาทิ เมื่อรวมกันแล้วก่อความทุกข์ความกังวลให้มากกว่าความสุขเล็กน้อย เพราะความเพลินใจในอารมณ์รักหรือสิ่งที่รัก

ความไม่สมบูรณ์ในตนนั่นเอง ทำให้คนต้องการความรักและสิ่งที่รัก ส่วนบุคคลผู้มีความสมบูรณ์ในตน ย่อมไม่ต้องการความรักหรือสิ่งที่รัก

เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระศาสดาของเราตรัสว่า

“การไม่ได้เห็นสิ่งอันเป็นที่รักเป็นความทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก เป็นความทุกข์ เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรทำอะไรๆ ให้เป็นที่รัก เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นความทรมาน”[๕]

เมื่ออุปติสสะและโกลิตะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว จึงชวนกันไปเฝ้าพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเวลานั้นประทับอยู่ ณ เวฬุวัน แต่อุปติสสะซึ่งเป็นผู้หนักในกตัญญูกตเวที ระลึกถึงอาจารย์สัญชัย จึงเข้าไปหาอาจารย์ เล่าความทั้งปวงให้ฟัง ชวนอาจารย์ไปเฝ้าพระศาสดาด้วย แต่อาจารย์สัญชัยไม่ยอมไป อ้างว่าเป็นผู้ใหญ่ชั้นครูบาอาจารย์แล้วไม่ควรไปเป็นศิษย์ของใครอีก เมื่อสองสหายอ้อนวอนหนักเข้า อาจารย์สัญชัยจึงถามว่าในโลกนี้มีคนโง่มากหรือคนฉลาดมาก สองสหายตอบว่า คนโง่มากกว่า สัญชัยจึงสรุปว่า

---

[๕] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๔๒ ข้อ ๒๖

ถ้าอย่างนั้น ขอให้พวกที่ฉลาด ๆ ไปหาพระสมณโคดมเถิด ส่วนพวกโง่ ๆ จงมาหาเราและอยู่ในสำนักของเรา

แม้จะรู้ว่าท่านอาจารย์สัญชัยพูดประชดประชัน แต่สองสหายผู้มีอัธยาศัยงามเพียบพร้อมด้วยสาวกบารมีญาณ ก็หาถือเป็นเรื่องเคืองใจแต่ประการใดไม่ คงอ้อนวอนต่อไป พรรณนาให้เห็นว่าการเสด็จอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้านั้นยากเพียงใด การได้ฟังพระสัทธรรมของพระองค์ท่านก็เป็นของยาก บัดนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว และประทับอยู่ ณ ที่ใกล้นี่เอง ควรจะถือโอกาสอันดีนี้ไปเฝ้าฟังพระธรรมเทศนา แต่สัญชัยก็คงยืนกรานอย่างเดิม

ดูก่อนภราดา! คนที่เป็น**ปทปรมะ** (คนที่สั่งสอนไม่ได้) นั้นมีอยู่ ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งปัญญาน้อยเกินไป หรือพวกปัญญาอ่อน อีกพวกหนึ่งมีทิฐิมากเกินไป ไม่ยอมฟังความคิดเห็นของใครๆ คนทั้งสองพวกนี้สอนได้ยาก หรืออาจสอนไม่ได้เลย ที่ท่านเปรียบเหมือนบัวที่อยู่ใต้น้ำ ติดโคลนตม มีแต่จะเป็นเหยื่อของปลาและเต่า

เมื่อเห็นว่าชักชวนอาจารย์ไม่สำเร็จแน่แล้ว สองสหายก็จากไป ศิษย์ในสำนักของอาจารย์สัญชัยติดตามไปเป็นจำนวนมาก ประหนึ่งว่าปริพพาชการามจะว่างลง สัญชัยเห็นดังนั้นเสียใจจนอาเจียนออกมาเป็นเลือด ศิษย์ของสัญชัยจำนวนหลายคนคงจะสงสารอาจารย์ จึงกลับเสียในระหว่างทาง คงติดตามท่านทั้งสองไปเพียง ๒๕๐ คน

เมื่อทั้งสองถึงเวฬุวันนั้น เป็นเวลาที่พระศาสดากำลังทรงแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางพุทธบริษัท ทอดพระเนตรเห็นสองสหายกำลังมา จึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สองสหายคืออุปติสสะ และโกลิตะกำลังมา เขาทั้งสองจักเป็นอัครสาวก (สาวกผู้เลิศ) ของเรา”

ทั้งสองและบริวารถวายบังคมพระศาสดาแล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระผู้มีพระภาคทรงประทานอุปสมบทแบบ**เอหิภิกขุ-อุปสัมปทา**[๖]

พระศาสดาทรงขยายพระธรรมเทศนาให้พิสดารออกไป มุ่งเอาอุปนิสัยแห่งบริวารของสหายทั้งสองเป็นเกณฑ์ เพื่อได้สำเร็จมรรคผลก่อน เมื่อจบพระธรรมเทศนา บริวารทั้ง ๒๕๐ ท่านได้สำเร็จอรหัตตผล ส่วนสหายทั้งสองยังไม่ได้บรรลุมรรคผลที่สูงขึ้นไป คงได้เพียงโสดาปัตติผลเท่านั้น

เพราะอย่างไรจึงเป็นอย่างนั้น? ท่านว่าสาวกบารมีญาณเป็นของใหญ่ ต้องมีคุณาลังการมากมายเหมือนการเสด็จของพระราชาย่อมมีการเตรียมการมากกว่าสามัญชน อนึ่ง คนมีปัญญามากย่อมต้องไตร่ตรองมาก มิได้ปลงใจเชื่อสิ่งใดโดยง่าย ต้องการใคร่ครวญให้เห็นเหตุเห็นผลอย่างชัดแจ้งด้วยตนเองเสียก่อน แล้วจึงเชื่อและปฏิบัติตาม แต่พอสำเร็จแล้วก็ประดับด้วยคุณาลังการทุกประการอันเป็นบริวารธรรมแห่งสิ่งอันตนได้สำเร็จแล้วนั้น

ภราดา! เปรียบเหมือนการเดินทาง คนพวกหนึ่งเดินก้มหน้าก้มตางุดๆ เพื่อรีบไปให้ถึงปลายทาง ไม่มองดูสิ่งใดในระหว่างทางเลย

---

[๖] เอหิภิกขุอุปสัมปทา การอุปสมบทที่พระศาสดาทรงประทานเอง เพียงแต่ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุเท่านั้นก็ครองจีวรได้ ไม่ต้องมีพิธีอะไร วิธีนี้เป็น ๑ ใน ๓ แห่งวิธีอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

เมื่อถึงปลายทางแล้วก็เป็นอันถึงแล้ว แต่หาได้รู้อะไรๆ ในระหว่างทาง อันเป็นเครื่องประกอบการเดินทางของตนไม่ ส่วนคนอีกพวกหนึ่งค่อยๆ เดินไป ตรวจสอบข้างทางอย่างถ้วนถี่ มีอะไรน่าสนใจเป็นพิเศษ ก็แวะชมจดจำ และทำความเข้าใจ คนพวกนี้อาจถึงจุดหมายปลายทางช้า แต่เมื่อถึงแล้วย่อมมีความรู้พิเศษติดไปด้วยมากมายฉันใด ผู้สำเร็จมรรคผลในพระพุทธศาสนาก็ฉันนั้น

บางพวกเป็น**สุกขวิปัสสโก** คือสามารถทำลายกิเลสได้เกลี้ยงหัวใจ แต่ไม่มีคุณสมบัติอย่างอื่น[๗] เช่น วิชชา ๓ ปฏิสัมภิทา ๔ หรืออภิญญา ๖ บางพวกทำลายกิเลสได้เกลี้ยงหัวใจด้วยมีวิชชา ๓ ด้วย บางพวกมีอภิญญา ๖ ด้วย บางพวกมีปฏิสัมภิทา ๔ ด้วย

ภราดา! พระอัครสาวกทั้งสองเป็นผู้พร้อมด้วยอัครสาวกบารมีญาณ แม้จะสำเร็จช้า แต่เมื่อสำเร็จแล้วก็ประดับด้วยคุณาลังการทั้งปวง

---

[๗] วิชชา ๓ = ความรู้วิเศษ ๓ ประการ คือ ๑. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ความรู้ที่ระลึกชาติได้ ๒. จุตูปปาตญาณ ความรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย ๓. อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำอาสวะให้สิ้น

ปฏิสัมภิทา ๔ = ปัญญาแตกฉาน มี ๔ คือ ๑. อัตถปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ๒. ธัมมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม ๓. นิรุตติ-ปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในทางภาษา ๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ

อภิญญา ๖ = ความรู้ยิ่ง มี ๖ คือ ๑. อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ ๒. ทิพพโสตหูทิพย์ ๓. เจโตปริยญาณ ทายใจผู้อื่นได้ ๔. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ระลึกชาติได้ ๕. ทิพพจักขุ ตาทิพย์ ๖. อาสวักขยญาณ ญาณทำให้อาสวะสิ้นไป

๓ ผ้าขี้ริ้วกับช่อดอกไม้

เมื่อท่าน**อุปติสสะ**และ**โกลิตะ**ได้อุปสมบทแล้ว เพื่อนพรหมจารี[๑] ทั้งหลายนิยมเรียกท่านว่า **สารีบุตร** และ**โมคคัลลานะ** แม้พระตถาคตเจ้าเองก็ตรัสเรียกอย่างนั้นเหมือนกัน นามอุปติสสะและโกลิตะได้หายไปพร้อมกับการอุปสมบทของท่านทั้งสอง

พระโมคคัลลานะเมื่ออุปสมบทแล้วได้ ๗ วัน ไปทำความเพียรอยู่ ณ ใกล้หมู่บ้านกัลลวาลมุตตคาม ถูกความง่วง (ถีนมิทธะ) ครอบงำ ไม่อาจให้ความเพียรดำเนินไปตามปกติได้ พระศาสดาเสด็จไป ณ ที่นั้น ทรงแสดงอุบายสำหรับแก้ง่วง เช่น เมื่อความง่วงครอบงำ ให้เอาใจใส่ใคร่ครวญถึงธรรมที่ได้ฟังแล้ว ได้ศึกษามาแล้ว ถ้ายังไม่หายง่วง ควรสาธยาย (คือท่องออกเสียง) ธรรมที่ได้ฟังมาแล้ว ศึกษามาแล้ว ถ้ายังไม่หายง่วง ควรยอนช่องหูทั้งสองข้าง เอาฝ่ามือลูบตัวไปมาบ่อยๆ ถ้ายังไม่หายง่วง ควรลุกขึ้นยืนแล้วลูบนัยน์ตาด้วยน้ำ เหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาวนักษัตรฤกษ์

---

[๑] พรหมจารี หมายถึงผู้ประพฤติพรหมจรรย์ พรหมจรรย์แปลว่าความประพฤติอันประเสริฐ พรหมจารีในที่นี้ไม่ได้หมายถึงหญิงที่ยังไม่เคยผ่านการสมรส

ถ้ายังไม่หายง่วง ควรทำในใจถึงแสงสว่าง (อาโลกสัญญา) ว่าบัดนี้สว่างแล้ว ทำจิตให้มีแสงสว่างเกิดขึ้น ให้รู้สึกว่าเหมือนกันทั้งกลางวันและกลางคืน มีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ ถ้ายังไม่หายง่วงควรเดินจงกรม คือเดินกลับไปกลับมา พิจารณาข้อธรรม สำรวมอินทรีย์ ไม่ส่งจิตไปภายนอก ถ้ายังไม่หายง่วงพึงนอนแบบสีหไสยา[๒] คือตะแคงขวาซ้อนเท้าให้เหลื่อมกันเล็กน้อย มีสติสัมปชัญญะ ตั้งใจจะลุกขึ้นทันทีเมื่อรู้สึกตัวครั้งแรกด้วยมนสิการว่าเราจักไม่แสวงหาความสุขจากการนอน จากการเอนหลัง จากการเคลิ้มหลับ”

“ดูก่อนโมคคัลลานะ” พระศาสดาตรัสต่อไป “อีกอย่างหนึ่ง เธอควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า ‘เราจักไม่ชูงวง คือถือตัวทะนงตนเข้าไปสู่ตระกูล’ เพราะถ้าภิกษุชูงวงเข้าไปสู่ตระกูล เธอจะร้อนใจเป็นอันมาก บางครั้งบางคราวคฤหัสถ์ทั้งหลายเป็นผู้มีกิจมากมีธุระมาก อาจไม่ได้นึกถึงภิกษุผู้เข้าสู่ตระกูล ภิกษุผู้ชูงวง อาจคิดมากว่าบัดนี้ใครหนอยุยงให้เราแตกจากตระกูลนี้ มนุษย์พวกนี้จึงมีอาการห่างเหินเรา มีอาการอิดหนาระอาใจต่อเรา เมื่อไม่ได้อะไรๆ จากตระกูลนั้น เธอก็เก้อเขิน ครั้นเก้อเขินก็เกิดความฟุ้งซ่าน ไม่สำรวม เมื่อไม่สำรวมจิตก็จะห่างจากสมาธิ

โมคคัลลานะ อีกอย่างหนึ่ง เธอควรสำเหนียกว่า ‘เราจักไม่พูดคำอันเป็นเหตุให้ต้องเถียงกัน ถือผิดต่อกัน’ เพราะเมื่อมี

---

[๒] สีหไสยา นอนตะแคงขวา มือข้างซ้ายวางพาดไปตามลำตัว มือข้างขวารับศีรษะด้านขวา ซ้อนเท้าให้เหลื่อมกันนิดหน่อยในท่าพอสบายไม่ยืดจนตึงหรือเกร็ง

ถ้อยคำทำนองนี้ก็จะต้องพูดมาก เมื่อพูดมากก็เกิดความฟุ้งซ่าน ครั้นฟุ้งซ่านก็จะเกิดการไม่สำรวม เมื่อไม่สำรวม จิตก็จะเหินห่างจากสมาธิ

โมคคัลลานะ อีกอย่างหนึ่ง เราไม่สรรเสริญการคลุกคลีด้วยหมู่ชนทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต แต่เราสรรเสริญการอยู่ในเสนาสนะอันสงัด ควรเป็นที่หลีกเร้นอยู่ตามสมณวิสัย..."[๓]

ภราดา! พระบรมพุทโธวาทของพระศาสดาในเรื่องอุบายแก้ง่วงก็ดี เรื่องการยกงวงชูงาก็ดี เรื่องการเว้นถ้อยคำอันเป็นเหตุให้เถียงกันก็ดี และเรื่องการอยู่ในเสนาสนะสงัดก็ดี ควรเป็นเรื่องเตือนใจอันสำคัญของพุทธศาสนิกชนทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต

ภราดาเอย! การ 'ชูงวง' คือความทะนงตนนั้น เป็นกิเลสร้ายอย่างหนึ่ง ซึ่งครอบงำจิตของมนุษย์อยู่ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต พระศาสดาทรงเรียกมันว่า 'มานานุสัย' อนุสัยคือมานะ กิเลสที่นอนสยบอยู่ในขันธสันดาน เมื่อถูกกวนก็จะฟูขึ้นทันที มานะมีลักษณะให้ทะนงตนว่า 'แกเลวกว่าข้า' บุคคลผู้มีมานะจัดย่อมมีลักษณะเชิดชูตนจัด อวดตนจัด ยกตนข่มผู้อื่นเนืองๆ มองไม่เห็นใครดีหรือสำคัญเท่าตน ซึ่งเป็นการมองที่ผิด ตามความเป็นจริงแล้ว บุคคลย่อมมีความสำคัญตามฐานะของตน แม้บุคคลอีกผู้หนึ่งจะเป็นเสมือนไม้กวาดและผ้าขี้ริ้ว ส่วนบุคคลอีกผู้หนึ่งเป็นเสมือนดอกไม้ในแจกันก็ตาม ไม้กวาดและผ้าขี้ริ้วย่อมมีความหมายและ

---

[๓] เก็บความจากหนังสือ พุทธานุพุทธประวัติ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หน้า ๖๓ - ๖๔

มีความสำคัญอย่างไม้กวาดและผ้าขี้ริ้ว ส่วนดอกไม้ในแจกันก็มีความหมายและมีความสำคัญอย่างดอกไม้ ปราศจากไม้กวาดและผ้าขี้ริ้วเสียแล้ว บ้านเรือนจะสะอาดได้อย่างไร แต่บ้านเรือนอาศัยเครื่องประดับเป็นสิ่งเชิดหน้าชูตา ข้อนี้ฉันใดชุมชนก็ฉันนั้น ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน ไม่ควรดูหมิ่นกัน และไม่ควรริษยากัน อันเป็นเหตุให้เดือดร้อนทั้งสองฝ่าย

ภราดา! อันไม้พันธุ์ดีนั้น ถ้ายืนอยู่เดี่ยวโดดไม่มีพันธุ์อื่นต้านลมหรืออันตรายต่างๆ มันก็ดำรงอยู่ได้ไม่นาน คนดีหรือคนสูงก็เหมือนกัน ไม่ควรอวดดีหมิ่นคนต่ำ เพราะคนต่ำนั่นเองได้เป็นป้อมปราการป้องกันอันตรายให้ และเป็นฐานรองรับให้สูงเด่นอยู่ได้ ควรมีเมตตากรุณาช่วยส่งเสริมเขา อย่างน้อยเขาต้องมีคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือด้านใดด้านหนึ่ง เหมือนไม้ แม้พันธุ์ไม่ดีก็ช่วยต้านลมให้ได้ เมื่อล้มตายลงก็ช่วยเป็นปุ๋ยให้ได้

จริงอยู่ เราปลูกหญ้าให้เทียมตาลไม่ได้ แต่หญ้าก็มีประโยชน์อย่างหญ้า ช่วยให้ดินเย็น เมื่อตัดให้เรียบร้อยก็ดูสวยงามและนั่งเล่นได้ เป็นต้น เจดีย์ที่สวยงามต้องมีทั้งยอดและฐานฉันใด ชุมนุมชนก็ฉันนั้น ต้องมีทั้งคนสูงและคนต่ำ คนที่เป็นยอดและเป็นฐานต่างทำหน้าที่ของตนไป ให้ชุมนุมชนดำเนินไปได้โดยสงบเรียบร้อย

ในรายที่มีความทะนงตนมิได้เปิดเผยโจ่งแจ้ง ก็อย่าได้นอนใจว่าไม่มี มันอาจแอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ลึกๆ คอยโอกาสอยู่ ใจเผลอขาดสติสัมปชัญญะเมื่อใด มันจะแสดงตนทันที บางทีก็เป็นไปอย่างหยาบคาย บางทีเป็นไปอย่างละเอียดอ่อน

อหังการ หรืออัสมิมานะ คือความทะนงตนนั้น ให้ความลำบากยากเข็ญแก่มนุษย์มานักหนา แต่มนุษย์ก็ยังพอใจถนอมมันไว้เหมือนดอกไม้ประดับเศียรซึ่งจะก้มลงมิได้กลัวดอกไม้หล่น มันเหมือนแผงค้ำคอ ทำให้คอแข็งหน้าเชิดแล้วเอาศีรษะกระทบกันต้องปวดเศียรเวียนเกล้าตามๆ กันไป

ลองตรองดูเถิด ความโกรธ ความเกลียดชังกัน ความแก่งแย่งแข่งดี การคิดทำลายกัน ล้วนแตกกิ่งก้านมาจากลำต้น คืออหังการหรือทะนงตนทั้งสิ้น ถ้าลำต้นคือความทะนงตน การถือตัวจัดถูกทำลายแล้ว ตัดให้ขาดแล้ว การกระทบกระทั่งย่อมไม่มี จิตสงบราบเรียบและมั่นคง เป็นความสงบสุข สมดังที่พระบรมศาสดาตรัสว่า ‘การถอนอัสมิมานะเสียได้เป็นบรมสุข’[๔] ดังนี้

วิธีถอนอัสมิมานะนั้น ในเบื้องต้นให้พิจารณาเห็นโทษของความทะนงตนว่าเป็นเหตุให้ทำความเสียหายนานาประการ แล้วพยายามบรรเทาด้วยความพยายามเข้าอกเข้าใจผู้อื่น ให้อภัยผู้อื่น ทิฐิมานะจะได้ลดลง การถ่อมตัวจะเพิ่มขึ้น แทนที่จะเสียหายกลายเป็นคนน่าเคารพกราบไหว้ ส่อให้เห็นคุณธรรมภายใน

ดูเถิดภราดา! ดูส้มที่มีผลดก กิ่งย่อมโน้มน้อมลง ข้าวรวงใดเม็ดเต็มรวงย่อมน้อมลง เสมือนจะนอบน้อมโค้งให้แก่ผู้สัญจร แต่ส้มกิ่งใดตาย ไม่มีผลเลย ข้าวรวงใดลีบ ส้มกิ่งนั้นและข้าวรวงนั้นจะแข็งที่อชี้โด่กระด้างฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น คนใดมีคุณภายใน

---

[๔] อสฺมิมานสฺส วินโย เอตํ เว ปรมํ สุขํ - พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๘๖ ข้อ ๕๑

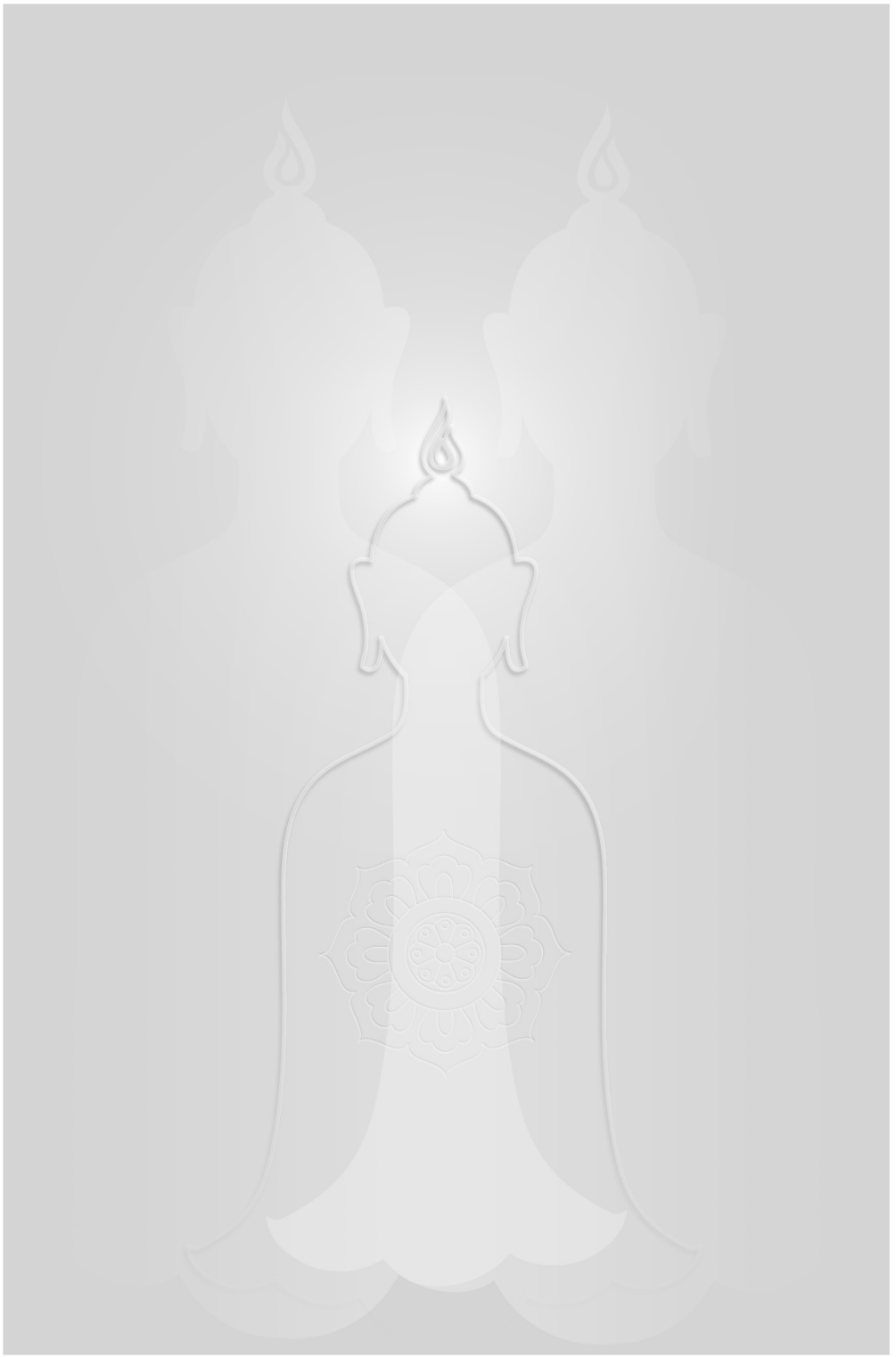

คนนั้นย่อมอ่อนน้อมถ่อมตน ปราศจากความกระด้าง อวดดี ถือตัว จัด มองคนไม่เป็นคน

ประการสำคัญในการถอนอัสมิมานะก็คือ ให้มนสิการเนืองๆ ว่าตัวตนที่แท้จริงนั้นไม่มี สิ่งทั้งปวงอาศัยกันเกิดขึ้น อาศัยปัจจัยมากมายดำเนินไป มันเป็นอนัตตาอยู่โดยแท้ เราพากันเข้าใจผิดไปเองว่ามีตัวตนที่แท้จริง คนที่ทะนงตนว่าสำคัญนั้นยังมีสิ่งอื่นที่สำคัญกว่าตนอยู่มากมาย ข้าว น้ำ เสื้อผ้า อาหาร ลมหายใจ และยาแก้โรค ล้วนแต่สำคัญกว่าบุคคลนั้นทั้งสิ้น เพราะเขาต้องอาศัยมันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันขาดไม่ได้ แม้คนที่ได้ประสบความสำเร็จในการงานด้านใดด้านหนึ่ง ก็หาสำเร็จไปคนเดียวได้ไม่ ต้องอาศัยปัจจัยอื่นมากมายจาระไนไม่หมดสิ้น อย่าทะนงตนไปเลย

ในประการต่อมา พระศาสดาทรงประทานพระพุทโธวาทมิให้ยินดีในถ้อยคำอันเป็นเหตุเถียงกัน เพราะถ้าถียงกันก็มีเรื่องต้องพูดมาก เมื่อพูดมากก็เกิดความฟุ้งซ่าน จิตจะห่างเหินจากสมาธิ

ภราดา! มีคนจำนวนไม่น้อยที่ต้องการเชิดชูตนด้วยการปะทะคารมกับผู้อื่น ต้องการอวดฝีปากให้คนทั้งหลายชื่นชมว่าเป็นปราชญ์ มีปัญญามาก หาผู้เสมอเหมือนมิได้ เจตนาเช่นนั้นนำไปสู่การทะเลาะวิวาท การทะเลาะวิวาทนำไปสู่การแตกสามัคคี การแตกสามัคคีนำไปสู่ความเสื่อมนานาประการ บางประเทศต้องเสียบ้านเมืองให้แก่ข้าศึก เพราะคนในบ้านเมืองแตกสามัคคีกัน ข้อนี้มีตัวอย่างให้เห็นอยู่มากมาย

วิธีหลีกเลี่ยงถ้อยคำอันเป็นเหตุให้เถียงกันก็คือ อย่าพูดจาเมื่อเวลาโกรธ และอย่ายึดมั่นทิฐิของตนมากเกินไป จนกลายเป็นคนหลงตัวเอง การกระทำด้วยความหลงตัวเอง มีแต่ความผิดพลาดเป็นเบื้องหน้า

ประการต่อมา ทรงโอวาทพระมหาโมคคัลลานะว่า ทรงสรรเสริญการอยู่ในเสนาสนะที่สงัด ไม่สรรเสริญการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

บรรพชิตผู้บวชแล้ว มีเจตนาในการแสวงหาวิเวก เบื้องแรกต้องได้กายวิเวกก่อน จิตวิเวกคือความสงบทางจิตจึงจะเกิดขึ้น เมื่อความสงบจิตเกิดขึ้น อุปธิวิเวกคือความสงบกิเลสจึงจะตามมา

ภราดา! มีอาสวะมากมายเกิดขึ้นเพราะการคลุกคลี ไม่ว่าฝ่ายบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ทั้งนี้ท่านมิได้ห้ามไม่ให้ชุมนุมกันเมื่อมีกิจจำเป็น แต่เมื่อสิ้นธุระแล้วก็ควรจะอยู่อย่างสงบ เพื่อได้รู้จักตัวเองให้ดีขึ้น คนส่วนมากพยายามจะรู้จักคนอื่น วันหนึ่งๆ ให้เวลาล่วงไปด้วยการอยู่กับคนอื่น โอกาสที่จะอยู่กับตัวเองมีน้อยจึงรู้จักตัวเองน้อย ตราบใดที่บุคคลยังไม่รู้จักตัวเอง ยังไม่เข้าใจตัวเอง ตราบนั้นเขาจะพบความสงบสุขภายในไม่ได้ และจะเข้าใจผู้อื่นไม่ได้ด้วย การอยู่อย่างสงบจึงเป็นพื้นฐานแห่งการไม่เบียดเบียน เพราะผู้มีใจสงบย่อมไม่คิดเบียดเบียน[๕]

---

[๕] จากข้อความในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช

เมื่อพระบรมศาสดาตรัสพระธรรมเทศนานี้จบลงแล้ว พระมหาโมคคัลลานะทูลถามว่า ด้วยข้อปฏิบัติอย่างไร ภิกษุชื่อว่าน้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา มีความสำเร็จอย่างยิ่ง เกษมจากโยคธรรม[๖] อย่างยิ่ง เป็นพรหมจารีบุคคลอย่างยิ่ง ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พระศาสดาตรัสตอบว่า “โมคคัลลานะ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับว่าธรรมทั้งปวง อันใครๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น[๗] ครั้นได้สดับดังนี้แล้ว เธอทราบธรรมทั้งปวงชัดด้วยปัญญายิ่ง ครั้นทราบธรรมทั้งปวงชัดอย่างนี้แล้ว ย่อมกำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงดังนี้แล้ว เธอได้ประสบเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขก็ดี ย่อมพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง เมื่อเป็นดังนี้เธอย่อมมีปัญญาในทางเบื่อหน่ายในทางดับ ในทางสละคืนซึ่งเวทนา (ความรู้สึกในอารมณ์) ทั้งปวง เมื่อเป็นดังนี้ย่อมไม่ยึดมั่นสิ่งใดๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่นย่อมไม่สะดุ้งหวาดหวั่น เมื่อไม่สะดุ้งหวาดหวั่นย่อมดับกิเลสได้เฉพาะตน และทราบชัดว่า ความเกิดสิ้น

---

[๖] เกษมจากโยคธรรม คือปลอดจากกิเลส เครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ ท่านแสดงไว้ ๔ ประการคือ กาม = ความใคร่, ภพ = เจตจำนงในการเกิดใหม่ (will to be born),ความกระหายในความเป็น (craving for existence), ทิฏฐิ = ความเห็นผิด, อวิชชา = ความไม่รู้ตามความเป็นจริง

[๗] **สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย** หมายความว่า สิ่งทั้งปวง ทั้งรูปธรรม นามธรรม ทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม อันบุคคลไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่น เพราะเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ใครเข้าไปยึดมั่นถือมั่นโดยความเป็นของเที่ยง เป็นสุขและเป็นอัตตา ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ได้

แล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มีอีกแล้ว ว่าโดยย่อข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ และภิกษุชื่อว่าน้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา มีความสำเร็จอย่างยิ่ง เกษมจากโยคธรรมอย่างยิ่ง เป็นพรหมจารีบุคคลอย่างยิ่ง ถึงที่สุดอย่างยิ่ง ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

ภราดา ! พระพุทธโอวาทที่ว่า **ธรรมทั้งปวง คือสิ่งทั้งหลายทั้งปวง อันบุคคลไม่ควรยึดมั่นถือมั่นนั้น เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นยอดแห่งธรรม อันเป็นไปเพื่อความดับทุกข์โดยไม่มีเชื้อเหลือ คือดับทุกข์โดยสิ้นเชิง (อนุปาทาปรินิพพาน)** สิ่งใดที่บุคคลเข้าไปยึดมั่นแล้วจะไม่ก่อให้เกิดทุกข์นั้นหามีไม่ แต่ในโลกนี้มีเหยื่อล่อเพื่อให้ผู้ไม่รู้เท่าทันติดอยู่ สยบอยู่ หมกมุ่นพัวพันอยู่ แล้วโลกก็นำทุกข์เจือลงไป แทรกซึมลงไว้ในสิ่งที่บุคคลติดอยู่หมกมุ่นพัวพันอยู่นั่นเอง โลกนี้พร่องอยู่เป็นนิตย์ ใครขวนขวายให้เต็มปรารถนาในอารมณ์ของโลก ก็เหมือนตักน้ำไปรดทะเลทราย หรือเหมือนขนน้ำไปเทลงในมหาสมุทร เหนื่อยแรงเปล่า ชาวโลกจึงมีความเร่าร้อนดิ้นรนเพื่อให้เต็มความปรารถนา แต่ก็หาสำเร็จไม่ ยิ่งดื่มอารมณ์โลก สุขเวทนาอย่างโลกๆ ก็ดูเหมือนจะเพิ่มความอยากให้มากขึ้น ยิ่งดื่มน้ำเค็ม ยิ่งดื่มยิ่งกระหาย หรือเหมือนคนเกาแผลคัน ยิ่งเกายิ่งคัน ยิ่งคันยิ่งเกา วนเวียนอยู่อย่างนั้น สู้คนที่พยายามรักษาแผลให้หายแล้วไม่ต้องเกาไม่ได้ เป็นการดับที่ต้นเหตุอย่างแท้จริง

พระมหาโมคคัลลานะฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้ว ปฏิบัติตามพระพุทโธวาทได้สำเร็จพระอรหัตตผลในวันนั้น

๔ ปลดแอก

ฝ่ายพระสารีบุตร เมื่อบวชแล้วได้กึ่งเดือน พักอยู่กับพระศาสดา ณ ถ้ำสุกรขาตา[๑] บนเขาคิชฌกูฏ[๒] เขตเมืองราชคฤห์นั่นเอง ปริพพาชกผู้หนึ่งชื่อ**ทีฆนขะ อัคคิเวสสนโคตร** ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตร เที่ยวเดินตามหาลุงของตน มาพบพระสารีบุตรกำลังอยู่ถวายงานพัดพระศาสดาอยู่ เกิดความไม่พอใจ จึงกล่าวขึ้นว่า

“พระโคดม! ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่พอใจหมด”

ภราดา! คำกล่าวทำนองนี้ เป็นการกล่าวกระทบ เป็นเชิงว่าเขาไม่พอใจพระศาสดาผู้ให้พระสารีบุตรลุงของเขาบวช เพราะพระศาสดาก็รวมอยู่ในคำว่า ‘สิ่งทั้งปวง’

---

[๑] สุกรขาตา ถ้ำซึ่งมีลักษณะเหมือนสุกรขุด อยู่ทางด้านพระคันธกุฎีที่พระพุทธองค์ประทับ

[๒] ภูเขาลูกหนึ่งในห้าลูกที่แวดล้อมนครราชคฤห์อยู่ ราชคฤห์จึงมีนามอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจคีรีนคร คำ “คิชฌกูฏ” แปลว่ามียอดคล้ายนกแร้ง คิชฌกูฏห่างออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมืองเก่าประมาณ ๓ ไมล์ บางแห่งเรียกคิชฌกูฏว่า คิชฌปัพพตะ หรือคิชฌบรรพต ปัจจุบันเรียกไศลคีรี

พระผู้มีพระภาคผู้ทรงอนาวรณญาณ[๓] ทรงแตกฉานในถ้อยคำภาษา[๔] และความหมาย ตรัสตอบว่า

“อัคคิเวสสนะ ถ้าอย่างนั้น ความเห็นอย่างนั้นก็ไม่ควรแก่ท่าน ท่านควรจะไม่ชอบความเห็นอย่างนั้นเสียด้วย”

พระดำรัสตอบของพระศาสดานั้นเรียกว่า ‘ถึงใจ’ เป็นอย่างยิ่ง ทีฆนขะไม่รู้จะตอบโต้ประการใด จึงก้มหน้านิ่งอยู่

พระตถาคตเจ้าจึงตรัสต่อไปว่า

“อัคคิเวสสนะ ! สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีทิฐิว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจหมด พวกหนึ่งมีทิฐิว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา เราชอบใจหมด พวกหนึ่งมีทิฐิว่าบางสิ่งควรแก่เรา เราชอบใจ บางสิ่งไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจ

อัคคิเวสสนะ ! ทิฐิ[๕] ของสมณพราหมณ์พวกแรกเอียงไปทางความเกลียดชังสิ่งทั้งปวง ทิฐิของสมณพราหมณ์พวกที่สองเอียงไปทางกำหนัดรักใคร่สิ่งทั้งปวง ทิฐิของสมณพราหมณ์พวกที่สามเอียงไปทางกำหนัดยินดีบางสิ่งและเกลียดชังบางสิ่ง ผู้รู้พิจารณาเห็นว่า

---

[๓] อนาวรณญาณ แปลว่ามีพระญาณไม่ติดขัด ไม่มีอะไรขวางกั้น ทะลุปรุโปร่ง

[๔] นิรุตติปฏิสัมภิทา เป็น ๑ ในปฏิสัมภิทา ๔

[๕] ทิฐิ หรือทฤษฎีของสมณพราหมณ์พวกแรก เทียบลัทธิปรัชญาปัจจุบันคือทุนิยม (Pessimism) พวกที่สองเทียบลัทธิจารวาก (Charvaka) ในอินเดีย หรือกลุ่มลัทธิวัตถุนิยม (Materialism) ทั่วไป ส่วนพวกที่สามเทียบลัทธิปรัชญาไซเรเนอิก (Cyrenaics) ของกรีก สมัยหลังโซเครติสเล็กน้อย พวกนี้เชื่อว่าไม่มีสิ่งใดดี ไม่มีสิ่งใดเลว ทุกอย่างมีไว้เพื่อสนองความพึงพอใจของแต่ละคน ซึ่งไม่เหมือนกัน

ถ้าเราถือมั่นทิฐินั้นอย่างหนึ่งอย่างใด กล่าวว่าสิ่งนี้แลจริง สิ่งอื่นหาจริงไม่ ก็ต้องถือผิดจากคนสองพวกที่มีทิฐิไม่เหมือนตน ครั้นถือผิดกันขึ้น การวิวาทเถียงกันก็มีขึ้น ครั้นวิวาทกันมีขึ้น การพิฆาตมาดหมายก็มีขึ้น เมื่อความพิฆาตมีขึ้นการเบียดเบียนกันก็มีขึ้น ผู้รู้เห็นอย่างนี้แล้วย่อมละทิฐินั้นเสียด้วย ไม่ทำทิฐิอื่นให้เกิดขึ้นด้วย”

ครั้นแล้วทรงแสดงอุบายแห่งการละความยึดมั่นถือมั่นว่า

“อัคคิเวสสนะ กายนี้เป็นของประชุมลงแห่งดิน น้ำ ลม ไฟ มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เจริญขึ้นเพราะข้าวสุกและขนมนมเนย ต้องอบต้องอาบเพื่อกันกลิ่นเหม็น ต้องขัดสีมลทินอยู่เป็นนิตย์ มีความแตกกระจัดกระจายเป็นธรรมดา ผู้มีจักษุควรพิจารณาเห็นกายนี้ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ทนได้ยาก เป็นโรคเป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศรเพราะความยากลำบาก ชำรุดทรุดโทรม เป็นของว่างเปล่า ไม่ใช่ตัวตน เมื่อพิจารณาเห็นอย่างนี้ ย่อมละความพอใจรักใคร่ ความกระวนกระวายในกายเสียได้”

ดูก่อน ท่านผู้แสวงสัจจะ ! ตลอดชีวิตของมนุษย์ มีอะไรเล่าจะเป็นภาระหนักยิ่งไปกว่าการต้องประคับประคองกายให้อยู่รอดให้เป็นไปได้ มนุษย์ต้องเหน็ดเหนื่อย ต้องทนทุกข์ทรมานเหลือเกินเพื่อกายนี้ เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของกายนี้ มันเหมือนแผลใหม่ที่ต้องประคบประหงม ต้องใส่ยาทาพอกกันอยู่เนืองนิตย์...พระศาสดาจึงตรัสว่า **‘ไม่มีความทุกข์ใดเสมอด้วยการบริหารขันธ์’**[๖] ทั้งๆ ที่

---

[๖] นตฺถิ ขนฺธสมา ทุกฺขา พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๔๒ ข้อ ๒๕

เป็นดังนี้ มนุษย์ทั้งหลายก็ยังพอใจในกายนี้ เห็นกายนี้เป็นของสวย ของงามน่าอภิรมย์ชมชื่น ยื้อแย่งฆ่าฟันกันเพราะเหตุแห่งกายนี้ ต้องร้องไห้คร่ำครวญถึงกายอันเป็นดังหัวฝี เป็นดังแผลใหม่นี้ เพราะติดใจในความสวยงาม เข้าใจว่าจะให้ความสุขแก่ตนได้ อันที่จริงกายนี้มีน้ำเลือดน้ำเหลืองไหลเยิ้มอยู่ทั่วไป มีกระดูกเป็นโครง มีเส้นเอ็นเป็นเครื่องรึงรัด มีเนื้อเป็นเครื่องพอก และมีหนังบางๆ ปกปิดห่อหุ้มสิ่งปฏิกูลทั้งหลายพรางตาไว้ จึงปรากฏแก่คนทั้งหลาย ผู้มองอย่างผิวเผินว่าเป็นของสวยงามน่าลูบคลำสัมผัส แต่อันที่แท้แล้ว ความสวยงามสิ้นสุดแค่ผิวหนังเท่านั้นเอง[๗] ถ้าลอกเอาผิวหนังออกแล้ว คนที่รักกันเหมือนจะกลืนกินคงวิ่งหนีเป็นแน่ อนึ่ง ผิวหนังที่ว่าสวยนั่นเองก็เปรอะเปื้อนด้วยฝุ่นและเหงื่อไคลต้องคอยชำระขัดสีอยู่เนืองนิตย์ เว้นการชำระล้างและขัดสีแม้เพียงวันเดียว ก็มีกลิ่นสาบเหม็น เป็นที่รังเกียจแหนงหน่าย แม้แห่งเจ้าของกายนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสอนให้พวกเราพิจารณาเนืองๆ ซึ่ง**กายคตาสติภาวนา** คือการคำนึงถึงกายนี้ว่าไม่งาม โสโครก เป็นที่ตั้งลงและไหลออกแห่งสิ่งปฏิกูลทั้งหลาย

"ดูก่อนอัคคิเวสสนะ" พระศาสดาตรัสต่อไป "อนึ่ง เวทนา ๓ อย่างคือ สุข ทุกข์ อุเบกขา เมื่อใดบุคคลเสวยสุข เมื่อนั้นเขาไม่ได้เสวยทุกข์และอุเบกขา เมื่อใดเสวยทุกข์ เมื่อนั้นไม่ได้เสวยสุขและอุเบกขา **สุข ทุกข์ อุเบกขา ทั้ง ๓ อย่างไม่เที่ยง ปัจจัยปรุงแต่ง เกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัย มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป**

---

[๗] Beauty is but skin - deep

ดับไปเป็นธรรมดา สาวกของพระอริยะฟังดังนี้แล้ว เมื่อเห็นตามอย่างนี้ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสุข ทุกข์ อุเบกขา เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เมื่อคลายกำหนัดจิตย่อมหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น เมื่อพ้นแล้วก็เกิดญาณรู้ว่าพ้นแล้ว อริยสาวกนั้น รู้ชัดว่าความเกิดสิ้นแล้ว... ผู้พ้นแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่วิวาททุ่มเถียงกับผู้ใดด้วยทิฐิของตน โวหารใดเขาพูดกันอยู่ในโลกก็พูดตามโวหารนั้น แต่ไม่ถือมั่นด้วยทิฐิ”

ท่านผู้แสวงสัจจะ ! คนส่วนมาก เมื่อความทุกข์เกิดขึ้น หรือได้ประสบทุกข์ ก็สำคัญมั่นหมายว่า ความทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรานี้เป็นของเที่ยงยั่งยืนจึงมีความทุกข์มากขึ้น เพราะกลัวว่าความทุกข์อย่างนั้นๆ จะสถิตอยู่ในใจของตนตลอดไป จึงตีโพยตีพายพร่ำเพ้อรำพัน ส่วนคนที่ประสบสุขเล่าก็เพลินในความสุขด้วยสำคัญมั่นหมายว่า สุขที่เกิดแก่เรานี้เป็นของเที่ยง ยั่งยืน จึงติดสุข พอสุขแปรปรวนก็เกิดทุกข์ขึ้น เหมือนคนเห็นเงาดวงจันทร์ในขันน้ำ จึงคว้าเอา ก็คว้าถูกขันน้ำนั่นเองหาถูกดวงจันทร์ไม่

ภราดาเอย ! อันที่จริงแล้ว ทั้งสุขและทุกข์เป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน เกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัย และแปรปรวนไปเพราะการแปรแห่งเหตุ ดับไปเพราะการดับแห่งเหตุ

ขณะนั้น พระสารีบุตรนั่งถวายงานพัดอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์แห่งพระศาสดา ได้ฟังพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่ทีฆนขปริพพาชกพลางดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสให้ละความยึดมั่นถือมั่นซึ่งธรรมทั้งหลายมีทิฐิและเวทนาเป็นต้น เมื่อท่านพิจารณาไปตาม

กระแสพระธรรมเทศนาด้วยโยนิโสมนสิการ[๕] จิตก็พ้นจากอาสวะไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน

ส่วนทีฆนขปริพพาชกนั้น ได้ดวงตาเห็นธรรม สิ้นความเคลือบแคลงสงสัยในพระพุทธศาสนา ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาของพระศาสดาว่าเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืดให้ผู้มีจักษุได้เห็นรูป แลแล้วแสดงตนเป็นอุบาสกถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต

บัดนี้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะได้สำเร็จอรหัตตผลเป็นพระอริยบุคคลขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้ย่ำยีความเมาทั้งปวงแล้ว ได้นำความกระหายทั้งปวงออกแล้ว ถอนอาลัยทั้งปวงออกได้แล้ว ตัดวัฏฏะได้แล้ว สิ้นตัณหาแล้ว สำรอกราคะได้แล้ว ดับกิเลสทั้งปวงได้สนิทแล้ว

อันว่า ภาวะแห่งอรหัตตผลนั้น ทำให้จิตละเสียได้ ซึ่งสมมติบัญญัติทั้งปวงที่เคยติดใจมานาน เพราะจิตได้หลุดพ้นจากความยึดมั่นในสมมติบัญญัติใดๆ แล้ว คงเรียกสิ่งนั้นสิ่งนี้ตามสมมติโวหารของโลก แต่ไม่ติดไม่มีอาลัยในสิ่งนั้นๆ

ผู้บรรลุแล้วซึ่งนิพพานนั้น เนื่องจากดับเหตุแห่งทุกข์ได้แล้วโดยสิ้นเชิง ความทุกข์จึงไม่เกิดขึ้น มีแต่ความสุขล้วนๆ เป็นสุขที่ไม่เจือด้วยอามิส คือเหยื่อของโลก แต่เป็นสุขและปราโมชซึ่งเกิดจากธรรม มีความเย็นฉ่ำในดวงจิต เพราะไม่ถูกกิเลสเผาลนให้

---

[๕] โยนิโสมนสิการ = ตรึกตรองด้วยปัญญาอันสุขุมลุ่มลึก

เร่าร้อน กระแสดวงจิตของท่านไม่มีความเศร้าหมองหรือความชั่วหลงเหลือเจือปนอยู่เลย ความกระเสือกกระสนกระวนกระวายแห่งดวงจิตได้ดับลงสิ้นสุดลงตรงนิพพานนี้ และตรงนี้เองที่ความไข้ทางจิตได้ถูกเยียวยาให้หายขาด ไม่กำเริบขึ้นอีก ความระหกระเหินแห่งชีวิตในสังสารวัฏก็สิ้นสุดลงตรงนี้ และตรงนี้เองที่ให้ความมั่นใจ ความสงบราบเรียบ ความชื่นสุขอันละเอียดอ่อนละมุนละไม ความบริสุทธิ์ และความสดชื่นที่แท้จริงแก่ชีวิต

โลกียสุข เหมือนสุขของคนไข้ที่ได้กินของแสลง มันให้สุขนิดหน่อยขณะกิน เพื่อจะได้ทุกข์มากขึ้นและยืดเยื้อออกไป เมื่อมองดูด้วยปัญญาจักษุแล้ว โลกียสุขจึงเป็นของน่ากลัว น่าหวาดหวั่นระแวง ไม่น่าไว้ใจ เต็มไปด้วยภัย เจือไปด้วยโทษทุกข์นานาประการ แต่ที่คนทั้งหลายชอบก็เพราะเป็นความสุขที่หาได้ง่าย และเพราะความไข้หรือความกระหายทางจิตผลักดันให้แสวงหา

ดูก่อนผู้แสวงสัจจะ ! ท่านเห็นเรื่องต่อไปนี้เป็นอย่างไร - ควรชื่นชม หรือควรเศร้าสลด?

คนผู้หนึ่งถูกผลักดันให้ดั้นด้นเข้าไปในป่ารก มันระดะไปด้วยเรียวหนามและทางอันขรุขระ ขณะที่กำลังเหนื่อยจวนจะหมดกำลังอยู่นั้น เขาเผชิญหน้ากับช้างป่าที่ดุร้าย เขาออกวิ่งหนีด้วยความตกใจกลัว มาเจอสระใหญ่ซึ่งมีลักษณะคล้ายทะเลสาบน้อยๆ ในป่าลึก เขากระโดดลงไปในทะเลสาบน้อยๆ นั้น เขาคิดว่าคงพ้นอันตราย แต่ทันใดนั้นจระเข้ก็ปรากฏขึ้น เขากระโดดขึ้นจากน้ำรีบหนีขึ้นต้นไม้ใหญ่ ได้พบรวงผึ้งซึ่งมีน้ำผึ้งหยดลงมาเป็นครั้งคราว

เขากำลังจะอ้าปากรองรับหยดน้ำผึ้ง ก็บังเอิญเหลียวไปเห็นงูใหญ่สองตัวชูคอแผ่พังพานมองมายังเขาอย่างปองร้าย เขาตกใจจะวิ่งหนี แต่ด้วยความกระหายอยากในรสน้ำผึ้ง จึงยอมเสี่ยงชีวิตอ้าปากรองรับหยดน้ำผึ้งท่ามกลางอสรพิษทั้งสอง เขาดื่มน้ำผึ้งด้วยกายและใจที่ประหวั่นพรั่นพรึง

ดูก่อนผู้แสวงสัจจะ! น้ำผึ้งท่ามกลางปากอสรพิษทั้งสองฉันใด โลกียสุขก็ฉันนั้น มันอยู่ระหว่างอันตรายนานาประการ ความตายเหมือนช้างใหญ่ที่ดักหน้าคนทุกคนอยู่ ทะเลสาบหรือป่าใหญ่อันชุกชุมด้วยสัตว์ร้ายคือสังสารวัฏ ภพอันเป็นที่เวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายผู้มีกิเลสยังไม่สิ้น อสรพิษคืออันตรายรอบด้านแห่งผู้ซึ่งติดพันอยู่ในโลกียสุข น้ำผึ้งระหว่างปากงูคือโลกียสุขนั่นเอง โลกียสุข ! น้ำผึ้งระหว่างปากงู !

บางคราวพระศาสดาตรัสเปรียบโลกียสุขเหมือนน้ำผึ้ง ซึ่งฉาบไล้อยู่ที่ปลายศัสตราอันแหลมคม ผู้ลิ้มเลียโดยไม่ระวังย่อมถูกคมศัสตราบาดปากบาดลิ้นอย่างแน่นอน มันเป็นภาวะที่น่าหวาดเสียวน่าสะพรึงกลัวมิใช่หรือ?

ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศกเศร้าเสียใจพิไรรำพัน ความทุกข์กายทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ความต้องพลัดพรากจากสิ่งของและบุคคลอันเป็นที่รัก ความต้องประสบกับสิ่งและบุคคลอันไม่เป็นที่รัก ความไม่ได้อย่างใจหวัง เหล่านี้มีประจำอยู่ในมวลมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลาย มันมิใช่โทษแห่งความติดพันในโลกียสุขดอกหรือ? มันมิใช่ภัยในสังสารวัฏดอกหรือ?

แต่ในนิพพานไม่มีโทษเหล่านี้ ไม่มีภัยเหล่านี้ นิพพานเป็นโลกุตตรสุข = สุขที่อยู่เหนือโลก ไม่เกี่ยวกับโลก เป็นความสุขที่เกษมปลอดภัย สงบเยือกเย็นชื่นฉ่ำเกินเปรียบ

บัดนี้ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะได้ถึงแล้วซึ่งสุขนี้ ท่านรู้สึกเสมือนได้ถอนตนขึ้นจากหล่มเลน เหมือนได้ก้าวขึ้นจากกองถ่านเพลิง เหมือนเคยหลงป่าอันเต็มไปด้วยอันตราย แล้วออกจากป่าได้ ดำรงอยู่ในแดนที่ปลอดภัย เชื่อแล้วที่พระบรมศาสดาตรัสว่า “พระนิพพานคือการกำจัดกิเลสเสียได้นั้นเป็นบรมสุข”[๙]

แอกคู่อันทารุณของวัฏฏะซึ่งครอบใจของสัตว์ และครูดสีให้ชอกช้ำระบมเสมือนแอกคู่บนคอโคตัวที่เดินเวียนอยู่ในทุ่งกว้าง บัดนี้ได้ถูกปลดออกแล้ว

อะไรเล่าคือแอกคู่นั้น? มันคือความเป็นคู่แห่งโลกียธรรม ซึ่งครอบงำจิตใจของโลกียชนอยู่ เช่น ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุขและทุกข์ ความสมหวัง ผิดหวัง เป็นต้น ตราบใดที่บุคคลยังตกอยู่ภายใต้การครอบงำของความเป็นคู่แห่งโลกียธรรมนี้ ตราบนั้นดวงจิตของเขาจะพบกับความสงบสุขที่แท้จริงไม่ได้ ดวงจิตของเขาจะไม่ได้อิสระเสรี เขาจะต้องมีดวงใจที่ชอกช้ำระบม เดินวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏภายใต้การครูดสีของโลกียธรรม เฉกเช่นโคคู่เดินวนเวียนอยู่ในทุ่งกว้าง พร้อมกับการครูดสีของแอกบนคอ โคที่ได้รับการปลดแอกแล้วย่อมมีเสรีภาพ

---

[๙] นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ พระไตรปิกเล่ม ๒๕ หน้า ๔๒ ข้อ ๒๕

เบาสบาย ท่องเที่ยวไปในที่โคจรได้ตามใจปรารถนาฉันใด บุคคลผู้ปลดแอกคือ โลกียธรรมนี้ออกจากใจของตนได้แล้วก็ฉันนั้น ย่อมได้พบเสรีภาพทางจิตอันหาขอบเขตมิได้ มีความสุขสงบอย่างลึกล้ำแจ่มใสเบิกบานสุดประมาณ แม้ร่างกายจะยังอยู่ในโลก แต่ใจของเขาอยู่เหนือโลก เป็นโลกุตตรจิต คือจิตที่ถอนออกจากอารมณ์ของโลกได้แล้ว สงบนิ่งไม่ขึ้นลง อันโลกียารมณ์จะทำให้หวั่นไหวมิได้ เสมือน[๑๐] สิงโต ราชาแห่งสัตว์มิได้สะดุ้งหวั่นไหวด้วยเสียงแห่งสัตว์ไพร ท่านไม่ติดในลาภ ยศ นินทา และสรรเสริญ เสมือนลมไม่ติดตาข่าย ใบและดอกของปทุมชาติไม่ติดน้ำ ดำรงตนอยู่ในโลกอย่างอิสระเสรีอย่างแท้จริง อันอะไรๆ ครอบงำมิได้ ช่างน่าปรารถนาอะไรเช่นนั้น ! อา ! อรหัตตผล ยอดแห่งคุณธรรมของเทวดาและมนุษย์

---

[๑๐] มุนิสูตร สุตตนิบาต พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๓๖๔ ข้อ ๓๑๓

๕ มอบตนให้แก่ธรรม

ตอนบ่ายวันที่พระสารีบุตรบรรลุอรหัตตผลนั่นเอง พระศาสดารับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ณ เวฬุวันมหาวิหาร ทรงประทานตำแหน่งอัครสาวกแก่ท่านทั้งสอง คือให้**พระสารีบุตรเป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวา พระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย** แล้วทรงแสดง**พระโอวาทปาติโมกข์** คือพระโอวาทอันเป็นหลักสำคัญมีนัยดังนี้

๑. **ความอดทนอันเป็นตบะอย่างยิ่ง** นั้นคือความอดกลั้นต่ออารมณ์อันยั่วยวนให้โลภ โกรธ หลง ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวสรรเสริญพระนิพพานว่าเป็นบรมธรรม ผู้ที่ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ไม่สมควรเป็นบรรพชิตหรือสมณะ

๒. **การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การสร้างกุศลให้พรั่งพร้อม ๑ การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ๑ สามประการนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย**

๓. **การไม่กล่าวร้ายแก่ใครๆ การไม่เบียดเบียนเข่นฆ่าใครๆ การสำรวมระวังด้วยดีในระเบียบวินัย ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร การอยู่ในที่สงัด การประกอบเนืองๆ ซึ่ง**

ความเพียรทางจิต ทั้ง ๖ ประการนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ดูก่อนภราดา! คนส่วนมากเข้าใจว่า เรื่องที่จะต้องอดทน คือ เรื่องอันไม่เป็นที่พอใจ หรืออนิฏฐารมณ์เท่านั้น แต่ตามความเป็นจริงแล้ว บุคคลผู้ต้องการความดีให้แก่ชีวิต จะต้องอดทนทั้งสองอย่าง คือทั้งอารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา บุคคลที่อดทนต่ออารมณ์อันไม่น่าปรารถนาได้ เช่น อดทนต่อคำด่าว่าเสียดสีได้ นับว่าน่าสรรเสริญ แต่ผู้ที่อดทนต่ออารมณ์ที่น่าปรารถนา เช่น ลาภ ยศ และเสียงสรรเสริญได้ คือไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจยั่วยวนของสิ่งเหล่านั้น ยิ่งน่าสรรเสริญขึ้นไปอีก เพราะทำได้ยากกว่า อารมณ์อันไม่น่าปรารถนาทำให้คนเสียได้เหมือนกัน ถ้าไม่อดทนพอ แต่ถ้าเขามีความอดทนต่ออารมณ์นั้นเพียงพอ มันก็จะกลายเป็นยาขมที่ช่วยทำลายโรคได้ คือก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้ ส่วนอารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าเพลิดเพลิน ยั่วยวนใจ ได้ทำให้มนุษย์ผู้หลงใหลเสียคนมามากต่อมากแล้วเพราะอดกลั้นได้ยาก มนุษย์ผู้นั้นจะกลับตัวเป็นคนดีได้อีกทีหนึ่งก็ต่อเมื่ออารมณ์หรือสภาพแวดล้อมอันยั่วยวนใจนั้นได้สูญสิ้นไปแล้ว และเขาได้กระทบกระทั่งกับอนิฏฐารมณ์อย่างจัง เหมือนเผชิญหน้ากับควายป่าที่ดุร้าย ตัวอย่างผู้มีอำนาจเมื่อสูญเสียอำนาจแล้วจึงได้รู้จักสัจธรรม

บรรดาสิ่งยั่วยวนใจทั้งหลาย อำนาจนับเป็นสิ่งยั่วยวนใจที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ซึ่งใครมีเข้าแล้วมักหลงใหลมัวเมาอยู่ในอำนาจนั้น จนปัญญาจักษุมืดมนลง ให้เห็นดำเป็นขาว เห็นผิดเป็นชอบ แล้วประกอบกรรมหนักด้วยอำนาจที่มีอยู่นั้น จนต้องประสบ

ชะตากรรม มีวิบากอันเผ็ดร้อน เมื่อนั้นแหละจึงจะรู้สึกตัว แต่มักสายเสียแล้ว เรื่องทำนองนี้มีตัวอย่างให้เห็นอยู่เนืองๆ อำนาจอาจทำให้คนที่เคยดีเสียไปได้ ไม่ต้องกล่าวถึงคนที่ชั่วอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้ระวัง ต้องมีตีติกขาขันติ[๑]ดังกล่าวมา

ความงามของสตรีเป็นสิ่งยั่วยวนใจสำหรับบุรุษอย่างยิ่งประการหนึ่ง บุรุษผู้ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งความงามของสตรีจึงเป็นบุรุษอาชาไนย[๒] หาได้ยาก คนเช่นนั้นแม้เทวดาก็ชม พรหมก็สรรเสริญ ความงามของสตรีได้เคยฆ่าบุรุษผู้ทรงศักดิ์มามากต่อมากแล้ว

ดูก่อนท่านผู้แสวงสัจจะ! ความอดทนนั้นเป็นอาภรณ์ของนักพรต เป็นตบะของผู้ต้องการบำเพ็ญตบะ แม้นักพรตผู้เริงแรงด้วยตบะ มีชื่อกระฉ่อนก็เคยพ่ายแพ้ต่อความงามและความยั่วยวนของสตรีมามากนักแล้วเช่นกัน ทางปลอดภัยแท้จริงของนักพรตก็คือ ไม่คุ้นเคยด้วย ชักสะพานเสีย คือไม่สนิทสนมด้วยสตรี

ดูก่อนภราดา ! ในตอนที่ ๓ แห่งพระโอวาทปาติโมกข์นั้น ดูเหมือนพระบรมศาสดาจะทรงมุ่งแสดงคุณสมบัติของผู้เผยแพร่พุทธศาสนาว่า ต้องไม่ก้าวร้าว ไม่เบียดเบียน มีระเบียบวินัยดี

---

[๑] ขันติ ๓ อย่าง ๑. **ธีติขันติ** = อดทนต่อความหนาวร้อน หิวกระหาย ความลำบากตรากตรำ ๒. **อธิวาสนขันติ** = อดทนต่อทุกขเวทนา ความเจ็บป่วย ๓. **ตีติกขาขันติ** = อดทนต่ออารมณ์ยั่วยวนใจ

[๒] อาชาไนย หมายถึงบุคคลหรือสัตว์ที่ได้รับการฝึกดีแล้ว

ไม่เห็นแก่ปากท้อง แสวงหาความสงบ และทำความเพียรทางจิตคือสมถวิปัสสนาอยู่เสมอ ไม่ทอดธุระในอธิจิตตสิกขา

คุณสมบัติดังกล่าวมา ผู้เผยแผ่ศาสนาควรคำนึงถึงอยู่เป็นนิตย์และควรบำเพ็ญให้เกิดขึ้นในตน อนึ่ง ผู้มีหน้าที่เผยแผ่ศาสนาไม่ควรคิดแต่จะเผยแผ่ศาสนาหรือหลักธรรมให้แก่ผู้อื่นอย่างเดียว แต่ควรเผยแผ่ศาสนาให้แก่ตนเองด้วย คือไม่ควรมุ่งแต่สอนผู้อื่นเท่านั้น แต่ควรสอนตนเองให้ได้ด้วย วาจาที่พูดออกมาจึงจะไม่เป็นที่เย้ยหยันของใครๆ สิ่งที่สอนมีลักษณะที่เรียกว่า 'บานออกมาจากข้างใน' คือมีความจริงใจ - ใจมีความรู้สึกอย่างที่พูดนั้นจริงๆ

มีนักเผยแผ่ศาสนาอยู่ไม่น้อยที่สนใจฝึกฝนแต่วาทศิลป์ กิริยาท่าทางที่พูด ความหนักเบาของน้ำเสียง แต่การอบรมตนให้มีคุณธรรมสูงยิ่งๆ ขึ้นไป ให้มีความหนักแน่นมั่นคงนั้น พวกเขามักละเลยเสีย อันที่จริง การทำได้อย่างที่สอนนั่นแหละ คือยอดแห่งพุทธวิธีในการสอน บางทีไม่ต้องพูดด้วยซ้ำไป หรือพูดน้อย แต่ได้ผลมาก

ในพุทธกาลมีพระเถระรูปหนึ่ง ใครๆ ก็เรียกท่านว่า 'เอกอุทาน' แปลว่าเทศน์สอนอยู่เรื่องเดียว ท่านประจำอยู่ในป่า ท่านเทศน์ทีไรทั้งมนุษย์และเทวดาก็สาธุการกันสนั่นหวั่นไหว ต่อมามีพระธรรมกถึกผู้มีชื่อเสียงมาก เรียนมาก รู้มาก มีศิษย์มากไปพัก ณ สำนักของพระเอกอุทานเถระ ถึงวันอุโบสถ ท่านนิมนต์ให้พระธรรมกถึกนั้นเทศน์ พระธรรมกถึกเทศนาอย่างวิจิตรพิสดาร พอจบลงไม่มีใครสักคนเดียวที่สาธุการ เงียบกันไปหมด ทั้งเทวดาและมนุษย์ ทั้งนี้เพราะพระธรรมกถึกนั้นพูดได้อย่างเดียว ส่วนพระเอกอุทานท่าน

ทำได้อย่างที่ท่านพูด เรียกว่า ‘บานออกมาจากข้างใน’ ให้รู้สึกซาบซึ้งกินใจผู้ฟังยิ่งนัก พูดน้อยแต่ได้ผลมาก

แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า สิ่งใดที่ตนทำไม่ได้แล้ว จะให้เลิกพูดเลิกสอนสิ่งนั้นเสีย ควรพูดและควรสอนอยู่นั่นเอง เป็นทำนองว่านำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายมาบอกเล่าเปิดเผยให้รู้กัน ท่านที่มีอุปนิสัยดีมีอินทรีย์แก่กล้าเมื่อฟังแล้วอาจทำได้อย่างพระอริยเจ้านั้น ตัวอย่างเคยมีมาแล้ว พระกลุ่มหนึ่งประมาณ ๖๐ รูป เรียนกรรมฐานในสำนักของพระศาสดา แล้วเดินทางเข้าไปในป่าบำเพ็ญเพียรอยู่ ได้อุบาสิกาคนหนึ่งเป็นอุปถัมภิกาถวายอาหาร ได้บอกกรรมฐานคือ**กายคตาสติภาวนา** พิจารณากาย ซึ่งมีอาการ ๓๒ มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นอาทิ ให้เห็นว่าไม่งาม โสโครก อุบาสิกาเรียนกรรมฐานแล้วไปพิจารณาได้สำเร็จอนาคามิผล เป็นพระอนาคามี อริยบุคคลขั้นที่สาม ในขณะที่ภิกษุผู้บอกกรรมฐานยังมิได้สำเร็จอะไรเลย

ขอย้อนกล่าวถึงเรื่องที่พระศาสดาทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกต่อไป ครั้งนั้น เมื่อพระศาสดาทรงประทานตำแหน่งอัครสาวกแก่ท่านทั้งสองแล้ว ภิกษุทั้งหลายพากันติเตียนพระพุทธองค์ว่า ทรงประทานตำแหน่งโดยเห็นแก่หน้า (มุโขโลกนะ) ไม่เป็นธรรม ความจริงแล้วควรประทานตำแหน่งอัครสาวกแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ กับอีกรูปใดรูปหนึ่งในกลุ่มปัญจวัคคีย์ เพราะท่านเหล่านั้นบวชก่อนและได้บรรลุธรรมก่อน ถ้าไม่ประทานแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ ก็ควรประทานแก่ภิกษุกลุ่ม ๕๕ รูป มีพระยสะเป็นประมุข หรือมิฉะนั้นก็แก่ภิกษุกลุ่มภัททวัคคีย์ผู้สำเร็จ

มรรคผล ณ ไร่ฝ้าย ถ้าไม่ประทานแก่พวกภัทวัคคีย์ ก็ควรประทานแก่ภิกษุปุราณชฎิลสามพี่น้อง มีท่านอุรุเวลกัสสป เป็นต้น แต่พระศาสดาหาทรงทำอย่างนั้นไม่ ทรงเห็นแก่หน้า ประทานตำแหน่งอัครสาวกแก่พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ผู้บวชใหม่เพียงไม่ถึงเดือน

ภราดา ! ภิกษุผู้ติเตียนไม่รู้ความจริงที่เกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวของท่านเหล่านั้น ไม่รู้มโนปณิธานของแต่ละท่านว่า ได้บำเพ็ญบารมีมาอย่างไร ประสงค์สิ่งใดสูงสุดในชีวิตของตน

พระบรมศาสดาทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายตำหนิติเตียนพระองค์เช่นนั้น จึงตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! เราหาได้ให้ตำแหน่งเพราะเห็นแก่หน้าไม่ แต่เราได้ให้ตำแหน่งที่ทุกคนปรารถนาแล้ว เขาได้รับตำแหน่งที่เขาเคยทำบุญแล้วปรารถนาไว้นั่นเอง

ภิกษุทั้งหลาย ! ในศาสนาแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี นับถอยหลังจากนี้ไป ๙๑ กัป โกณฑัญญะเกิดเป็นกฎุมพีผู้หนึ่งชื่อจุลกาล ได้ปลูกไร่ข้าวสาลีไว้มาก วันหนึ่งได้ฉีกข้าวสาลีที่กำลังท้องต้นหนึ่งแล้วชิมดู รู้สึกมีรสอร่อย จึงขอแรงเพื่อนบ้านให้ช่วยกันฉีกรวงข้าวสาลีที่กำลังท้องนั้น ให้เคี่ยวด้วยน้ำนมจนข้นแล้วปรุงด้วยเนยใส น้ำผึ้งและน้ำตาลกรวด แล้วถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าวิปัสสีนั้นเป็นประมุข แล้วตั้งความปรารถนาขอบรรลุธรรมก่อนผู้อื่นในอนาคตกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาว่า ‘ขอจงเป็นอย่างนั้นเถิด’ เมื่อถึงหน้าข้าวเม่า ได้ถวายทาน

อันเลิศด้วยข้าวเม่า หน้าเก็บเกี่ยวก็ได้ถวายทานในฤดูกาลเก็บเกี่ยว ยิ่งเขาทำบุญมาก ทรัพย์สมบัติของเขายิ่งเพิ่มพูนมากขึ้นๆ อย่างน่าอัศจรรย์

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้ ข้อนี้เป็นอานิสงส์แห่งการประพฤติธรรม ตั้งอยู่ในธรรม อนึ่งผู้มีปกติประพฤติธรรมย่อมไม่ไปทุคติ ไม่ตกต่ำ

แม้ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า**ปทุมุตตระ** เขาถวายมหาทาน ๗ วัน แล้วหมอบลงแทบพระยุคลบาทของพระศาสดาพระองค์นั้น แล้วตั้งความปรารถนาเพื่อบรรลุธรรมอันเลิศก่อนผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย! อัญญาโกณฑัญญะได้รับผลที่ตนปรารถนาแล้ว ณ บัดนี้”

ภราดา ! พระตถาคตเจ้าทรงยืนยันอย่างมั่นคงอยู่เสมอว่า **“ธรรมนั่นแหละย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมนำความสุขมาให้”** แต่ศาสนิกจำนวนไม่น้อยไม่ไว้ใจธรรม คลางแคลงสงสัยในธรรมว่าจะให้ความสุขจริงหรือ? ประพฤติแล้วได้อะไร? ความจริงเมื่อเขาประพฤติธรรมก็ได้ธรรมนั่นเอง เมื่อได้ธรรมแล้วการได้อย่างอื่นก็ตามมา ธรรมนั่นแหละเป็นผู้อำนวยสิ่งต่างๆ ให้ ถ้าเขาเสื่อมจากธรรมก็จะเสื่อมหมดทุกอย่าง บุคคลที่ทำหน้าที่ของตนดีที่สุดชื่อว่าได้ประพฤติธรรม แต่ต้องเป็นหน้าที่อันประกอบด้วยธรรม หน้าที่อันประกอบด้วยธรรมนั่นแหละจะอำนวย ลาภ ยศ

สรรเสริญ และสุขสวัสดีให้แก่เขาทั้งในโลกนี้และโลกหน้า มนุษย์เรามีหน้าที่หลายอย่าง คนที่ดีที่สุดคือผู้ที่ทำหน้าที่ของตนได้ดีที่สุด ครบถ้วนที่สุด และถูกต้องที่สุด ผู้ปกครองหรือผู้นำมวลชนจะต้องปกครองโดยธรรม

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า พระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้ทรงธรรม ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามขึ้นว่า ก็อะไรเล่าเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดินั้น พระตถาคตเจ้าตรัสตอบว่า ‘ธรรม’ อย่างไรเล่าเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดินั้น ดูก่อนภิกษุพระเจ้าจักรพรรดิเป็นธรรมราชา ย่อมทรงอาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา มีธรรมเป็นใหญ่ ย่อมทรงดำเนินกิจการต่างๆ ไปโดยธรรม ดูก่อนภิกษุ แม้เราตถาคตก็เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เราต้องอาศัยธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา และมีธรรมเป็นใหญ่ดังนี้[๓]

จึงพอกล่าวได้ว่า ผู้เป็นใหญ่สูงสุดในโลกทั้งปวงคือธรรม บุคคลผู้เป็นใหญ่จะยิ่งใหญ่อยู่ได้ก็เฉพาะเมื่อดำรงตนอยู่ในธรรม อยู่ในร่มเงาของธรรม ทำหน้าที่ในฐานะเป็นตัวแทนหรือเป็นเครื่องมือแห่งธรรม ให้งานทุกสายเป็นทางเดินแห่งธรรม บุคคลผู้ยอมมอบตนให้แก่ธรรม ให้ธรรมเป็นผู้นำทาง ชีวิตย่อมไม่เสื่อมมีแต่ความเจริญ

---

[๓] จักกวัตติสูตร พระไตรปิฎกเล่ม ๒๐ หน้า ๑๓๘ ข้อ ๔๕๓

พระจอมมุนีตรัสไว้ว่า

“บุคคล[๔] จะเป็นผู้เจริญก็รู้ได้ง่าย จะเป็นผู้เสื่อมก็รู้ได้ง่าย คือผู้รักธรรมเป็นผู้เจริญ ผู้ชังธรรมเป็นผู้เสื่อม”

ภราดา ! ด้วยเหตุนี้ จึงควรทำงานและดำเนินชีวิตเพื่อเอาใจธรรม ไม่ใช่เพื่อเอาใจคนทั้งหลายซึ่งมีใจต่างกัน ถูกใจคนหนึ่ง ไม่ถูกใจอีกคนหนึ่ง ถูกใจกลุ่มหนึ่ง แต่ไม่ถูกใจอีกกลุ่มหนึ่ง แต่ธรรมมีใจเดียวคือความถูกต้อง เรามุ่งเอาธรรมาธิปไตยเป็นทางดำเนินชีวิต

เมื่อได้มอบตนให้อยู่ภายใต้การคุ้มครองของธรรมแล้ว ก็ไม่ต้องวิตกทุกข์ร้อนอะไรทั้งหมด ต้องการสิ่งใดธรรมะจะเป็นผู้มอบให้ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ที่ได้โดยธรรมอันธรรมมอบให้แล้วจะเป็นสิ่งสงบเย็น ไม่เร่าร้อนเหมือนลาภยศสรรเสริญสุขที่ได้มาโดยอธรรม

อะไรคือที่พึ่งอันแท้จริงของบุคคลผู้เวียนว่ายอยู่ในทะเลแห่งความทะยานอยากนี้? ธรรมอย่างไรเล่า พระพุทธองค์ตรัสว่า **“จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย”** และทรงชี้บอกว่า **“ธรรมคือความไม่กังวล ไม่ยึดมั่นถือมั่น นั่นแหละคือที่พึ่ง (ของใจ) หาใช่อย่างอื่นไม่** ภิกษุทั้งหลาย ! คนเขลา[๕] ยึดมั่นอยู่ว่า นั่นบุตรของเรา นั่นทรัพย์ของเรา จึงต้องเดือดร้อนอยู่ร่ำไป ตามความเป็นจริงแล้ว ตนของตนยังไม่มี บุตรและทรัพย์จะมีที่ไหนเล่า”

---

[๔] ปราภวสูตร พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๓๔๖ ข้อ ๓๐๔

[๕] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๒๓ ข้อ ๑๕

ท่านผู้แสวงสัจจะ ! คนยิ่งมีความยึดถือมากก็ยิ่งมีความกลัวมาก ไม่มีอะไรจะกลัวเฉพาะหน้า ก็กลัวอนาคต - กลัวเสียจนหาความสุขความสงบให้แก่ชีวิตในปัจจุบันไม่ได้ แม้บัณฑิตจะบอกธรรมพร่ำสอนอยู่ว่า **“จงทำปัจจุบันให้ดีที่สุดเถิด อนาคตจะจัดตัวมันเอง”** ก็ตาม เขาก็หารับฟังไม่ หาว่าคนบอกเป็นคนเขลาไม่รู้จักเตรียมการเพื่ออนาคต คนพวกนั้นพออนาคตที่เขาหวังไว้มาถึงเข้าจริง เขาก็คงหาความสงบสุขให้แก่ชีวิตไม่ได้อยู่นั่นเอง เพราะมันตกมาเป็นปัจจุบันเสียแล้ว เขาคงแบกก้อนหินแห่งชีวิตคือความหนักอกหนักใจวิ่งฝ่ากองไฟ คือความทะยานอยากออกไปสู่ภูเขาแห่งความว่างเปล่า เพราะ ‘มันไม่มีอะไร’ แต่เพราะเขาสำคัญมั่นหมายว่า ‘มันมี’ จึงแบกต่อไป และต่อไป พร้อมกับร้องว่า “ร้อน หนัก - ร้อน หนัก” อย่างนี้เรื่อยไป

ท่านผู้แสวงสัจจะ ! ความจริงอันน่าพิศวงมีอยู่ว่า ความสงบเยือกเย็นของดวงจิต เพราะ**ความเป็นผู้ “ไม่ต้องการอะไร” นั้นมีค่ายิ่งกว่าสมบัติบรมจักรแห่งกษัตราธิราช หรือมหาจักรพรรดิผู้เร่าร้อนอยู่ด้วยความปรารถนาอันไม่มีที่สิ้นสุด** มิฉะนั้นแล้วไฉนเล่าพระบรมครูของพวกเราจึงทรงสละสมบัติบรมจักร เพื่อแสวงหาความสงบเย็นให้แก่ดวงจิต เมื่อพระองค์ประสบความสำเร็จในทางนี้แล้วก็กลายเป็นที่พึ่งที่บูชาของโลกมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ตัวอย่างที่เกี่ยวกับพระพุทธองค์นี้ชี้ให้เห็นความจริงอีกประการหนึ่งว่า ผู้นำโลกที่แท้จริง คือผู้นำทางจิตหรือวิญญาณ หาใช่ผู้มีอำนาจราชศักดิ์แต่ประการใดไม่

๖ กรรมบังไว้

ภราดา! ข้าพเจ้าได้พูดแล้วว่า คนจำนวนไม่น้อยแบกก้อนหินแห่งชีวิต คือความหนักอกหนักใจวิ่งฝ่าออกไป คือความทะยานอยาก ไปสู่ภูเขาแห่งความว่างเปล่า

ภราดา! สมมติว่ามีใครสักคนหนึ่ง กลิ้งหินอันแสนหนักขึ้นสู่ยอดเขา แล้วปล่อยให้หินนั้นตกลงมายังภาคพื้น ตามลงมากลิ้งขึ้นไปอีกแล้วปล่อยลงมา เขากลิ้งหินขึ้นยอดเขาอยู่อย่างนี้วันแล้ววันเล่า ปีแล้วปีเล่า ท่านจะรู้สึกอย่างไรต่อบุคคลผู้นั้น เขาถูกบังคับให้เข็นก้อนหินโดยที่ตัวเขาเองไม่รู้ว่าจะต้องเข็นทำไม

บุคคลสมมติดังกล่าวฉันใด คนส่วนมากในโลกนี้ก็ฉันนั้น ได้ลงทุนลงแรงเป็นอย่างมาก เข็นก้อนหินคือภาระอันหนักของตนเพื่อไปสู่ยอดเขาแห่งความว่างเปล่า ต่างคนต่างก็กลิ้งขึ้นไป ถูกความทะยานอยากของตนผลักดันให้กลิ้งขึ้นไปด้วยเข้าใจว่าบนยอดเขานั้นจะมีอะไร บางพวกก็กลิ้งหินกระทบกัน แย่งทางกันแล้วทะเลาะกัน เบียดเบียนฆ่าฟันกัน แข่งกันว่าใครจะถึงยอดเขาก่อน เมื่อถึงยอดเขาแล้วจึงได้รู้ว่ามันไม่มีอะไร คนทั้งหมดต้องนั่งลงกอดเข่ารำพันว่า “เหนื่อยแรงเปล่า”

ท่านผู้แสวงสัจจะ! มนุษย์จะถูกลงทัณฑ์ให้ประสบชะตากรรมคือการลงแรงที่สิ้นหวัง และไร้ผลตอบแทนอันคุ้มเหนื่อย ก็เพราะความเขลาของมนุษย์เอง แม้มนุษย์จะพอฉลาดบ้างแล้วในเรื่องอื่นๆ ในสาขาวิชาการมากหลาย แต่มนุษย์ยังเขลาต่อเรื่องราวแห่งชีวิต มนุษย์ส่วนมากยังเข้าไม่ถึงสิ่งที่ชีวิตควรจะต้องการและขึ้นให้ถึง ส่วนใหญ่ยังถือเอากาม กิน และเกียรติ เป็นจุดหมายของชีวิต นั่นคือความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงของสังคมมนุษย์ ตามความเป็นจริงแล้ว การงานทุกอย่างของมนุษย์ ควรเป็นเครื่องมือไปสู่การพัฒนาตน ให้ขึ้นสู่ฐานะอันสูงสุดเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ นั่นคือความสะอาดแจ่มใสแห่งดวงจิต ข้ามแดนแห่งความมืดมนของชีวิตเสียได้

ขอกล่าวถึงบุพพกรรมของสหาย ๕๕ คน มี**พระยสะ**เป็นต้น พระตถาคตเจ้าตรัสว่า บุคคล ๕๕ คน มีพระยสะเป็นประมุขนั้น ได้ปรารถนาอรหัตตคุณ ในสำนักของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ชวนกันทำบุญเป็นอันมาก ต่อมาในช่วงหลัง เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เกิดขึ้น (พุทธันดร[๑]) ทั้ง ๕๕ คนเป็นสหายกัน เที่ยวจัดแจงศพอนาถา วันหนึ่งพวกเขาพบศพหญิงตายทั้งกลม จึงนำไปป่าช้า ให้ ๕ คนทำหน้าที่เผา อีก ๕๐ คนเที่ยวตรวจดูศพไม่มีญาติอื่นๆ

นายยสะซึ่งเป็นหัวหน้าได้เอาหลาวเหล็กแทงศพนั้น พลิกกลับไปกลับมา ขณะที่กำลังเผาอยู่นั่นเอง ได้อสุภสัญญา คือความ

---

[๑] พุทธันดร คือระยะกาลที่ว่างจากศาสนาของพระพุทธเจ้า ถ้าพระปัจเจกพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นก็เกิดในระยะนี้

สำคัญหมายว่า ไม่งาม เขาชี้ให้สหายอีก ๔ คนดูว่า “จงดูศพนี้ หนังลอกออกแล้ว ตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้าง เหมือนรูปโคด่าง ไม่สะอาด เหม็น พึงรังเกียจ”

สหายทั้ง ๔ คนก็ได้อสุภสัญญาเหมือนกัน เมื่อกลับเข้าไปในบ้านได้บอกเรื่องนั้นแก่สหายทั้ง ๕๐ คน สหายเหล่านั้นก็ได้อสุภสัญญา ยสกุลบุตรเมื่อกลับไปบ้านได้บอกแก่มารดาบิดาและภริยา ท่านเหล่านั้นก็ได้อสุภสัญญา

เพราะเหตุที่มี บูรพูปนิสัย[๒] ทางอสุภสัญญานี่แล เรือนซึ่งเกลื่อนกล่นด้วยสตรีงามบำรุงบำเรอให้เพลิดเพลินอยู่ จึงปรากฏแก่ยสกุลบุตรประดุจป่าช้า และด้วยอุปนิสัยนั้นเหมือนกัน เขาจึงได้บรรลุคุณวิเศษคืออรหัตตผล พวกเขาได้รับผลที่ตนปรารถนาแล้ว

ดูก่อนท่านผู้แสวงสัจจะ! ถ้าไม่มีอุปนิสัยทางนี้แล้ว ความรู้สึกอย่างนั้นจะเกิดแก่ยสกุลบุตรไม่ได้ ยสะเป็นบุตรเศรษฐีมั่งคั่งมากในเมืองพาราณสี มีสตรีที่สวยงามบำรุงบำเรออย่างดี คืนหนึ่งยสะนอนหลับไปก่อน เมื่อตื่นขึ้นตอนดึกขณะที่ไฟสว่างอยู่ เขาเห็นสตรีเหล่านั้นนอนด้วยอาการพิกลต่างๆ บางนางพิณตกอยู่ที่รักแร้ บางนางมีตะโพนวางอยู่ข้างคอ บางนางสยายผม บางนางน้ำลายไหล บางนางละเมอเพ้อพก หญิงเหล่านั้นปรากฏแก่ยสะประดุจซากศพที่เขาทิ้งเกลื่อนกล่นอยู่ในป่าช้า เกิดความสลดจิตเบื่อหน่าย

---

[๒] บูรพูปนิสัย คืออุปนิสัยในกาลก่อน หมายถึงได้เคยอบรมบ่มนิสัยมาอย่างไร เมื่อได้ประสบพบเห็นสิ่งนั้น หรือสิ่งคล้ายคลึงกันในชาติต่อมา บูรพูปนิสัย จะกระตุ้นเตือนให้มีความรู้สึกนึกคิดอย่างที่เคยรู้สึกมาแล้ว

ออกอุทานด้วยความสลดใจว่า “ที่นี่ขัดข้องหนอ ที่นี่วุ่นวายหนอ” จึงลงมาสวมรองเท้าออกจากเรือนไป ออกประตูเมืองเดินไปทางที่จะไปป่าอิสิปตนะ เวลานั้นใกล้รุ่งแล้ว พระบรมศาสดาเสด็จจงกรม[๓] อยู่ในที่โล่งแจ้ง ทรงได้ยินเสียงของยสกุลบุตรว่า “ที่นี่ขัดข้องหนอ ที่นี่วุ่นวายหนอ” จึงตรัสเรียกและว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง” ยสกุลบุตรได้ฟังดังนั้น จึงถอดรองเท้าเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทรงแสดงธรรมให้ฟัง ตรัสถึงเรื่อง**ทาน[๔] ศีล สวรรค์** โทษของกาม (กามาทีนพ) และความสุขความโปร่งใจของผู้ออกจากกามแล้ว (เนกขัมมะ) โดยใจความย่อว่า มนุษย์ผู้อยู่ร่วมกันควรต้องมีการเสียสละให้กัน ไม่เบียดเบียนกัน จึงจะอยู่ร่วมกันเป็นสุข แต่ความสุขชั้นกามนั้นเจือด้วยโทษ เป็นสุขที่เจือด้วยทุกข์ สุขโสมนัสอันใดเกิดจากกาม นั่นคือคุณของกาม ทุกข์โทมนัสอันใดเกิดจากกาม นั่นคือโทษของกาม แต่กามทั้งหลายมีสุขน้อย มีทุกข์มาก มีพิษมาก มีความเดือดร้อนมาก มีรสอร่อยน้อย มีความขมขื่นปวดร้าวมาก ผู้เห็นโทษของกามจึงชักกายชักใจออกจากกาม ได้ความโปร่งใจ มีความสุขอันประณีต นั่นคือเนกขัมมสุข ไม่ต้องเศร้าโศก ไม่ต้องหวาดระแวงภัยเพราะกาม

ยสกุลบุตรผู้หน่ายกามอยู่แล้ว เมื่อได้ฟังพระพุทธพจน์ อันชี้ให้เห็นโทษของกามและคุณของการออกจากกาม จิตก็แล่นไปสู่เนกขัมมสุข พระศาสดาทรงทราบว่า จิตของยสะห่างจากความ

---

[๓] จงกรม คือการเดินกลับไปกลับมา เพื่อพิจารณาอารมณ์กัมมัฏฐานหรือพิจารณาหัวข้อธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

[๔] ทั้ง ๕ อย่างมีทานเป็นต้นนี้ เรียก อนุปุพพิกถา

พอใจในกาม ควรรับพระธรรมเทศนาที่สูงขึ้นไปได้แล้ว จึงแสดง **อริยสัจ ๔** เสมือนช่างย้อมผู้ฉลาด ฟอกผ้าให้สะอาดควรแก่การย้อมก่อน แล้วจึงย้อมด้วยสีที่ต้องการ ยสกุลบุตรฟังพระธรรมเทศนาแล้วได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบัน ต่อมาภายหลังจึงได้สำเร็จอรหัตตผล

ดูก่อนท่านผู้แสวงสัจจะ ! ข้อความที่น่าสะกิดใจอย่างยิ่งก็คือคำสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับเศรษฐีผู้เป็นบิดาของพระยสะ บิดาของท่านยสะบอกว่า มารดาที่เศร้าโศกรำพันถึงบุตรหนักหนาจงให้ชีวิตแก่มารดา โดยการกลับไปเรือนเถิด พระยสะมองดูพระศาสดา พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “...จิตของยสะหลุดพ้นจากอาสวะ มิได้ยึดมั่นด้วยอุปาทานแล้ว ควรหรือที่ยสะจะกลับไปบริโภคกามคุณอีกเหมือนแต่ก่อน?” บิดาของยสะทูลตอบว่า “ไม่อย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า เป็นลาภแล้ว ความเป็นมนุษย์อันพ่อยสะได้ ดีแล้ว”

ภราดา ! เมื่อเศรษฐีบิดาของท่านยสะทราบว่า บุตรของตนบรรลุอรหัตตผลสิ้นกิเลสทั้งปวงแล้ว พูดออกมาว่า “ความเป็นมนุษย์อันพ่อยสะได้ ดีแล้ว” ดังนี้เป็นการยืนยันถึงความเข้าใจของท่านว่า “การได้ดีสูงสุดของมนุษย์นั้นคือการสิ้นกิเลส” ดังนั้นภาวะแห่งการสิ้นกิเลสจึงควรเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ และต้องเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด ทุกๆ ชาติที่เกิด แต่จะไปสำเร็จเอาชาติใดนั้นก็สุดแล้วแต่บารมีที่สั่งสม ผู้มีจุดมุ่งหมายของชีวิตอย่างนี้เท่านั้นจึงจะพบกับความสงบสุขของชีวิต มิฉะนั้นแล้ว ถึงจะได้อะไรมาก็หาพอใจไม่ ชีวิตจะต้องระหกระเหินต่อไป จิตใจจะดิ้นรนร่าน

หาของใหม่ๆ แปลกๆ ที่เข้าใจเอาว่า จะให้ความสุขความสมหวังแก่ตนได้

พระภัททวัคคีย์ผู้สำเร็จมรรคผลที่ไร่ฝ้าย และท่านชฎิลมีอุรุเวลกัสสป เป็นต้น ก็ล้วนแต่ได้บำเพ็ญบารมีมาเพื่ออรหัตตผลเท่านั้น หาได้ปรารถนาตำแหน่งใดๆ ไม่

อนึ่ง **ชฎิลสามพี่น้อง**มีอุรุเวลกัสสป เป็นต้น มีชีวิตเกี่ยวพันกับ**พระเจ้าพิมพิสาร**เพียงในชาตินี้ก็หาไม่ แม้ในชาติก่อนๆ ก็เคยเกี่ยวพันกันมาแล้ว ได้ทำบุญกุศลร่วมกันมา พระศาสดาได้ทรงเล่าเรื่องนี้แก่ภิกษุทั้งหลายว่า

“นับถอยหลังจากนี้ไป ๙๒ กัป ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า**ติสสะ**และ**ปุสสะ** พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒๐ และ ๒๑ พระเจ้าพิมพิสารเกิดเป็นสมุห์บัญชีของพระราชกุมาร ๓ พระองค์ คือ ชฎิล ๓ พี่น้องเวลานี้ ได้ร่วมกันทำบุญทำทานในสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระราชกุมาร ๓ พระองค์ได้รับศีล ๑๐ นุ่งห่มผ้ากาสายะ ๒ ผืน ตลอดเวลา ๓ เดือน มอบพระราชภาระในการบำรุงพระตถาคต และสาวกของพระตถาคตให้แก่สมุห์บัญชีของพระองค์ คือ พระเจ้าพิมพิสารเวลานี้ แต่บริวารของสมุห์บัญชีอันเป็นทาสบ้าง กรรมกรบ้าง ได้กินของที่เขาอุทิศให้สงฆ์เองบ้าง ให้บุตรหลานกินบ้าง เพราะไม่อาจระงับความอยากได้เมื่อเห็นของดีๆ ของนั้นมิใช่ของเหลือจากสงฆ์ แต่เป็นของที่เขาอุทิศถวายสงฆ์ และสงฆ์ยังมิได้ฉัน ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น จึงเกิดเป็นเปรตอยู่นานถึง ๔ พุทธันดร ได้ถามพระพุทธเจ้าถึง ๓ พระองค์ว่า

เมื่อใดพวกตนจึงจะพ้นจากความทุกข์ทรมานนั้น พระพุทธเจ้าเหล่านั้นตรัสตอบว่า จักพ้นในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่า **“โคดม”**

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายเวฬุวันแก่พระศาสดาแล้ว เพราะอำนาจแห่งกรรมชั่วของเปรตเหล่านั้นปิดบังไว้ จึงบันดาลให้พระเจ้าพิมพิสารมิได้ทรงระลึกที่จะอุทิศส่วนกุศลให้ใครเลย ในราตรีนั้น เปรตทั้งหลายจึงไปเปล่งเสียงอันน่ากลัวในพระราชวังของพระราชา แสดงตนให้ปรากฏ จอมเสนาแห่งแคว้นมคธทรงสะดุ้งตกพระทัยเป็นอันมาก รุ่งเช้าจึงเสด็จไปเฝ้าพระศาสดาทูลถามเรื่องนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า

“มหาบพิตร นับถอยหลังจากกัปนี้ไป ๙๒ กัป ในศาสนาแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่าปุสสะ พวกเปรตเหล่านั้นเป็นญาติของพระองค์ กินอาหารที่เขาเตรียมไว้ถวายสงฆ์ เกิดในเปตโลกแล้วหวังได้รับส่วนบุญจากพระองค์มาตลอดกาลช้านาน...”

“พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าหม่อมฉันถวายทานในบัดนี้ เปรตเหล่านั้นจักได้รับหรือ?”

“ได้รับ มหาบพิตร” พระศาสดาตรัสตอบ

พระราชาพิมพิสารทรงนิมนต์ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขถวายมหาทานในวันรุ่งขึ้น แล้วได้พระราชทานส่วนบุญว่า “ด้วยอานุภาพแห่งมหาทานนี้ ขอข้าวน้ำอันเป็นทิพย์จงสำเร็จแก่เปรตเหล่านั้น” ข้าวน้ำอันเป็นทิพย์เกิดขึ้นแก่เปรตเหล่านั้นแล้ว

คืนต่อมา เปรตเหล่านั้นเปลือยกายแสดงตนแก่พระราชา พระเจ้าพิมพิสารทูลถามความนั้นกับพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์

ตรัสให้ถวายผ้าแก่พระสงฆ์ พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายจีวรแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วทรงอุทิศส่วนบุญว่า “ด้วยอานุภาพแห่งจีวรทานนี้ ขอผ้าอันเป็นทิพย์จงเกิดขึ้นแก่เปรตทั้งหลาย” ขณะนั้นเองผ้าทิพย์เกิดขึ้นแก่เปรตเหล่านั้น พวกมันละอัตตภาพแห่งเปรต ดำรงอยู่ในอัตตภาพอันเป็นทิพย์แล้ว

พระศาสดาทรงอนุโมทนาบุญของพระราชาพิมพิสารโดยนัยว่า

“เปรต[๕] ทั้งหลายมายืนอยู่ที่ทาง ๓ แพร่ง ๔ แพร่งบ้าง มาสู่เรือนของตนแล้ว ยืนอยู่นอกฝาประตูบ้าง เมื่อข้าวน้ำและของควรเคี้ยวควรบริโภคเป็นอันมากมีอยู่ ใครสักคนหนึ่งก็มิได้นึกถึงเปรตเหล่านั้น เพราะกรรมของสัตว์ (คือเปรต) นั่นเองปิดบังไว้ ผู้มีใจอนุเคราะห์เมื่อให้ทาน จึงควรระลึกถึงญาติบ้างว่า ‘ขอกุศลผลทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า’ ญาติทั้งหลายผู้ไปบังเกิดเป็นเปรตมาประชุมกัน อนุโมทนาด้วยความเคารพตั้งจิตให้ญาติผู้ทำบุญไปให้ได้มีอายุยืนนาน ทายกผู้ทำบุญก็ไม่ไร้ผล ในเปตโลกนั้นไม่มีกสิกรรม โครักขกรรมก็ไม่มี ไม่มีพานิชกิจ หรือการซื้อขายใดๆ เปรตทั้งหลายเลี้ยงชีพด้วยทานที่มนุษย์ทำบุญอุทิศไปให้เท่านั้น น้ำตกลงในที่ดอนย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่มฉันใด ขอทานที่ท่านให้แล้วจากโลกนี้ จงสำเร็จแก่เปรตทั้งหลายฉันนั้น เหมือนห้วงน้ำหรือห้วยหนองคลองบึง เต็มแล้วหลั่งลงสู่สาคร

---

[๕] นัยติโรกุฑฑสูตร

ผู้มีใจกรุณาระลึกถึงอุปการะที่ท่านทำแล้วแก่ตนมาก่อนว่า ‘ผู้นี้ได้เคยให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้เคยทำสิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้เป็นญาติเป็นมิตร หรือเป็นเพื่อนของเรา’ แล้วทำบุญให้ทานอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับทั้งหลายด้วยความสำนึกคุณนั้น อันนี้เป็นประโยชน์ ส่วนการร้องไห้เศร้าโศกคร่ำครวญไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายผู้ล่วงลับ เขาคงอยู่อย่างนั้นเอง ไม่ทำอะไรให้ดีขึ้น

“ทักษิณาที่พระองค์ทรงบำเพ็ญนี้ ชื่อว่าทรงตั้งไว้ดีแล้วในสงฆ์ จักเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขตลอดกาลนาน จะสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับตามควรแก่ฐานะ”

“พระองค์ทรงแสดงญาติธรรมให้ประจักษ์แล้วในคราวนี้ ทรงทำการบูชาอันโอฬารแก่พระญาติผู้ล่วงลับ ทรงให้กำลังแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยแล้ว ชื่อว่าได้ทรงขวนขวายในบุญเป็นอันมาก”

พระคาถาอนุโมทนานี้ ยังความปลาบปลื้มพระทัยให้เกิดแก่พระเจ้าพิมพิสารเป็นที่ยิ่ง เพราะมีพระทัยจดจ่อในการบุญกุศลอยู่แล้ว เมื่อทรงทราบว่าพระราชกุศลที่ทรงทำอุทิศให้พระญาติในอดีตสำเร็จประโยชน์เช่นนั้น ก็ทรงปราโมชขึ้นอีกเป็นทวีคูณ

ภราดา ! กรรมดีกรรมชั่วมีจริง ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีจริง บุคคล[๖] มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นพวกพ้อง เป็นที่พึ่งอาศัย คนทำดีหาความสุขได้ง่าย ส่วน[๗] คนทำชั่วหาความสุขได้ยาก

---

[๖] จูฬกัมมวิภังคสูตร มัชฌิมนิกาย พระไตรปิฎกเล่ม ๑๔ หน้า ๓๗๖ ข้อ ๕๘๑

[๗] น หิ ตำ สุลภำ โหติ สุขำ ทุกฺกฏการินา

๗ ปุพเพปณิธาน

ภิกษุทั้งหลายทูลถามถึงบุพกรรมของพระอัครสาวกทั้งสองว่า มีปณิธานมาอย่างไร พระศาสดาได้ตรัสเล่าว่า

ในสมัยแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า **อโนมทัสสี** อันเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๑๐ พระสารีบุตรเกิดในสุกลพราหมณ์มหาศาล มีนามว่า **สรทมานพ** ส่วนพระโมคคัลลานะเกิดในสกุลคหบดีมหาศาล มีนามว่า **สิริวัฒกุฏุมพี** ท่านทั้งสองเป็นสหายรักกัน

วันหนึ่ง สรทมานพอยู่ในที่เงียบสงัด ไตร่ตรองเรื่องของชีวิต เกิดความคิดขึ้นว่า “เราสามารถรู้เรื่องของชีวิต และอัตตภาพเฉพาะในโลกนี้เท่านั้น แต่มืดมนต่อปัญหาชีวิตและอัตตภาพในโลกหน้าเหลือเกิน สัตว์ผู้เกิดแล้วจะไม่ตายนั้นไม่มี เราจักต้องตายแน่แท้ ชีวิตในโลกหน้าของเราจักเป็นอย่างไรหนอ?”

เพื่อตอบปัญหาชีวิตนี้ให้ได้ สรทมานพต้องการออกบวชแสวงหาโมกขธรรม จึงไปชวนสิริวัฒกุฏุมพีผู้สหาย แต่สิริวัฒไม่พร้อมจะทำได้ จึงปฏิเสธ สรทมานพคิดว่า ‘ผู้ไปสู่ปรโลก คือโลกหน้าจะชวนสหายหรือญาติมิตรไปด้วยไม่ได้ โลกนี้ไม่มีอะไรเป็นของตน บุคคล

ต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป กรรมดีกรรมชั่วที่เราทำนั่นแหละเป็นของเรา และจะติดตามเราไปในโลกหน้า' คิดดังนี้แล้ว จึงบริจาคทรัพย์เท่าที่มีเป็นทานแล้วออกบวชเป็นชฎิล มีผู้ออกบวชตามเป็นอันมาก

สรทดาบสทำกสิณบริกรรม[๑] จนได้อภิญญา ๕[๒] และสมาบัติ ๘[๓] ชฎิลบริวารก็ได้คุณสมบัติเช่นนั้นเหมือนกัน

เช้าวันหนึ่ง **พระอโนมทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า**เสด็จออกจากนิโรธสมาบัติ[๔] หรือพระมหากรุณาสมบัติ ทรงพิจารณาอุปนิสัย

---

[๑] กสิณบริกรรม การเพ่งกสิณ เช่น เพ่งดิน น้ำ ลม ไฟ หรือสีเหลือง สีเขียว สีขาว สีแดง เป็นต้น พร้อมกับบริกรรมว่า ดินๆ เป็นต้น กสิณ ๑๐ เป็นทางให้เกิดอภิญญาสมาบัติ

[๒] อภิญญา คือความรู้ยิ่ง ความรู้เหนือสามัญชน เหนือธรรมดา (Super natural Knowledge) ผู้ได้อภิญญา ย่อมได้อำนาจเหนือธรรมชาติ (Super natural power) สามารถทำสิ่งที่สามัญชนทำไม่ได้ เราอาจเทียบให้เห็นได้กับช่างอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถทำกับเครื่องไฟฟ้า ที่คนผู้ไม่ได้เรียนไม่ได้ฝึกฝนมาทำไม่ได้ หรือแม้นักกายกรรมก็สามารถทำอะไรได้แปลกๆ ชนิดที่สามัญชนทำไม่ได้เหมือนกัน ผู้ฝึกทางจิตก็ย่อมมีอำนาจจิตพิเศษเป็นรางวัลตอบแทนความพยายาม

[๓] สมาบัติ ๘ คือฌาน ๘ นั่นเอง เป็นความละเอียดประณีตของดวงจิตเป็นขั้นๆ ฌานนี่เองเป็นบาทฐานอันสำคัญของอภิญญา

[๔] นิโรธสมาบัติ เป็นสมาบัติลำดับที่ ๙ เหนือสมาบัติ ๘ ขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง ในขั้นนี้ผู้เข้าดับสัญญาและเวทนาหมดสิ้น ไม่หายใจเหมือนคนตาย แต่ยังมีไออุ่นอายุยังไม่สิ้น การหมุนเวียนของโลหิตในร่างกายยังมี พระอริยบุคคลชั้นอนาคามีและอรหันต์ที่ได้สมาบัติ ๘ เท่านั้น จึงจะเข้าได้ ต่ำกว่านั้นเข้าไม่ได้เพราะสมาธิไม่พอ เข้านิโรธสมาบัติอย่างน้อย ๗ วัน อย่างมาก ๑๕ วัน

แห่งสัตวโลก ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งสรทดาบสพร้อมด้วยบริวารว่า สรทดาบสอาศัยพระองค์แล้วจักปรารถนาตำแหน่งอัครสาวกดังนี้ แล้วเสด็จไปยังสำนักของสรทดาบส เสด็จไปทางอากาศ ทรงอธิษฐานพระทัยว่า ขอให้สรทดาบสรู้ความที่พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อสรทดาบสเห็นอยู่นั่นเอง เสด็จลงจากอากาศประทับยืนบนภาคพื้น

สรทดาบสเห็นอานุภาพแห่งอาคันตุกะ และเพ่งพินิจสง่าราศีแห่งพระพุทธสรีระแล้ว ระลึกถึงวิชาดูลักษณะคนที่ตนชำชองอย่างดี ก็ได้ทราบด้วยปัญญาญาณว่า อาคันตุกะผู้นี้เป็นพระสัมมาสัม-พุทธเจ้า ผู้ถอดถอนกิเลสทั้งปวงออกจากจิตได้แล้ว จึงถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์[๕] จัดอาสนะถวาย ตนเองนั่งบนอาสนะที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้น้อยกว่า

ขณะนั้นชฎิลบริวารของสรทดาบสจำนวนมาก กลับจากหาผลาผลได้เห็นอาจารย์ของตนนั่งแสดงความเคารพอาคันตุกะผู้หนึ่งอยู่ เกิดความประหลาดใจจึงกล่าวว่า พวกเราเข้าใจว่า ในโลกนี้ผู้ที่เป็นใหญ่กว่าอาจารย์ไม่มี บุรุษผู้นี้เป็นใหญ่กว่าอาจารย์หรือ?

สรทดาบสตอบว่า “ท่านทั้งหลายอย่านำเม็ดทรายไปเทียบภูเขาสิเนรุราชเลย เราเป็นเสมือนเม็ดทราย ส่วนท่านผู้นี้เป็นเสมือนสิเนรุราชบรรพต พระองค์ทรงเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า”

---

[๕] เบญจางคประดิษฐ์ การแสดงความเคารพที่ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ศีรษะ ๑ มือ ๒ เท้า ๒ ทั้งหมดราบลงกับพื้น เป็นการหมอบลงกราบกับพื้น เห็นชาวธิเบตทำเป็นประจำที่พุทธคยาในอินเดีย

บริวารของสรทดาบสแน่ใจว่า อาคันตุกะเป็นผู้ยิ่งใหญ่แท้จริง มิฉะนั้นแล้ว ไฉนเล่าอาจารย์ของพวกตนจึงแสดงอาการกายและวาจาเช่นนั้น จึงพร้อมกันหมอบลงแสดงความเคารพ

สรทดาบสล้างมืออย่างดี แล้วนำเอาผลไม้ที่มีรสดีวางลงในบาตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะที่พระอโนมทัสสีสัมมาสัม-พุทธเจ้ากำลังทรงทำภัตตกิจท่ามกลางการแวดล้อมของชฎิลบริวารของสรทดาบส และทรงปราศรัยอยู่กับสรทดาบสนั่นเอง ทรงดำริว่า ‘ขอให้อัครสาวกของเราพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงมา’

พระอัครสาวกทั้งสองทราบพระดำริของพระศาสดาด้วยโทรจิต[๖] แล้วรีบมาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์บริวาร ยืนถวายบังคมอยู่ ณ ที่อันสมควรด้านหนึ่ง

สรทดาบสสั่งให้ชฎิลบริวารผู้ได้อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ ไปนำดอกไม้จากป่าใหญ่มาทำอาสนะดอกไม้ถวายพระพุทธเจ้า พระอัครสาวกและภิกษุสงฆ์ทั้งมวล อาสนะดอกไม้สำเร็จโดยรวดเร็วด้วยอำนาจฤทธิ์ของผู้มีฤทธิ์ทั้งหลาย

ภราดา ! วิสัยสามารถแห่งเด็กเล็กกับวิสัยสามารถแห่งผู้ใหญ่ผู้สมบูรณ์ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังความรู้ และกำลังปัญญาย่อมแตกต่างกันมากฉันใด วิสัยสามารถแห่งสามัญชนกับท่านผู้

---

[๖] โทรจิต (Telepathy) การส่งความคิดให้ผู้อื่นทราบโดยไม่ต้องใช้เครื่องหมายหรือคำพูดใดๆ (The passing of thought from one person to another without the use of signs of words) เป็นวิสัยของท่านผู้ฝึกจิตจนเกิดความชำนาญแล้ว

สำเร็จแล้วทางอภิญญาสมาบัติ ก็แตกต่างกันมากฉันนั้น ท่านจึงเตือนไว้ว่าสามัญชนไม่ควรคิดมากในเรื่องต่อไปนี้คือ

๑. วิสัยสามารถของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พุทธวิสัย)
๒. วิสัยสามารถแห่งผู้ได้ฌานสมาบัติ (ฌานวิสัย)
๓. วิสัยแห่งกรรมและผลของกรรม (กัมมวิปากวิสัย)
๔. ความคิดถึงความเป็นมาของโลก (โลกจินตา)

ท่านว่าเรื่องทั้ง ๔ นี้เป็น**อจินไตย** ใครคิดมากต้องการรู้ด้วยเหตุผลอาจเป็นบ้าได้

ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น? คำตอบก็คือว่า บางอย่างเรารู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส[๗] ธรรมดา เช่น รูปที่หยาบรู้ด้วยตาเนื้อ เสียงที่หยาบรู้ด้วยหูเนื้อ สัมผัสที่หยาบรู้ด้วยกายเนื้อ เป็นต้น บางอย่างเรารู้ได้ด้วยเหตุผล[๘] เช่นความผิด ความถูก ความดี ความชั่ว เป็นต้น แต่บางอย่างเราไม่อาจรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสและด้วยเหตุผล แต่รู้ได้จริงๆ ด้วยญาณวิเศษ[๙] ของท่านผู้ที่มีจิตใจประณีตจนมีญาณเกิดขึ้น เช่น ทิพยจักษุญาณ เป็นต้น สามารถเห็นกายทิพย์ที่จักษุธรรมดาเห็นไม่ได้

---

[๗] ลัทธิปรัชญาที่เรียกว่า Empiricism เชื่อว่าบุคคลรู้สิ่งต่างๆ ได้ด้วยประสาทสัมผัส หรือประสบการณ์ทางอายตนะ

[๘] ลัทธิปรัชญาที่เรียกว่า Rationalism เชื่อว่าบุคคลได้รับความรู้ด้วยผ่านทางเหตุผล

[๙] ลัทธิปรัชญาที่เรียกว่า Intuitionism เชื่อว่าบุคคลจะได้รับความรู้ผ่านทางญาณ เป็นความรู้แจ้งเห็นจริงจากภายใน

ภราดา ! สรุปว่า สิ่งอันเป็นวิสัยแห่งผัสสะ เรารู้ได้ด้วยผัสสะ สิ่งอันเป็นวิสัยแห่งเหตุผล เรารู้ได้ด้วยเหตุผล ส่วนสิ่งอันเป็นวิสัยแห่งญาณ ก็ต้องรู้ด้วยญาณ แม้ในเรื่องผัสสะนั่นเองก็ต้องจับให้ถูกคู่ของมันจึงจะสำเร็จประโยชน์ ผิดคู่ก็ไม่เกิดประโยชน์ เช่น เอาตาไปชิมแกง เอาลิ้นไปดูรูป เป็นต้น

ตลอดเวลา ๗ วันที่พระอโนมทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ สำนักของสรทดาบสนั้น สรทดาบสได้ยืนกั้นฉัตรดอกไม้ถวายด้วยปีติปราโมช มีความสุขตลอด ๗ วัน และ ๗ วันนั้น พระพุทธเจ้าและพระอัครสาวกรวมทั้งพระสาวกอรหันต์ได้เข้านิโรธสมาบัติ เพื่อให้สักการะของสรทดาบสและชฎิลบริวารมีอานิสงส์มาก

ในวันที่ ๗ พระศาสดาเสด็จออกจากนิโรธสมาบัติ รับสั่งให้อัครสาวกนามว่า**พระนิสภะ**อนุโมทนา และรับสั่งให้พระอัครสาวกอีกรูปหนึ่งคือ **พระอโนมเถระ**แสดงธรรม แต่ไม่มีใครได้สำเร็จมรรคผลเลย พระศาสดาจึงทรงแสดงธรรมเอง ชฎิลบริวารของสรทดาบสได้สำเร็จอรหัตตผลหมด ส่วนท่านสรทะไม่ได้สำเร็จ เพราะมีจิตฟุ้งซ่านอยู่ตั้งแต่เริ่มฟังอนุโมทนาของพระอัครสาวกจนถึงฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า จิตของท่านวนเวียนอยู่ว่า ‘ไฉนหนอเราจะพึงได้รับภาระเช่นนี้บ้างจากพระพุทธเจ้าซึ่งจะบังเกิดขึ้นในอนาคต’

สรทดาบสจึงตั้งความปรารถนาเฉพาะพระพักตร์ของพระอโนมทัสสีพุทธเจ้าว่า “พระเจ้าข้า ด้วยกุศลกรรมครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้ามิได้ปรารถนาความเป็นท้าวสักกะหรือความเป็นพรหม

แต่ข้าพระองค์ปรารถนาเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าองค์ใด องค์หนึ่งในอนาคตเหมือนพระนิสภเถระ”

พระศาสดาทรงส่งพระญาณไปในอนาคต ทรงทราบแล้วจึงตรัสว่า “ในศาสนาของพระพุทธเจ้า พระนามว่า**โคดม** ในอนาคตท่านจักเป็นอัครสาวกที่หนึ่งนามว่า**สารีบุตร** จักเป็นผู้สามารถหมุนธรรมจักรได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า จักเป็นผู้มีปัญญามาก บรรลุถึงยอดแห่งสาวกบารมีญาณ” เมื่อพระศาสดาเสด็จกลับแล้ว สรทดาบสรีบไปหาสิริวัฒผู้สหาย เล่าเรื่องทั้งปวงให้ฟัง และขอร้องให้สิริวัฒปรารถนาตำแหน่งอัครสาวกที่ ๒

สิริวัฒเชื่อท่านสรทดาบส จึงเตรียมมหาทานถวายภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขตลอด ๗ วัน แล้วปรารถนาตำแหน่งอัครสาวกที่ ๒

พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องปุพพจริยาของอัครสาวกทั้งสองจบลงแล้ว ตรัสเพิ่มเติมว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! นี่คือความปรารถนาที่บุตรของเราตั้งไว้แล้วในครั้งนั้น บัดนี้ เธอทั้งสองได้ตำแหน่งนั้นตามปรารถนาแล้ว ภิกษุทั้งหลาย! เราหาได้ให้ตำแหน่งเพราะเห็นแก่หน้าไม่”

ภราดา ! ความพยายามและความปรารถนาของบุคคลผู้ทำความดี สั่งสมกรรมดีนั้นไม่เคยไร้ผล มันจะคอยจังหวะให้ผลในโอกาสอันควรอยู่เสมอ แต่เนื่องจากคนบางคนขณะพยายามเพื่อทำกรรมดี สั่งสมกรรมดีอยู่นั้น ก็ให้โอกาสแห่งความชั่วแทรกแซง

เข้ามาเป็นระยะๆ เมื่อเป็นดังนี้ ผลแห่งกรรมดีก็ถูกขัดขวางเป็นระยะๆ เหมือนกัน ไม่มีโอกาสให้ผลได้เต็มที่

อนึ่ง ความพยายามเพื่อเอาชนะความชั่วในตนนั้น จัดเป็นความพยายามที่สำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในชีวิตมนุษย์ เราจะต้องพยายามไปตลอดชีวิต ชีวิตเดียวไม่เพียงพอด้วยซ้ำไป ต้องพยายามกันชาติแล้วชาติเล่า โดยหาวิธีให้จิตค่อยเจริญขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ค่อยเป็นค่อยไปทีละขั้น ดังที่พระพุทธองค์ทรงอุปมาไว้ว่า “มหาสมุทร[๑๐] ลึกลงโดยลำดับ ลาดลงโดยลำดับไม่โกรกชันเหมือนภูเขาขาดฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีการศึกษาตามลำดับ (อนุปุพพสิกขา) มีการกระทำตามลำดับ (อนุปุพพกิริยา) มีการปฏิบัติตามลำดับ (อนุปุพพปฏิปทา)”

ความเจริญที่ค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้าๆ นั้นจะช่วยให้เราเอาชนะความคิดและนิสัยที่ชั่วช้าได้ทีละน้อย ถ้าเร่งเกินไป อาจทำให้ฟุ้งซ่าน เกิดภาวะความขัดแย้งมากมายในใจ

ความรู้หรือการให้อาหารแก่ใจก็ทำนองเดียวกับการให้อาหารแก่ร่างกาย ต้องค่อยเป็นค่อยไปทีละน้อยทีละขั้น อาหารที่ย่อยดีจึงจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกาย ความรู้ความเข้าใจที่ย่อยดีแล้วจึงจะเป็นประโยชน์แก่ดวงจิต ในการนี้ ความอดทนเป็นคุณธรรมที่จำเป็นจริงๆ ปราศจากความอดทนเสียแล้วก็ทำไปไม่ได้ตลอด อาจทอดทิ้งเสียกลางคัน

---

[๑๐] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๑๕๒ ข้อ ๑๑๗

ช่างฝีมือบางพวก เมื่อจะทำงานสำคัญบางชิ้น เขาจะอุทิศชีวิตทั้งชีวิตทีเดียวเพื่องานนั้น นักปราชญ์ผู้แสวงหาปัญญา จะใช้ชีวิตทั้งชีวิตเหมือนกันเพื่อให้รู้อะไรสักอย่างหนึ่ง หรือเพื่อให้ชีวิตก้าวไปสักขั้นหนึ่งในทางปัญญา แม้จะเป็นขั้นเล็กๆ ก็ตาม แล้วไปต่อเอาชาติหน้าอีก ความพยายามของเราจะต้องเป็นไปติดต่อ (วิริยารัมภะ) ซื่อสัตย์และเอาจริง ผลจะต้องมีอย่างแน่นอน แม้จะช้าสักหน่อยก็ตาม

ด้วยเหตุนี้ โชคชะตาของแต่ละคนจึงเป็นผลรวมแห่งการกระทำในอดีตของเขา ความสามารถทางจิต สภาพทางกาย อุปนิสัยทางศีลธรรม และเหตุการณ์สำคัญในชาติหนึ่งๆ ย่อมเป็นผลรวมแห่งความปรารถนา ความคิด ความตั้งใจของเราเองในอดีต ความต้องการในอดีตของเราเป็นสิ่งกำหนดโอกาสในปัจจุบันให้เรา **ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอยๆ สภาพปัจจุบันของเราจึงเป็นผลแห่งการกระทำ ความคิด และความต้องการของเราในอดีต ไม่เฉพาะแต่ในชาติก่อนเท่านั้น แต่หมายถึงในตอนต้นๆ แห่งชีวิตในชาตินี้ของเราด้วย**

จึงสรุปได้ว่า ทุกอย่างที่เราเป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นผลแห่งสิ่งเราเคยคิดไว้

“สิ่ง[๑๑] ทั้งปวงมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐสุด สำเร็จมาจากใจ ถ้าใจเศร้าหมอง การทำและการพูดก็เศร้าหมอง ความทุกข์จะตามมา ถ้าใจผ่องแผ้ว การทำและการพูดก็สะอาดบริสุทธิ์

---

[๑๑] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๑๔ ข้อ ๑๑

ความสุขจะตามมา เหมือนล้อเกวียนหมุนตามรอยเท้าโค หรือเหมือนเงาตามตัว”

ภราดา ! พระตถาคตเจ้าตรัสไว้อีกว่า

“จิต[๑๒] ที่ตั้งไว้ถูก ย่อมอำนวยผลดีให้สุดจะคณนา อย่างที่มารดาบิดาหรือญาติไม่อาจมอบให้ได้ ส่วนจิตที่ตั้งไว้ผิด ย่อมทำให้บุคคลนั้นย่อยยับป่นปี้ยิ่งเสียกว่าศัตรูคู่เวรทำให้”

ดังนั้น การบำรุงรักษาใจให้ดี จึงมีคุณแก่บุคคลผู้บำรุงรักษายิ่งกว่าการบำรุงรักษาสิ่งใดๆ ในโลกนี้ เพราะเป็นสมบัติอันล้ำค่าของมนุษย์

---

[๑๒] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๒๐ ข้อ ๑๓

๘ เหมือนมารดาผู้ให้เกิด

เมื่อพระศาสดาตรัสเล่าบุพกรรมหรือปุพเพปณิธานของพระอัครสาวกจบลงแล้ว ท่านทั้งสองได้กราบทูลเรื่องปัจจุบันของตนตั้งแต่ต้นจนถึงเรื่องที่ชักชวนท่านสัญชัยมาเฝ้าพระตถาคตเจ้า แต่ท่านสัญชัยไม่ยอมมา อ้างว่าไม่สมควรเป็นศิษย์ของใครอีกแล้ว ท่านสัญชัยบอกว่า “ไปเถิดคนฉลาดๆ จงไปสำนักของพระสมณโคดม ส่วนคนโง่ๆ จงอยู่ในสำนักของเรา เพราะในโลกนี้คนโง่มีมากกว่าคนฉลาด” แม้ข้าพระองค์ทั้งสองจะกราบเรียนว่า ลัทธิของท่านอาจารย์ไม่มีสาระแล้ว ไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากันเถิด ท่านอาจารย์สัญชัยก็หาฟังไม่

พระตถาคตเจ้าทรงสดับคำของอัครสาวกแล้วตรัสว่า “สัญชัยยึดมั่นสิ่งที่ไม่มีสาระว่า **‘มีสาระ’** และเห็นสิ่งที่มีสาระว่า **‘ไม่มีสาระ’** เพราะมิจฉาทิฐิเป็นเหตุเป็นปัจจัย ส่วนเธอทั้งสองเห็นตรงตามเป็นจริง เพราะความที่เธอเป็นบัณฑิต” ดังนี้แล้วตรัสย้ำอีกว่า

“ชนใด[๑] เห็นสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ เห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ คนพวกนั้นมีความดำริผิดเป็นทางดำเนิน ย่อมไม่ประสบสิ่งอันเป็นสาระ ส่วนชนใดเห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าเป็นสาระ เห็นสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ คนพวกนั้นมีความดำริชอบเป็นทางดำเนิน ย่อมประสบสิ่งที่เป็นสาระ”

ภราดา ! ก็อะไรเล่าคือสิ่งที่ไม่เป็นสาระ? อะไรคือสิ่งที่เป็นสาระ? ตอบตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา สิ่งใดก็ตามอันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบีบคั้น เป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่านเอาใจไว้ไม่อยู่ ทำให้จิตเตลิด เป็นไปเพื่อความหลงงมงาย มืดมน เป็นไปเพื่อความติดพันยึดมั่น สิ่งทำนองนั้นแหละเป็น**อสาระ** ส่วนสิ่งใดก็ตามอันเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนบีบคั้น เป็นไปเพื่อความสงบระงับแห่งดวงจิต เป็นไปเพื่อปัญญาเห็นแจ้ง เป็นไปเพื่อความไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน คือเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น สิ่งนั้นหรือสิ่งทำนองนั้นเรียกว่า ‘มีสาระ’

คนส่วนมากอาศัยความดำริผิด **(มิจฉาสังกัปปะ)** จึงเห็นสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ แล้วหมกมุ่นอยู่ พัวพันอยู่ จมอยู่ในสิ่งอันไม่เป็นสาระนั้น มิหนำซ้ำยังนึกดูหมิ่นผู้ที่กำลังศึกษาปฏิบัติอยู่ ซึ่งสิ่งอันเป็นสาระว่าขวนขวายในสิ่งที่ไม่มีสาระ เมื่อเป็นดังนี้ เขาจึงไม่มีโอกาสประสบสิ่งอันเป็นสาระได้ เพราะได้สมาทานมิจฉาทิฐิไว้เต็มที่

---

[๑] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ หน้า ๑๖ ข้อ ๑๑

ดูก่อนท่านผู้แสวงหาสาระ ! กล่าวโดยย่อ อกุศลธรรมทั้งปวงเป็นอสาระ กุศลธรรมทั้งปวงเป็นสาระ สิ่งที่ทำให้จิตใจต่ำเป็นอสาระ สิ่งที่ทำให้ใจสูงเป็นสาระ คนดีเป็นสาระ คนชั่วเป็นอสาระ

ท่านผู้แสวงสัจจะ ! คนส่วนมากอยากเป็นคนดี อยากทำดีและอยากได้ดี แต่ที่ทำต่างๆ กันไปก็เพราะความเห็นในเรื่องความดีไม่ตรงกัน บางคนเห็นผิดไปเห็นชั่วเป็นดี เมื่อทำเข้าจึงชั่ว ผลออกมาเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน บางคนเห็นดีเป็นชั่วจึงเว้นสิ่งที่ควรทำ ไม่ได้ทำความดี บางคนเห็นดีเป็นดี เห็นชั่วเป็นชั่ว มีความเห็นถูก ดำริถูก จึงทำถูก พูดถูก ผลออกมาเป็นความสุข ความเจริญ ความเย็นใจ

โดยนัยดังกล่าวมา บุคคลจึงควรปรับความเห็นและความคิดของตนให้ถูกให้ตรง ก็จะดำเนินชีวิตไปในทางถูก ทางตรง เขาย่อมพบสิ่งที่เป็นสาระ เพราะมีความเห็นถูก คิดถูกนั้น เป็นประทีปส่องทาง ส่วนผู้ที่มีความคิดเห็นไม่ตรง ย่อมมีแต่โทษทุกข์เป็นผล ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย[๒] ! เราไม่เห็นสิ่งอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้อกุศลที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น ที่เกิดแล้วเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนมิจฉาทิฐินี้เลย ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อบุคคลมีความเห็นผิด อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น อกุศลธรรมที่เกิดแล้วย่อมเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

---

[๒] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๐ หน้า ๔๐ - ๔๓ ข้อ ๑๘๑ - ๑๙๐

ภิกษุทั้งหลาย[๓] ! เราไม่เห็นธรรมอย่างอื่นแม้ข้อหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น ที่เกิดแล้วเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น เหมือนสัมมาทิฐินี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลมีความเห็นชอบกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น อนึ่งมิจฉาทิฐิทำให้สัตว์ทั้งหลายต้องตกนรก ส่วนสัมมาทิฐิทำให้สัตว์ทั้งหลายบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ผู้เป็นมิจฉาทิฐิเกิดมาเพื่อความฉิบหายวอดวาย เพื่อโทษทุกข์แก่คนส่วนมาก ส่วนผู้เป็นสัมมาทิฐิเกิดมาเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนมาก เพราะทำให้คนทั้งหลายตั้งอยู่ในธรรมของสัตบุรุษ

ภิกษุทั้งหลาย[๔] ! กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมของบุคคลผู้มีความเห็นผิด ย่อมเป็นไปเพื่อผลอันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าชอบใจ ไม่เป็นประโยชน์ เป็นไปเพื่อทุกข์ เพราะเหตุไร? เพราะทิฐินั้นเลวทราม ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมล็ดสะเดาก็ดี เมล็ดบวบขมก็ดี เมล็ดน้ำเต้าขมก็ดี ที่บุคคลหมกไว้ในดินอันชุ่มชื้น รสดินรสน้ำที่มันดูดซึมเข้าไปทั้งหมดย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นของขมเพื่อเผ็ดร้อน เพื่อไม่น่ายินดี ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะพืชเลวฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ! กายกรรมก็ดี วจีกรรมก็ดี มโนกรรมก็ดีของบุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฐิก็ฉันนั้น เป็นไปเพื่อผลที่ไม่น่าปรารถนา เพราะความเห็นของเขาเลวทราม เจตนาก็ตาม ความปรารถนาก็ตาม ความตั้งใจก็ตาม มีผลที่ไม่น่าปรารถนาไปด้วย เพราะเกิดจากทิฐิอันเลวทราม

---

[๓] เล่มเดียวกัน หน้า ๔๐ - ๔๓ ข้อ ๑๘๑ - ๑๙๐

[๔] เล่มเดียวกัน หน้า ๔๐ - ๔๓ ข้อ ๑๘๑ - ๑๙๐

ภิกษุทั้งหลาย ! กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม เจตนาความปรารถนา ความตั้งใจ สังขาร เครื่องปรุงแต่งจิตของบุคคลผู้มีความเห็นชอบ ย่อมเป็นไปเพื่อผลที่น่าปรารถนา น่าชอบใจ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะทิฐิของเขาดี ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนพันธุ์อ้อยก็ดี พันธุ์ข้าวสาลีก็ดี พันธุ์ผลจันทน์ก็ดี อันบุคคลหมกไว้ในดินที่ชุ่มชื่น รสดิน รสน้ำที่มันดูดซึมเข้าไปทั้งหมดย่อมเป็นของมีรสหวาน น่ายินดี น่าชื่นใจ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะพืชพันธุ์ก็ดี กายกรรม วจีกรรม... ของบุคคลผู้เป็นสัมมาทิฐิ ก็ฉันนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อผลอันน่าปรารถนา... เพราะทิฐิของเขาดี”

ภราดา! เห็นหรือไม่ว่าความเห็นชอบ ความดำริชอบ มีความสำคัญต่อชีวิตของบุคคลอย่างไร เหมือนประทีปส่องทาง เหมือนเมล็ดพืชที่ดีอำนวยประโยชน์และความสุขแก่บุคคลหาประมาณมิได้ พระอัครสาวกทั้งสอง คือพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ เป็นผู้มีความเห็นชอบและมีความดำริชอบ ตั้งแต่สมัยเป็นปริพพาชก จึงตั้งใจแสวงหาสาระและได้มาพบสาระอันสูงยิ่งในศาสนาของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ใครคบท่านทั้งสองก็ได้รับสาระประโยชน์

ก็ท่านทั้งสองได้รับการยกย่องสรรเสริญจากพระศาสดาเป็นอเนกประการ ดังที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายคบกับสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด เพราะทั้งสองมีปัญญาอนุเคราะห์เพื่อนบรรพชิต สารีบุตรเปรียบเหมือนมารดาผู้ให้เกิด โมคคัลลานะเหมือนนางนมผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว สารีบุตรย่อมแนะนำให้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล โมคคัลลานะแนะนำให้ตั้งอยู่ในคุณที่สูงกว่านั้น”

พระสารีบุตรนั้น พระศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นผู้เลิศทางปัญญา สามารถแสดงธรรมจักรฯ ให้กว้างขวางลึกซึ้งและพิสดารเช่นเดียวกับพระองค์ พระสารีบุตรฉลาดในการสั่งสอน เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลาย มีภิกษุมากขึ้นแล้ว ถ้ามีภิกษุรูปใดรูปหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมาทูลลาพระศาสดาเพื่อเที่ยวจาริกไปในแดนไกล มักตรัสถามว่าได้ลาสารีบุตรแล้วหรือไม่ ถ้าภิกษุกราบทูลว่ายังไม่ได้ลา ก็จะทรงแนะนำให้ไปลาพระสารีบุตรก่อน เพื่อท่านจะได้สั่งสอนภิกษุเหล่านั้น เช่น ครั้งหนึ่ง พระศาสดาประทับอยู่ที่เมืองเทวทหะ ภิกษุจำนวนมากเข้าไปเฝ้าทูลลาจะไปปัจฉาภูมิชนบท ตรัสบอกให้ไปลาพระสารีบุตรก่อน ทรงชมเชยว่าสารีบุตรมีปัญญาอนุเคราะห์เพื่อนบรรพชิต

เมื่อพระภิกษุเหล่านั้นไปลาตามรับสั่ง พระสารีบุตรถามภิกษุเหล่านั้นว่า “ผู้มีอายุ ถ้าผู้มีปัญญาจะถามปัญหากับท่านทั้งหลายว่าครูของท่านสอนอย่างไร? ท่านเคยเรียนเคยฟังมาแล้วหรือไม่ว่าจะตอบอย่างไร จึงจะไม่ผิดคำสอนของพระศาสดาผู้ทรงเป็นครูของพวกเรา ไม่ให้เขาติเตียนได้”

ภิกษุเหล่านั้นตอบไม่ได้ ขอให้ท่านสั่งสอน พระสารีบุตรจึงกล่าวว่า “ถ้าเขาถามอย่างนั้น ท่านพึงตอบว่า ครูของเราสอนให้ละความกำหนัดรักใคร่เสีย ถ้าเขาถามอีกว่า ละความกำหนัดรักใคร่ในสิ่งใด? พึงตอบว่าในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันรวมเป็นขันธ์ ๕ ถ้าเขาถามอีกว่าครูของท่านเห็นโทษอย่างไร และเห็นอานิสงส์อย่างไรจึงสอนอย่างนั้น พึงตอบว่า เมื่อบุคคลยังมีความกำหนัดรักใคร่ในรูปเป็นต้นนั้นอยู่ ครั้นรูปเป็นต้นแปรปรวน

เป็นอย่างอื่นก็เกิดทุกข์โศกร่ำไรรำพัน เมื่อละความกำหนัดรักใคร่ในสิ่งเหล่านั้นเสียได้ แม้สิ่งเหล่านั้นจะวิบัติแปรไป ทุกข์ก็ไม่เกิด ครูของเราเห็นโทษและเห็นอานิสงส์อย่างนี้”

อนึ่ง ถ้าบุคคลประพฤติอกุศลธรรมแล้วอยู่เป็นสุขไม่ต้องคับแค้น ไม่ต้องเดือดร้อน และบุคคลผู้ประพฤติกุศลธรรมจะต้องอยู่เป็นทุกข์ ต้องคับแค้น ต้องเดือดร้อนแล้วไซร้ พระศาสดาคงไม่ทรงสั่งสอนให้ละอกุศลธรรมเจริญกุศลธรรม แต่เพราะเหตุที่อกุศลให้ผลเป็นทุกข์ กุศลให้ผลเป็นสุข พระศาสดาจึงทรงสั่งสอนให้ละอกุศลธรรม เจริญกุศลธรรม

ท่านผู้แสวงสัจจะ ! เรื่องการโต้ตอบปัญหาเพื่อย่ำยีหรือแก้ปรัปวาทนั้น เป็นเรื่องจำเป็นที่ภิกษุทั้งหลายต้องเรียนรู้ ต้องเข้าใจ เพื่อให้คนทั้งหลายผู้ข้องใจสงสัยในพระพุทธศาสนาได้เข้าใจตามความเป็นจริง เมื่อพระศาสดาจะนิพพาน ก็ทรงปรารภเรื่องนี้เหมือนกันว่า บัดนี้มีพุทธบริษัทผู้สามารถย่ำยีปรัปวาทมากพอสมควรแล้ว ถึงเวลาอันสมควรแล้วที่พระองค์จะนิพพาน แปลว่ามีสาวกผู้สามารถมากพอที่จะทำงานเผยแพร่พระธรรมแทนพระองค์ได้ พระองค์ก็ทรงพอพระทัย เสมือนมารดาหรือบิดาผู้มีมรดกไว้ให้ลูก เมื่อทราบว่าลูกเติบโตพอและมีปัญญาพอที่จะรักษามรดกได้แล้วก็พอใจนอนตาหลับ

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณนั้น เป็นของไม่เที่ยง มีปัจจัยปรุงแต่ง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และแปรปรวนไปตามเหตุปัจจัย ใครจะเหนี่ยวรั้งไว้ไม่ได้ ผู้ใดยึดมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันรวมเป็นขันธ์ ๕ ว่าเป็นของตน

ผู้นั้นจะต้องเดือดร้อน เพราะความแปรปรวนไปแห่งขันธ์ ๕ นั้น ท่านจึงสอนให้ละความกำหนัดรักใคร่และความยึดมั่นในขันธ์ ๕ เสีย เพื่อจะได้ไม่ร้อนใจเมื่อมันปรวนแปรไป

อนึ่ง ขันธ์ ๕ นี้พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นหลักสูตรเพื่อปริญญา เป็นปริญเญยธรรม คือสิ่งที่ควรกำหนดรู้ตามความเป็นจริง เพื่อไม่หลง ไม่ติด ไม่ยึด เมื่อกำหนดรู้ตามความจริงจนไม่หลง ไม่ติด ไม่ยึดแล้ว ก็จะถึงความสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ ความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ นั่นแลคือปริญญาในศาสนาของพระศาสดา

อีกครั้งหนึ่ง พระรูปหนึ่งชื่อ **ยมกะ** กล่าวว่า 'พระอรหันต์ (ขีณาสพ) ตายแล้วดับสูญ' ภิกษุทั้งหลายท้วงติงว่าเห็นอย่างนั้นผิด พระยมกะไม่เชื่อ ยังคงถือทิฐิอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงได้นิมนต์พระสารีบุตรไปช่วยสอนพระยมกะให้คลายความเห็นผิด

พระสารีบุตรถามพระยมกะว่า "ยมกะ ท่านสำคัญ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นพระขีณาสพ (พระอรหันต์) หรือ?"

"ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ" พระยมกะตอบ

"ท่านเห็นว่า พระขีณาสพมีในขันธ์ ๕ หรือ? พระขีณาสพอื่นจากขันธ์ ๕ หรือ? พระขีณาสพเป็นขันธ์ ๕ หรือ? พระขีณาสพไม่มีขันธ์ ๕ หรือ?" ท่านถามต่อ

พระยมกะปฏิเสธทุกคำถามว่า "ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ"

พระสารีบุตรจึงว่า "เมื่อเป็นดังนี้ ควรหรือยมกะที่ท่านจะพูดยืนยันว่า พระขีณาสพตายแล้วดับสูญ "

พระยมกะกราบเรียนท่านว่า เมื่อก่อนนี้มีความเห็นผิด แต่บัดนี้ได้ฟังท่านสารีบุตรแล้ว ละความเห็นผิดเสียได้ และได้บรรลุธรรมพิเศษด้วย

“คราวนี้ ถ้ามีผู้ถามท่านว่า พระขีณาสพตายแล้วเป็นอะไร? ท่านจะตอบอย่างไร?” พระสารีบุตรถามพระยมกะ

“ข้าพเจ้าจะตอบว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง ดับไปแล้ว”

“ดีแล้ว ยมกะ” พระสารีบุตรรับ “เราจะอุปมาให้ท่านฟัง บุคคลผู้หนึ่งมั่งมี รักษาตัวแข็งแรง บุรุษผู้หนึ่งคิดจะฆ่าเขา เห็นว่าจะฆ่าโดยเปิดเผยเห็นจะยาก เพราะมีอารักขาแข็งแรง ควรจะลอบฆ่าด้วยอุบาย จึงปลอมตนเข้าไปเป็นคนรับใช้ของเจ้าของเรือนนั้น หมั่นปรนนิบัติจนเขาไว้ใจ เมื่อเผลอก็ฆ่าเสียด้วยศัสตรา ยมกะท่านเห็นอย่างไร เจ้าของเรือนนั้น เมื่อบุรุษผู้ปองล้างชีวิตตนมาขออยู่รับใช้ก็ดี ใช้อยู่ก็ดี เวลาเขาฆ่าตัวก็ดี ไม่รู้เลยว่าผู้นี้เป็นคนฆ่าเรา อย่างนั้นมิใช่หรือ?”

“อย่างนั้นแล ท่านผู้เจริญ” พระยมกะตอบ

พระสารีบุตรจึงว่า

“ปุถุชนผู้มิได้สดับธรรมก็อย่างนั้น เขาเห็นขันธ์ ๕ ว่าเป็นตน บ้าง เห็นตนมีขันธ์ ๕ บ้าง ไม่รู้ว่า**ขันธ์ ๕ นั้นอันที่แท้แล้วไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ไม่ใช่ตัวตน มีปัจจัยปรุงแต่ง** ดุจผู้ฆ่า ปุถุชนนั้นยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ ๕ ขันธ์ ๕ ที่เขายึดมั่นไว้แล้วย่อมเป็นไปเพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน ส่วนสาวกของพระอริยะได้สดับธรรมแล้ว

ไม่ยึดมั่นในขันธ์ ๕ ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์และเพื่อสุขตลอดกาลนาน”

ดูก่อนท่านผู้แสวงสัจจะ ! ความแตกต่างระหว่างปุถุชนผู้มิได้สดับธรรมกับสาวกของพระอริยะ (อริยสาวก) ผู้ได้สดับธรรมแม้จะยังเป็นปุถุชนก็ตาม ก็คือปุถุชนผู้มิได้สดับธรรม เป็นผู้เต็มไปด้วยความยึดมั่นถือมั่นในโลกียธรรมต่างๆ อาทิว่า ทรัพย์ของเรา บุตร ภรรยาของเรา สามีของเรา เพื่อนของเรา นั่นนี่ของเรา ไม่รู้โทษของความยึดถือ เมื่อสิ่งที่ยึดมั่นว่าเป็นของตนแปรปรวนไปเพราะ **ความไม่เที่ยง** ไม่อาจเหนี่ยวรั้งไว้ได้ ก็เกิดทุกข์โทมนัส ร่ำไรรำพัน ตรอมใจ หม่นไหม้ แม้กระนั้นก็ยังไม่รู้ว่านั่นเป็นเพราะโทษของ **ความยึดมั่นถือมั่น** กลับเห็นว่าเป็นเพราะความพลัดพรากบ้าง เพราะผู้อื่นมาทำให้บ้าง **ส่วนสาวกของพระอริยะผู้สดับธรรมศึกษาธรรม เรียนรู้ธรรม ย่อมเป็นผู้คลายความยึดมั่นถือมั่นเพราะรู้ตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อสิ่งนั้นๆ แปรปรวนไปเพราะไม่เที่ยง ก็รู้ว่าสิ่งนั้นแปรปรวนไปตามเหตุปัจจัย** ท่านไม่ต้องทุกข์โทมนัส ไม่ร่ำไรรำพัน ไม่หม่นไหม้ตรอมใจ ท่านอาศัยสิ่งต่างๆ อย่างอิสระ ไม่เป็นทาสของสิ่งที่อาศัย จิตใจของท่านจึงปลอดโปร่ง ชื่นฉ่ำอยู่ด้วยธรรม มีสติปัญญาว่องไว รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ตน และเป็นที่พึ่งทางใจแก่คนทั้งหลายผู้รู้จักเกี่ยวข้อง นี่คืออานิสงส์ของการเรียนรู้ธรรม สดับธรรม ประพฤติธรรม

๙ บรรลือสีหนาท

แม้จะได้รับการยกย่องจากพระศาสดา และเพื่อนพรหมจารีในพระศาสนามากถึงปานนั้น พระสารีบุตรก็ยังประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นอย่างยิ่ง ดังเรื่องต่อไปนี้

คราวหนึ่งเมื่อออกพรรษาแล้ว[๑] พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรประสงค์จะจาริกไปชนบท เพื่อประกาศธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทูลลาพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วออกไปด้วยบริวารของตน

มีภิกษุไปส่งท่านกันมาก พระสารีบุตรเถระได้ทักทายปราศรัยกับภิกษุทั้งหลายผู้มีน้ำใจไปส่งตามสมควร และให้เหมาะสมกับฐานานุรูปของท่านนั้น ๆ แล้วบอกให้กลับ

ภิกษุรูปหนึ่งคิดว่า ‘จะเป็นการดีหาน้อยไม่ ถ้าพระเถระจะทักทายปราศรัยกับเราแล้วบอกให้กลับ’

---

[๑] วุฏฐิสูตร อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต พระไตรปิฎกเล่ม ๒๓ ข้อ ๒๑๕

แต่เนื่องจากมีภิกษุจำนวนมากด้วยกัน พระเถระจึงไม่อาจทักทายปราศรัยให้ทั่วถึงได้ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุนั้นเกิดความไม่พอใจในพระเถระ ว่ามิได้ยกย่องตนเหมือนภิกษุทั้งหลายอื่น บังเอิญชายสังฆาฏิของพระสารีบุตรเถระไปกระทบภิกษุนั้นเข้าหน่อยหนึ่งขณะท่านเดินผ่าน

ภิกษุนั้นเห็นได้ช่องที่จะกล่าวหา จึงรีบเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า “พระเจ้าข้า พระสารีบุตรทะนงตนว่าเป็นอัครสาวก เมื่อจะจากไปแกล้งเอาชายสังฆาฏิกระทบข้าพระองค์แล้วมิได้ขอโทษแม้แต่น้อย”

พระศาสดารับสั่งให้พระรูปหนึ่งไปตามพระสารีบุตรกลับมา ขณะนั้นเองพระมหาโมคคัลลานะและพระอานนท์ได้ทราบเรื่องนั้น คิดว่า ‘พระบรมศาสดาจะไม่ทรงทราบความจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็หาไม่ แต่รับสั่งให้พระสารีบุตรพี่ชายของเรากลับเข้าไปเฝ้า คงจะทรงประสงค์ให้บรรลือสีหนาท คือกล่าววาจาอันอาจหาญประทับใจท่ามกลางพุทธบริษัท เราควรให้พุทธบริษัทประชุมกัน’ ดังนี้แล้วเที่ยวประกาศให้ภิกษุทั้งหลายในเชตวนารามประชุมกันเพื่อฟังการบรรลือสีหนาทของพระธรรมเสนาบดี ณ เบื้องพระพักตร์แห่งพระศาสดา ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประชุมกันแล้ว

เมื่อพระสารีบุตรเข้าเฝ้าแล้ว พระศาสดาตรัสว่า “เพื่อนพรหมจารีรูปหนึ่งกล่าวหาเธอว่ากระทบเขาด้วยชายสังฆาฏิแล้วไม่ขอโทษ หลีกไปสู่ที่จาริก สารีบุตรว่าอย่างไร?”

นิ่งอยู่ครู่หนึ่ง พระสารีบุตรจึงกราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นที่พึ่งของโลก ! พึงเป็นไปได้ที่ภิกษุผู้มิได้อบรมกายคตาสติภาวนา[๒] กระทบเพื่อนพรหมจารีรูปใดรูปหนึ่งแล้วไม่ขอโทษ หลีกไปสู่ที่จาริก

พระองค์ผู้เจริญ! ชนทั้งหลายทิ้งของสะอาดบ้างไม่สะอาดบ้าง คูถบ้าง มูตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำเลือดน้ำหนองบ้างลงบนแผ่นดิน แผ่นดินก็มิได้เกลียดชังสิ่งนั้น มิได้ระอิดระอาต่อสิ่งนั้น คงรับไว้ด้วยอาการอย่างเดียวกัน ทั้งกองหยากเยื่อและกองดอกไม้ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีใจเช่นเดียวกับแผ่นดินอันกว้างใหญ่ไม่มีประมาณ ไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง มีใจเสมอในบุคคลทั้งปวง ไม่มีเวร ไม่มีความคิดเบียดเบียน

ข้าแต่พระจอมมุนี ! น้ำย่อมรับของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง... ลมย่อมพัดของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง... ไฟย่อมเผาของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง น้ำ ลม ไฟ ย่อมไม่เกลียดชัง ไม่ระอิดระอาต่อของเหล่านั้นฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้น มีใจเสมอด้วยน้ำ ลม และไฟ ไม่มีเวรกับใคร ไม่คิดเบียนเบียนใคร...”

ต่อจากนั้น พระธรรมเสนาบดีได้เปรียบตนเองกับผ้าเช็ดธุลีเด็กจัณฑาล โคเขาขาด สตรีหรือบุรุษผู้เกลียดชังซากศพงู คนประคองภาชนะน้ำมัน โดยนัยว่า

---

[๒] กายคตาสติภาวนา คือการหมั่นพิจารณากายว่าเป็นของไม่สะอาด เต็มไปด้วยสิ่งปฏิกูลนานาประการ หรือพิจารณาว่า กายนี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

“อันว่าผ้าเช็ดธุลี ย่อมเช็ดได้ทั้งของหอมของเหม็น ของสะอาดและของโสโครก เด็กจัณฑาลถือตะกร้า นุ่งผ้าเก่าเข้าไปยังบ้านหรือนิคม ย่อมตั้งใจนอบน้อมเข้าไป โคที่เขาขาดแล้ว ได้รับการฝึกดีแล้วย่อมสงบเสงี่ยมเดินไปตามถนนหนทาง ตามตรอกเล็กซอกน้อย ก็ไม่เอาเท้าหรือเขากระทบอะไรๆ ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้น มีใจอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่มีเวร ไม่คิดเบียดเบียนใคร”

“พระองค์ผู้เจริญ” พระธรรมเสนาบดีทูลต่อไป “อนึ่งบุรุษหรือสตรีรุ่นหนุ่มสาว เป็นคนชอบประดับประดา พึงอึดอัดระอาต่อซากศพงูหรือซากศพสุนัข ที่มีคนมาผูกไว้ที่คอฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้น ย่อมอึดอัดระอาต่อกายอันเปื่อยเน่านี้”

“พระองค์ผู้เจริญ ! อันว่าบุคคลผู้ประคองภาชนะน้ำมันข้นมีรูทะลุเป็นช่องเล็กช่องใหญ่ ไหลเข้าไหลออกอยู่ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้น บริหารกายนี้ประคับประคองกายนี้ ซึ่งมีรูทะลุเป็นช่องเล็กช่องใหญ่ มีสิ่งปฏิกูลไหลเข้าไหลออกอยู่เนืองนิตย์ ข้าพระองค์ย่อมระอิดระอาต่อกายนี้ อนึ่ง บุรุษผู้ประคองถาดน้ำมันที่เต็มและมีคนอื่นถือดาบอันคมกริบอยู่ข้างหลัง พลางบังคับให้ถือถาดน้ำมันโดยดี ถ้าหกเพียงหยดเดียวจะประหารชีวิตเสีย บุรุษนั้นย่อมตั้งใจประคับประคองถาดน้ำมันนั้นอย่างไร ข้าพระองค์ก็ประคับประคองกายของตนฉันนั้น พระองค์ผู้เจริญ ! สติอันเป็นไปในกายอันภิกษุใดมิได้เข้าไปตั้งไว้ด้วยดีแล้ว ภิกษุนั้นพึงกระทบเพื่อนพรหมจรรย์แล้วหลีกไปโดยมิได้ขอโทษเป็นแน่แท้”

เมื่อพระธรรมเสนาบดีกล่าวคุณของตนอยู่อย่างนี้ มหาปฐวีได้แสดงอาการหวั่นไหวแล้ว ขณะที่พระเถระเปรียบตนด้วยผ้าเช็ดธุลีเด็กจัณฑาล โคเขาขาด และถาดน้ำมันนั้น ภิกษุผู้เป็นปุถุชนไม่อาจกลั้นน้ำตาได้ ฝ่ายพระอรหันต์ขีณาสพปลงธรรมสังเวช

ขณะนั้นเอง ความเร่าร้อนในสรีระได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กล่าวตู่ หมอบลงแทบพระยุคลบาทแห่งพระศาสดาแล้วทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์เป็นคนพาล เป็นคนหลงไม่ฉลาด ได้กล่าวตู่พระธรรมเสนาบดีด้วยคำเท็จ ขอได้โปรดอดโทษให้ข้าพระองค์ด้วยเถิด เพื่อความสำรวมระวังต่อไป”

พระศาสดาตรัสว่า “การทำความผิดแล้วรู้สึกผิดแล้วขอโทษเสียเพื่อสำรวมระวังต่อไปนั้น เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยเจ้า” ดังนี้แล้ว ตรัสกับพระสารีบุตรว่า

“สารีบุตร ! ท่านควรอดโทษให้โมฆะบุรุษนี้ ก่อนที่ศีรษะของเขาจะแตกเป็นเจ็ดเสี่ยง”

พระธรรมเสนาบดีรีบลุกจากอาสนะ นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี และกล่าวว่า “ผู้มีอายุ ผมอดโทษให้ท่าน ถ้าโทษไรๆ ของผมมีอยู่ ขอท่านได้โปรดอดโทษให้ผมด้วย”

ภิกษุทั้งหลายได้เห็นดังนั้น ชมเชยพระสารีบุตรว่า เป็นผู้มีคุณไม่ต่ำทราม (อโนมคุณ) มิได้โกรธหรือถือโทษภิกษุผู้กล่าวตู่เลยแม้แต่น้อย ยังนั่งกระโหย่งประคองอัญชลี ขอให้ภิกษุนั้นอดโทษตนเสียอีก

พระศาสดาทราบเรื่องนั้นแล้ว ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! คนเช่นสารีบุตรนั้นใครๆ จะทำให้โกรธไม่ได้ ภิกษุทั้งหลาย ! จิตของสารีบุตรเหมือนแผ่นดิน เหมือนเสาเขื่อนดังนี้แล้ว ตรัสย้ำว่า

“บุคคล[๓] ผู้มีจิตเสมอด้วยแผ่นดิน ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง ท่านเป็นผู้มั่นคงเหมือนเสาเขื่อน เป็นผู้มีวัตรดีผ่องใสอยู่ประดุจห้วงน้ำลึกใสแจ๋วไม่ขุ่นมัวด้วยตม”

ภราดา ! ดูเถิด...ดูคุณอันไม่ต่ำทรามของพระเถระผู้เป็นที่สองรองจากพระบรมศาสดา และเป็นเลิศกว่าพระสาวกทั้งหลายทางปัญญา เป็นผู้มีจิตอ่อนโยน และมั่นคงอย่างยิ่ง ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม อันความพอใจ หรือความไม่พอใจถูกต้องไม่ได้ ใจของท่านผ่องใสอยู่อย่างนั้น อารมณ์อะไรๆ ทำให้ขุ่นมัวไม่ได้ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เพราะได้และไม่ได้ปัจจัยหรือสักการะสัมมานะ

ภราดา ! บุคคลยินดีมาก เมื่อได้ เขาจะต้องยินร้ายมากกว่านั้นเมื่อเสีย และความสูญเสียจะต้องมีอย่างแน่นอน เตรียมใจไว้รับเถิด เร็วหรือช้าเท่านั้น

ภราดา ! ลองตรองดูให้แน่ชัดเถิด ในชีวิตของปุถุชนนั้น บุคคลเคยลุ่มหลงเพลิดเพลินกับสิ่งใด ย่อมจะต้องทุกข์ทรมานกับสิ่งนั้น พูดอีกทีหนึ่ง สิ่งใดที่ให้ความทุกข์ทรมานอยู่เวลานี้ เขาเคยเพลิดเพลิน

---

[๓] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ ข้อ ๒๑ หน้า ๒๗ และอรรถกถาธรรมบท ภาค ๔ อรหันตวรรควรรณนา

หลงใหลกับสิ่งนั้นมาบ้างแล้วหรือไม่ในอดีต ลองตรวจดู ลองสำรวจ จะเห็น และจะเห็นทุกเรื่องไปที่เป็นโลกียารมณ์ หรือโลกียสมบัติ

ภราดา ! พระอริยเจ้าท่านกล่าวว่าน้ำขุ่นเพราะมีฝุ่นละออง หรือเปือกตมฉันใด ใจของคนก็ย่อมขุ่นมัวเพราะเปือกตมคือกาม หนามธรรมดาย่อมเสียบแทงผู้เหยียบมันให้เจ็บช้ำฉันใด หนามคือกาม (กามกัณฏกะ) ย่อมเสียบแทงใจของผู้หลงในกามคุณให้ชอกช้ำฉันนั้น

ภราดา ! พระธรรมเสนาบดีท่านระอิดระอาอยู่ เหนื่อยหน่ายอยู่ ซึ่งอัตตภาพนี้...อัตตภาพอันเปรียบเสมือนซากงู หรือซากสุนัขไม่มีความกำหนัด ไม่มีความพอใจ อัตตภาพอันเป็นเสมือนถาดน้ำมันที่มีรูทะลุ

ภราดา ! คราวหนึ่งมีผู้มาถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเป็นเหตุแห่งราคะ โทสะ โมหะ ความยินดี ความไม่ยินดี และความกลัว มีอะไรเป็นเหตุ ความตรึกในใจเกิดแต่อะไรแล้วดักจิตไว้

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

“อัตตภาพ[๔] นี้แหละเป็นเหตุแห่งราคะ โทสะ โมหะ ความยินดียินร้ายและความกลัว เกิดแต่อัตตภาพนี้ ความตรึกในใจก็เกิดแต่อัตตภาพนี้แล้วดักจิตไว้

---

[๔] สุจิโลมสูตร พระไตรปิฎกเล่ม ๑๕ ข้อ ๘๐๗

อันว่าย่านไทรเกิดจากต้นไทร แล้วแผ่ปกคลุมไปในป่าฉันใด ความคิดชั่วต่างๆ เกิดขึ้นในใจเพราะมีตัณหาเป็นแดนเกิด แล้วแผ่ซ่านไปในวัตถุกามทั้งหลาย **อัตตภาพนี้เกิดจากตัณหา** ผู้ฉลาดรู้ว่าอัตตภาพนี้เกิดจากสิ่งใดแล้วบรรเทาสิ่งนั้นเสีย จงฟังเถิด บุคคลเช่นนี้แหละย่อมสามารถข้ามห้วงกิเลสที่ข้ามได้ยากนี้เสีย เป็นผู้ไม่มีภพอีกต่อไป”

ภราดาเอย! สมัยเมื่อมหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธและวัสสการพราหมณ์เตรียมการสร้างเมืองใหม่ในเขตปาฏลิคาม ให้ทูลอาราธนาพระศาสดา และพระภิกษุสงฆ์สาวกบริวาร ไปเสวยในนิเวศน์ของตนในเขตปาฏลิคามนั้น เมื่อเสวยเสร็จแล้ว ทรงอนุโมทนาแล้วเสด็จออกจากนิเวศน์ของมหาอำมาตย์, สุนิธะและวัสสการพราหมณ์ตามส่งเสด็จไปเบื้องหลัง พร้อมกับตั้งใจว่า วันนี้พระสมณโคดมบรมศาสดาเสด็จออกทางประตูใด จะตั้งชื่อประตูเมืองตรงนั้นว่า ‘ประตูโคดม’ เสด็จข้ามแม่น้ำคงคาตรงท่าใด จะตั้งชื่อท่านั้นว่า ‘ท่าโคดม’

พระมหาสมณโคดมบรมศาสดาเสด็จยังแม่น้ำคงคา อันมีน้ำเปี่ยมฝั่งพอกาดื่มได้ (กากเปยฺยา) ขณะนั้นบุคคลผู้ต้องการข้ามฝั่งบางพวกแสวงหาเรือ บางพวกผูกแพ แต่พระศาสดาพร้อมด้วยพระสาวกทรงหายจากฝั่งนี้ไปปรากฏ ณ ฝั่งโน้น ด้วยอำนาจฤทธิ์เร็วเหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออกแล้วคู้แขนเข้าฉะนั้น ทรงเห็นพวกมนุษย์วุ่นวายอยู่ด้วยการหาเรือหาแพ จึงทรงเปล่งอุทานด้วยความเบิกบานพระทัยว่า

“ผู้ใด[๕] ข้ามห้วงน้ำใหญ่คือสังสาระ และสระคือ**ตัณหา** ด้วยสะพานคือ**อริยมรรค**ได้แล้ว ไม่เปื้อนเปือกตมคือกาม เมื่อคนทั้งหลายจะข้ามน้ำแม้น้อยๆ ยังต้องอาศัยเรือแพ แต่พระพุทธเจ้าและพระพุทธสาวกไม่ต้องอาศัยเรือแพก็ข้ามได้

ดูก่อนผู้แสวงหาธรรม ! พระตถาคตเจ้าและพระสาวกของพระตถาคตเจ้ามีพระสารีบุตรเป็นต้นเป็นอย่างนี้ คือมีปกติอดทนสิ่งที่คนทั้งหลายทนได้ยาก เอาชนะสิ่งที่คนทั้งหลายเอาชนะได้ยาก และทำสิ่งที่คนทั้งหลายทำได้ยาก จึงได้รับสิ่งที่คนทั้งหลายรับได้ยาก

---

[๕] พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ ข้อ ๑๗๔

๑๐ ทุกข์ในรูปแห่งสุข

พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรนั้น เป็นผู้มีคุณธรรมสูงยิ่งดังกล่าวมา จึงเป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต คฤหัสถ์บางท่านเพียงพระสารีบุตรทักทายปราศรัยกับบุตรของตนเท่านั้น ก็มีจิตชื่นบานปราโมชประมาณมิได้ ดัง**พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดา** มีเรื่องย่อดังนี้

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ปากุณฑธานวันใกล้นครกุณฑิยาของพวกเจ้าโกลิยวงศ์–พระญาติฝ่ายพระมารดา

พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ ๗ ปี เจ็บครรภ์อยู่ ๗ วัน ได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส แต่ทรงอดกลั้นทุกขเวทนานั้นด้วยสัมมาวิตก ๓ ประการคือ ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย มีอาทิว่า “โอ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้เองโดยชอบแท้ ทรงแสดงธรรมเพื่อละความทุกข์อย่างนี้ ทรงย้ำอยู่เสมอว่า ความเกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว... ปฏิบัติเพื่อละทุกข์อย่างนี้ พระนิพพานซึ่งเป็นธรรมที่ไม่มีทุกข์อย่างนี้เป็นสุขจริงหนอ”

ภราดา ! พระนางสุปปวาสาทรงเป็นอริยสาวิกาได้บรรลุธรรมแล้ว ได้เห็นธรรมแล้วในระดับต้น พระนางได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาว่าเป็นผู้เลิศ (เอตทัคคะ) กว่าสาวิกาทั้งหลายผู้ถวายของอันประณีต ถวายของด้วยความเคารพเลื่อมใส แต่เพราะกรรมเก่าของพระนางและพระโอรสผู้อยู่ในครรภ์ จึงทำให้เกิดทุกขเวทนาสาหัสเช่นนั้นขึ้น

พระนางทรงดำริว่า ชีวิตคงสิ้นสุดคราวนี้เป็นแน่แท้ จึงขอร้องให้พระสวามีไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อกราบทูลให้ทรงทราบ เรื่องทุกขเวทนาของพระนาง

พระองค์ทรงทราบเรื่องนั้นตามคำบอกเล่าของพระสวามีของพระนางสุปปวาสาแล้ว ตรัสว่า “ขอสุปปวาสา โกลิยธิดา จงมีสุขหาโรคมิได้ และจงคลอดบุตรผู้หาโรคมิได้เถิด”

ภราดา ! เพียงเท่านี้พระนางสุปปวาสาก็ประสูติพระโอรสหาโรคมิได้ พระโอรสของพระนางก็คือ**พระสีวลี**นั่นเอง เรื่องนี้เป็นไปโดยพุทธานุภาพ อันพุทธานุภาพนั้นเป็นอจินไตยอย่างหนึ่งคิดเอาอย่างคนสามัญมิได้

พระสวามีของพระนางทรงทราบเรื่องนี้แล้วทรงดีพระทัยเป็นหนักหนา ทรงดำริว่า ‘โอ น่าอัศจรรย์จริง ! เรื่องไม่เคยมีได้มีขึ้นแล้ว เรื่องไม่เคยเป็นได้เป็นขึ้นแล้ว พระตถาคตเจ้าทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก น่าปลื้มใจจริง’

พระนางสุปปวาสาทรงขอร้องพระสวามีให้ไปทูลเชิญพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อเสวยภัตตาหารที่พระราชนิเวศน์เป็นเวลา ๗ วัน

สมัยนั้นอุบาสกผู้หนึ่ง ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระมหาโมคคัลลานะ ได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขไว้แล้ว เพื่อเสวยและฉันในเรือนของตนในวันรุ่งขึ้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงขอให้พระมหาโมคคัลลานะไปหาอุบาสกนั้นและขอร้องว่า ถ้าจะเลื่อนการถวายไทยธรรมของตนไปภายหลังกิจนิมนต์ของพระนางสุปปวาสาแล้ว จะขัดข้องหรือไม่

เมื่อพระมหาโมคคัลลานะไปขอร้องอุบาสกดังนั้น อุบาสกจึงกล่าวว่า “ถ้าพระคุณเจ้าเป็นผู้ประกันเรื่องสามอย่างได้ ก็จะยินยอมตามที่ขอร้อง ถ้าประกันไม่ได้ก็ไม่ยินยอม คือ ภายในเจ็ดวันนี้ โภคทรัพย์ของข้าพเจ้าจะไม่เป็นอันตรายใดๆ ชีวิตของข้าพเจ้าจะไม่สิ้น และศรัทธาของข้าพเจ้าจะไม่ถอย”

พระเถระ อัครสาวกผู้เลิศด้วยฤทธิ์ เพ่งพินิจอยู่ครู่หนึ่ง “ดูก่อนอุบาสก อาตมารับประกันให้ได้ ๒ ประการคือ โภคะของท่านจะไม่เป็นอันตรายใดๆ และชีวิตของท่านจะไม่สิ้น ส่วนศรัทธานั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับใจ อาตมาประกันให้ไม่ได้ ขอท่านจงประกันตัวท่านเองเถิด”

อุบาสกนั้นจึงรับว่า จะประกันศรัทธาของตนเอง เพราะเป็นผู้ได้เห็นสัจธรรมแล้ว ศรัทธาจึงไม่คลอนแคลน เขาอนุญาตให้พระศาสดาและพระภิกษุสงฆ์ไปเสวยที่พระราชนิเวศน์ของพระนางสุปปวาสาก่อน ด้วยความเคารพในพระมหาโมคคัลลานะ ด้วยปรารถนาความสุขและความเจริญด้วยบุญของพระนางสุปปวาสานั้น

ดูก่อนผู้แสวงธรรม! เรื่องนี้บางคนอาจนึกตำหนิว่าพระศาสดาทำไมจึงทรงทำเช่นนั้นเล่า ในเมื่อทรงรับนิมนต์ของอุบาสกไว้ก่อนแล้ว ที่ทรงทำเช่นนั้นน่าจะเป็นด้วยเหตุ ๒ ประการคือ ประการหนึ่งทรงบำเพ็ญญาตัตถจริยา คือประโยชน์ของพระญาติ ซึ่งเป็นหนึ่งในประโยชน์สามที่ทรงบำเพ็ญอยู่เป็นประจำ อีกประการหนึ่ง พระนางสุปปวาสาผ่านอันตรายแห่งชีวิตมาใหม่ๆ หากได้ทำบุญตามใจปรารถนา ย่อมจะทรงปีติโสมนัสมากเป็นพิเศษ

พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ทรงอังคาส คือเลี้ยงภิกษุสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีตด้วยพระหัตถ์ของพระนางเองสิ้นเวลา ๗ วัน ให้ทารกถวายบังคมพระบรมศาสดาและภิกษุสงฆ์ พระสารีบุตรได้ทักทายทารกนั้นว่าพ่อหนูสบายดีหรือ?

เพียงเท่านี้เอง พระนางสุปปวาสาทรงชื่นชมโสมนัสยิ่งนักที่พระธรรมเสนาบดีทักทายพระโอรสของตน ดูเถิดภราดา ! คนดีมีศีลธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับใครก็ก่อความชุ่มเย็นเป็นสุขแก่ผู้นั้น ศีลธรรมจึงเป็นแก่นสารของชีวิต หาใช่สิ่งอื่นไม่

พระบรมศาสดาทรงทราบวาระจิตของพระนางสุปปวาสาว่าชื่นชมเบิกบานเช่นนั้น จึงตรัสถามว่า “ถ้ามีบุตรอย่างนี้อีกจะพอพระทัยไหม?”

พระนางกราบทูลว่า “หม่อมฉันปรารถนาอีกแม้สักเจ็ดคนก็ได้”

พระสุคตเจ้าทรงเปล่งอุทานเป็นเชิงเตือนในเวลานั้นว่า

“สิ่งที่ไม่น่ายินดี มักปลอมมาในรูปที่น่ายินดี สิ่งไม่น่ารัก มักมาในรูปที่น่ารัก ทุกข์มักมาในรูปแห่งสุข เพราะเหตุนี้ คนจึงประมาทกันนัก”

ท่านผู้แสวงสัจจะ ! คนส่วนมากหลงใหลในมายาธรรม คือสิ่งกลับกลอก หลอกลวง ยึดถือเอาว่าเป็นสัจธรรมคือของจริง จึงถูกมายาธรรมนั้นห้ำหั่นย่ำยีบีบคั้นหัวใจให้ต้องเศร้าโศก คร่ำครวญรำพัน ที่ว่าสุขก็หาใช่สุขจริงไม่ มันเป็นเพียงทุกข์ที่ปลอมเข้ามาในรูปแห่งสุข หรือมีสุขเป็นเหยื่อล่อเล็กน้อย เหมือนศัตรูปลอมมาในรูปแห่งมิตร **อนึ่ง ความสุขที่เกิดจากโลกียารมณ์ รัชนียารมณ์นั้น ล้วนมีทุกข์เป็นพื้นฐานเสียก่อน แล้วจึงได้สุข ความจริงก็คือความทุกข์ที่ลดลงเพราะบำบัดถูกวิธีเท่านั้นเอง** และมีความทุกข์ติดตามมาอีกอย่างกระชั้นชิด บำบัดได้คราวหนึ่งก็สมมติเรียกว่าสุขคราวหนึ่ง ลาภผลซึ่งคนแสวงหากันนักหนาด้วยความยากลำบากนานาประการ ต้องเอาชีวิตเข้าเสี่ยงก็มีนั้น เมื่อได้มาแล้วก็หาใช่จะอำนวยสุขให้ฝ่ายเดียวไม่ มันมีความทุกข์ความกังวลใจแอบแฝงมาด้วย ต้องเฝ้าต้องระวังจนไม่เป็นอันนอนให้เป็นสุขก็มี ต้องเสียชีวิตในการป้องกันทรัพย์สินก็มี มียศแล้วต้องมีความเป็นอยู่เติบกว่าคนสามัญ ต้องหาทรัพย์มากขึ้น มักหาได้ไม่พอใช้ ต้องมีภาระมาก เวลาไม่เป็นของตน เป็นที่เกาะอาศัยของผู้อื่นจนนุงนัง ต้องพลอยทุกข์กับคนนั้นคนนี้ บางคนพอมียศเข้าก็ลืมตัวไม่เป็นอยู่อย่างเคย เป็นเหตุให้เสียมิตร เสียเพื่อน เสียญาติพี่น้องก็มี เพราะไปหลงติดยศอันเป็นเปลือกของคน จนแสงสว่างแห่งธรรมไม่อาจส่องถึงใจได้

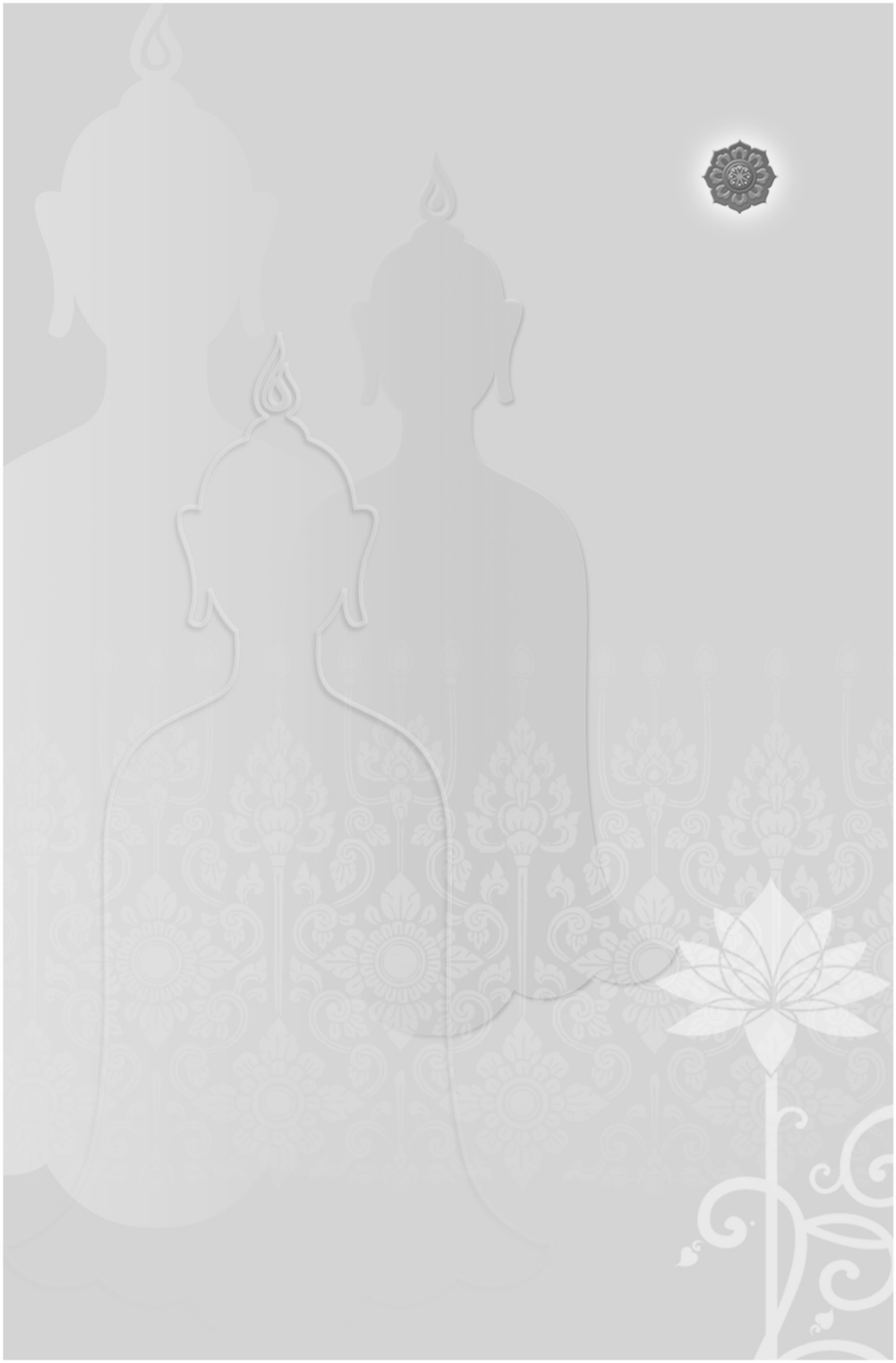

ท่านผู้แสวงสัจจะ! เรื่องนี้อย่าพูดเพียงคฤหัสถ์เลย แม้บรรพชิตบางรูปก็เมายศเหมือนกัน ยิ่งยศสูงขึ้น อาสวะก็พลอยหนาขึ้นตาม มันย้อมจิตให้มัวเมาและเมาหนักขึ้นเพราะเปลือกหนาขึ้น อยู่ในแวดวงของลาภ ยศ สรรเสริญเสียจนเคยตัว ทำผิดไม่มีใครกล้าติเตียน ทำถูกเล็กน้อยคนก็คอยชมแล้วชมอีกจนใจเหลิง เพราะสรรเสริญเหมือนเหล้าหวานชวนให้เพลิน ดื่มเท่าไรไม่พอ เผลอตัวได้ง่าย ดื่มเหล้าเสียอีก ยั้งได้ง่ายกว่าและมีผู้คอยช่วยยั้ง ส่วนสรรเสริญมาจากผู้อื่นยั่วยวนใจอยู่เสมอ อยากได้รับให้ยิ่งขึ้นกว่าที่เคยได้ เมื่อไม่ได้รับดังปรารถนาก็ร้อนใจ หรือเมื่อถูกนินทาก็เร่าร้อนยิ่งขึ้น นี่คือโทษของลาภ ยศ สรรเสริญ เท่าที่พอมองเห็นได้ มันเป็นสุขที่เนื่องอยู่กับทุกข์ จึงเป็นสุขปลอมหาใช่สุขแท้ไม่ สุขแท้ต้องเกิดจากคุณธรรม จากการทำความดี ทำความเพียร ลดอาสวะสิ่งหมักดองสันดานให้มืดมน กิเลสลดลงเท่าใด ทุกข์ก็ลดลงมากเท่านั้น เมื่อทุกข์ลดลงถึงที่สุด ก็เรียกว่า ‘ที่สุดแห่งทุกข์ คือนิพพาน’ เหมือนเมื่อความร้อนลดลงก็เป็นสภาพที่เย็นที่สุด นี่แหละคือความสุขแท้ ไม่มีความทุกข์แอบแฝงมาด้วย มีความเย็นใจเป็นรางวัล พร้อมกันนั้น ความรู้แจ้งตามเป็นจริงในสิ่งทั้งปวงก็สว่างไสวขึ้นในดวงจิต เหมือนประทีปที่ถูกจุดขึ้น ย่อมทำหน้าที่หลายอย่างพร้อมกัน คือ กำจัดความมืด ยังแสงสว่างให้เกิดขึ้น เผาเชื้อ คือน้ำมันให้สิ้นไป เป็นต้น

อีกอย่างหนึ่งความที่บุคคลได้อบรมจิตและปัญญามาน้อย แสงสว่างในดวงจิตจึงมีน้อย ไม่อาจมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามเป็นจริงได้ จึงถูกหลอกอยู่เรื่อยไป ถูกโลกียธรรมคือลาภบ้าง ยศบ้าง เสียง

สรรเสริญบ้างหลอกเอา มอมให้เมาอยู่เนืองนิตย์ จนปัญญามืดมนลง ไม่สามารถรู้เห็นตามเป็นจริงของชีวิตได้

ภราดา ! อันว่าบุคคลผู้เดินอยู่ในที่มืด ใครมีแสงสว่างในมือเท่าใดก็เห็นความจริงที่ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าได้เท่านั้น คนมีแสงสว่างน้อยก็เห็นได้น้อยและเห็นได้เฉพาะวัตถุหยาบ ผู้มีแสงสว่างมากก็เห็นได้กว้างไกล และแม้วัตถุละเอียดก็พอมองเห็นได้ฉันใด ในโลกสันนิวาสอันมืดมิดด้วยโมหะนี้ก็ฉันนั้น ผู้ใดมีแสงสว่างคือปัญญาน้อย ก็ได้เห็นความจริงของชีวิตน้อย ผู้มีปัญญามากลึกซึ้งกว้างขวางก็ได้เห็นความจริงของชีวิตมาก เป็นเหตุให้ฉลาดในวิถีชีวิต รู้ว่าอะไรเป็นเหตุแห่งสุข อะไรเป็นเหตุแห่งทุกข์ แล้วเว้นเหตุแห่งทุกข์เสีย ประกอบพอกพูนเหตุแห่งสุขพร้อมทั้งมีอุบายอันฉลาดในการหลีกเหตุแห่งทุกข์ ประกอบเหตุแห่งสุข เหมือนคนมีจักษุดี เว้นทางอันขรุขระเต็มไปด้วยอันตรายดำเนินไปในทางที่ปลอดภัยฉะนั้น แต่น่าเสียดายที่กว่าจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร คนก็มักย่างเข้าสู่วัยชราจนทำอะไรไม่ค่อยทันเสียแล้ว ได้แต่นั่งนอนทอดถอนใจว่า “รู้อย่างนี้คงจะทำอะไรๆ ได้ดีกว่านี้”

ท่านผู้แสวงสัจจะ ! ความเข้าใจในชีวิตเป็นเรื่องประเสริฐสุดของมนุษย์ ศิลปะแห่งการดำรงชีวิต เป็นศิลปะชั้นสูงของมนุษย์ ความสามารถในการดำเนินชีวิตให้ดี เป็นความสามารถอันเลิศของมนุษย์ น่าเสียดายที่คนส่วนมากใช้เวลาของชีวิตไปเรียนรู้เรื่องอื่นเสียหมด ไม่ได้เรียนรู้และไม่เข้าใจเรื่องวิถีชีวิต...ชีวิตจึงหมกอยู่ในความเร่าร้อนทุรนทุรายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๑๑ พระธรรมเสนาบดี กับชัมพุปริพพาชิกา

เดิมทีเมื่อยังไม่ได้บวช ชัมพุปริพพาชิกา ชื่อ**กุณฑลเกสี**เป็นธิดาเศรษฐีเมืองราชคฤห์ เมื่ออายุอยู่ในปฐมวัยประมาณ ๑๖ ปีนั้น มีความงามเป็นที่เลื่องลือ ใครได้เห็นก็กล่าวขวัญกันไปนาน แต่คนภายนอกไม่ค่อยมีโอกาสได้เห็นนางบ่อยนัก เพราะท่านเศรษฐีประคับประคองหวงแหนให้อยู่บนปราสาทชั้นที่ ๗ ให้มีสตรีรับใช้คอยเอาใจปรนนิบัติให้มีความสุข มิให้ขัดข้องในสิ่งที่นางปรารถนา

แต่เด็กวัยสาวอายุ ๑๖-๑๗ นั้น ย่อมมีจิตใจอยากรู้อยากเห็นในสิ่งอันตนไม่เคยรู้ไม่เคยเห็น อนึ่งเล่า แรงกระตุ้นตามธรรมชาติก็คอยรบเร้าใจของนางอยู่เสมอ มีคนไม่มากนักดอกที่มีจิตใจเข้มแข็งสามารถเหยียบสัญชาตญาณดังกล่าวนั้นไว้ได้ ไม่ให้มีพิษสงต่อชีวิตอันกระโดดเร่าอยู่บนโลกที่ระอุด้วยเพลิงนานาประการได้ นอกนั้นสัญชาตญาณแห่งธรรมชาติมักอยู่เหนือเสมอ

วันหนึ่งนางยืนรับลมชมทิวทัศน์อยู่บนปราสาทในเวลาเย็นได้เห็นราชบุรุษนำโจรผู้หนึ่งผ่านมา เขาถูกจับเอามือไขว้หลัง และกำลังถูกเฆี่ยนด้วยหวายครั้งละ ๔ เส้น นำไปสู่ที่ฆ่า นางมีจิตปฏิพัทธ์ต่อโจรนั้น มีความปรารถนาอย่างรุนแรงที่จะได้โจรคนนั้นมาเป็น

คู่ครอง แต่ไม่ทราบจะทำประการใด จึงเข้าห้องปิดประตูไม่ยอมพูดจากับใคร และไม่ยอมบริโภคอาหาร จิตของนางรำพึงถึงแต่โจรเท่านั้น

จวนค่ำ มารดาเข้ามาหานางถึงในห้องนอน เห็นบุตรนอนสะอื้นอยู่บนเตียงน้อยจึงกล่าวว่า

“เป็นอะไรไปหรือลูก?”

“ไม่ค่ะ” นางตอบ

“คนรับใช้ไปบอกว่าลูกนอนร้องไห้อยู่ตั้งแต่เย็นแล้ว รับประทานอาหารเสียหน่อยซิลูก”

“ไม่ค่ะ” นางคงปฏิเสธ

“ลูกเป็นอะไรไปน่ะ?” มารดามองบุตรีอย่างตำหนิ “ทำไมไม่บอกแม่ แม่เคยเป็นมิตรที่ดีของลูกมาตลอด ลูกไม่เชื่อแม่หรือ?”

“แม่คะ แม่รักลูกไหมคะ?” นางทอดสายตาอ่อนโยนมายังมารดา

“รักสิลูก” แม่ตอบ พร้อมลูบศีรษะบุตรีเบาๆ อย่างปรานีจริงใจ “แม่มีลูกคนเดียว แม่ทุ่มเทความรักให้ลูกของแม่คนเดียวจนหมดสิ้น”

“แม่คะ เย็นนี้น่ะ แม่ได้ยินเสียงโห่ร้องผ่านไปทางปราสาทของเราไหมคะ?”

“ได้ยิน เสียงคนโห่ร้องยินดีที่ราชบุรุษจับโจรได้ มันเป็นคนร้ายกาจ เที่ยวปล้นเบียดเบียนสุจริตชน เขาตีมันด้วยหวายครั้งละสี่เส้นแน่ะลูก สมน้ำหน้ามัน”

“ลูกสงสารเขาค่ะ” ธิดาสาวพูด ดวงหน้าและแววตาบอกว่าสงสารจริงๆ

“สงสาร!!” แม่ทวนคำ มองหน้าบุตรีด้วยความพิศวง “สงสารทำไม สงสารคนเลวทำไม มันมีชีวิตอยู่ก็ก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่นมากมาย”

“แต่ลูกสงสารค่ะ ลูกก็ไม่รู้เหมือนกันว่าทำไมจึงสงสาร และอยากช่วยให้เขาพ้นจากการถูกฆ่า” บุตรีสาวยืนยันความเห็นเดิม

“ตายแล้ว ! ลูกแม่ คนดีถมไปทำไมไม่สงสาร ไม่อยากช่วย อยากมาช่วยคนเลว พ่อของลูกจะไม่ยอมให้ลูกช่วยเหลือเขาเป็นอันขาด”

นิ่งอยู่ครู่หนึ่งคล้ายตัดสินใจให้แน่นอนก่อนพูดว่า

“หากเขาต้องตาย ลูกจะขอตายด้วยค่ะ ลูกจะอดอาหารตาย”

เมื่อเห็นว่าจะพูดอย่างไรก็ไม่ได้ผลแล้ว มารดาของเธอจึงรีบบอกเรื่องนี้ให้เศรษฐีทราบ สองสามีภรรยาช่วยกันอ้อนวอน ทั้งปลอบทั้งขู่ให้บุตรีเห็นว่า คนดีๆ ที่นางจะพึงรักได้ก็มีมาก สมกันทั้งศักดิ์ศรีและฐานะ แต่ธิดาเศรษฐีก็คงขอร้องวิงวอนให้มารดาบิดาไปช่วยชีวิตโจรไว้ และจะยอมตายจริงๆ หากโจรผู้นั้นถูกฆ่าตาย

ในที่สุด เศรษฐีจึงให้คนไปไถ่โจรมาด้วยทรัพย์ ๑ พันกหาปณะ

ราชบุรุษได้ฆ่าชายคนหนึ่งแทน แล้วกราบทูลพระราชาว่าได้ฆ่ามหาโจรผู้นั้นแล้ว

โจรและกุณฑลเกสีได้ครองความเป็นสามีภรรยากันอย่างเป็นสุขมาหลายวัน นางมีความตั้งใจอยู่เสมอว่าจะให้สามีมีความสุข จึงปรนนิบัติด้วยมือของตนเองตลอดเวลา ตกแต่งตนด้วยอาภรณ์อันเลิศค่าเพื่อให้สามีชื่นชม

แต่วิสัยสุกร ใครจะนำมาเลี้ยงบนเรือนให้ดีอย่างไรก็ตาม พอเผลอมันก็ต้องกระโดดลงไปกินอาจมจนได้ โจรนั้นก็เช่นเดียวกัน เพียงไม่กี่วันก็คิดวางแผนเอาเครื่องแต่งกายของภรรยาเพื่อไปซื้อเหล้ากิน จึงคิดหาอุบาย เมื่อคิดอุบายได้แล้วจึงนอนทำทีเหมือนคนมีทุกข์หนัก

“พี่เป็นอะไรไปหรือ?” นางถามด้วยกังวล

“ไม่เป็นอะไร” โจรตอบ

“น้องทำอะไรให้พี่ไม่พอใจหรือ?”

“ไม่มี”

“คุณพ่อคุณแม่ล่ะคะ?”

“ไม่เหมือนกัน”

“ถ้ากระนั้นพี่มีเรื่องร้อนใจอะไร บอกน้องซิคะ น้องจะช่วยทุกอย่าง”

โจรเจ้าเล่ห์จึงกล่าวว่า ในวันที่ถูกจับนั้นได้ผ่านภูเขาที่ทิ้งโจรได้บนบานกับเทวดาซึ่งสิงสถิตอยู่ ณ ที่นั้นว่า หากรอดชีวิตได้ก็จะทำพลีกรรมแก่เทวดาอย่างใหญ่หลวง บัดนี้ได้รอดชีวิตแล้ว แต่ยังไม่ได้ทำพลีกรรมแก้บน

“เรื่องแค่นี้ไม่น่าคิดมากเลยพี่” ภรรยาปลอบ “น้องจะจัดพลีกรรมอย่างดีทีเดียว พี่เบาใจเถิด”

วันรุ่งขึ้นนางได้จัดพลีกรรมทุกอย่าง เช่น ข้าวมธุปายาสที่มีน้ำน้อย ข้าวตอกและดอกไม้เป็นต้น เสร็จแล้วขึ้นสู่ยานไปยังภูเขาที่ทิ้งโจร นางประดับตกแต่งร่างกายด้วยอาภรณ์อันเลิศค่า

เมื่อไปได้หน่อยหนึ่งโจรจึงขอให้ญาติกลับเพื่อจะได้รื่นเริงบันเทิงสุขกันเพียง ๒ คน เมื่อจวนจะขึ้นภูเขา เขาก็ขอร้องให้คนนำของกลับ เขาทั้งสองจะนำพลีกรรมไปเอง เมื่อถึงภูเขาอันโกรกชันเป็นที่สำหรับทิ้งโจรแล้ว ภรรยาก็ขอให้สามีทำพลีกรรม แม้นางจะอ้อนวอนอยู่ ๒-๓ ครั้ง โจรนั้นก็นิ่งเฉย

“ทำไมพี่ไม่ลงมือทำพลีกรรมคะ?” นางถาม

“ฉันไม่ได้ชวนเธอมาทำพลีกรรม” โจรตอบ

“อ้าว แล้วทำอะไรล่ะคะ?”

“จะทำฆาตกรรม ฉันจะฆ่าเธอ”

“ฆ่าน้องทำไม?”

“ฉันต้องการเครื่องประดับของเธอ”

“ก็ทั้งตัวน้องและเครื่องประดับของน้องก็เป็นของพี่อยู่แล้วนี่ จะต้องการเมื่อไรก็ได้นี่คะ เมื่อต้องการเครื่องประดับน้องก็จะถอดให้ แต่ขอไว้ชีวิตน้องเถอะ”

“ไม่ได้” โจรพูดเสียงกร้าว “ปล่อยเธอไป ฉันก็ตาย เธอคิดว่าฉันโง่หรือ? ปล่อยเธอไป เธอก็ไปบอกพ่อแม่พี่น้อง ตำรวจหลวงจะได้มาลากคอฉันเข้าตะรางอีก หรืออาจประหารชีวิตฉัน”

นางพยายามอ้อนวอนครั้งแล้วครั้งเล่า พูดให้ระลึกถึงความหลัง ซึ่งนางยอมสละชีวิตตนเพื่อให้ได้เขามา แต่โจรใจเหี้ยมไร้คุณธรรมก็คงยืนยันคำเดิมว่าจะฆ่านางให้ได้ ขอให้นางถอดเครื่องประดับให้เขาเสียโดยดี อย่าต้องพาเครื่องประดับตกเหวไปด้วย

นางคิดว่าเข้าที่คับขันแล้ว จะต้องใช้ปัญญาเอาตัวรอด ธรรมดาว่าปัญญานั้นมีไว้สำหรับแก้ไขเหตุการณ์ มิใช่มีไว้เพื่อต้มแกงกิน จึงขอร้องวิงวอนโจรนั้นว่า

“การที่น้องจะได้เห็นพี่ หรือพี่จะได้เห็นน้องครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายแล้ว ขอให้น้องได้ทำประทักษิณ (เดินเวียนขวาแสดงความเคารพ) สามรอบ และไหว้พี่ มองดูพี่ให้สมใจเสียก่อน แล้วเชิญพี่ถอดเอาเครื่องประดับและผลักน้องลงสู่หน้าผาอันเป็นที่ทิ้งโจรนี้เถิด”

โจรมิได้มีความระแวงประการใด ด้วยนึกดูหมิ่นปัญญาและกำลังของหญิง เขายืนอยู่บนยอดเขาด้วยความกระหยิ่มและประมาท เห็นโจรเผลอตัว นางจึงผลักโจรนั้นลงอย่างว่องไว โจรร่วงจากหน้าผาถึงกาลกิริยาทันที

นี่คือโทษแห่งการประทุษร้ายต่อผู้ไม่คิดประทุษร้ายตน โทษแห่งความเนรคุณ

เทวดาซึ่งสิงสถิตอยู่ ณ ยอดเขานั้น ได้เห็นเหตุการณ์โดยตลอด ต่างชื่นชมยินดี จึงเปล่งสาธุการว่า

“บุรุษจะเป็นผู้ฉลาดในที่ทั้งปวงก็หามิได้

สตรีที่มีปัญญาใคร่ครวญให้ควรแก่เหตุการณ์นั้นๆ

ก็เป็นบัณฑิตได้เหมือนกัน”

เมื่อผลักสามีผู้เป็นโจรลงเหวแล้ว นางคิดว่า หากกลับไปบ้าน คนทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น จักต้องถามว่าสามีอยู่ที่ไหน เมื่อเราเล่าตามความเป็นจริงคนทั้งหลายจักไม่เชื่อ ซ้ำจะด่าเราเสียอีกว่าสู้อุตส่าห์ให้ไปซื้อผู้ชายมาด้วยทรัพย์ถึงหนึ่งพันกหาปณะแล้วมาฆ่าเสียเอง คนทั้งหลายจะต้องคิดว่าเราเป็นคนชั่ว เมื่อนางคิดดังนี้แล้วจึงตั้งใจแน่นอนไม่กลับบ้าน นางมองดูเครื่องประดับกายพลางปรารภกับตนเองว่า ‘เครื่องประดับเหล่านี้คือสาเหตุของความวุ่นวาย มันไม่มีค่าอะไรในตัวของมันเองดอก คนทั้งหลายไปหลงยึดมันเอง และมันมีปกติให้โทษมากกว่าให้คุณ’

ปรารภดังนี้แล้วทิ้งอาภรณ์เหล่านั้นเสียมุ่งหน้าเข้าสู่ป่า ไปถึงอาศรมของปริพพาชกแห่งหนึ่ง นางขอบวชกับปริพพาชกเหล่านั้น ปริพพาชกทั้งหลายได้ทราบเรื่องของนางแล้วก็บวชให้ด้วยความยินดี

ในสำนักปริพพาชกนั้น มีการศึกษาอยู่ ๒ อย่าง คือการบริกรรมกสิณ ๑๐ จนเกิดฌานอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งคือการเรียนศิลปะในการโต้ตอบปัญหา ท่านเรียกว่า วาทสหัสสะ นางเลือกเรียนวาทสหัสสะ และเรียนได้เร็วจนจบในไม่ช้า หัวหน้าปริพพาชกกล่าวแก่นางว่า

“น้องหญิง ! ศิลปะในการโต้ตอบปัญหาเธอเรียนจบแล้ว หากประสงค์ เธอจงเดินทางไปในชมพูทวีป ลองท้าโต้วาทะกับนักปราชญ์ทั้งหลายดู หากใครเอาชนะเธอได้ ถ้าเขาเป็นคฤหัสถ์จงยอมเป็นบาทบริจาริกา (ภรรยา) ของเขา หากเป็นบรรพชิตก็จงขอบวชในสำนักของเขา” และแล้วได้มอบกิ่งหว้าให้เป็นสัญลักษณ์แห่งนาง นางเที่ยวถือกิ่งหว้าไปในที่ต่างๆ คนทั้งหลายจึงเรียกนางว่า **ชัมพุปริพพาชิกา**

นางได้เที่ยวท้าโต้ตอบปัญหาในที่ต่างๆ จนคนทั้งหลายคร้ามเกรง พอได้ยินว่า ชัมพุปริพพาชิกามาแล้วเท่านั้น ก็พากันหลบหนีไม่อาจสู้หน้าได้ นางไปที่ไหนก็มีกิ่งหว้าติดมือไปด้วย เมื่อไม่มีใครกล้าโต้วาทะ นางก็เอากิ่งหว้าปักไว้ที่กองทราย หรือกองดินหน้าหมู่บ้านแล้วเดินเข้าไปในหมู่บ้านเที่ยวประกาศว่า ใครสามารถโต้วาทะกับนางได้ ขอให้ไปทำลายกิ่งหว้าของนาง เมื่อกิ่งหว้าเหี่ยวแห้งไปก็หากิ่งหว้าใหม่มาแทน นางทำอยู่อย่างนี้ เที่ยวไปอย่างนี้ จนกระทั่งลุถึงสาวัตถีราชธานีแห่งแคว้นโกศล และได้ประกาศทำนองเดียวกัน

พวกเด็กๆ เห็นเป็นของแปลกก็พากันมาล้อมดู

เวลานั้น พระสารีบุตรออกจากเชตวนาราม เข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี เมื่อทำภัตตกิจคือฉันอาหารแล้ว ก็ออกจากเมืองได้เห็นพวกเด็กยืนล้อมกิ่งหว้าอยู่ จึงถาม ทราบความตลอดแล้ว ท่านจึงให้เด็กทำลายกิ่งหว้านั้นเสีย พวกเด็กเรียนท่านว่า พวกเขากลัวพระธรรมเสนาบดีบอกว่า ท่านจะรับผิดชอบเอง ท่านจะแก้ปัญหาเอง พวกเด็กจึงยอมทำตามคำของท่าน

ชัมพุปริพพาชิกาออกมาจากหมู่บ้านได้เห็นเหตุการณ์นั้นแล้วด่าเด็กว่ามายุ่งในธุระมิใช่ของตัว พวกเด็กไม่เกี่ยวข้องกับการโต้ตอบปัญหา

“อาตมาให้เขาทำลายเอง น้องหญิง” พระสารีบุตรพูด

“ท่านประสงค์จะถามปัญหาแก้ปัญหากับข้าพเจ้าหรือ?” นางถาม

“ถูกแล้ว น้องหญิง !”

“ถ้าอย่างนั้น บ่ายนี้ ข้าพเจ้าจะไปยังสำนักของท่าน ท่านประจำที่ไหนไม่ทราบ?”

“เชตวนารามนี่เอง”

“จะให้ข้าพเจ้าถามหาภิกษุชื่ออะไรคะ?”

“ถามถึงพระสารีบุตรก็แล้วกัน”

บ่ายวันนั้น ข่าวเรื่องสองบัณฑิตจะโต้ตอบปัญหากันก็แพร่สะพัดไปทั่วนคร ชาวเมืองต่างก็ชวนกันไปฟังคับคั่ง

ปัญหาทุกอย่างที่นางถามนั้น พระสารีบุตรแก้ได้สิ้น เป็นปัญหาพื้นๆ สำหรับท่าน เพราะพระสารีบุตรเคยศึกษาวาทสหัสสะในสำนักสัญชัยปริพพาชกคณาจารย์ใหญ่ท่านหนึ่งมาก่อน ศึกษาจนจบในลัทธิของปริพพาชกแล้วจึงสละลัทธินั้นมาบวช

"ปัญหาเธอมีเท่านี้หรือ น้องหญิง?" พระสารีบุตรถาม

"มีเท่านี้เองค่ะ" นางตอบ ก้มหน้าด้วยความขวย

"ถ้าอย่างนั้น อาตมาขอถามบ้างจะได้ไหม?"

"ได้ค่ะ"

"ถามปัญหาง่ายๆ" ท่านพูด "อะไรชื่อว่าหนึ่ง?"

นางคิดอยู่นาน มองไม่เห็นคำตอบ จึงรับว่า

"ไม่ทราบค่ะ โปรดบอกเถิด"

"พุทธมนต์ชื่อว่าหนึ่ง น้องหญิง"

"ท่านจะบอกพุทธมนต์แก่ข้าพเจ้าได้ไหม?"

"ตอนนี้ยังบอกไม่ได้" พระสารีบุตรตอบ "แต่ถ้าบวชแล้วจะบอกได้"

"ถ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้าขอบวช" นางพูดอย่างหนักแน่นมั่นคง

พระสารีบุตรให้เธอบวชในสำนักภิกษุณี เมื่อบวชแล้ว ใครๆ ก็รู้จักนางในนามว่า **กุณฑลเกสี** นางใช้ความพยายามอยู่ไม่กี่วันก็ได้บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔

บัดนี้ ภิกษุณีกุณฑลเกสีได้รู้แล้วว่า “อะไรชื่อว่าหนึ่ง” และได้แจ่มแจ้งด้วยตนเองว่า “พุทธมนต์” ในความหมายที่แท้จริงนั้นคืออะไร เพราะนางได้พบด้วยตนเอง เห็นแจ้งด้วยตนเอง เข้าถึงด้วยตนเอง นั่นคือพระนิพพาน อันพ้นจากความเป็นคู่ คือความยินดี-ยินร้าย การได้-การเสีย ความดีใจ-เสียใจ พ้นจากความหวั่นไหวต่อโลกธรรมทั้ง ๘ อันครอบงำสัตว์โลกอยู่ ได้พบอิสระทางจิตอย่างเต็มที่ เป็นข้อชนะที่เด็ดขาด ไม่กลับแพ้อีก

เย็นวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากันที่ธรรมสภาว่า กุณฑลเกสีเถรีไม่ต้องฟังธรรมมากเลยก็สามารถบรรลุขั้นสุดยอดแห่งกิจของบรรพชิตได้ ได้ทราบว่านางได้ทำสงครามกับโจรคนหนึ่ง ชนะสงครามนั้นแล้วจึงมาบวช พระศาสดาเสด็จมา ทรงทราบว่าภิกษุกำลังนั่งสนทนาเรื่องนั้นกันอยู่ จึงตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธออย่าคิดว่า ธรรมที่เราแสดงแล้วน้อยหรือมาก เพราะว่าบทที่ไม่มีประโยชน์แม้มากตั้งร้อยบทก็ไม่ประเสริฐ ส่วนบทแห่งธรรมแม้เพียงบทเดียวก็ประเสริฐแท้ เพราะทำให้พ้นทุกข์ได้ อนึ่ง บุคคลผู้ชนะสิ่งอื่น มีชนะโจรเป็นต้น ไม่ชื่อว่าเป็นความชนะ ส่วนผู้ชนะโจรภายในคือกิเลสนั่นแหละชื่อว่าเป็นความชนะที่ยอดเยี่ยม” ดังนี้แล้วทรงย้ำว่า

“ผู้ใดกล่าวคำไม่ประกอบด้วยประโยชน์แม้ตั้งร้อย คำของผู้นั้นก็ไม่ประเสริฐ แต่บทธรรมเพียงบทเดียว ซึ่งฟังแล้วให้เกิดความสงบประเสริฐกว่า อนึ่ง บุคคลผู้ชนะมนุษย์เป็นจำนวนล้านในสงคราม ก็สู้ชนะตนเพียงคนเดียวไม่ได้ ผู้ชนะตนนั่นแลชื่อว่าเป็นยอดนักรบในสงคราม”

ภราดา ! สงครามภายใน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สงครามชีวิต เป็นสงครามที่ยืดเยื้อตลอดชีวิต การสู้รบระหว่างธรรมกับอธรรม ระหว่างกิเลสกับธรรมภายในจิตใจของมนุษย์นั้น รบกันยืดยาว หลายชีวิตหลายชาติ ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ จนกว่าผู้นั้นจะบรรลุธรรมสูงสุด คืออรหัตตผลนั่นแหละ สงครามชีวิตจึงจะสิ้นสุด ผู้ชนะสงครามชีวิตได้จึงชื่อว่าเป็นยอดนักรบในสงคราม เป็นที่สุดของชัยชนะ ไม่ต้องรบอีก ผู้ชนะตนได้ คือชนะกิเลสของตนได้ชื่อว่าเป็นผู้สูงสุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ เพราะเทวดาและมนุษย์เป็นจำนวนล้านจำนวนโกฏิ แม้เอาชนะผู้อื่นได้ ปกครองแผ่นดินและสวรรค์ ก็ยังพ่ายแพ้แก่กิเลสของตน ไม่ประสบสุขที่แท้จริง ไม่ปลอดโปร่งแท้จริง ส่วนผู้ชนะกิเลสของตนได้แล้ว เป็นผู้มีความสุขแท้จริง ปลอดโปร่งอย่างแท้จริง

๑๒ อุปัชฌาย์องค์แรก ในญัตติจตุตถกรรม

วิธีอุปสมบทในพระพุทธศาสนาซึ่งมีอยู่ ๓ วิธีนั้น วิธีแรกคือ **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** พระศาดาทรงประทานเองแก่ผู้มุ่งอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า

“จงมาเป็นภิกษุด้วยกันเถิด เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์”

ถ้าผู้นั้นถึงที่สุดแห่งทุกข์แล้ว คือบรรลุอรหัตตผลแล้ว ขออุปสมบทก็จะไม่ตรัสประโยคหลัง ตรัสเพียงว่า “จงมาเป็นภิกษุด้วยกันเถิด”

ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสปรารถนาจะบวช พระสาวกต้องพามาเฝ้าพระศาสดาเพื่อประทานอุปสมบทให้ บางทีต้องเดินทางมาจากที่ไกล พระพุทธองค์ทรงเห็นความลำบากของผู้มุ่งการอุปสมบทและพระสาวก จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทได้เอง โดยให้ผู้ปรารถนาบวช เปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ เป็นต้น วิธีนี้เรียก **ติสรณคมนูปสัมปทา** (การอุปสมบทโดยวิธีถึงสรณะ ๓)

ต่อมา ทรงอนุญาตการอุปสมบทแบบ**ญัตติจตุตถกรรม** คือ มีการเสนอญัตติ ๑ ครั้ง และขอความยินยอมพร้อมใจจากสงฆ์อีก ๓ ครั้ง ๓ วาระ รวมเป็น ๔ ทั้งญัตติ จึงเรียกญัตติจตุตถกรรม วิธีนี้เป็นการมอบความเป็นใหญ่ให้สงฆ์อย่างแท้จริง มีพระสารีบุตรเป็นอุปัชฌายะองค์แรก พระราธะเป็นภิกษุรูปแรกของวิธีนี้

พระราธะเกิดในสกุลพราหมณ์ เมื่อเป็นคฤหัสถ์ได้เป็นผู้ตกยากในยามชรา ซึ่งเป็นความทุกข์หนักของชีวิต ไม่มีที่พึ่งอื่นจึงไปอาศัยภิกษุทั้งหลายอยู่ในวัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ช่วยดายหญ้าวัด กวาดบริเวณวัด และถวายน้ำล้างหน้าบ้วนปาก น้ำล้างมือล้างเท้า เป็นต้นแก่ภิกษุทั้งหลาย

พราหมณ์ราธะ มีศรัทธาในพระศาสนาอยากบวชเหลือเกิน แต่ไม่มีภิกษุรูปใดยอมบวชให้ เพราะเห็นว่าราธพราหมณ์แก่แล้ว เกรงจะเป็นผู้มีทิฐิมานะจัดว่ายากสอนยาก พราหมณ์ผ่ายผอมลงเพราะความไม่สมหวัง

วันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์โลก ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งอรหัตตผลของราธพราหมณ์ จึงเสด็จไปยังที่ที่พราหมณ์กวาดลานวัดอยู่ ตรัสถามว่าได้รับการสงเคราะห์อะไรจากภิกษุทั้งหลายบ้าง? พราหมณ์กราบทูลว่าได้อาหารพอยังชีพ ได้อาศัยหลับนอน สิ่งที่เขาต้องการที่สุดคือการได้บวชในศาสนา แต่ไม่มีภิกษุรูปใดยอมบวชให้ด้วยเห็นว่าแก่แล้ว

พระศาสดาทรงปรารภเรื่องราธพราหมณ์นี้เป็นเหตุ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามท่ามกลางสงฆ์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! ในบรรดาภิกษุจำนวนเท่านี้ ใครเคยได้รับอุปการะไรๆ แม้เพียงเล็กน้อยจากราธพราหมณ์บ้าง?”

เมื่อภิกษุอื่นๆ นิ่งอยู่ พระสารีบุตรจึงกราบทูลขึ้นว่า “ข้าแต่พระจอมมุนี ! ข้าพระองค์ระลึกได้อยู่ วันหนึ่งนานมาแล้ว ข้าพระองค์ออกบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ราธพราหมณ์ได้ให้อาหารทัพพีหนึ่งแก่ข้าพระองค์”

“สารีบุตร ! เมื่อเป็นดังนี้ เธอช่วยเปลื้องทุกข์ของพราหมณ์ผู้เคยมีอุปการะแก่ตนมิควรหรือ?”

“ควรพระเจ้าข้า” พระสารีบุตรกราบทูล “ข้าพระองค์จักให้พราหมณ์นี้บวช”

ดูเถิดภราดา ! ดูความงามแห่งอุปนิสัยของผู้มีธรรมในจิต ซึ่งมีความกตัญญูกตเวทีเป็นพื้นฐาน ระลึกถึงอุปการะของผู้เคยทำความดีแก่ตนแม้เพียงเล็กน้อยเพียงข้าวทัพพีเดียว ไม่ต้องกล่าวถึงอุปการะมาก

เมื่อพระราธะบวชแล้วด้วยญัตติจตุตถกรรมวิธีโดยความยินยอมของภิกษุสงฆ์ดังนี้แล้ว ก็มีความชื่นชมโสมนัสเป็นที่ยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่คอยและหวังมาเป็นเวลานาน ประหนึ่งพื้นปฐพีอันแห้งผากแตกระแหงเพราะขาดน้ำ เมื่อได้พิรุณหลั่งลงอย่างหนัก ย่อมชุ่มชื้นกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันพลัน พร้อมที่จะเป็นบ่อเกิดแห่งพืชพันธ์อันอุดมเป็นที่ชื่นชมโสมนัสแก่สัตว์ทั่วปฐพี

พระราธะต้องลำบากเรื่องอาหารการขบฉันบ้างเล็กน้อย เพราะเป็นผู้บวชภายแก่และเป็นพระใหม่ ในโรงฉันท่านต้องนั่ง ณ อาสนะสุดท้ายตามธรรมเนียม ทายกย่อมถวายอาหารแก่สงฆ์ตั้งต้นแต่พระสังฆเถระลงมา เมื่อท่านพระราธะเป็นผู้ใหม่และอยู่ปลายแถว อาหารย่อมถึงแก่ท่านบ้าง ไม่ถึงแก่ท่านบ้าง แต่ท่านก็อดทน ไม่เคยปริปากบ่นในเรื่องนี้

ฝ่ายพระธรรมเสนาบดีได้ทรงทราบความลำบากเรื่องอาหารของพระราธะ ผู้เป็นสัทธิวิหาริกของตน จึงขวนขวายช่วยเหลือโดยการนำไปสู่ที่จาริกต่างๆ มีภิกษุตามไปน้อย พระธรรมเสนาบดีมีบารมีสูง มีคนเลื่อมใสมาก จึงไม่ลำบากด้วยขัชชโภชนาหาร พระราธะก็ได้อาศัยให้อินทรีย์กระปรี้กระเปร่าขึ้น มีผิวพรรณผ่องใสขึ้น ในขณะที่จาริกอยู่นั้น พระสารีบุตรก็พร่ำสอน อบรมและตักเตือนพระราธะอยู่เนืองๆ ว่าสิ่งนี้ควรเว้น สิ่งนี้ควรทำ

พระราธะเป็นพระแก่ที่ว่าง่าย สอนง่าย รับโอวาทด้วยความเคารพ ปฏิบัติตามโอวาทของพระสารีบุตรอยู่อย่างสม่ำเสมอไม่นานนักก็ได้สำเร็จอรหัตตผล

พระสารีบุตรนำพระราธะกลับมาสู่สำนักพระศาสดาที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า “สารีบุตร ! ศิษย์ของเธอเป็นผู้ว่าง่ายหรือ?”

“ว่าง่ายเหลือเกินพระเจ้าข้า” พระสารีบุตรทูล “เมื่อข้าพระองค์เห็นความผิด ความบกพร่องไรๆ แล้วกล่าวสอนอยู่ พระราธะไม่เคยโกรธเลย”

“สารีบุตร ! หากเธอได้สัทธิวิหาริก (ศิษย์) อย่างนี้ จะรับได้สักเท่าใด?”

“รับได้มากมายไม่จำกัด พระเจ้าข้า”

ภราดา ! คนดีแม้มีมากก็ไม่หนัก ส่วนคนชั่วแม้มีน้อยก็หนักแผ่นดิน บางคนหนักจนแผ่นดินรับไว้ไม่ได้ ถูกแผ่นดินสูบไปก็มี คนดีแม้อยู่กันมากก็ไม่วุ่นวาย ไม่เดือดร้อน ส่วนคนชั่วอยู่กันเพียงจำนวนน้อยก็วุ่นวายเดือดร้อน ผู้น้อยที่ว่ายากสอนยาก แม้เพียงคนเดียวก็เป็นที่หนักใจของผู้ใหญ่ ถ้าว่าง่ายสอนง่าย แม้มีจำนวนมากก็ไม่ก่อความหนักใจให้ มีแต่ให้ความโปร่งใจเบาใจและชื่นใจ เพราะทำอะไรพูดอะไรก็ถูกใจไปหมด

ภราดา ! คนสอนยากมีอยู่ ๒ พวก คือ พวกหนึ่งมีทิฐิจัดกระด้าง ไม่ยอมรับฟังโอวาท อีกพวกหนึ่งรับฟังโอวาท ไม่กระด้าง แต่มีสติปัญญาน้อย ไม่สามารถเข้าใจในคำสอนได้โดยง่าย ต้องคอยเข็น คอยชี้ จี้ให้ทำ เขาไม่มีปัญญาเครื่องพิจารณ์ด้วยตนเองว่าอะไรควรทำอย่างไรให้เหมาะสมเป็นเรื่องๆ ไป คนอย่างนี้เป็นศิษย์ก็เป็นที่หนักใจเหนื่อยใจของครู เป็นผู้อาศัยก็เป็นที่เหนื่อยใจหนักใจของเจ้าของบ้าน การใช้ให้คนโง่ทำงาน บางทีเหนื่อยกว่าทำเองเสียอีก... เหนื่อยใจ เพราะเขาทำงานให้ผิดให้เสีย การตามแก้ความผิดความเสียของงานนั้น เป็นความเหน็ดเหนื่อยทั้งทางกายและทางใจ เริ่มทำใหม่เสียเองยังจะสบายกว่า อย่างน้อยก็เป็นความสบายใจ เพราะฉะนั้นคนที่มีนิสัยดีอยู่แล้ว การฝึกตนให้เป็นผู้มีสติปัญญาดีเฉลียวฉลาด จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น

วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากันที่ธรรมสภาว่า พระสารีบุตรเถระเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ระลึกถึงอุปการะของพราหมณ์ผู้เคยถวายอาหารแก่ตนแม้เพียงทัพพีเดียว เป็นอุปัชฌายะให้พราหมณ์ตกยากบวชแล้ว นับว่าได้ทำกิจที่บุคคลอื่นทำได้ยาก ฝ่ายพระราธะเล่าก็เป็นผู้ว่าง่าย อดทนต่อโอวาท ได้ท่านผู้ควรแก่การสั่งสอนเหมือนกันเป็นอาจารย์

ภราดา ! ธรรมดาบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทีนั้น ย่อมระลึกถึงอยู่เสมอ ซึ่งอุปการะที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตนแม้เพียงเล็กน้อย คอยหาโอกาสตอบแทนความดีที่คนอื่นทำแล้วแก่ตนฝังจิตฝังใจของตนอยู่ตลอดเวลา ตรงกันข้ามกับคนผู้ไม่มีความกตัญญูกตเวที ใครทำคุณให้คุณนั้นปรากฏเพียงชั่วคราวเหมือนรอยขีดลงในน้ำ คนมีความกตัญญูย่อมไม่ถือเอาข้อบกพร่องเล็กน้อยของผู้มีคุณมาลบล้างคุณงามความดีส่วนใหญ่ ทำนองเอาใบบัวปิดท้องฟ้า หากว่าใบบัวนั้นอาจปิดตาของตนไม่ให้เห็นท้องฟ้าได้ แต่ท้องฟ้าย่อมปรากฏแก่คนทั่วไปอยู่เสมอ

คนกตัญญูกตเวที มีแต่ความเจริญไม่เสื่อม ส่วนคนอกตัญญูมีแต่ความเสื่อม ไม่เจริญ

พระศาสดาเสด็จมายังธรรมสภา ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายสนทนากันแล้วตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! ไม่เพียงแต่ในบัดนี้เท่านั้นที่สารีบุตรเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที แม้ในชาติก่อนสมัยเป็นช้าง ซึ่งเป็นดิรัจฉานสารีบุตรก็มีความกตัญญูกตเวทีเหมือนกัน”

เมื่อตรัสดังนี้แล้ว ตรัสเล่าเรื่องช้างเชือกหนึ่งถูกตอไม้แหลมตำเท้าเดินไปไหนไม่ได้ พวกช่างไม้กลุ่มหนึ่งไปพบเข้าในป่า ช่วยกันถอนตอไม้แหลมนั้นออกจากเท้า นำยาสมุนไพรมาพอกให้ ช้างนั้นหายโรคแล้ว ระลึกถึงอุปการะของพวกช่างไม้ นำลูกช้างเผือกเชือกหนึ่งมาให้เป็นเครื่องตอบแทน ช้างผู้กตัญญูนั้นคือพระสารีบุตรในบัดนี้

พระศาสดาทรงปรารภพระสารีบุตร ตรัสเรื่องช้างดังนี้แล้ว ทรงปรารภพระราชตรัสเรื่องความเป็นผู้ว่าง่ายต่อไปว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! ธรรมดาภิกษุควรเป็นผู้ว่าง่ายเหมือนพระราชา เมื่ออาจารย์ชี้โทษกล่าวสอนอยู่ก็ไม่ควรโกรธ พึงมองเห็นบุคคลผู้ตักเตือนสั่งสอนเสมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้” ดังนี้แล้วทรงย้ำว่า

“ผู้ฉลาดควรเห็นว่า คนที่ชี้โทษตักเตือน ในเมื่อเห็นความผิดกล่าวปรามให้เว้นชั่วนั้น เป็นเสมือนผู้ชี้บอกขุมทรัพย์ให้ ท่านเป็นผู้มีปัญญา เป็นบัณฑิต ใครคบเข้าก็มีแต่ทางดี ไม่มีทางเสียเลย”

ดูก่อนท่านผู้เป็นโอรสแห่งธรรม! ท่านลองตรองดูเถิดว่า การตักเตือนสั่งสอนผู้อื่นนั้นเป็นเรื่องยากเพียงใด คนเตือนจะต้องคิดแล้วคิดอีกหลายครั้งหลายหนก่อนจะเตือนใครได้ เพราะเกรงเขาจะโกรธบ้าง เหตุผลในการเตือนมีเพียงพอหรือไม่บ้าง ถ้าเขาเถียงมีเรื่องขุ่นข้องหมองใจกันเกิดขึ้น ควรจะทำอย่างไรบ้าง เขาอาจด่าว่าใส่หน้าเอาว่า มัวเที่ยวเตือนคนอื่นอยู่ ข้อบกพร่องของตนก็มีทำไมไม่ตักเตือนตน แก้ไขข้อบกพร่องของตนบ้างเป็นต้น

โดยนัยดังกล่าวมา การตักเตือนคนอื่นจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ผู้เตือนจะต้องเสี่ยงต่อหลายอย่าง การตัดสินใจเตือนผู้อื่นเป็นความเสียสละอย่างหนึ่ง ที่กล่าวนี้ หมายถึงผู้เตือนด้วยความหวังดี มิใช่มุ่งร้าย

ภราดา ! ผู้ชี้โทษนั้นมีอยู่ ๒ จำพวก คือผู้แส่หาโทษ คอยจ้องหาความผิดของผู้อื่นพวกหนึ่ง คนพวกนี้ชอบตำหนิติเตียนหรือทักท้วงข้อบกพร่องของผู้อื่นท่ามกลางชุมนุมชมด้วยจุดประสงค์เพื่อให้เขาละอาย มีความมุ่งร้ายเป็นตัวนำ พวกนี้ใช้ไม่ได้

ส่วนอีกพวกหนึ่ง คือท่านผู้หวังความเจริญแก่ผู้ถูกเตือน มีความเจริญด้วยศีลเป็นต้น มีความประสงค์จะอุ้มชูเพราะความเอ็นดูในเขา ต้องการให้รู้สิ่งที่เป็นโทษ ดำเนินในสิ่งที่เป็นคุณ พวกที่สองนี้ดี เมื่อเตือนใครคนนั้นไม่ควรโกรธ ควรทำความรู้สึกในท่านผู้นั้น ว่าเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้

ดูก่อนผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ! เกี่ยวกับเรื่องการเตือนนี้ สำหรับภิกษุควรปวารณาคือเปิดโอกาสให้ตักเตือนกันว่า “ท่านอยู่ในฐานะเป็นอุปัชฌายะอาจารย์ของกระผม เป็นความดีอันยิ่งใหญ่ที่กรุณาเตือนกระผม ต่อไปขอท่านได้โปรดเตือนกระผมอีก เมื่อเห็นกระผมทำสิ่งใดอันไม่เหมาะไม่ควร”

ดูก่อนผู้แสวงหาคุณ ! ที่ตรัสว่ากล่าวปราม (นิคฺคยฺหวาที) นั้น คือเมื่อเห็นโทษแม้เพียงเล็กน้อยก็รีบบอกให้รู้ บังคับให้เลิกการกระทำเช่นนั้นเสีย อาจารย์หรืออุปัชฌายะบางพวกเห็นข้อบกพร่องของศิษย์แล้วไม่กล้าพูด ด้วยเกรงจะเสื่อมจากความรักความนับถือ

ของศิษย์ เกรงเธอจะเลิกอุปัฏฐาก เลิกปรนนิบัติเสีย การกระทำดังนี้เป็นการเกลี่ยหรือเรี่ยรายหยากเยื่อลงในศาสนา ส่วนอาจารย์หรืออุปัชฌายะที่ดีนั้น เมื่อเห็นข้อบกพร่องของศิษย์แล้วจะต้องกล่าวตักเตือนหรือลงโทษตามสมควรแก่โทษ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ ! เราจักพูดปรามแล้วปรามเล่าซึ่งคนที่ควรปราม เราจักกล่าวยกย่องแล้วยกย่องเล่า ซึ่งบุคคลผู้ควรยกย่อง ผู้ใดเข้มแข็ง มีสาระในศาสนาก็จักอยู่ได้” ดังนี้

ด้วยเหตุนี้ผู้เป็นครูอาจารย์ จึงต้องหมั่นตักเตือนสั่งสอนศิษย์ ครูอาจารย์ที่ศิษย์จะรักในบั้นปลายก็คือครูที่หมั่นสั่งสอนวิชา อบรมบ่มนิสัยศิษย์ให้เป็นคนดี ปลูกฝังให้เป็นคนมีอุดมคติ มีหลักใจ ส่วนครูอาจารย์ที่ปล่อยปละละเลย ศิษย์อาจเห็นเป็นทางสบายในเบื้องต้น แต่ก็จะดูหมิ่นในเบื้องปลาย ถึงจะมีความเคารพนับถือก็ไม่แน่นแฟ้น เพียงสักแต่ว่าแสดงความเคารพนับถือพอเป็นพิธีเพื่อมิให้คนทั้งหลายกล่าวได้ว่า ไม่เคารพนับถือครูอาจารย์

กล่าวในระหว่างมิตร - มิตรสหายที่หวังดีต่อกันต้องตักเตือนกัน คนฉลาดย่อมเห็นมิตรผู้เตือนตนเป็นมิตรแท้ ส่วนคนโง่ทำตนให้ใครเตือนไม่ได้ ในที่สุดก็หามิตรดีไม่ได้ จะได้ก็แต่มิตรปอกลอก มิตรหัวประจบ มิตรชักชวนในทางฉิบหาย

พ่อแม่ก็ทำนองเดียวกัน เมื่อรักลูกก็ต้องหมั่นตักเตือนอบรมสั่งสอนปลูกฝังให้เป็นคนดี เพราะความเป็นคนดีนั่นแหละ จะเป็นที่พึ่งของลูกในภายหน้าเมื่อมารดาบิดาหาชีวิตไม่แล้ว เมื่อลูกทำผิดก็ลงโทษตามควรแก่โทษ ไม่ใช่ลูกคนไหนเป็นที่รักมากแล้ว ทำอะไร

เห็นเป็นถูกไปหมด กลายเป็นคนกลัวลูก ถ้าอย่างนี้อีกหน่อยลูกก็จะเป็นโจร เป็นพาลเกเร คนที่ต้องเสียใจภายหลังก็คือพ่อแม่นั่นเอง ลูกจะเสียอนาคตไปทั้งชาติ การอบรมลูกให้ดีแม้จะเหน็ดเหนื่อยลำบากบ้างในเบื้องต้น แต่ก็มีผลอันน่าชื่นใจเป็นอันมากในบั้นปลาย

กล่าวถึงผู้ถูกเตือน เมื่อรู้ถึงความหวังดีของผู้เตือนดังนี้แล้ว ก็ควรรับคำเตือนด้วยความเคารพ ให้ความหวังแก่ผู้เตือนว่าคำตักเตือนสั่งสอนของเขาจักไม่เป็นหมันเสียทีเดียว อย่างน้อยผู้ถูกเตือนก็นำไปปฏิบัติตามบ้างตามสามารถ หรืออย่างน้อยที่สุดก็พยายามปฏิบัติเช่นนั้น อย่างนี้ท่านเรียกว่า ผู้ว่าง่ายสอนง่าย

ความเป็นคนสอนง่ายนั้นเป็นเสน่ห์ เป็นทางผูกมิตร เป็นกุญแจสำคัญไขไปสู่ความดีงามต่างๆ อีกมากมาย เป็นที่ยกย่องของบัณฑิต มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น

๑๓ กับนางสูจิมุขี และอันตรายจากลาภสักการะ

ขณะที่พระสารีบุตรพักอาศัยอยู่ ณ เวฬุวัน เมืองราชคฤห์นั้น วันหนึ่งท่านออกบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ เมื่อได้อาหารพอสมควรแล้วจึงแวะฉันใกล้ฝาเรือนแห่งหนึ่ง พอดีปริพพาชิกานางหนึ่งชื่อ **สูจิมุขี** แปลว่ามีหน้าแหลม หรือมีปากแหลมเหมือนเข็มผ่านมาเห็นเข้า ที่ว่ามีปากแหลมเหมือนเข็มนั้นอาจเป็นนามที่ได้โดยคุณลักษณะของนาง คือมีปกติชอบพูดจาทิ่มแทงคนอื่นให้เจ็บแสบ แม้เรื่องที่มาพบพระสารีบุตรนั่งฉันอยู่ใกล้ฝาเรือนนี้ก็เหมือนกัน นางอดไม่ได้ที่จะพูดทิ่มแทง บังเอิญไปแทงเอาหินเข้า เข็มคือปากของนางจึงหักไปเอง

นางเห็นพระสารีบุตรนั่งฉันอยู่อย่างนั้นจึงว่า “สมณะผู้นี้ก้มหน้าฉัน”

พระสารีบุตรตอบว่า “เรามิได้ก้มหน้าฉัน”

“ถ้าอย่างนั้น ท่านแหงนหน้าฉัน” นางพูดต่อ

“เราไม่ได้แหงนหน้าฉัน” พระสารีบุตรตอบ

“ถ้าอย่างนั้น ท่านหันหน้าไปทางทิศใหญ่ฉัน” นางหาเรื่องต่อไป

“เราไม่ได้หันหน้าไปทางทิศใหญ่ฉัน”

“ถ้าอย่างนั้น ท่านหันหน้าไปทางทิศน้อยฉัน”

“เราไม่ได้หันหน้าไปทางทิศน้อยฉัน”

นางสูจิมุขีจึงว่า “ข้าพเจ้าพูดอย่างใดๆ ท่านก็ปฏิเสธเสียสิ้น ถ้าอย่างนั้นท่านฉันอย่างไร?”

พระสารีบุตรตอบว่า

“น้องหญิง ! สมณพราหมณ์เหล่าใดเลี้ยงชีพด้วยดิรัจฉานวิชา คือวิชาดูที่ต่างๆ ว่าที่ตรงนี้ดี ตรงนี้ไม่ดี เป็นต้น สมณพราหมณ์เหล่านั้นเรียกว่า ก้มหน้าฉัน สมณพราหมณ์เหล่าใดเลี้ยงชีพด้วยดิรัจฉานวิชาคือวิชาดูดาวนักษัตร ทำนายทายทักโดยอาศัยดวงดาว สมณพราหมณ์เหล่านั้นเรียกว่า แหงนหน้าฉัน สมณพราหมณ์เหล่าใดเลี้ยงชีพด้วยดิรัจฉานวิชา คือรับใช้เป็นทูตเขา รับใช้ไปโน่นมานี่ให้เขา เพื่อได้ค่าจ้างหรือลาภสักการะเป็นเครื่องตอบแทน สมณพราหมณ์เหล่านั้นเรียกว่า หันหน้าไปทางทิศใหญ่ฉัน สมณ-พราหมณ์เหล่าใดเลี้ยงชีพด้วยดิรัจฉานวิชา คือวิชาดูลักษณะอวัยวะร่างกาย สมณพราหมณ์เหล่านั้นเรียกว่า หันหน้าไปทางทิศน้อยฉัน

น้องหญิง ! เรามิได้อาศัยดิรัจฉานวิชาเหล่านั้นเลี้ยงชีพ จึงชื่อว่ามิได้ก้มหน้าฉัน เงยหน้าฉัน หันหน้าไปทางทิศใหญ่ฉัน หรือหันหน้าไปทางทิศน้อยฉัน เราเลี้ยงชีพโดยสุจริตตามอริยประเพณี

อาชีวะของเราบริสุทธิ์เต็มที่ เราแสวงหาอาหารโดยธรรม มิได้เบียดเบียนหลอกลวงผู้ใด ได้มาโดยธรรม และฉันโดยธรรม”

ดูก่อนท่านผู้แสวงหาธรรม! ถ้อยคำของพระสารีบุตรที่ตอบโต้นางสูจิมุขีนั้นน่าคิดน่าตรึกตรองสำหรับสมณพราหมณ์หรือนักบวชผู้มุ่งการเป็นอยู่โดยธรรมเป็นอย่างยิ่ง

กล่าวโดยเฉพาะนักบวชในพระพุทธศาสนานั้น ถ้ามุ่งลาภสักการะและชื่อเสียง หรือยศศักดิ์เป็นจุดมุ่งหมายแล้ว ก็เรียกว่าพลาดเป้าหมายอย่างมาก ขอยกเอาข้อความในจูฬสาโรปมสูตรมาเทียบดังนี้[๑]

เมื่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เชตวนาราม เมืองสาวัตถีนั้น พราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อ **ปิงคลโกจฉะ** เข้าไปเฝ้า เมื่อได้ทักทายปราศรัยกันพอสมควรแล้ว พราหมณ์ได้ทูลถามขึ้นว่า

“พระโคดมผู้เจริญ! สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ มีชื่อเสียงปรากฏ มีคนรู้จักเคารพนับถือมาก เช่นปูรณกัสสปะ เป็นต้น ท่านเหล่านั้นได้รู้แจ้งเห็นจริงตามปฏิญญาของตน หรือไม่รู้แจ้งเห็นจริงเลย หรือบางพวกรู้บางพวกไม่รู้?”

“อย่าเลยพราหมณ์!” พระศาสดาตรัส “อย่าพูดถึงท่านเหล่านั้นเลย เขาจะรู้จริงหรือไม่รู้จริงก็ช่างเถิด อย่าไปมัวสนใจเขาเลย ถ้าท่านต้องการฟังธรรม เราจะแสดงธรรมให้ฟัง”

---

[๑] จูฬสาโรปมสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ พระไตรปิฎกเล่ม ๑๒ หน้า ๓๗๔

เมื่อพราหมณ์ปิงคลโกจฉะทูลรับว่าต้องการฟังแล้ว พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อพบต้นไม้ใหญ่มีแก่นยืนต้นอยู่ เขาตัดเอากิ่งและใบไปด้วยสำคัญผิดว่าเป็นแก่น คนที่รู้เรื่องดีย่อมเข้าใจได้ทันทีว่า บุรุษผู้นั้นไม่อาจยังประโยชน์ของตนให้สำเร็จเป็นแน่แท้ อีกคนต้องการแก่นไม้ แต่ได้ถากเอาสะเก็ดไป อีกคนหนึ่งถากเอาเปลือกไป อีกคนหนึ่งถากเอากระพี้ไป บุรุษเหล่านั้นสำคัญผิดว่าสะเก็ด เปลือก กระพี้เป็นแก่น เพราะความเขลาไม่รู้จักแก่นไม้ พวกเขาย่อมไม่อาจจะยังประโยชน์ที่จะพึงทำด้วยแก่นไม้ให้สำเร็จได้

ส่วนบุรุษอีกผู้หนึ่ง ต้องการแก่นไม้ ฉลาดรู้จักแก่นไม้ จึงตัดเอาแก่นไป คนที่รู้เรื่องดีเห็นเข้าก็รู้ได้ทันที ว่าบุรุษนั้นย่อมได้รับประโยชน์จากแก่นไม้

ดูก่อนพราหมณ์ ! เรื่องที่กล่าวเป็นอุปมานี้ฉันใด ข้ออุปไมยต่อไปนี้ก็ฉันนั้น คือกุลบุตรบางคนในศาสนานี้มีศรัทธาออกบวชประพฤติตนเป็นอนาคาริกมุนี ไม่ครองเรือน ด้วยเห็นทุกข์ต่างๆ เบียดเบียนตนอยู่ และทั้งดักอยู่ข้างหน้า ต้องการให้พ้นทุกข์ จึงออกบวช ครั้นบวชแล้ว ลาภสักการะและชื่อเสียงเกิดขึ้นมาก ก็อิ่มใจ เต็มความปรารถนาด้วยลาภสักการะและชื่อเสียงนั้น ยกตนข่มผู้อื่นว่า เราเป็นผู้มีลาภสักการะและชื่อเสียง ส่วนภิกษุอื่นๆ ไม่มีใครรู้จัก เป็นผู้มีศักดิ์น้อย เมื่อเป็นดังนี้ ภิกษุนั้นไม่ได้ปลูกความพอใจในคุณธรรมอื่นๆ อันประณีตกว่าดีกว่าลาภสักการะและชื่อเสียง

เป็นผู้มีความประพฤติย่อหย่อนหละหลวม เธอย่อมเปรียบกันได้กับบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้แต่กลับตัดเอากิ่งและใบไป

บางคนไม่ติดในลาภสักการะ ไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะเหตุแห่งลาภสักการะนั้น แต่ไปติดอยู่เพียงแค่ศีล พอใจเต็มปรารถนาในศีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล แล้วยกตนข่มผู้อื่น เพราะเหตุแห่งศีลสัมปทานั้น ไม่ขวนขวายเพื่อคุณธรรมอันสูงขึ้นไป เธอเปรียบได้กับบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ แต่กลับถากเอาสะเก็ดไป

บางคนไม่ติดในลาภสักการะและในศีล แต่ไปติดในสมาธิ พอใจเต็มปรารถนาในคุณธรรมคือสมาธินั้น ไม่ขวนขวายเพื่อคุณธรรมอันยิ่งขึ้นไป เธอย่อมเปรียบได้กับบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้แต่กลับถากเอากระพี้ไป

บางคนไม่ติดในลาภสักการะชื่อเสียง ไม่ติดอยู่เพียงแค่ศีล สมาธิ ปัญญา พยายามขวนขวายโดยลำดับเพื่อความสิ้นอาสวะ และได้สิ้นอาสวะด้วยปัญญาอันชอบ ได้เสวยรสแห่งวิมุตติคือความหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง บุคคลเช่นนี้แหละ เปรียบได้กับบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ และได้ตัดเอาแก่นไปสมประสงค์”

พระตถาคตเจ้าตรัสย้ำตอนท้ายว่า

“ดูก่อนพราหมณ์ ! ด้วยประการฉะนี้แหละ พรหมจรรย์คือการประพฤติความดีในศาสนานี้ มิใช่ลาภสักการะหรือชื่อเสียงเป็นจุดมุ่งหมาย มิใช่มีศีลสมาธิและปัญญาหรือญาณทัศนะเป็นจุดมุ่งหมาย แต่การประพฤติความดีในศาสนานี้ มุ่งเอาความหลุดพ้นแห่งใจจากอาสวะทั้งปวงเป็นจุดมุ่งหมาย และ

ความหลุดพ้นไม่กลับกำเริบอีก คือไม่กลับมาติดพันตกต่ำลงอีก ความหลุดพ้นอย่างนี้แหละ เป็นที่ต้องการ เป็นแก่นสาร เป็นที่สุดโดยรอบแห่งการประพฤติความดีในศาสนานี้"

ดูก่อนผู้แสวงหาสาระ ! กล่าวโดยสรุปอีกทีหนึ่งเพื่อจำง่าย ก็คือ ลาภสักการะ ชื่อเสียง เปรียบเสมือนกิ่งใบของไม้ ความสมบูรณ์ด้วยศีลเปรียบเสมือนสะเก็ดไม้ ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิเปรียบเสมือนเปลือกไม้ ความสมบูรณ์ด้วยญาณทัศนะหรือปัญญาเปรียบเสมือนกระพี้ไม้ ความหลุดพ้นแห่งใจอันไม่กำเริบ (อกุปฺปาเจโตวิมุตฺติ) เปรียบเสมือนแก่นไม้

ด้วยประการฉะนี้ ผู้บวชในศาสนาของพระศาสดาถ้าอิ่มใจพอใจ ติดอยู่ในลาภสักการะ ชื่อเสียงหรือยศศักดิ์ บรรพชานั้นก็ชื่อว่าไม่ได้รับอานิสงส์ตามความมุ่งหมาย เพียงแต่ได้กิ่งไม้ ใบไม้เล็กๆ น้อยๆ ไม่สำเร็จประโยชน์ที่ต้องการ กลับจะเกิดโทษที่หลงยึดเอาสิ่งอันไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ แล้วยกตนข่มผู้อื่นว่าไม่มีลาภสักการะชื่อเสียงหรือยศศักดิ์เหมือนตน ทำจิตให้เหลิงและมัวเมาอยู่ในลาภยศนั้น เพราะถือเอาลาภยศเป็นจุดมุ่งหมายหรือผลอันพึงได้จากบรรพชาเสียแล้ว ไม่ต้องการคุณธรรมอันประณีตกว่าดีกว่านำความสงบเย็นมาให้มากกว่า และเป็นทางสิ้นสุดทุกข์โดยชอบ จึงจมอยู่ในลาภสักการะ ชื่อเสียงและยศศักดิ์นั้น

เกี่ยวกับลาภสักการะและชื่อเสียงที่มีอำนาจครอบงำจิตของบุคคลแล้วทำอันตรายนั้น พระตถาคตเจ้าอาศัยความอนุเคราะห์ตรัสไว้ดังนี้ :

“ภิกษุทั้งหลาย ![๒] ลาภสักการะและชื่อเสียงเป็นของทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากความยึดอยาก เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายพึงตั้งใจไว้ว่า เราจักละลาภสักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และจักทำโดยวิธีที่มันจะครอบงำจิตไม่ได้

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนปลาที่เห็นแก่เหยื่อ (อามิสจกฺขุ มจฺโฉ) กลืนเบ็ดที่พรานเกี่ยวเหยื่อแล้วหย่อนลงไปในห้วงน้ำลึก มันได้รับทุกข์ถึงความพินาศ พรานเบ็ดย่อมทำปลานั้นได้ตามความพอใจ

ภิกษุทั้งหลาย ! คำว่า ‘พรานเบ็ด’ เราหมายเอามารผู้ใจบาป คำว่า ‘เบ็ด’ เราหมายเอาลาภสักการะและชื่อเสียง ภิกษุใดยินดีพอใจในลาภสักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้ว เรากล่าวว่าภิกษุนั้นกลืนเบ็ดของมารเข้าไปแล้ว ย่อมได้รับความทุกข์ทรมานถึงความพินาศ อันมารผู้ใจบาปพึงทำเอาได้ตามความพอใจของตน ภิกษุทั้งหลาย ! ลาภสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อนหยาบคายอย่างนี้...

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแล้ว ในห้วงน้ำแห่งหนึ่งมีตระกูลเต่าใหญ่อยู่อาศัยมานาน เต่าตัวหนึ่งกล่าวกับเต่าอีกตัวหนึ่งว่า อย่าได้ไป ณ ที่นั้นนะ แต่เต่าตัวนั้นหาเชื่อฟังไม่ ไป ณ ที่นั้น ถูกนายพรานยิงด้วยลูกดอกแล้วกลับไปยังที่อาศัย เมื่อเต่าผู้หวังดีถามว่า ท่านไปยังที่นั้นไม่ถูกทุบตีดอกหรือ เต่าตื้อบอกว่าไม่ถูกทุบตี

---

[๒] ลาภสักการสังยุตต์ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๖

แต่มีเชือกเส้นหนึ่งติดหลังมา เต่าผู้หวังดีจึงกล่าวว่า บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ของเจ้าได้รับทุกข์ถึงความพินาศมานักต่อนักแล้ว เพราะเชือกเส้นนี้แหละ ออกไปนะ ออกไปเดี๋ยวนี้ เจ้าไม่ใช่พวกของเราแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย ! คำว่า ‘ลูกดอก’ เราหมายเอาลาภสักการะ ชื่อเสียง คำว่า ‘เชือก’ เราหมายถึงนันทิราคะ คือความกำหนัดเพราะความเพลิดเพลิน... ลาภสักการะชื่อเสียง ทารุณอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! แกะขนยาวเข้าไปสู่ป่าชัฏมีหนามมาก มันพึงติดหนามอันหนามเกี่ยวไว้ ได้รับทุกข์ถึงความพินาศในที่นั้นๆ ฉันใด ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น อันลาภสักการะและชื่อเสียงครอบงำแล้ว ย่ำยีจิตแล้ว เวลาเช้าเข้าไปบิณฑบาตในบ้านหรือนิคม เธอข้องอยู่ในปัจจัย อันปัจจัยเกี่ยวพัน ผูกมัดไว้ในที่นั้นๆ ย่อมได้รับความทุกข์ถึงความพินาศ...

ภิกษุทั้งหลาย ! หนอนกินอุจจาระเต็มท้องแล้ว ยังมีอุจจาระกองโตวางอยู่ข้างหน้าอีก มันนึกดูหมิ่นหนอนตัวอื่นว่า เรากินอุจจาระเต็มท้องแล้ว ยังมีอุจจาระกองโตวางอยู่ข้างหน้าอีกฉันใด ภิกษุบางรูปก็ฉันนั้น ถูกลาภสักการะครอบงำย่ำยีแล้ว เวลาเช้าเข้าไปบิณฑบาตในบ้านหรือนิคม ฉันตามความต้องการเต็มที่แล้ว ทายกยังนิมนต์เพื่อให้ฉันในวันรุ่งขึ้นอีก เธอกลับไปยังอาราม อวดอ้างท่ามกลางหมู่ภิกษุถึงลาภสักการะนั้นว่า นอกจากจะบริบูรณ์ด้วยบิณฑบาตแล้ว ยังจะได้จีวร เสนาสนะ และคิลานเภสัช (ยาแก้โรค) อีกมาก ส่วนภิกษุเหล่าอื่นมีบุญน้อยมีศักดิ์น้อย จึงไม่ได้จีวร บิณฑบาตและเสนาสนะ คิลานเภสัช เธออันลาภสักการะและชื่อเสียงย่ำยีแล้ว

ย่อมดูหมิ่นภิกษุอื่นผู้มีศีลมีธรรม ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อโทษทุกข์แก่ภิกษุนั้นตลอดกาลนาน ดูเถิด ภิกษุทั้งหลาย ! ลาภสักการะและชื่อเสียงทารุณอย่างนี้ เผ็ดร้อนร้ายกาจอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอเห็นสุนัขจิ้งจอกแก่ตัวหนึ่งซึ่งเป็นโรคเรื้อนหรือไม่?”

“เห็นพระเจ้าข้า” ภิกษุทั้งหลายทูลรับ

“ภิกษุทั้งหลาย ! สุนัขจิ้งจอกตัวนั้นอยู่บนบกก็ไม่สบาย อยู่โคนไม้ก็ไม่สบาย อยู่ในที่แจ้งก็ไม่สบาย เดิน ยืน นั่ง นอนตรงไหนก็ไม่สบายไปเสียทั้งนั้น (เพราะโรคของมันเบียดเบียนมัน) ฉันใด ภิกษุบางรูปก็ฉันนั้น อันลาภสักการะและชื่อเสียงครอบงำย่ำยีแล้ว จะอยู่ที่ไหนก็ไม่สบาย ยืน เดิน นั่ง นอน ก็ไม่สบาย (เพราะจิตร้อนด้วยโลภ)

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากำหนดรู้ด้วยใจของเราว่า คนบางคนไม่ยอมพูดเท็จแม้เพราะถาดทองคำอันเต็มด้วยผงแร่ยั่วยวน แม้เพราะถาดเงินอันเต็มด้วยแร่ทองคำ แม้เพราะแท่งทองคำ แท่งทองสิงคี แม้เพราะแผ่นดินอันเต็มไปด้วยทองคำ หรือแม้เพราะการสูญเสียชีวิต แต่พอเขาถูกลาภสักการะและชื่อเสียงครอบงำแล้ว เขาก็พูดเท็จได้ทั้งๆ ที่รู้

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุบางรูป มาตุคามหรือหญิงสวยก็ไม่อาจย่ำยีจิตของเธอได้ แต่ลาภสักการะและชื่อเสียงสามารถย่ำยีจิตของเธอได้ ดูเถิด ภิกษุทั้งหลาย ! ลาภสักการะและชื่อเสียง ทารุณเผ็ดร้อน ร้ายกาจเพียงไหน

ภิกษุทั้งหลาย ! ลาภสักการะและชื่อเสียงเป็นอันตรายแม้แก่ภิกษุผู้เป็นอรหันตขีณาสพ”

เมื่อพระศาสดาตรัสดังนี้ พระอานนท์ได้ทูลถามขึ้นว่า “เพราะเหตุใดเล่าพระเจ้าข้า ลาภสักการะและชื่อเสียงจึงเป็นอันตรายแม้แก่พระขีณาสพ?”

“ดูก่อนอานนท์ ! ลาภสักการะและชื่อเสียงเป็นอันตรายแก่เจโตวิมุตติ (ความหลุดพ้นแห่งใจ) ของพระขีณาสพก็หาไม่ แต่เป็นอันตรายต่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของพระขีณาสพนั้น (เพราะต้องเป็นภาระกับเรื่องคนไปมาหาสู่ ไม่มีเวลาเป็นของตนเอง...)

ดูก่อนอานนท์ ! ลาภสักการะและชื่อเสียงเป็นของทารุณเผ็ดร้อน ร้ายกาจอย่างนี้ เธอทั้งหลายพึงตั้งใจว่าจักละลาภสักการะที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และไม่ให้มันครอบงำจิตได้”

ดูก่อนผู้แสวงหาสาระ ! พระศาสดาได้ตรัสตำหนิโทษของลาภสักการะและชื่อเสียงไว้เป็นอันมากอย่างนี้ ควรที่เราทั้งหลายจะใส่ใจและปฏิบัติตาม เพื่อมิให้ลาภสักการะและชื่อเสียงครอบงำได้

๑๔ ประกาศความเลื่อมใสของตน ต่อพระศาสดา

พระสารีบุตรนั้นเลื่อมใสพระผู้มีพระภาคยิ่งนัก และกล่าววาจาแสดงความเลื่อมใสของตนให้ปรากฏอยู่เนืองๆ

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของปาวาริกเศรษฐี เขตเมืองนาลันทา พระสารีบุตรเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลว่า “ข้าพระองค์เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคเจ้ายิ่งนัก แน่ใจว่าทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์อื่นใดจะมีความรู้ยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคในทางสัมโพธิญาณ”

“ดูก่อนสารีบุตร !” พระศาสดาตรัส “เธอรู้หรือว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีตและในอนาคตมีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีพระปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีความหลุดพ้นอย่างนี้ เธอจึงกล้ากล่าวอาสภิวาจาอันประเสริฐ บันลือสีหนาทต่อหน้าเราตถาคตอย่างนี้?”

“ไม่เลยพระเจ้าข้า” พระสารีบุตรทูลตอบ “ข้าพระองค์ไม่ทราบถึงวิหารธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีตและในอนาคตเลย”

“ช่างเถิดสารีบุตร แต่เราผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ในปัจจุบันนี้ เธอรู้หรือว่า มีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีความหลุดพ้นอย่างนี้?”

“มิได้เลยพระเจ้าข้า”

“ดูก่อนสารีบุตร ! เมื่อเธอไม่มีเจโตปริยญาณในพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบันดังนี้แล้ว ไฉนเล่าเธอจึงกล้าเปล่งอาสภิวาจาบันลือสีหนาทต่อหน้าเราว่า ไม่มีใครมีความรู้ยิ่งไปกว่าเราในทางพระสัมโพธิญาณ?”

“ข้าแต่พระธรรมราชา! แม้ข้าพระองค์จะไม่มีญาณหยั่งทราบถึงวิหารธรรมเป็นต้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จริง แต่ข้าพระองค์ก็พอทราบอาการที่เป็นแนวของธรรมได้ (ธมฺมนฺวโย) พอเปรียบเทียบได้ เปรียบเหมือนนครที่มีป้อมปราการแน่นหนา มีกำแพงและเชิงเทินมั่นคง มีประตูเพียงประตูเดียว คนยามผู้เฝ้าประตูพระนครนั้นเป็นคนฉลาด คอยห้ามคนที่ควรห้าม อนุญาตให้เข้าไปเฉพาะคนที่ควรอนุญาต เขาเที่ยวตรวจดูตามแนวกำแพงรอบๆ เมือง ไม่เห็นช่องกำแพงแม้เพียงพอแมวลอดได้ จึงคิดว่าสัตว์ที่มีร่างใหญ่จะเข้าออกเมืองนี้ จะต้องเข้าออกทางประตูนี้เท่านั้นฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้น

พอทราบอาการที่เป็นแนวธรรมได้ คือ ข้าพระองค์คิดว่า พระ-อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีมาแล้วในอดีตและที่จักทรงอุบัติขึ้นในอนาคต ล้วนทรงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งใจ ทอนกำลังปัญญา ล้วนมีพระมนัสตั้งมั่นในสติปัฏฐาน ๔ เจริญสัมโพชฌงค์ ๗ ได้ ตามเป็นจริง จึงได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิ-ญาณ แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในปัจจุบันนี้ก็ทรงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งใจ ทอนกำลังปัญญา มีพระมนัสตั้งมั่นในสติปัฏฐาน ๔ เจริญสัมโพชฌงค์ ๗ ได้ตามเป็นจริง จึงได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ”

“พระองค์ผู้เจริญ” พระสารีบุตรกราบทูลต่อไป “คราวใดที่ข้าพระองค์เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อฟังธรรม คราวนั้นพระองค์ทรงแสดงธรรมอย่างยอดเยี่ยม ประณีตยิ่งนัก ทั้งฝ่ายกุศล อกุศล พร้อมทั้งอุปมาอุปไมยอันไพเราะยิ่ง พระองค์ทรงแสดงธรรมพร้อมอุปมาอย่างใด ข้าพระองค์ก็สามารถรู้ตามเข้าใจได้ซึ่งธรรมนั้น ได้ถึงความสำเร็จธรรมบางส่วน คือเข้าถึงธรรมบางส่วนในธรรมทั้งหลายแล้ว จึงเลื่อมใสในพระองค์ยิ่งนักว่า พระผู้มีพระภาคตรัสรู้เองโดยชอบแน่แล้ว พระธรรมอันพระองค์ตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระองค์เป็นผู้ปฏิบัติชอบแล้ว”

ต่อจากนั้น พระสารีบุตรได้สรรเสริญพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแล้วอันทำให้ท่านเลื่อมใสอื่นๆ อีกเป็นอันมาก[๑]

---

[๑] โปรดดูรายละเอียดใน สัมปสาทนียสูตร ที.ปา. ๑๑/๗๕ เป็นต้นไป

ในที่สุดพระสารีบุตรได้กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระจอมมุนี ! สิ่งใดที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาปรารภความเพียร มีความเพียรมั่นคง จะพึงบรรลุได้ด้วยเรี่ยวแรงกำลัง ความเพียรและความบากบั่นของบุรุษ สิ่งนั้นอันพระผู้มีพระภาคได้บรรลุเต็มที่แล้ว อนึ่ง พระผู้มีพระภาคไม่ทรงหมกมุ่นพัวพันในกามสุขอันเป็นของเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ประเสริฐ ไม่เป็นประโยชน์แท้จริง พระองค์ไม่ประกอบตนด้วยอัตตกิลมถานุโยค การทำตนให้ลำบากโดยเปล่าประโยชน์ สิ่งนั้นทำให้เป็นทุกข์เปล่าๆ ไม่ประเสริฐเลย พระผู้มีพระภาคเมื่อจำนงหวังอยู่ย่อมได้ฌาน ๔ โดยไม่ยาก อยู่สบายในปัจจุบันได้ตามพระประสงค์

ข้าแต่พระจอมมุนี ! ถ้ามีใครถามข้าพระองค์ว่า ‘สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นทั้งในอดีตและอนาคตที่มีความรู้เยี่ยมยิ่งกว่าพระองค์มีอยู่หรือไม่?’ ข้าพระองค์ก็จะตอบว่า ‘ไม่มีเลย’ ถ้าเขาถามว่า ในปัจจุบันเล่ามีไหม ข้าพระองค์จะตอบว่า ‘ไม่มี’ ถ้าเขาถามว่า สมณะหรือพราหมณ์ในอดีตและอนาคตที่มีความรู้เท่าพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณมีอยู่หรือไม่? ข้าพระองค์ก็จะพึงตอบว่า ‘มีอยู่’ ถ้าเขาถามว่าในปัจจุบันเล่ามีไหม? ข้าพระองค์จะตอบว่า ‘ไม่มี’ ถ้าเขาถามว่า เหตุไรท่านสารีบุตรจึงตอบรับบางอย่างปฏิเสธบางอย่าง? ข้าพระองค์พึงตอบเขาว่า ‘ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีตและอนาคต เป็นผู้มีความรู้เสมอกับพระองค์

ในสัมโพธิญาณ แต่ข้อที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์จะเสด็จอุบัติขึ้นพร้อมกันในโลกธาตุเดียวกันนั้นเป็นไปไม่ได้'

ข้าแต่พระตถาคตเจ้า ! เมื่อเขาถามอย่างนี้ ข้าพระองค์ตอบอย่างนี้ จะถือว่ากล่าวตามพระพุทธพจน์หรือไม่? ชื่อว่ากล่าวแก้ถูกต้องเหมาะสมแลหรือ? ข้าพระองค์ไม่พึงเป็นผู้ควรถูกติเตียนแลหรือ?"

พระธรรมราชาตรัสว่า

"ถูกแล้วสารีบุตร ! ถูกแล้ว เธอกล่าวแก้ชอบแก่คำถามแล้ว"

เมื่อพระศาสดาตรัสดังนี้ พระอุทายีซึ่งนั่งอยู่ที่นั่นด้วยได้กราบทูลขึ้นว่า "อัศจรรย์นัก พระเจ้าข้า ไม่เคยมีมาได้มีขึ้นแล้ว คือข้อที่ความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลามีอยู่แก่พระผู้มีพระภาคผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากถึงปานนี้ แต่ไม่ทรงแสดงพระองค์ให้ปรากฏ พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าพวกเดียรถีย์ปริพพาชกได้เห็นธรรมอย่างนี้ในตนแม้สักข้อหนึ่ง พวกเขาจะต้องยกธงเที่ยวประกาศให้คนทั้งหลายรู้เป็นแน่แท้"

พระทศพลทรงรับถ้อยคำของพระอุทายีนั้นว่าเป็นความจริง และตรัสกับพระสารีบุตรอีกว่า

"สารีบุตร ! ด้วยเหตุนี้ เธอพึงกล่าวธรรมปริยายนี้เนืองๆ แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เพราะว่าคนบางพวกอาจมีความสงสัยเคลือบแคลงในตถาคตอยู่ เมื่อได้ฟังธรรมปริยายนี้แล้ว จักละความสงสัยเคลือบแคลงนั้นเสียได้"

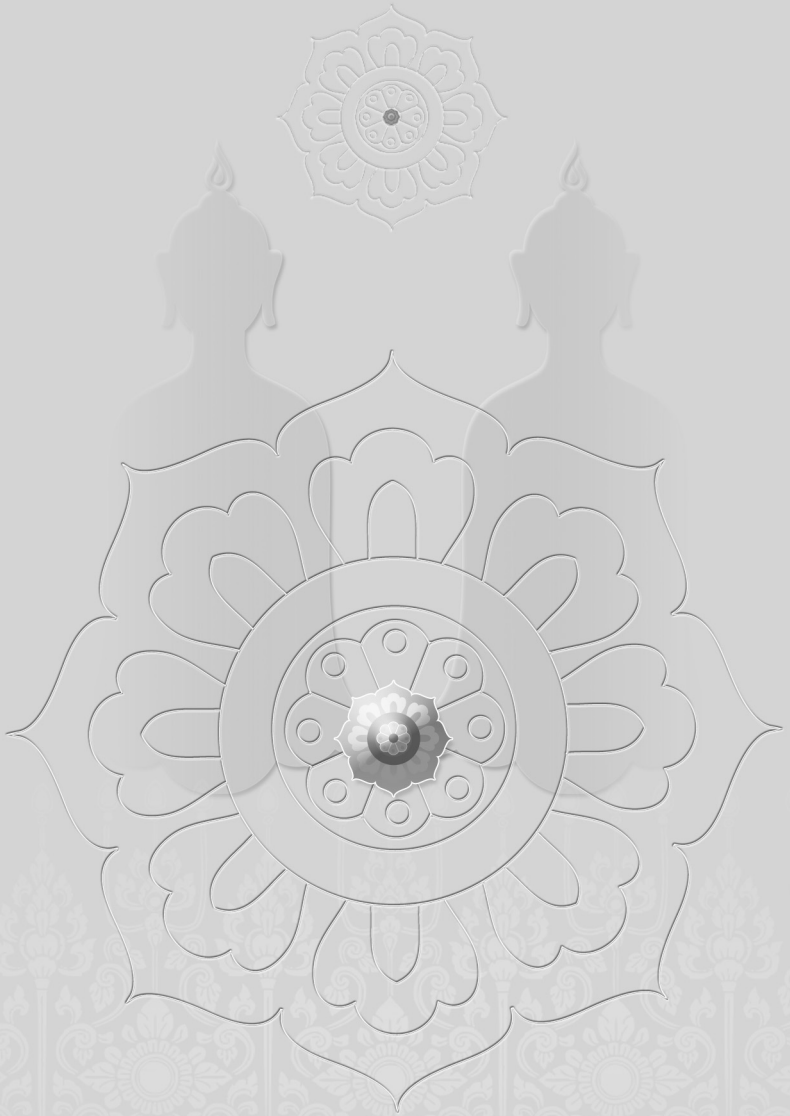

ธรรมปริยายนี้ ชื่อสัมปสาทนียะ เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส เพราะพระสารีบุตรอัครสาวกเบื้องขวาได้ประกาศความเลื่อมใสของตนเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระตถาคตเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ที่ทรงแสดงเป็นคู่ๆ เช่น ท่อน้ำไหลออกจากพระหัตถ์ข้างซ้าย ท่อไฟไหลออกจากพระหัตถ์ข้างขวา เป็นต้น แล้วเสด็จจำพรรษา ณ ดาวดึงส์พิภพโปรดพระพุทธมารดา ในวันออกพรรษาเสด็จลงจากเทวโลก ณ สังกัสสนคร เมืองที่พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรอยู่ในเวลานั้น ขณะที่พระศาสดาหยุดประทับอยู่ที่ประตูเมืองสังกัสส์นั่นเอง พระสารีบุตรมาถวายบังคมพระจอมมุนีได้เห็นพระพุทธสิริ - ความสง่างามของพระพุทธองค์อันตนไม่เคยเห็นมาก่อน จึงประกาศความเบิกบานความพอใจขึ้นว่า

“พระศาสดาผู้มีพระวาจาไพเราะ ทรงเป็นอาจารย์ของคณะ เสด็จมาจากเทวโลกอย่างนี้ ข้าพเจ้ายังไม่เคยเห็นไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนเลย” ดังนี้แล้วกราบทูลพระศาสดาว่า “พระเจ้าข้าวันนี้เทวดาและมนุษย์ต่างกระหยิ่มยินดีต่อพุทธภาวะ ปรารถนาเป็นอย่างพระองค์เหลือเกิน”

พระจอมมุนีตรัสว่า “สารีบุตรเอย ! ธรรมดาว่าพระพุทธเจ้าผู้ประกอบด้วยคุณเห็นปานนี้ ย่อมเป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น เป็นปราชญ์ขวนขวายในฌาน ยินดีในพระนิพพานอันเป็นธรรมที่ออกจากกาม

สงบระงับเยือกเย็นเต็มที่ เทวดาและมนุษย์ย่อมกระหยิ่มยินดีต่อพระพุทธเจ้าเช่นนั้น”

ท่ามกลางยมกปาฏิหาริย์สมาคมอันยิ่งใหญ่นี้ ความเป็นผู้มีปัญญากว้างขวางสุขุมลุ่มลึกของพระสารีบุตรได้ปรากฏแล้วแก่ชุมนุมบริษัททั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์ เพราะในสมาคมนี้ได้มีการถามและตอบปัญหาธรรมกันมาก พระศาสดาได้ตรัสถามปัญหาหลายหลากเพื่อประกาศความรู้ทั่วถึงธรรมแห่งสาวกของพระองค์เป็นลำดับชั้น พวกปุถุชนไม่อาจแก้ปัญหาอันเป็นวิสัยของพระโสดาบันได้

แม้พระโสดาบันก็ไม่อาจแก้ปัญหาในวิสัยของพระสกทาคามี พระสกทาคามีไม่อาจแก้ปัญหาในวิสัยของพระอนาคามี พระอนาคามีไม่อาจแก้ปัญหาในวิสัยของพระอรหันต์ แม้พระอรหันต์ธรรมดาก็ไม่อาจแก้ปัญหาในวิสัยของพระมหาโมคคัลลานะได้ พระมหาโมค-คัลลานะก็ไม่อาจแก้ปัญหาในวิสัยของพระสารีบุตร แม้พระสารีบุตรก็ไม่สามารถแก้ปัญหาในวิสัยของพระพุทธเจ้าได้เช่นกัน

พระศาสดาทอดพระเนตรทิศทั้งปวง สถานที่ทั้งปวงมีเนินเป็นอันเดียวกัน คือมองดูเป็นพืดเดียวกัน หลามล้นด้วยฝูงชนผู้มาเฝ้า ทรงถามปัญหาสุดท้ายในวิสัยแห่งพระพุทธเจ้า ทรงดำริว่าสารีบุตรมีปัญญามากก็จริง แต่ไม่อาจตอบปัญหาอันเป็นวิสัยของพระพุทธ-เจ้า ถ้าเราไม่ให้นัย ถ้าให้นัย สารีบุตรตอบได้ จึงทรงประทานนัยพอได้นัยเท่านั้น พระธรรมเสนาบดีก็สามารถแทงทะลุปัญหาเป็นร้อยนัยพันนัย ผู้อื่นนอกจากพระศาสดาแล้วไม่มีใครมีปัญญาเสมอ

เหมือนพระธรรมเสนาบดี จนได้รับยกย่องจากพระทศพลว่าเป็นพระสาวกผู้เลิศทางปัญญา หาอะไรเปรียบได้ยาก หยาดฝนในท้องฟ้าก็น้อยไป เม็ดทรายในมหาสมุทรก็น้อยไป แผ่นดินว่ากว้างใหญ่ก็ยังไม่เท่าปัญญาของพระสารีบุตร ท่านเป็นผู้มีปัญญาเกินเปรียบ

ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญาเห็นปานนี้ เมื่อพระศาสดายังไม่ประทานนัย ก็ไม่อาจวิสัชนาปัญหาในพุทธวิสัยได้ ดูเถิด พระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีมากเพียงใด เพราะทรงสั่งสมพระปัญญาบารมีมาเป็นเวลานานสุดจะคณนาได้

ภิกษุทั้งหลายชมเชยพระสารีบุตรว่า “คนทั้งหมดที่มาประชุมกันไม่อาจแก้ปัญหาใดได้ พระสารีบุตรผู้เดียวเท่านั้นแก้ปัญหานั้นได้”

พระศาสดาตรัสว่า

“เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น มีความยุ่งยากเกิดขึ้น คนผู้ไร้ปัญญามาประชุมกันแม้มากเป็นจำนวนพัน ครำ่าครวญอยู่ตั้งร้อยปี บุคคลผู้มีปัญญารู้อรรถแห่งภาษิตเพียงคนเดียวเท่านั้นประเสริฐกว่า เพราะสามารถเปลื้องคนเป็นอันมากออกจากทุกข์ได้”

พระธรรมราชาตรัสต่อไปว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! สารีบุตรสามารถแก้ปัญหาที่มหาชนไม่อาจแก้ได้ในบัดนี้เท่านั้นก็หาไม่ แม้ในกาลก่อนก็เคยแก้มาแล้วเหมือนกัน” ดังนี้แล้วตรัสเล่าเรื่องปัญญาในอดีตของพระสารีบุตรดังต่อไปนี้ :

ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้สละทรัพย์สมบัติออกบรรพชาเป็นฤษี บำเพ็ญเพียรจนได้อภิญญาและสมาบัติ อาศัยอยู่ในหิมวันตประเทศ มีฤษีเป็นบริวารจำนวนมาก

ต่อมาหัวหน้าศิษย์ของพระโพธิสัตว์นั้น ออกจากป่าเข้าไปในเมืองเพื่อลิ้มรสเปรี้ยวเค็มบ้าง ได้พาหมู่ฤษีครึ่งหนึ่งไปด้วย

เมื่อหัวหน้าศิษย์จากไปแล้วไม่นาน ก็ถึงกาลที่ฤษีโพธิสัตว์จะมรณภาพ พวกศิษย์พากันห้อมล้อมถามอาจารย์ว่า ท่านอาจารย์ได้บรรลุคุณวิเศษอะไรบ้าง ท่านอาจารย์ตอบว่า “ไม่มีอะไรเลย สักหน่อยหนึ่ง... นตฺถิกิญฺจิ” ดังนี้แล้วมรณภาพไปเกิดในพรหมโลกชั้นอาภัสสรา (ธรรมดาโพธิสัตว์ แม้จะได้อรูปฌานก็ไม่ไปบังเกิดในชั้นอรูปพรหม) ศิษย์ทั้งหลายสำคัญหมายว่าอาจารย์มิได้บรรลุอะไร จึงมิได้ทำสักการะในการฌาปนกิจศพ ได้แต่ชวนกันเศร้าโศกครำ่ครวญ เมื่อหัวหน้าศิษย์กลับมา ไม่เห็นอาจารย์จึงถาม ทราบความว่าอาจารย์สิ้นชีวิตเสียแล้ว ถามศิษย์ร่วมสำนักว่า ก่อนตายท่านทั้งหลายได้ถามถึงคุณวิเศษที่อาจารย์ได้บรรลุหรือไม่? ได้ฟังศิษย์ร่วมสำนักเล่าถึงคำพูดของอาจารย์แล้วก็เข้าใจความหมายว่าอาจารย์ได้บรรลุอากิญจัญญายตนฌาน เป็นฌานลำดับที่ ๗ จึงบอกศิษย์ร่วมสำนักของตน แต่คนอื่นๆ หาเชื่อไม่

พระโพธิสัตว์ทราบเรื่องนี้จึงลงจากพรหมโลกด้วยอานุภาพอันยิ่งใหญ่ แสดงตนให้ปรากฏ สรรเสริญคุณของหัวหน้าดาบสว่า

“คนอื่นจำนวนพันหาปัญญามิได้ พากันคร่ำครวญอยู่ แต่ผู้มีปัญญาเพียงผู้เดียว รู้ความหมายแห่งคำสุภาษิต เป็นผู้ประเสริฐกว่าคนอื่นนับจำนวนพันนั้น”

พระศาสดาตรัสว่า “หัวหน้าศิษย์ในครั้งนั้นคือพระสารีบุตรในครั้งนี้ ส่วนอาจารย์คือ เราตถาคตนี่เอง”

อีกเรื่องหนึ่ง พระตถาคตเจ้าทรงยกย่องพระสารีบุตรว่า เป็นบุรุษผู้สูงสุดเพราะเป็นผู้มีคุณสมบัติแห่งบุรุษผู้สูงสุดนั้น มีเรื่องย่อดังนี้ :

วันหนึ่ง ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรประมาณ ๓๐ รูปมาสู่สำนักพระศาสดา พระพุทธองค์ทรงตรวจดูอุปนิสัยแห่งภิกษุเหล่านั้นแล้วทรงทราบว่า มีอุปนิสัยแห่งอรหัตตผล แต่ต้องอาศัยการตอบปัญหาของพระสารีบุตร พระองค์จึงรับสั่งให้พระสารีบุตรเข้าเฝ้าตรัสถามปัญหาเกี่ยวกับอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญาว่า

“สารีบุตร ! เธอเชื่อหรือไม่ว่าอินทรีย์ ๕ มีศรัทธาเป็นต้นที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด?”

พระธรรมเสนาบดีกราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ! อินทรีย์ ๕ มีศรัทธาเป็นต้น อันบุคคลใดไม่อบรมให้มาก ไม่ทำให้แจ้งด้วยตนเอง ไม่ถูกต้องแล้วด้วยปัญญาของตนเอง ผู้นั้นยังต้องเชื่อผู้อื่นอยู่ในเรื่องนี้”

ภิกษุทั้งหลายติเตียนพระสารีบุตรว่า แก้ปัญหาไม่ตรง อวดเก่ง ไม่ยอมเชื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคทรงทราบคำติเตียนของภิกษุทั้งหลายแล้ว ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย! ใครๆ ไม่พึงติเตียนสารีบุตร สารีบุตรไม่ต้องเชื่อผู้อื่นอีกแล้วในเรื่องฌาน วิปัสสนา มรรคและผล เพราะสารีบุตรได้บรรลุเอง ได้เห็นเองแล้ว ไม่ต้องมีผู้อื่นเป็นปัจจัยในเรื่องความเชื่ออีกต่อไป” ดังนี้แล้วตรัสชมเชยพระสารีบุตรว่า

“บุคคลใดไม่เชื่อง่าย รู้จักพระนิพพานอันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ ตัดวัฏฏะได้แล้ว กำจัดโอกาสแห่งการเกิดใหม่ได้แล้ว เพราะละเสียได้ทั้งบุญและบาป คายความหวังทั้งปวงออกหมดแล้ว บุคคลเช่นนั้นแลเป็นบุรุษผู้สูงสุด”

๑๕ เรวัตกุมารกับโลกียสุข

พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร เป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์ญาติพี่น้อง ให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมที่ท่านเห็นว่าจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เขาตลอดกาลนาน ท่านได้บรรลุแล้วซึ่งสุขใดอันประณีต มั่นคง ไม่เจือด้วยทุกข์ ก็ปรารถนาชักจูงญาติพี่น้องมาสู่ความสุขนั้นด้วย

เมื่อท่านได้บวชในธรรมวินัยอันประเสริฐ ขัดเกลาอย่างยิ่ง และเป็นไปเพื่อนำสัตว์ออกจากทุกข์แล้ว น้องของท่าน ๕ คนเป็นน้องหญิง ๓ คน คือจาลา อุปจาลา สีสุปจาลา และน้องชาย ๒ คน คือจุนทะและอุปเสนะ ได้ออกบวชตามคำแนะนำของท่าน เหลือน้องชายอีกคนเดียวที่ยังไม่ได้บวชคือ **เรวัตกุมาร**

ตลอดเวลานั้นมารดาของท่านยังไม่เลื่อมใสพระพุทธศาสนา การที่พระสารีบุตรนำลูกหญิงและลูกชาย ๕ คนไปบวช รวมเป็น ๖ ทั้งองค์พระสารีบุตรด้วยนั้น ก่อความสะเทือนใจแก่นางไม่น้อยอยู่แล้ว เพราะนางยังมองไม่เห็นคุณค่าของการออกบวชดำรงชีวิตอยู่อย่างลำบากยากจน ลำบากในสายตาของนาง แต่เป็นความสุขสงบเยือกเย็นในความรู้สึกของท่านที่ได้บวชแล้ว แต่นางหาได้มองเห็นคุณอันประเสริฐของบรรพชาไม่

ดังนั้น สิ่งที่นางกลัวที่สุดเวลานี้ คือกลัวว่าพระสารีบุตรจะนำน้องชายคนเล็ก... เรวัตกุมารไปบวชเสียอีก ถ้าการณ์เป็นดังนั้นจริง นางจะทนได้อย่างไร ความหวังทั้งหมดของนางเวลานี้ทุ่มเทลงที่เรวัตกุมาร หวังให้ดำรงวงศ์สกุลเป็นที่พึ่งของนางในยามชรา นางไม่เข้าใจเลยว่า ความเป็นอยู่อย่างบรรพชิตซึ่งต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพนั้นประเสริฐอย่างไร นางยังมิได้สัมผัสกับแสงสว่างทางใจอันเป็นประทีปส่องทางชีวิต ทำให้ชีวิตมีความหวังอย่างเต็มที่ ไม่ว้าเหว่

ด้วยเหตุดังกล่าวมา นางจึงปรารถนาจะผูกมัดเรวัตกุมารไว้ด้วยการครองเรือน อะไรเล่าจะสามารถผูกใจชายได้เท่าเครื่องผูกคือหญิง รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสแห่งหญิงนั้น เป็นตะปูตรึงใจชายให้ติดอยู่ หมกมุ่นอยู่พัวพันอยู่ ยากที่จะสลัดออกไปได้ เมื่อเรวัตกุมารอยู่ครองเรือน ก็จะเป็นผู้รับมรดกทรัพย์สมบัติทั้งสิ้นของนางมิให้พินาศสูญสิ้นไป

วันหนึ่ง เมื่อพระสารีบุตรมาเยี่ยมโยมมารดาที่บ้าน มารดาได้ปรารภเรื่องจะให้เรวัตกุมารแต่งงานกับกุมาริกาคนหนึ่ง ซึ่งมีทรัพย์และตระกูลเสมอกัน

“เรวัตเพิ่งอายุ ๗ ขวบ ทำไมโยมมารดาจึงรีบให้แต่งงานนัก?” พระสารีบุตรถาม

“ปล่อยไว้นาน ท่านก็จะพาไปบวชเสียอีก โยมต้องการให้เรวัตอยู่ครองเรือน” มารดาของท่านตอบ มีอาการกังวลใจอยู่ไม่น้อย

พระสารีบุตรแย้มโอษฐ์หน่อยหนึ่งก่อนพูดว่า

“การครองเรือนมีความสุขน้อย มีความทุกข์มาก กังวลมาก สุขที่น้อยอยู่แล้วนั้นยังเป็นสุขปลอมเสียอีก”

“เป็นอย่างไรสุขปลอม โยมไม่เข้าใจ?”

“คือความสุขที่เจือด้วยทุกข์ ไม่ปลอดโปร่ง ไม่อิสระ จบลงด้วยความคับแค้นเสียใจ”

“แล้วสุขอย่างไรเป็นสุขแท้ไม่ปลอม?”

“สุขอย่างที่อาตมาและน้องๆ อีกห้าคนได้รับอยู่นี่แหละเป็นสุขแท้ ไม่ปลอมไม่กังวล ไม่ลงท้ายด้วยทุกข์”

“แต่โยมไม่ต้องการความสุขอย่างนั้น และไม่ต้องการให้เรวัตเดินไปทางนั้น โยมต้องการเห็นเรวัตครองเรือนมีความสุขอย่างคนมีเหย้ามีเรือน มิฉะนั้นแล้วทรัพย์สมบัติที่ตระกูลของเรารวบรวมสะสมไว้ก็จะสูญหายไปหมด ใครจะรับมรดก”

“คนที่จะรับมรดกมีมากมาย ถ้าเราจะให้เขา คนยากจนเข็ญใจในเมืองนี้ก็มีอยู่มากล้น ถ้าโยมจะบริจาคทรัพย์สินที่โยมบอกว่ามีอยู่มากมายให้แก่คนอนาถาที่มีอยู่ทั่วไป สมบัติเท่านี้ก็จะไม่เพียงพอด้วยซ้ำไป”

“เรื่องอะไรจะต้องไปให้เขา เขาไม่ได้เป็นอะไรกับเรา เราหาทรัพย์มาด้วยความเหนื่อยยาก ต้องให้กับคนที่เรารักและพอจะเป็นที่พึ่งของเราได้”

“อาตมาได้ยินโยมพูดหนักใจเกี่ยวกับทรัพย์สมบัติ ด้วยเกรงจะไม่มีผู้รับมรดก จึงได้พูดไปอย่างนั้น อันที่จริงทรัพย์สมบัติภายนอกก็เป็นของที่อาศัยใช้ชั่วคราว มันไม่ยั่งยืนอะไร บางอย่างก็จากไปก่อน บางอย่างเจ้าของก็จากมันไป เมื่อตายแล้วก็นำติดตัวไปไม่ได้ มันเป็นของโลก ต้องทิ้งไว้ในโลกนี้ ใครเอาไปไม่ได้เลยสักอย่างเดียว โดยที่สุดแม้อวัยวะร่างกายอันเป็นที่หวงแหนเป็นที่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรา เป็นของเรา ก็เอาไปไม่ได้ ต้องปล่อยทิ้งไว้ให้ญาติพี่น้องเผาในกองเพลิง พร้อมด้วยการร้องไห้คร่ำครวญ ร่างกายและทรัพย์สมบัติภายนอกไม่มีประโยชน์อะไร นอกจากจะใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบคุณงามความดี

แม้พระธรรมเสนาบดีจะชี้แจงอย่างไร มารดาของท่านก็หานิยมคล้อยตามไม่ ยังคงรักษาความคิดและทิฐิของตนไว้อย่างเหนียวแน่นมั่นคง

จริงทีเดียว นักปราชญ์ผู้ประกอบด้วยปัญญาอันแหลมลึกกว้างขวาง เป็นที่ยอมรับนิยมเลื่อมใสของคนทั่วไป พูดจาอะไรก็มีคนคอยจำคอยจด คอยเงี่ยโสตลงสดับเสมือนหงายภาชนะไว้รองรับน้ำฝน อันรู้ว่าจะตกลงมาเป็นเพชรนิลจินดา แต่เป็นการยากเหลือเกินที่จะให้คนในครอบครัวหรือญาติพี่น้องมีความรู้สึกเช่นนั้นไปด้วย

เมื่อเห็นว่าไม่อาจชักนำมารดาให้นิยมตามตนได้แล้ว พระธรรมเสนาบดีก็ลาจากไป และได้สั่งภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสหธรรมิกว่า

“ถ้าเรวัตกุมารน้องชายของข้าพเจ้ามีความประสงค์จะบวช มาหาท่านทั้งหลายก็ขอให้บวชได้ทันที ไม่ต้องคอยให้ลามารดาบิดา ขอให้ถือว่าข้าพเจ้านี่แหละเป็นทั้งมารดาและบิดาของเรวัตกุมาร”

ฝ่ายมารดาของพระสารีบุตรก็มีความมุ่งมั่นที่จะผูกเรวัตกุมาร ไว้ด้วยเครื่องผูก คือการครองเรือน ผูกด้วยโซ่คือสตรี จึงหมั้น เด็กหญิงคนหนึ่งผู้มีตระกูลและทรัพย์สมบัติเสมอกัน กำหนดวัน เรียบร้อยแล้ว ประดับตกแต่งเรวัตกุมาร พาไปสู่เรือนของญาติผู้ใหญ่ ของกุมาริกานั้น พร้อมด้วยบริวารชนเป็นอันมาก

เมื่อญาติทั้งสองฝ่ายประชุมกันพร้อมแล้วเพื่อเริ่มมงคลพิธี ญาติทั้งสองฝ่ายให้กุมารและกุมาริกาจุ่มมือลงในถาดน้ำเรียบร้อย แล้ว ญาติผู้ใหญ่ได้กล่าวอวยพรเด็กหญิงว่า “ขอเจ้าจงได้เห็นธรรม อย่างที่ยายของเจ้าได้เห็นแล้ว ขอเจ้าจงมีอายุยืนเช่นเดียวกับยาย ของเจ้า”

เรวัตกุมารได้ยินดังนั้นคิดว่า “อะไรหนอคือธรรมที่ยายเห็น แล้ว?” จึงถามขึ้นว่า “คนไหนคือยายของกุมาริกานี้?”

ญาติแนะนำหญิงชราคนหนึ่งให้เรวัตรู้จัก พร้อมกล่าวว่า “หญิงชรานี้เป็นยายของเด็กหญิง ท่านมีอายุได้หนึ่งร้อยยี่สิบปีแล้ว บัดนี้ฟันหัก ผมหงอก หนังหดเหี่ยวหย่อนยาน ตัวตกกระ หลังโกง ดุจกลอนเรือน”

“ก็กุมาริกาคนนี้เล่า จักเป็นอย่างคุณยายหรือ?” เรวัตถาม ด้วยสงสัยอยากรู้ ญาติตอบว่า

“ถ้ามีอายุยืนนานถึงหนึ่งร้อยยี่สิบปี ก็ต้องเป็นอย่างนี้”

เรวัตกุมารคิดอย่างเด็กฉลาดและมีบารมีในทางธรรมว่า ‘สรีระแม้ที่สวยงามเห็นปานนี้ อย่างกุมาริกานี้ ย่อมแปรผันไปสู่ความไม่งาม พึงรังเกียจในที่สุด เพราะไฟคือชราเผาให้ไหม้เกรียมดุจใบไม้สดในเบื้องแรก แปรเป็นสีเหลืองแล้วหล่นจากต้น ถูกแดดแผดเผาให้เกรียมกรอบโดยรอบ เป็นของอันใครๆ จับต้องไม่ได้ เป็นปริโยสาน อา ! ชีวิต ! ชีวิตช่างน่าสังเวชสลดใจเสียนี่กระไร ! อุปติสสะพี่ชายของเราคงจักเห็นความจริงเรื่องนี้เป็นแน่แท้แล้ว จึงสละทรัพย์สินสมบัติออกบวชอย่างไม่อาลัย เราควรหาอุบายออกบวชเสียในวันนี้แหละ เพราะแม้สรีระของเราเองก็ต้องลงท้ายด้วยความแก่และตาย’

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ญาติได้อุ้มเรวัตขึ้นสู่ยานน้อย พากลับบ้านของตน เรวัตหาอุบายได้อย่างหนึ่ง เมื่อเดินทางมาได้หน่อยหนึ่ง จึงบอกญาติว่าตนปวดท้อง ขอแวะลงทำธุระส่วนตัว ขอให้หยุดยานไว้และรอคอย

เขาลงจากยานแล้วเข้าไปยังพุ่มไม้แห่งหนึ่ง ทำชักช้าอยู่หน่อยหนึ่งแล้วกลับมาสู่ยานเดิม เขาทำอย่างนี้บ่อยครั้ง จนญาติพี่น้องสิ้นสงสัย นอนใจว่าเรวัตช่างขยันไปขยันมาเสียจริง จึงเลิกระวังรักษา ครั้งหลังสุดเรวัตลงจากยานแล้วบอกญาติว่า ขอให้ขับยานล่วงหน้าไปก่อน อีกสักครู่จะตามไป ญาติผู้สิ้นระแวงแล้วจึงขับยานล่วงหน้าไป

เรวัตได้โอกาสจึงเดินเข้าไปในป่า พบสำนักสงฆ์ซึ่งมีภิกษุพำนักอยู่ประมาณ ๓๐ รูป เข้าไปไหว้ท่านแล้วขอบวช

ภิกษุทั้งหลายเห็นเธอประดับประดาด้วยสรรพาภรณ์อันสวยงาม มีราคามากจึงว่า

“หนุ่มน้อย ท่านประดับประดาเครื่องอลังการพร้อมสรรพอย่างนี้ พวกข้าพเจ้าไม่ทราบว่าท่านเป็นพระราชโอรสหรือบุตรของมหาอำมาตย์ จะให้ท่านบวชได้อย่างไร?”

“พระคุณเจ้า พระคุณเจ้าจำกระผมไม่ได้หรือ?”

“ไม่รู้จักเลย พ่อหนุ่ม”

“กระผมเป็นน้องชายของท่านอุปติสสะ”

“อุปติสสะคือใคร?”

“ท่านทั้งหลายเรียกท่านอุปติสสะ พี่ชายของกระผมว่า

‘สารีบุตรๆ’ ดังนี้”

“อ้อ ถ้าอย่างนั้นมาเถิดผู้มีอายุ พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรสั่งไว้เหมือนกันว่า ถ้าท่านมาหาเราขอให้บวชให้ทันที ไม่ต้องขอนุญาตมารดาบิดา”

ภิกษุทั้งหลายให้เรวัตบรรพชาเป็นสามเณร โดยการให้เปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย รับศีล ๑๐ แล้วบอกตจปัญจกกัมมัฏฐานให้

อัน **ตจปัญจกกัมมัฏฐาน** นั้นคือกรรมฐานซึ่งมีหนังเป็นที่ ๕ กล่าวคือผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ให้พิจารณาสิ่งทั้ง ๕ นี้โดยความเป็นของปฏิกูลพึงรังเกียจ โดยนัยเป็นต้นว่า

“อวัยวะซึ่งเห็นได้ง่ายทั้ง ๕ ส่วนนี้ ปฏิกูลโสโครกอยู่โดยสภาพธรรมดา ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้สำคัญตนว่าเป็นเจ้าของ จึงต้องชำระล้างหรือขัดถูวันละหลายๆ ครั้ง เพื่อกำจัดความปฏิกูลโดยสภาพธรรมดาของมัน ถ้าวันใดไม่ได้ชำระล้างก็สกปรก มีกลิ่นเหม็นพึงรังเกียจ แม้เจ้าของเองก็ระอาตัวเอง ผมก็ตาม... หนังก็ตาม ที่ปุถุชนเห็นสวยงามนั้น พอส่วนใดส่วนหนึ่งหล่นลงไปในอาหารหรือน้ำดื่มก็รังเกียจไม่ดื่มกิน อนึ่งที่เห็นสวยงามก็เพราะราคะความกำหนัด ย้อมใจให้เห็นผิดไปอย่างนั้น ร่างกายนี้โดยทั่วๆ ไปเป็นของหมักหมมด้วยสิ่งปฏิกูลนานาประการ ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไป ตั้งแต่ปลายผมลงมา จะหาอะไรสะอาดสักชิ้นหนึ่งก็ไม่มี ร่างกายมีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เพียงเพื่อปกปิดน้ำเลือด น้ำเหลือง อันเอิบอาบอยู่ทั่วร่างกาย กายนี้จึงมีความทรุดโทรมเป็นธรรมดา ในที่สุดก็แก่และตาย สุดจะแก้ไขอีกต่อไป คนที่เกิดมาแล้วจะไม่แก่ไม่ตายนั้นไม่มี... การประคับประคองกายนี้ไว้ จึงเหมือนกลิ้งครกขึ้นภูเขา วางมือไม่ได้ วางเมื่อใดครกก็กลิ้งลงทันที ร่างกายนี้ก็เหมือนกัน อยู่ได้ด้วยการประคับประคอง จึงน่าเบื่อหน่ายยิ่งนัก”

สามเณรเรวัตมีใจโน้มเอียงในทางหน่ายโลกีย์เป็นทุนอยู่แล้ว เมื่อได้ฟังโอวาทของท่านอุปัชฌาย์ดั่งนี้ ก็เพิ่มแรงแห่งความปรารถนาที่จะสลัดตนให้พ้นภัยแห่งกันดาร คือความเกิด แก่ เจ็บ ตายมากขึ้น เปรียบเสมือนน้ำที่พบทางไหลอันไม่มีอุปสรรคขวางกั้น

เมื่อภิกษุทั้งหลายได้บรรพชาให้สามเณรเรวัตแล้ว ก็ส่งข่าวไปกราบเรียนให้พระสารีบุตรทราบ พระธรรมเสนาบดีพอใจยิ่งนัก ที่น้องชายคนเล็กก้าวลงสู่มรรคาอันประเสริฐ เพื่อเดินทางไปให้ถึง

ที่สุดแห่งทุกข์ ท่านทูลลาพระผู้มีพระภาคขอไปเยี่ยมสามเณรน้องชาย

พระพุทธองค์ผู้มีอนาคตังสญาณอันแจ่มใส ทรงมองเห็นเหตุการณ์ข้างหน้า เสมือนบุคคลผู้มีตาดีทั้งสองข้างมองดูตนเองในกระจกใส ทรงยับยั้งพระสารีบุตรไว้ว่า “สารีบุตร! ท่านจงยับยั้งอยู่ก่อนเถิด อย่ารีบไปเลย”

อีก ๒-๓ วันต่อมา พระอัครสาวกเบื้องขวาทูลลาอีก พระศาสดาทรงยับยั้งไว้อย่างเคย พร้อมกับตรัสว่า “สารีบุตร! คอยก่อนเถิด แม้เราก็จะไปเยี่ยมสามเณรน้องชายของท่านเหมือนกัน”

ฝ่ายสามเณรคิดว่า ‘เราบวชแล้ว ถ้ายังพำนักอยู่ที่นี่ต่อไป ญาติพี่น้องคงต้องมาตามหาและนำเรากลับไปสู่เรือนอีก’ จึงตัดสินใจจะหลีกจากที่นั้นไปเร้นอยู่ในป่าลึก เมื่อแน่ใจดังนี้แล้วก็ขอเรียนกรรมฐานจากพระอุปัชฌาย์ตั้งแต่ต้นจนเพียงพอที่จะบรรลุอรหัตตผลได้แล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปในป่าลึก เป็นป่าไม้สะแกนั่นเอง พยายามทำความเพียรติดต่อ มอบกายมอบชีวิตให้แก่การปฏิบัติธรรม ได้บรรลุอรหัตตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลายในพรรษานั่นเอง

การประพฤติธรรม การบรรลุธรรม ไม่เกี่ยวกับอายุ แต่เกี่ยวกับบารมี ผู้มีบารมีแม้อายุน้อยก็มีธรรมในใจมากได้ ส่วนผู้ไม่มีบารมีแม้อายุมากแล้วมีเหลนแล้ว ผมหงอกแล้วหงอกอีก ก็หาได้สนใจธรรมไม่ อย่าพูดถึงว่าจะบรรลุธรรมเลย

ในศาสนานี้ ผู้ใดบรรลุอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์แล้ว แม้ยังเป็นสามเณรท่านก็เรียกกันว่าเถระ โดยถือเอาคุณธรรมเป็นเกณฑ์

เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว พระสารีบุตรทูลลาพระศาสดาอีก พระพุทธองค์ตรัสว่า “สารีบุตร! แม้เราก็จักไปที่นั่นเหมือนกัน”

ครั้งนั้น มีภิกษุสงฆ์จำนวนร้อยตามเสด็จ เมื่อเสด็จไปถึงทางสองแพร่ง พระอานนท์กราบทูลว่า “พระเจ้าข้า ทางที่จะไปยังสำนักของพระเรวัตนั้นมีอยู่สองทาง ทางหนึ่งอ้อมเป็นระยะทางประมาณหกสิบโยชน์ เป็นที่อยู่ของมนุษย์ทั้งหลาย ทางหนึ่งตรงประมาณสามสิบโยชน์ เป็นที่อยู่ของอมนุษย์ อันอมนุษย์คุ้มครองแล้ว จะโปรดเสด็จไปทางใด?”

พระศากยมุนีตรัสถามว่า “อานนท์! สีวลีมากับพวกเราด้วยมิใช่หรือ?”

“มาด้วยพระเจ้าข้า”

“อานนท์! ถ้าสีวลีมาด้วยก็ขอให้ไปกันทางตรงนี่แหละ”

อันพระสีวลีนั้นได้รับยกย่องจากพระทศพลว่าเป็นสาวกผู้เลิศกว่าใครในทางมีลาภ เพราะบุญบารมีมีแต่ปางบรรพ์ แต่ด้วยวิบากแห่งอกุศลกรรมบางอย่าง ทำให้ท่านต้องอยู่ในครรภ์ของพระมารดาถึง ๗ ปี พระมารดาปวดครรภ์อยู่ ๗ วัน ดังกล่าวแล้วเบื้องต้น

อกุศลกรรมนั้นคือ สมัยหนึ่งท่านเกิดเป็นพระราชา ยกกองทัพไปล้อมนครหนึ่งไว้ ประชาชนของนครนั้น ได้อาศัยประตูหลังออกไปหาข้าวหาฟืนและบริขารแห่งชีวิตอื่นๆ จึงสามารถรักษาพระนครไว้ได้เป็นเวลานาน ต่อมาพระราชชนนีของพระราชาจะทราบด้วย

เหตุใดเหตุหนึ่ง จึงบอกพระราชาราชโอรสว่า ชาวนครอาศัยประตูเล็กด้านหลังเข้าออกหาเครื่องเลี้ยงชีพ ถ้าหวังชัยชนะในเร็ววันก็ให้ปิดประตูหลังเสียด้วย

พระราชาจึงให้ปิดประตูหลังแห่งนครนั้นเสีย ประชาชนไม่มีทางออก ต้องประสบความลำบากด้วยการขาดแคลนข้าวน้ำ พระราชาจึงสามารถยึดเอานครนั้นได้สมพระประสงค์

พระราชาผู้ยกกองทัพไปล้อมนครในครั้งนั้นคือ พระสีวลีนั่นเอง ส่วนพระมารดาของพระราชาในครั้งนั้นคือ พระมารดาของพระสีวลีในกาลนี้

ฝ่ายกุศลกรรมอันอำนวยผลให้ท่านเป็นผู้เลิศด้วยลาภมีดังนี้ :

ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่า **ปทุมุตตระ** ท่านได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งได้รับยกย่องจากพระศาสดาพระองค์นั้น ว่าเป็นผู้เลิศด้วยลาภ ได้รับการแต่งตั้งจากพระศาสดาให้เป็นเอตทัคคะในทางเลิศด้วยลาภ ท่านปรารถนาจะเป็นเช่นนั้นบ้าง จึงทูลอาราธนาพระปทุมุตตรทศพลแล้วถวายมหาทานตลอด ๗ วัน ตั้งความปรารถนาเฉพาะพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นว่า ต่อไปในอนาคต ขอให้เป็นผู้เลิศด้วยลาภเช่นเดียวกับภิกษุผู้เป็นเอตทัคคะในทางเลิศด้วยลาภนั้น

พระศาสดาทรงตรวจดูความเป็นไปของทายกผู้นั้นแล้ว ไม่ทรงเห็นอันตรายหรืออุปสรรคใดๆ ในความปรารถนาของเขา จึงทรงพยากรณ์ว่า เขาจักได้ตำแหน่งนั้นในศาสนาของพระโคดมในอนาคต

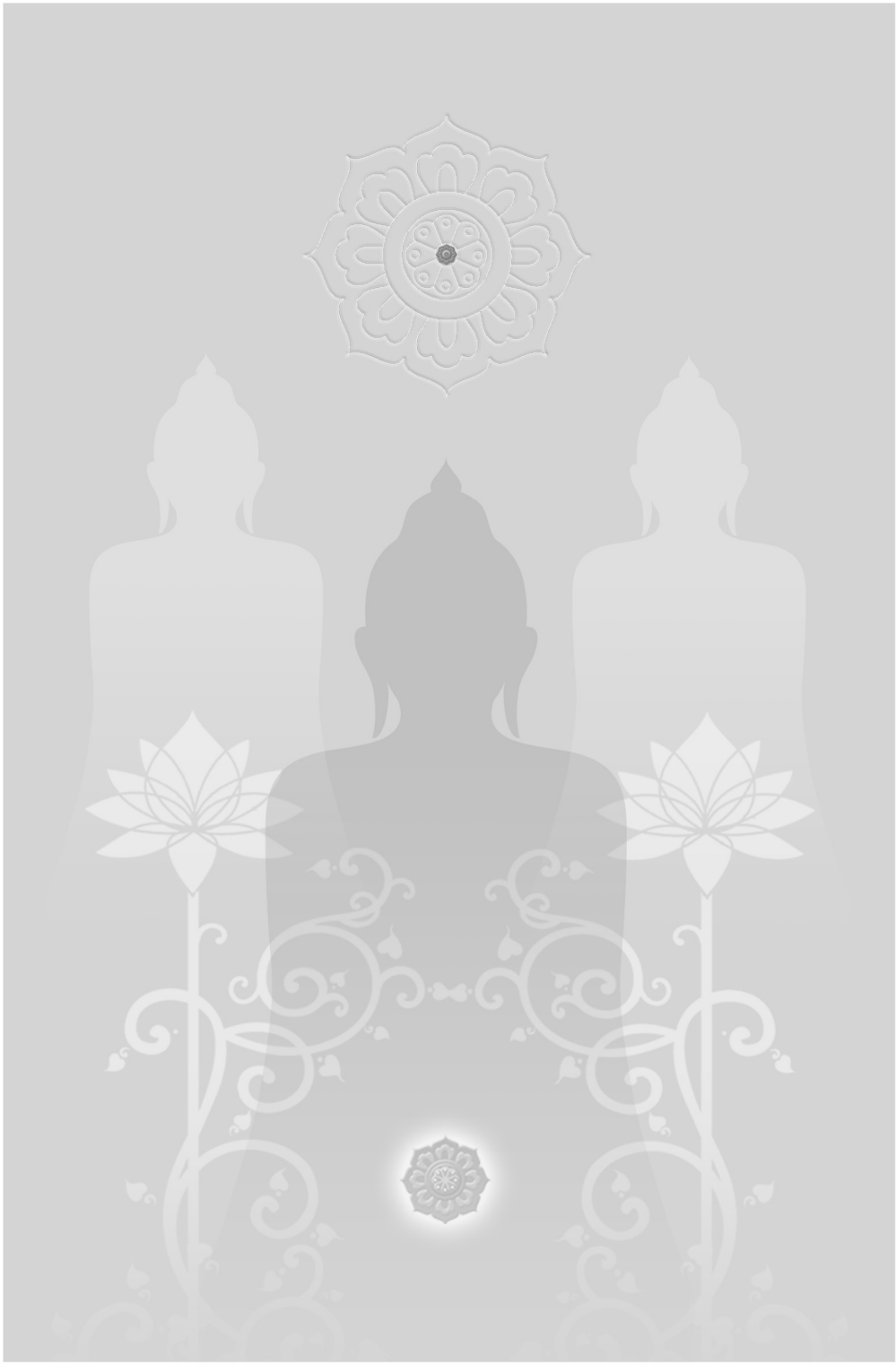

ต่อมาอีก ในศาสนาของ**พระวิปัสสีทศพล** บุรุษผู้นั้นหลังจากท่องเที่ยวอยู่ในภูมิเทวดาและมนุษย์เป็นเวลานานแล้ว มาเกิดในหมู่บ้านแห่งหนึ่งไม่ไกลจากพันธุมดีราชธานี สมัยนั้นพระราชาแห่งพันธุมดีและประชาชนชาวพันธุมดีต่างเตรียมถวายมหาทานและถวายแข่งกัน โดยการจัดขาทนียโภชนียาหารอันประณีตให้มีประเภทคุณภาพและปริมาณที่เท่ากันหรือยิ่งกว่า

วันหนึ่งเป็นวาระของชาวนครที่จะถวายมหาทานแด่พระสงฆ์มีพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข ประชาชนตรวจไทยธรรมของตนแล้ว เห็นว่ายังขาดน้ำผึ้งอยู่ จึงให้คนไปคอยดักอยู่ปากทางที่คนจากชนบทจะเดินทางเข้ามายังพระนครทุกด้าน

ครั้งนั้นมีบุรุษผู้หนึ่งออกจากบ้าน มองหาที่เดินเล่นนั่งเล่นอันผาสุกสำหรับตน ได้เห็นรวงผึ้งรวงหนึ่งโตพอประมาณ สวยงาม เขาคิดว่า เป็นบุญของเราแล้ว จึงถือเอารวงผึ้งนั้นเดินเข้าไปยังนคร

ผู้ซึ่งมายืนคอยดักอยู่ปากทางเห็นบุรุษนั้นเดินถือรวงผึ้งมา จึงถามว่า “จะนำรวงผึ้งไปให้ใคร?”

“ไม่ได้นำไปให้ใคร” เขาตอบ

“จะนำไปขายหรือ?” บุรุษนั้นถาม “ขายเราเถิด นี่เงิน” ว่าแล้วก็ส่งเงินให้จำนวนมาก มากกว่าราคาของรวงผึ้งที่เจ้าของรวงผึ้งคาดหมาย

เขาจึงคิดว่า “รวงผึ้งนี้ ราคาก็ไม่เท่าไร แต่ไฉนคนผู้นี้จึงให้กหาปณะแก่เรามากเกิน เราน่าจะทดลองดู”

“เท่านี้ไม่ขาย” เขากล่าว

“ท่านจะเอาสักเท่าไร? สิบกหาปณะเอาไหม?”

“ไม่ได้”

“เอ้า ถ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้าขึ้นให้ท่านถึงร้อยกหาปณะ”

“ไม่ได้” เขายืนยัน

“พันหนึ่ง” บุรุษผู้นั้นขึ้นราคาให้อีก

เขาสงสัยเป็นกำลัง จึงถามว่า

“บุรุษผู้เจริญ ! รวงผึ้งนี้ราคาจริงๆ ก็ไม่เท่าไร่ เหตุไรท่านจึงให้ราคาแก่ข้าพเจ้าถึงหนึ่งพันกหาปณะ?”

บุรุษผู้นั้นได้เล่าความจริงให้เขาฟังทุกประการและเสริมว่า ชาวนครจะต้องแพ้ในการให้ทานวันนี้ ถ้าไม่ได้น้ำผึ้งของท่าน

ชายผู้นั้นเป็นคนบ้านนอก แต่เป็นผู้มีปัญญา รู้จักคิด เขาคิดว่าที่เราเกิดมาลำบากยากจนในชาตินี้ ก็เพราะไม่ได้บำเพ็ญทานบารมีไว้ในชาติก่อน บัดนี้ไทยธรรมของเราก็มีอยู่แล้ว ทักขิไณยบุคคลผู้ประเสริฐ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็มีแล้ว เราควรถวายรวงผึ้งแด่พระศาสดาด้วยตนเองทีเดียว

เขาไม่ยอมขายรวงผึ้งแม้ด้วยราคาเป็นพันกหาปณะ รีบไปยังที่ประชุมถวายทาน เขารู้โอกาสอันถึงแก่ตนแล้ว เข้าเฝ้าพระศาสดา น้อมน้ำผึ้งซึ่งบรรจุอยู่ในใบบัวเข้าไปถวาย พร้อมทูลว่า

“ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดรับบรรณาการของคนเข็ญใจ เพื่ออนุเคราะห์ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระเจ้าข้า”

พระบรมศาสดาทรงรับน้ำผึ้งของเขา แล้วทรงอธิษฐานให้น้ำผึ้งที่เขาถวายแล้วนั้นเพียงพอแก่ภิกษุจำนวนพัน เมื่อภิกษุสาวกจำนวนเท่านั้นฉันอยู่ขออย่าได้หมดสิ้นไป

เมื่อเสร็จภัตตกิจ บุรุษผู้นั้นถวายอภิวาทพระบรมศาสดาแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควรแก่ตน กราบทูลว่า “พระเจ้าข้า ด้วยอานิสงส์แห่งกุศลกรรมของข้าพระองค์ครั้งนี้ ขอข้าพระองค์พึงเป็นผู้เลิศด้วยลาภในภพที่ข้าพระองค์เกิดทุกภพทุกชาติไป”

พระศาสดาทรงอนุโมทนา

บุรุษนั้นท่องเที่ยวอยู่ในภูมิเทวดาและมนุษย์เป็นเวลานาน ในพุทธกาลนี้มาบังเกิดเป็นพระโอรสของพระนางสุปปวาสา โกลิย-ธิดา คือท่านพระสีวลีนั่นเอง

นี่คือบุพกรรมของพระสีวลีผู้เลิศด้วยลาภ

ในศาสนา ผู้มุ่งผลอย่างใด ต้องทำเหตุ เมื่อทำเหตุแล้วก็ไม่เร่งผล จะให้เมื่อใดก็ช่างเถิด แต่ผลจะให้เมื่อสุกเต็มที่แล้วและเป็นผลอันยั่งยืน พระสีวลีได้ทำบุญกุศลและปรารถนาความเป็นผู้เลิศด้วยลาภเฉพาะพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึง ๒ พระองค์ บัดนี้ผลนั้นได้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว น่าชื่นใจ ท่านเป็นผู้เลิศด้วยลาภแต่ไม่ติดลาภ

เมื่อพระศาสดาเสด็จไปทางตรงซึ่งทุรกันดาร แต่มีพระสีวลีตามเสด็จด้วยนั้น เทวดาในป่าคิดว่า ‘บัดนี้พระสีวลีพระผู้เป็นเจ้าของเรากำลังมา เราควรทำสักการะแก่พระผู้เป็นเจ้าของเรา’ ดังนี้แล้วชวนกันสร้างที่พักสำหรับภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้ห่างกันแห่งละโยชน์ คือโยชน์หนึ่งมีที่พักแห่งหนึ่ง และที่พักอันสำเร็จด้วยเทวานุภาพนั้น เพียงพอแก่ภิกษุสงฆ์ทุกรูปที่ตามเสด็จ

เทวดาผู้เป็นสัมมาทิฐิเหล่านั้นลุกขึ้นแต่เช้า ถือเอาอาหารมีข้าวต้มเป็นต้น อันเป็นทิพย์เที่ยวไปตรวจดูว่า พระผู้เป็นเจ้าสีวลีของเรานั่งตรงไหนหนอ พระสีวลีเถระให้เทวดานำอาหารนั้นๆ ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยอาการอย่างนี้ พระ-ศาสดาพร้อมด้วยบริวารได้อาศัยบุญของพระสีวลีเสด็จผ่านทางกันดารถึง ๓๐ โยชน์

ฝ่ายพระเรวัตเถระทราบว่า พระศาสดาและภิกษุสงฆ์จำนวนมากรวมทั้งพระสารีบุตรด้วยกำลังเสด็จมาสู่สำนักของตน จึงเนรมิตที่พักจำนวนมากไว้ต้อนรับ พร้อมทั้งที่จงกรมเพียงพอแก่จำนวนอาคันตุกะ

พระศาสดาประทับอาศัยอยู่ ณ สำนักของพระเรวัตในดงไม้สะแกเป็นเวลาประมาณหนึ่งเดือนจึงเสด็จกลับ ราตรีสุดท้ายที่จะเสด็จกลับนั้น ตอนใกล้รุ่งทรงแผ่ข่ายคือพระญาณไปตรวจดูอุปนิสัยของเวไนยสัตว์ที่พระองค์พอจะโปรดได้ ทรงทราบวาระจิตของภิกษุบางรูปที่ตามเสด็จ มีพระประสงค์จะให้ภิกษุผู้เข้าใจผิดเหล่านั้นทราบความจริงด้วยตนเอง

ในจำนวนภิกษุที่ตามเสด็จพระศาสดานั้นมีภิกษุแก่ ๒ รูป นึกติเตียนพระเรวัตและพระศาสดาว่า พระเรวัตมัวทำการก่อสร้างมโหฬารอยู่อย่างนี้ จะทำสมณธรรมได้อย่างไรกัน แม้พระศาสดาก็เสด็จมาพักอยู่ ณ สำนักของพระผู้ขวนขวายในการก่อสร้าง (นวกรรม) เห็นปานนี้ก็เพราะทรงเห็นแก่หน้า–เห็นว่าเป็นน้องชายของพระสารีบุตร

พระตถาคตเจ้าทรงทราบวาระจิตของภิกษุแก่ทั้งสองรูปนั้นแล้ว ในขณะเสด็จออกจากสำนักของพระเรวัต จึงทรงอธิษฐานบันดาลให้ภิกษุทั้งสองรูปนั้นลืมบริขารบางอย่าง คือหลอดน้ำมัน ลักจั่นน้ำ และรองเท้าของตนไว้ เมื่อเสด็จไปได้หน่อยหนึ่ง จึงทรงคลายฤทธิ์ ภิกษุแก่ทั้งสองรูปนั้นจึงระลึกได้พูดว่า “ผมลืมสิ่งนี้ผมลืมสิ่งนี้” ดังนี้แล้วรีบกลับไปเอาบริขาร ด้วยความรีบร้อนเลินเล่อจึงถูกหนามสะแกแทงเจ็บปวดมิใช่น้อย พบห่อสิ่งของของตนแขวนอยู่ที่ต้นสะแกต้นหนึ่ง ได้ของแล้วรีบกลับไป ภิกษุทั้งสองรูปไม่เห็นเรือนยอดหรือเสนาสนะใดๆ ที่ตนอาศัยเลย เพราะเสนาสนะเหล่านั้นเป็นของเนรมิต เป็นสิ่งที่ท่านผู้มีฤทธิ์บันดาลขึ้น เมื่อท่านคลายฤทธิ์ สิ่งนั้นๆ ก็หายไป

ขณะกลับพระศาสดาทรงใช้เวลาเดินทางประมาณเดือนหนึ่ง เสด็จผ่านทางกันดาร ทรงอาศัยบุญของพระสีวลีอีกเช่นกัน เวลา ๓ เดือนที่พระสุคตเจ้าเสด็จไปเสด็จกลับ และพักอยู่ ณ สำนักของพระเรวัตนั้น ทรงได้อาศัยบุญบารมีของพระสีวลีโดยตลอด เสด็จกลับสู่นครสาวัตถี ประทับ ณ บุพพารามของวิสาขามิคารมาตา

เมื่อถึงเมืองสาวัตถีแล้ว วันรุ่งขึ้นภิกษุแก่สองรูปดังกล่าวมาตื่นแต่เช้าล้างหน้าบ้วนปากแล้ว คิดว่าจะไปฉันยาคูที่นิเวศน์ของวิสาขาจึงรีบไปแต่เช้า ดื่มข้าวต้มที่วิสาขาถวายแล้วนั่งฉันของคาวเคี้ยวอยู่

วิสาขามาคุยด้วย เรียนถามท่านว่า

“ท่านผู้เจริญ ! ท่านตามเสด็จพระศาสดาไปสำนักของพระเรวัตด้วยมิใช่หรือ?”

“ไปอุบาสิกา”

“ที่อยู่ของพระเถระน่ารื่นรมย์หรือ?”

“รื่นรมย์อะไรกันอุบาสิกา” พระแก่ทั้งสองตอบ “รกด้วยไม้สะแก มีหนามขาว เหมือนที่อยู่ของพวกเปรต”

ระยะเวลาใกล้ๆ กันนั่นเอง มีภิกษุอีก ๒ รูปมาฉันยาคูที่นิเวศน์ของวิสาขา นางได้ถามถึงที่อยู่ของพระเรวัตว่าน่ารื่นรมย์หรือไม่ พระสองรูปนั้นกล่าวว่า “น่ารื่นรมย์เหลือเกิน ไม่อาจพรรณนาได้ สง่างาม ประหนึ่งเทวสภาชื่อสุธรรมา เป็นเหมือนอาคารเนรมิต”

วิสาขา เป็นมหาอุบาสิกาผู้บรรลุโสดาปัตติผลตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ นางเป็นผู้ฉลาดมีปัญญาแหลมคม เมื่อฟังภิกษุ ๒ พวกที่ไปด้วยกันแต่พูดไม่ตรงกันเช่นนั้น จึงคิดว่าภิกษุ ๒ รูปพวกแรกคงลืมอะไรไว้ กลับไปในเวลาที่พระเถระคลายฤทธิ์แล้ว ส่วนภิกษุ ๒ รูป

หลังคงจะได้เห็นสถานที่ตลอดเวลาที่พระเถระยังไม่คลายฤทธิ์[๑] นางตั้งใจว่าจะทูลถามพระศาสดาเมื่อเสด็จมา ต่อมาอีกเพียงครู่เดียว พระบรมศาสดามีภิกษุสงฆ์แวดล้อมเสด็จมาสู่นิเวศน์ของวิสาขานางอังคาส (เลี้ยง) พระพุทธองค์ด้วยความเคารพเลื่อมใส เมื่อพระองค์เสร็จภัตตกิจแล้วได้ถวายบังคมและทูลว่า

"พระเจ้าข้า ภิกษุสองพวกที่ตามเสด็จพระองค์ไปสู่สำนักของพระเรวัต พวกหนึ่งบอกว่าที่อยู่รกรุงรังด้วยหนามสะแก ไม่น่ารื่นรมย์เลย อีกพวกหนึ่งว่ารื่นรมย์เหลือเกิน ที่อยู่ของพระเรวัตเป็นอย่างไรหนอ?"

พระศาสดามิได้ตรัสตอบโดยตรง แต่ตรัสเป็นทำนองเทศนาอันกอปรด้วยประโยชน์ว่า

"อุบาสิกา ! จะเป็นบ้านหรือป่า ที่ลุ่มหรือที่ดอนก็ตาม พระอรหันต์อยู่ที่ใดที่นั่นก็น่ารื่นรมย์ทั้งนั้น ในการอยู่กับคนมาก พระอรหันต์ทั้งหลาย แม้จะไม่ได้กายวิเวกคือความสงัดทางกายแต่ท่านย่อมได้จิตตวิเวกเป็นแน่นอน และอุปธิวิเวก คือความสงัดจาก

---

[๑] เรื่องเทวดาและเรื่องฤทธิ์เดชต่างๆ ที่กล่าวถึงในเรื่องนี้ทั้งหมด ข้าพเจ้าผู้เขียนเรื่องนี้เชื่อตามนั้นทั้งหมด ไม่ได้มีส่วนแห่งความสงสัยเลย ท่านที่ยังสงสัยไม่แน่ใจในเรื่องทำนองนี้ลองหาหนังสือประวัติของพระเถระผู้เคร่งในธุดงคกรรมฐานอาศัยอยู่ตามป่าเขา แม้ในปัจจุบันนี้มาอ่านดูบ้าง ท่านอาจได้รับทราบอะไรแปลกๆ ใหม่ๆ อย่างที่ท่านคาดไม่ถึงเรื่องเทวดานำอาหารมาถวายพระ และเรื่องการเนรมิตต่างๆ ยังมีอยู่ทั่วไปแม้ในปัจจุบันเพราะความจริงเป็นสิ่งสากล ย่อมเป็นจริงอยู่ชั่วนิรันดร ไม่ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปนานเท่าใด อาจต่างกันบ้างก็แต่เพียงผู้เข้าถึงความจริง หรือได้พบเห็นความจริงเท่านั้น - ว.ศ.

กิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายนั้น ท่านได้เป็นประจำอยู่แล้ว ได้อย่างเด็ดขาด ไม่มีแปรปรวนกำเริบ มีความสงบเยือกเย็นอยู่เป็นประจำ เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ทั้งหลายอยู่ที่ใด ที่นั่นก็รื่นรมย์ เพราะจิตของท่านรื่นรมย์อยู่ด้วยธรรมอันไม่ทำให้กิเลสฟูขึ้น การฟูขึ้นของกิเลสแต่ละคราวเป็นความเร่าร้อน อารมณ์ต่างๆ แม้ดุจทิพย์ หรือเป็นทิพย์ก็ไม่อาจทำจิตของพระอรหันต์ให้หวั่นไหวได้ ความที่จิตไม่หวั่นไหวนั่นแหละ เป็นความประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์ สมดังที่พระบรมศาสดาตรัสในมงคลสูตรว่า ‘จิตของบุคคลใดอันโลกธรรมถูกต้องแล้วไม่หวั่นไหว จิตนั้นของบุคคลนั้นเป็นมงคลอันสูงสุด’ ดังนี้”

วันต่อมา ภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากันว่า “สามเณรเรวัตผู้เดียวแท้ๆ สามารถทำเรือนยอดสำหรับเป็นที่พักของพระศาสดาและภิกษุสงฆ์จำนวนมากน่าอัศจรรย์ สามเณรเป็นผู้มีลาภมีบุญน่าชมจริงๆ”

พระบรมศาสดาเสด็จมา ทราบความที่ภิกษุทั้งหลายสนทนากันแล้ว จึงตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! บุตรของเราไม่มีบุญ ไม่มีบาป เพราะเธอละบุญและบาปทั้งสองอย่างได้แล้ว”

ทรงย้ำอีกว่า

“ผู้ใดล่วงพ้นเครื่องข้องทั้งสองอย่างคือ บุญและบาปได้แล้ว เรา (ตถาคต) เรียกผู้นั้นซึ่งไม่โศก ปราศจากธุลีคือกิเลสแล้ว บริสุทธิ์แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์”

ทั้งบุญและบาปทำให้บุคคลวนเวียนอยู่ในวัฏฏะท่องเที่ยวอยู่ในภพ ๓ คือกามภพบ้าง รูปภพบ้าง อรูปภพบ้าง ไม่อาจขึ้นสู่โลกุตตรภูมิได้

ในระดับหนึ่ง บุคคลต้องอาศัยบุญบารมีเพื่อข้ามทางกันดาร คือสังสารวัฏ ปราศจากบุญบารมีเสียแล้วไม่อาจข้ามได้ แต่ทรงแสดงธรรมทั้งหลายในฐานะเป็นเพียงเครื่องมือ ไม่ใช่จุดมุ่งหมาย ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “เราแสดงธรรมไว้ในฐานะคล้ายเรือหรือแพสำหรับข้ามฝั่ง เพราะฉะนั้น อย่าว่าแต่อธรรม (บาป) เลย แม้แต่ธรรม (บุญ) เราก็สอนให้ละเสีย?”

ดังนั้น การกระทำของพระอรหันต์ทั้งปวงอยู่ในภาวะที่ “เหนือบุญเหนือบาป” บางทีทรงเรียกบาปว่า กรรมดำ ทรงเรียกบุญว่า กรรมขาว ส่วนกรรมคือการกระทำของพระอรหันต์นั้นเรียกว่า กรรมไม่ดำไม่ขาว มีผลไม่ดำไม่ขาว

ในชีวิตของคนสามัญทั่วไป การกระทำต่างๆ มักมีลักษณะ ๒ ประการ คือได้กับเสีย การได้หรือเสียก็ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของใจ ถ้าพอใจยินดีก็เรียกว่าได้ ถ้าไม่พอใจไม่ยินดี ก็เรียกว่าเสีย มีขึ้นมีลง แต่พระอรหันต์ไม่ได้ไม่เสีย ไม่ดีใจและไม่เสียใจ อยู่เหนือการได้การเสีย อย่างนี้แหละ พระพุทธองค์จึงตรัสเรียกพระอรหันต์ว่าเป็นผู้ละบุญและบาปได้แล้ว

บุคคลที่ใช้เรือหรือแพสำหรับข้ามฝั่ง เมื่อถึงฝั่งแล้วย่อมทิ้งเรือหรือแพไว้ที่ฝั่งนั่นเอง ไม่แบกขึ้นไปด้วยฉันใด สาวกของพระอริยะก็ฉันนั้น อาศัยธรรมเป็นเครื่องข้ามฝั่ง คือสังสารวัฏ เมื่อข้ามฝั่งได้แล้ว ก็ไม่ยึดมั่นในธรรมทั้งปวง เป็นผู้มีสติวางเฉยได้ตลอดไป

พระเรวัต ผู้มีปกติอยู่ ณ ดงไม้สะแกนี้ ได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ป่า คือเป็นเอตทัคคะในทางอยู่ป่า เพราะธรรมดาภิกษุทั้งหลายอื่นผู้อยู่ป่า ย่อมพิจารณาถึงความสะดวกอื่นๆ เช่น เป็นป่าที่สะอาดเรียบร้อย สะดวกด้วยน้ำ สะดวกด้วยโคจรคาม เป็นที่ภิกขาจาร แต่พระเรวัตไม่คำนึงถึงสิ่งเหล่านั้นเลย ชอบอยู่ป่ารกขรุขระ ไม่สนใจต่อความสะดวกสบายในป่า ดังนั้น ท่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศในทางนี้

๑๖ สงเคราะห์ญาติ ด้วยน้ำใจอันงาม

พระธรรมเสนาบดี เป็นผู้สนใจในการทำบุญกุศล การทำกิจอันเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ของญาติผู้ใหญ่ผู้น้อย ตลอดถึงผู้ที่เคยเป็นมิตรสหายในสมัยที่ท่านเป็นคฤหัสถ์ จะเห็นได้จากเรื่องต่อไปนี้

วันหนึ่งท่านพระสารีบุตรไปเยี่ยมพราหมณ์ผู้เป็นลุง ตอนหนึ่งของการสนทนา ท่านถามลุงว่า “ท่านได้ทำบุญกุศลอะไรบ้างหรือ?”

“ทำครับ” พราหมณ์ผู้เป็นลุงตอบ

“ทำกุศลอะไร?”

“กระผมให้ทานด้วยการบริจาคทรัพย์พันหนึ่งทุกเดือน”

“ให้แก่ใคร?”

“ให้แก่พวกนิครนถ์ครับ”

“ท่านลุงปรารถนาอะไร จึงทำอย่างนั้น?”

“กระผมปรารถนาพรหมโลก”

“ท่านคิดว่า นี่เป็นทางแห่งพรหมโลกหรือ?”

“กระผมเชื่ออย่างนั้นครับ”

“ใครบอกท่าน?”

“พวกอาจารย์ของกระผมบอก”

พระเถระนิ่งอยู่ครู่หนึ่งจึงกล่าวว่า

“ท่านลุง ! ท่านไม่รู้จักทางแห่งพรหมโลก แม้อาจารย์และปาจารย์ของท่านก็ไม่รู้จักพรหมโลก และทางแห่งการเข้าถึงพรหมโลก”

“ก็ใครเล่า ท่านผู้เจริญ ที่รู้จักพรหมโลกและทางไปสู่พรหมโลก?”

“พระศาสดาของอาตมารู้ ท่านลุง” พระเถระตอบ “ถ้าท่านประสงค์จะรู้ก็จงมาเถิด ไปเฝ้าพระศาสดากัน ทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงแสดงทางไปสู่พรหมโลกที่ถูกต้อง”

พระมหาเถระ อัครสาวกเบื้องขวา พาพราหมณ์ผู้เป็นลุงไปเฝ้าพระตถาคตเจ้า ณ เวฬุวันวิหาร พระมหาเถระทูลเล่าเรื่องที่สนทนากับพราหมณ์ให้ทรงทราบโดยตลอด พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“พราหมณ์ ! การให้ทานเป็นของดี แต่ถ้าต้องการผลมากต้องเลือกให้–ให้ในเขตที่บุญจะมีผลเจริญงอกงาม เหมือนชาวนาผู้ฉลาดย่อมเลือกที่นาอันมีเนื้อดินดี ปราศจากหญ้าหรือพืชอย่างอื่นอันเป็นอันตรายต่อต้นข้าว

ดูก่อนพราหมณ์! หญ้าเป็นโทษเป็นอันตรายของนาฉันใด สัตว์ทั้งหลายมีราคะ โทสะ และโมหะเป็นโทษเป็นอันตรายฉันนั้น ดังนั้น

การหว่านพืชคือบุญลงในบุคคลผู้มีราคะ โทสะ และโมหะ จึงมีผลน้อย ส่วนทานที่บุคคลให้แล้วในท่านผู้ปราศจากราคะ โทสะ และโมหะ ย่อมมีผลมาก ดังนั้นการเลือกให้จึงเป็นกิจที่พระสุคตสรรเสริญ

ดูก่อนพราหมณ์ ! การแลดูสาวกของเราด้วยจิตเลื่อมใสเพียงครู่เดียว หรือการถวายอาหารเพียงทัพพีเดียว แก่สาวกของเราผู้มีตนอันอบรมดีแล้ว มีผลมากกว่าทานที่ท่านทำอยู่นั้น แม้ทำตั้งหนึ่งร้อยปี

พราหมณ์เอย ! การบูชาหรือการให้ทานด้วยทรัพย์พันหนึ่งทุกๆ เดือนแก่คนผู้มีตนอันไม่ได้อบรมแล้ว เป็นโลกียมหาชนหนาแน่นด้วยกิเลส แม้จะทำอยู่สัก ๑๐๐ ปี ก็หามีผลประเสริฐไม่ การได้เห็น การบูชา การให้ทานแก่ท่านผู้มีตนอันได้อบรมดีแล้ว ปราศจากกิเลสแม้เพียงครู่เดียว ย่อมอำนวยผลประเสริฐกว่าเป็นอันมาก”

เมื่อพระบรมศาสดาแสดงธรรมจบลง พราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสารีบุตรได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นอริยบุคคลเบื้องต้น ได้หยั่งลงสู่กระแสพระนิพพาน มีอันไม่ต้องตกต่ำอีกเป็นธรรมดา และสามารถทราบได้เองว่า ตนยังต้องการพรหมโลกอยู่หรือไม่ ถ้าต้องการ จะไปได้ด้วยวิธีใด

ผู้มีตนอันอบรมแล้ว ! จริงทีเดียว บุคคลในโลกนี้ส่วนมากไม่ได้อบรมตน ทั้งไม่ชอบรับการอบรมจากผู้อื่น จึงเป็นอยู่อย่างไร้ระเบียบไร้วินัย ประพฤติตามอำนาจกิเลสที่ครอบงำชักจูง

ประพฤติอกุศลมูล คือ โลภ โกรธ หลง อันมีปกติให้ผลเป็นทุกข์ เมื่อถูกความทุกข์บีบคั้นก็คร่ำครวญว่า ทุกข์หนอๆ ทั้งๆ ที่เป็นอย่างนั้นก็หารู้ไม่ว่าความทุกข์เกิดจากสิ่งใด จึงทำอกุศลมูลเพิ่มขึ้นอีก ความทุกข์ก็เข้มข้นขึ้นอีกเหมือนกัน เขาก็ได้แต่คร่ำครวญรำพันว่า ทุกข์หนอๆ การทำบุญให้ทานแก่ผู้ทุศีลไร้ธรรม ไม่ได้อบรมตนอย่างนี้มีผลน้อย ส่วนบุคคลผู้อบรมตนดีแล้ว ฝึกฝนตนดีแล้ว ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ และแม้ในหมู่เทวดา ในโลกนี้ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุด ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ผู้มีธรรมจึงเป็นผู้ประเสริฐ เพราะมีสิ่งที่ประเสริฐอยู่ในตน ความข้อนี้พระบรมศาสดาได้ตรัสไว้แล้ว

เพราะฉะนั้นการให้ทาน การบูชา และแม้เพียงการมองดูด้วยจิตเลื่อมใสในท่านผู้มีตนอันอบรมแล้ว ฝึกตนด้วยดีแล้ว จึงเป็นสิ่งที่อำนวยผลมาก มีผลประเสริฐแท้จริง

สมัยเมื่อพระผู้มีพระภาคประทับ ณ ดาวดึงสเทวโลก มีพระรัศมีอันเกิดจากพระบารมีรุ่งโรจน์เหนือเทพทุกหมู่เหล่า **อินทก-เทพบุตร**มาเฝ้านั่ง ณ พระปรัศเบื้องขวา **อังกุรเทพบุตร**นั่ง ณ พระปรัศเบื้องซ้าย เมื่อเทพผู้มีศักดิ์ใหญ่พากันมาเฝ้า อังกุรเทพบุตรต้องถอยร่นออกไปๆ จนไกลลิบ ส่วนอินทกเทพบุตรคงนั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่เดิมนั่นเอง

พระบรมศาสดาทอดพระเนตรเทพบุตรทั้งสองแล้ว มีพระประสงค์จะยังบริษัทให้ทราบความที่ทานอันบุคคลทำแล้วในบุคคลอย่างไรมีผลมาก ในบุคคลอย่างไรมีผลน้อย จึงตรัสถามอังกุรเทพบุตรว่า

“อังกุระ ! ท่านเคยทำบุญทำทานมามากเป็นหมื่นปี บัดนี้ท่านมาสู่สมาคมของเรา ทำไมหนอจึงได้โอกาสนั่งไกลนัก ไกลกว่าเทพบุตรทั้งปวง?”

อังกุรเทพบุตรกราบทูลว่า

“ทานที่ข้าพระองค์ทำแล้วมาก และสิ้นระยะกาลนานก็จริง แต่ทำในที่ว่างเปล่าจากทักขิไณยบุคคล ทำในบุคคลผู้ไร้คุณธรรม จะมีผลประเสริฐได้อย่างไร ส่วนอินทกเทพบุตรผู้มีคุณอันน่าบูชา ได้ทำทานแม้เพียงนิดหน่อยในท่านผู้มีคุณอันน่าบูชา ยังรุ่งเรืองยิ่งกว่าข้าพระองค์ ดุจพระจันทร์ในหมู่ดาว”

เมื่ออังกุรเทพบุตรกราบทูลดังนั้นแล้ว พระศาสดาตรัสถามอินทกเทพบุตรว่า เหตุไรจึงนั่งอยู่ที่เดิม ไม่ต้องถอยร่นไปเหมือนอังกุรเทพบุตรเล่า?”

อินทกเทพบุตรกราบทูลว่า

“พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ได้ทักขิไณยบุคคลในการให้ทาน ดุจชาวนาหว่านพืชลงในเนื้อนาดี พระองค์ผู้เจริญ ! พืชแม้มากอันบุคคลหว่านลงในนาดอน ผลย่อมไม่ไพบูลย์ ไม่ยังชาวบ้านให้ปลาบปลื้มยินดีฉันใด ทานแม้มากที่บุคคลให้แล้วในหมู่ชนผู้ทุศีล ผลย่อมไม่ไพบูลย์ ทั้งไม่ยังทายกให้ยินดีฉันนั้น พืชแม้น้อยอันบุคคลหว่านลงในนาดี เมื่อพิรุณหลั่งสายน้ำลงถูกต้องตามกาลผลย่อมมาก ยังชาวนาให้ยินดีฉันใด ทานหรือสักการะแม้เพียงเล็กน้อยที่ทายกทำแล้วในท่านผู้มีศีล มีคุณธรรมผลย่อมมาก ทั้งยังทายกให้ยินดีฉันนั้น”

อินทกเทพบุตรกราบทูลต่อไปว่า

“พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ได้ถวายภิกษาหารเพียงทัพพีเดียวที่เขานำมาเพื่อข้าพระองค์แก่พระอนุรุทธเถระสาวกของพระองค์ยังมีผลมากถึงเพียงนี้”

พระศากยมุนีจึงตรัสเตือนอังกุรเทพบุตรว่า “อังกุระ การเลือกบุญญเขตเสียก่อนแล้วให้ทาน จึงจะสมควร ดุจพืชที่หว่านลงในนาดี แต่เธอหาทำอย่างนั้นไม่ ทานของเธอจึงไม่มีผลมาก...”

หลานของพระสารีบุตรคนหนึ่ง และเพื่อนของท่านอีกคนหนึ่งต้องการไปพรหมโลกอย่างลุงของท่าน แต่วิธีทำไม่เหมือนกัน หลานของท่านฆ่าสัตว์ตัวหนึ่งทุกๆ เดือนบูชาไฟ ส่วนสหายของท่านทำการบูชายัญอย่างที่พราหมณ์เขาบูชากัน

พระธรรมเสนาบดีได้นำทั้งสองไปเฝ้าพระทศพล พราหมณ์ที่ฆ่าสัตว์บูชายัญเดือนละตัวนั้น พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้เลิกทำเช่นนั้นเสีย โดยทรงให้เหตุผลว่า ถ้าต้องการไปพรหมโลกก็ต้องประพฤติอย่างพรหม จึงจะไปอยู่ร่วมกับพวกพรหมเขาได้ พรหมมีพรหมธรรม คือเว้นจากการเบียดเบียน แต่มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อสรรพสัตว์ กล่าวคือมีความปรารถนาดีต่อสัตว์ ปรารถนาความสุขความเจริญ นำความทุกข์ออก และนำความสุขเข้าไปให้ หวั่นใจต่อความเดือดร้อนของสัตว์อื่น มีความบันเทิงใจปราโมช เมื่อผู้อื่นได้รับความสุข และวางใจเป็นกลางเว้นอคติ มีกัมมัสกตาญาณ - ความหยั่งรู้ว่าสัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นของตน ต้องเสวยผลแห่งกรรมที่ตนทำไว้ จึงวางเฉยเป็นอุเบกขาในเหตุสุดวิสัยที่จะช่วยได้

ผู้ปรารถนาความเป็นพรหมหรือต้องการไปพรหมโลกในภายหน้า ต้องทำตนให้เป็นพรหมในชาตินี้เสียก่อน ถ้ามีพรหมธรรมบริบูรณ์แล้ว ผู้นั้นชื่อว่ามีพรหมในตน มีตนเป็นพรหมแม้ในปัจจุบันนี้ และโลกที่เขาอาศัยอยู่ก็กลับกลายเป็นพรหมโลกขึ้นมาทันที ทำนองเดียวกัน ผู้มีจิตเร่าร้อนอยู่ด้วยกิเลส โลกนี้ก็เป็นนรกขึ้นมาทันที นี่กล่าวให้เห็นในปัจจุบันก่อน

สำหรับพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตร ซึ่งทำการบูชายัญตามลัทธิประเพณีที่พราหมณ์เขาทำกันอยู่ พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่สักแต่ทำตามๆ กันมา อันใดเป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตนและสัตว์อื่นก็ควรงดเว้นเสีย อันใดเป็นไปเพื่อความสุขโสมนัสแก่ตนเองและผู้อื่น ก็ควรรักษาไว้ และทำให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป

ทรงยกตัวอย่างการฆ่าสัตว์บูชายัญ ซึ่งพวกพราหมณ์ถือว่าเป็นบุญยอดเยี่ยมนั้น ที่แท้แล้วเป็นบาปอย่างยิ่ง เพราะเป็นการเบียดเบียนสัตว์ให้เดือดร้อนถึงสูญเสียชีวิต ซึ่งเป็นที่รักที่หวงแหนที่สุดของสรรพสัตว์ ความเป็นจริงแล้วผู้ปรารถนาสุขเพื่อตน ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น เพราะชีวิตของสัตว์อื่นก็เป็นที่รักของเขา เช่นเดียวกับชีวิตของเราเป็นที่รักที่หวงแหนของเรา การเบียดเบียนสัตว์อื่นจึงมิใช่วิธีที่ชอบธรรม และไม่ใช่วิธีจะก่อให้บังเกิดผลเป็นความสุขแก่ผู้กระทำเลยเป็นอันขาด ความไม่เบียดเบียนต่างหากเล่าเป็นยัญที่ควรบูชา มีเรื่องวุ่นวายน้อย ไม่ต้องลงทุนอะไร เพราะเพียงแต่งดเว้นไม่เบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นเท่านั้น แต่มีอานิสงส์ไพศาล เป็นทานชนิดหนึ่งเหมือนกัน คืออภัยทาน–การให้ความไม่มีภัยแก่ชีวิต

คือให้ความปลอดภัยต่อชีวิตของสัตว์อื่นนั่นเอง เมื่อเว้นได้อย่างนี้ สัตว์ทั้งหลายก็อยู่กันได้อย่างสันติสุขไม่ต้องหวาดระแวงภัย ไม่ต้องพรั่นพรึง

ข้อที่พวกพราหมณ์ทั้งหลายเชื่อว่าการฆ่าสัตว์ หรือฆ่าคนบูชายัญแล้ว เทพเจ้าจะโปรดปราน ผู้บูชาจะพ้นบาปทั้งหมดที่เคยทำมาตั้งร้อยชั่วคนนั้น เป็นความเข้าใจผิดที่มีโทษมหันต์ เป็นมิจฉาทิฐิซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อชีวิตของผู้อื่น ถ้าการฆ่าสัตว์หรือฆ่าคนบูชายัญ มีอานิสงส์มากจริงแล้ว ไฉนพวกพราหมณ์ จึงมีข้อบัญญัติห้ามอย่างเห็นแก่ตัวว่า ห้ามเอาคนในวรรณะพราหมณ์ไปฆ่าบูชายัญเล่า?

“ดูก่อนพราหมณ์!” พระศาสดาตรัส “ณ เมืองราชคฤห์นี่เอง ที่หมู่บ้านใหญ่ชื่อ ขานุมัตตะ[๑] ซึ่งพราหมณ์กูฏทันตะเป็นผู้ครอง เขาได้รับแต่งตั้งจากพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาแห่งแคว้นมคธให้เป็นใหญ่ในหมู่บ้านนั้น คราวหนึ่งกูฏทันตพราหมณ์เตรียมการบูชายัญ โดยใช้โค ๗๐๐ ลูกโคตัวผู้ ๗๐๐ ลูกโคตัวเมีย ๗๐๐ แพะ ๗๐๐ แกะ ๗๐๐ รวมเป็น ๓,๕๐๐ ตัว นำเข้าผูกไว้กับหลักเพื่อฆ่าบูชายัญ ลองคิดดูเถิดว่าสัตว์จำนวนเท่านี้จะต้องถูกฆ่าพร้อมกันในที่เดียวกัน ควรเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชสลดใจเพียงใด

เวลานั้น ตถาคตเดินทางไปยังหมู่บ้านขานุมัตตะ พราหมณ์กูฏทันตะมาเฝ้าถามถึงยัญที่มีผลมาก ตถาคตได้แนะนำให้เลิกการเบียดเบียนสัตว์ แต่ให้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์แทน เขาเชื่อฟังเลื่อมใส

---

[๑] นัยกูฏทันตสูตร ที.สี. เล่ม ๙ หน้า ๑๖๒

แสดงตนถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ได้ปล่อยสัตว์เหล่านั้นให้เป็นอิสระ

เพราะฉะนั้น ตถาคตจึงกล่าวว่า ตถาคตมิได้ติเตียนยัญทุกชนิดและมิได้สรรเสริญยัญทุกชนิด ยัญใดเป็นไปเพื่อการเบียดเบียน ตถาคตไม่สรรเสริญยัญนั้น แต่ยัญใดไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน แต่เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์เกื้อกูลแก่กันและกัน ตถาคตสรรเสริญ[๒] ยัญนั้น”

พระบรมศาสดาตรัสต่อไปว่า

“บุคคลใดพึงบำเรอไฟในป่าตั้ง ๑๐๐ ปี การบูชานั้นของบุคคลนั้นหาประเสริฐไม่ เสียเวลาเปล่า ส่วนบุคคลผู้บูชาท่านผู้มีตนอันอบรมดีแล้วเพียงผู้เดียว และเพียงครู่เดียว การบูชานั้นของผู้นั้นประเสริฐกว่า

ผู้มุ่งบุญ ทำการบูชายัญ และบวงสรวงอย่างใดอย่างหนึ่งตลอดปี การทำอย่างนั้นไม่ประเสริฐ ไม่มีประโยชน์ ได้ผลไม่ถึงหนึ่งในสี่ของการอภิวาทนอบน้อมในท่านผู้ซื่อตรงต่อพระนิพพาน”

ในการจบเทศนาของพระพุทธองค์ ผลปรากฏว่า พราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตร พร้อมทั้งพราหมณ์ผู้เป็นสหายของท่าน ได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาหันหลังให้กับการบูชายัญและการบวงสรวงแบบพราหมณ์อย่างเด็ดขาด นี่ก็ด้วยการอนุเคราะห์ของพระธรรมเสนาบดี

---

[๒] นัยอุชชยสูตร องฺ.จตุกฺก. เล่ม ๒๑ หน้า ๕๔

ดูก่อนท่านผู้แสวงหาคุณอันประเสริฐ ! พระบรมศาสดาของเราทั้งหลายนั้น ทรงเป็นผู้อนุเคราะห์โลก หรือสัตว์โลกทั้งมวล พระเมตตาของพระองค์มิได้เจาะจงเฉพาะมนุษย์เท่านั้น แต่แผ่ปกคลุมไปถึงสรรพสัตว์ทั้งปวง เมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ก็ได้ทรงช่วยเหลือชีวิตสัตว์ไว้เป็นอันมากเหลือจะคณนาได้ แม้เมื่อพระองค์นิพพานแล้ว ผู้ที่เลื่อมใสในคำสอนของพระองค์ก็ได้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ ตั้งแต่บัดนั้นมาจนกระทั่งบัดนี้เป็นจำนวนประมาณมิได้ สมพระนามที่ว่า **สุคโต** เสด็จไปดี–เสด็จไปที่ใดก็อำนวยสุขสวัสดิ์ให้แก่มวลชนที่นั่น แม้พระธรรมของพระองค์ก็เป็นสุคโตเหมือนกัน กล่าวคือพระธรรมอยู่กับคนใดไปกับคนใด สถิตอยู่ที่ชุมนุมชนใด ก็ยังบุคคลนั้น และชุมชนนั้นให้ประสบความสุขความร่มเย็น

อีกเรื่องหนึ่งที่พระพุทธองค์ได้ทรงช่วยชีวิตมนุษย์และสัตว์ไว้เป็นอันมาก น่าปลาบปลื้มและน่าอัศจรรย์ คือคืนหนึ่ง **พระเจ้าปเสนทิราชาแห่งแคว้นโกศล**ทรงสดับเสียงประหลาดน่าสะพรึงกลัวในมัชฌิมยามแห่งราตรี ทรงสดับเสียงแต่ไม่ทรงเห็นสิ่งใด ทำให้ทรงพรั่นพรึงเป็นอันมาก

เช้าวันรุ่งขึ้น ทรงปรึกษากับราชปุโรหิต ปุโรหิตผู้โง่เขลาไม่มีญาณพอที่จะตัดสินปัญหานี้ได้ แต่ทำเป็นอวดรู้ ได้ทูลพระราชาว่า เสียงนั้นบอกเหตุแห่งอันตรายต่อชีวิตของพระราชา ให้ทำการบูชายัญจึงจะปลอดภัยได้ ในการบูชายัญครั้งนี้จะต้องใช้ชีวิตสัตว์นานาชนิด รวมทั้งชีวิตเด็กหญิงและเด็กชายด้วย

พระราชาผู้โง่เขลา ทรงเชื่อคำแนะนำของบุรุษผู้โง่เขลา จึงรับสั่งให้นำเอาโคผู้ ลูกโคตัวผู้ ลูกโคตัวเมีย แพะ แกะ ช้าง ม้า ตลอดถึงมนุษย์ รวมทั้งเด็กหญิง เด็กชาย อย่างละจำนวนร้อย นำเข้าไปผูกกับเสาเพื่อบูชายัญไถ่ชีวิตของพระราชา เพื่อสนองความงมงายของผู้งมงาย

เมื่อมนุษย์และสัตว์มารวมกันอยู่มากในบริเวณกว้าง ต่างก็รู้ตัวว่าจะต้องตาย จึงเศร้าโศกคร่ำครวญ เสียงระงมไปทั้งลานกว้าง ไม่เพียงแต่เท่านั้น ญาติพี่น้อง และมารดาบิดาของเด็กที่ถูกจับตัวมาเพื่อบูชายัญ ต่างก็คร่ำครวญโศกาดูร พระราชานั้นทรงดำริอยู่เพียงว่าจะเอาชีวิตของพระองค์รอด ไม่ทรงคำนึงถึงชีวิตของผู้อื่นสัตว์อื่น

เสียงคร่ำครวญดังมาก จน**พระนางมัลลิกาเทวี**ทรงทราบ พระนางเป็นผู้ฉลาด ทรงทราบเรื่องโดยตลอดจากพระโอษฐ์ของพระราชาแล้ว ทูลว่า “พระองค์ทรงเป็นพระราชา ควรบำบัดทุกข์บำรุงสุขของมหาชน ไม่ใช่โยนทุกข์ร้อนไปให้เขา หรือแสวงหาความสุขส่วนพระองค์บนทุกข์ของประชาชนผู้เป็นราษฎรของพระองค์เอง” ดังนี้แล้วพาพระราชาไปเฝ้าพระบรมศาสดา ณ เชตวันวิหาร

พระผู้มีพระภาค ผู้มีพระญาณสว่างไสวยิ่งกว่าดวงอาทิตย์ตรัสบอกพระราชาว่า

“มหาบพิตร ! เสียงนั้นไม่เกี่ยวอะไรกับชีวิตของพระองค์หรือราชบัลลังก์ หรือพระประยูรญาติแต่ประการใด เป็นเสียงของสัตว์นรกที่เสวยกรรมชั่วของตนเปล่งออกมาเพราะทุกข์ทรมาน และสำนึกตน ขอพระองค์จงปล่อยมนุษย์และสัตว์ที่จับมาเพื่อบูชายัญเสียเถิด การบูชายัญอย่างนั้นยิ่งทำยิ่งบาปหนัก”

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้อาศัยพระนางมัลลิกา และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้รับแสงสว่างแล้ว รับสั่งให้ปล่อยมนุษย์และสัตว์เหล่านั้นให้เป็นอิสระ ต่างชื่นชมยินดีเป็นล้นพ้น การให้อภัยทานจึงเป็นการให้ที่ประเสริฐอย่างหนึ่ง

ดูก่อนภราดา ! ผู้มีศรัทธา มีปัญญา มีความกรุณา ย่อมเป็นหลัก เป็นที่พึ่งของคนและสัตว์เป็นอันมาก

๑๗ พระธรรมเสนาบดี กับยอดพระธรรมกถึก

พระสารีบุตร เป็นผู้ช่วยเหลือพระผู้มีพระภาคเจ้าในการสั่งสอนธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้ช่วยที่ดีเยี่ยม จึงได้รับการยกย่องว่าเป็น**ธรรมเสนาบดี** - แม่ทัพธรรม พระผู้มีพระภาคทรงเป็นธรรมราชา คราวใดที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโดยย่อ ถ้าพอมีเวลา พระสารีบุตรจะช่วยขยายความหรือแนะนำภิกษุทั้งหลายต่อไป เพื่อความแจ่มแจ้งชัดเจน

คราวหนึ่ง ณ เชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเตือนให้ภิกษุทั้งหลาย เป็นธรรมทายาท คือเป็นผู้รับมรดกธรรมของพระองค์ อย่าเป็นอามิสทายาทรับมรดกอามิสโดยนัยดังนี้ :

"ภิกษุ[๑] ทั้งหลาย ! พวกเธอจงเป็นธรรมทายาทของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทของเราเลย เรามีความเอ็นดูในพวกเธอทั้งหลาย ปรารถนาอยู่ว่า ทำอย่างไรหนอ สาวกของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิสทายาท

---

[๑] นัย ธรรทายาทสูตร ม.มู ๑๒ ข้อ ๒๑ - ๒๒

ถ้าเธอทั้งหลายเป็นอามิสทายาท วิญญูชนก็จะติเตียนว่า ดูเถิด–ดูสาวกของพระโคดม ล้วนเป็นอามิสทายาท หนักในอามิส มุ่งอามิส ไม่เป็นผู้หนักในธรรม ไม่มุ่งธรรม ถ้าเธอทั้งหลายเป็นธรรมทายาท ก็จะไม่ถูกติเตียนจากวิญญูชน

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้รับมรดกอามิสของเราไม่น่าสรรเสริญ ส่วนผู้รับมรดกธรรมของเรานำสรรเสริญ เพราะการรับมรดกธรรมนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความมักน้อย สันโดษ ขัดเกลา เลี้ยงง่าย มีความเพียรสม่ำเสมอ ไม่ถอยหลัง ด้วยเหตุนี้แหละพระภิกษุทั้งหลาย ! เราจึงปรารถนาว่า ไฉนหนอสาวกของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิสทายาท"

เมื่อพระศาสดาเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน พระสารีบุตรได้กล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อพระศาสดาผู้ทรงเป็นครูของพวกเราเสด็จอยู่สงัดแล้ว สาวกบางพวกมิได้ปฏิบัติตาม ส่วนสาวกบางพวกปฏิบัติตาม ทั้งนี้เพราะเหตุไร?

ภิกษุทั้งหลายกราบเรียนว่า ขอให้พระสารีบุตรอธิบายให้แจ่มแจ้งเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแล้วเข้าใจแล้วจักได้จำไว้ พระสารีบุตรจึงว่า "ที่สาวกบางพวกไม่ศึกษา ไม่ปฏิบัติตามความสงัดของพระศาสดานั้น ก็เพราะพระศาสดาตรัสให้ละสิ่งใดก็ไม่ละสิ่งนั้น แต่กลายเป็นผู้มักมากย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการท้อถอย ทอดธุระในความสงัด ภิกษุอย่างนี้ ไม่ว่าเป็นเถระ คือเป็นใหญ่บวชนาน หรือเป็นผู้ปูนกลางหรือเป็นผู้ใหม่ (นวกะ) ย่อมได้รับการติเตียนจากวิญญูชน ๓ สถานว่า พระศาสดาตรัสแล้วแต่สาวกไม่ศึกษาปฏิบัติตามในเรื่องความสงัด, พระศาสดาทรงสอนให้ละสิ่งใดก็ไม่ละสิ่งนั้น,

เป็นผู้มักมาก ย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการท้อถอย ทอดธุระในความสงัด

ส่วนพระสาวกที่ศึกษาปฏิบัติตามความสงัดของพระศาสดา ก็เพราะเหตุที่พระศาสดาสอนให้ละสิ่งใดก็ละสิ่งนั้น ไม่เป็นผู้มักมาก ไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดธุระในความสงัด ภิกษุผู้เป็นอย่างนี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ (เถระ) เป็นผู้ปูนกลาง (มัชฌิมะ) หรือเป็นผู้ใหม่ (นวกะ) ย่อมได้รับการสรรเสริญจากวิญญูชน ๓ สถาน ตรงกันข้ามกับภิกษุที่วิญญูชนพึงติเตียน”

“ท่านทั้งหลาย !” พระสารีบุตรกล่าวต่อไป “บรรดาธรรมที่เป็นอกุศลทั้งหลาย กิเลสเหล่านี้เป็นสิ่งต่ำทราม คือ ความโลภ ๑ ความคิดประทุษร้าย ๑ ความโกรธ ๑ ความผูกโกรธ ๑ การลบหลู่คุณท่าน ๑ การตีเสมอท่าน ๑ ความริษยา ๑ ความตระหนี่ ๑ ความเจ้าเล่ห์ ๑ ความมักอวด ๑ ความหัวดื้อ ๑ ความแข่งดี ๑ ความถือตัว ๑ ความดูหมิ่นผู้อื่น ๑ ความเมา ๑ ความประมาท ๑ รวมเป็นอุปกิเลส ๑๖ ประการ เป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตทำให้จิตตกต่ำ

ท่านทั้งหลาย! **มัชฌิมาปฏิปทา** หรือ**อริยมรรค** ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือความเห็นชอบ... ความตั้งจิตชอบ เป็นมรรคอันประเสริฐ ให้เกิดความเห็น ให้เกิดความรู้ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อพระนิพพาน อันพระบรมศาสดาทรงแสดงไว้ ตรัสไว้ดีแล้ว เพื่อท่านทั้งหลาย ท่านเดินตามทางนี้แล้วย่อมไปถึงที่สุดแห่งทุกข์อย่างแน่นอน”

เมื่อพระธรรมเสนาบดีกล่าวจบลง ภิกษุทั้งหลายชื่นชมยินดีต่อภาษิตของท่านยิ่งนัก

พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรนั้น เป็นผู้มีปกติสรรเสริญเพื่อนพรหมจารี (ผู้ร่วมประพฤติพรหมจรรย์) ตามคุณที่มีจริงเป็นจริง ปรารถนาสนทนากับพระภิกษุอื่นที่พระศาสดาทรงยกย่อง ดังเรื่องต่อไปนี้...

สมัยหนึ่ง[๒] พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เวฬุวันวิหาร นครราชคฤห์ ครั้งนั้นภิกษุชาวชาติภูมิประเทศจำนวนมาก จำพรรษาแล้วในชาติภูมิ พากันมาเฝ้าพระศาสดา ณ เวฬุวันวิหาร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! ในชาติภูมิประเทศ ภิกษุรูปใดที่เพื่อนพรหมจารีชาวชาติภูมิยกย่องว่า เป็นผู้มักน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ มีความเพียรสม่ำเสมอ สมบูรณ์ด้วยศีล ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะแล้ว กล่าวพรรณนาคุณของความมักน้อย สันโดษ ความสงัด... ความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้โอวาทแนะนำชี้แจงชักชวน ให้ภิกษุผู้ร่วมประพฤติพรหมจรรย์ให้อาจหาญร่าเริง?”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติดังที่พระองค์ตรัสนั้น คือ **พระปุณณมันตานีบุตร**”

---

[๒] นัย รถวินีตสูตร ม.มู. ๑๒ / ๒๙๒

ขณะนั้น พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร นั่งอยู่ ณ ที่เฝ้าพระบรมศาสดาด้วย ได้ฟังภิกษุทั้งหลายสรรเสริญคุณของพระปุณณะเช่นนั้นจึงดำริว่า

‘เป็นลาภของท่านปุณณมันตานีบุตรเหลือเกิน ความเป็นมนุษย์อันท่านปุณณะได้ดีแล้ว (คือได้มีคุณธรรมอันเป็นสมบัติที่ประเสริฐของมนุษย์) ที่เพื่อนพรหมจารีผู้เป็นวิญญูชนกล่าวยกย่องสรรเสริญพรรณนาคุณเฉพาะพระพักตร์ของพระศาสดา และพระบรมศาสดาก็ทรงอนุโมทนาคำยกย่องนั้น ไฉนหนอเราจะพึงได้พบพระปุณณมันตานีบุตร แล้วสนทนาปราศรัยกันสักครั้งหนึ่ง’

ดูเถิด–คนมีใจสูง เมื่อได้ทราบว่าบัณฑิตยกย่องผู้ใด ก็ปรารถนาพบและสนทนากับผู้นั้น เพื่อได้ความรู้ความเข้าใจ หรือเพื่อเทียบเคียงความคิดเห็น ส่วนคนใจต่ำ มีจิตใจริษยาเป็นเจ้าเรือน เมื่อได้ฟังคำสรรเสริญผู้ใด ก็เกิดมานะและเกิดริษยาขึ้น คิดกำจัดคุณของเขา ทนไม่ได้ต่อลาภ ยศ สรรเสริญ และสุขที่ตกแก่ผู้อื่น

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ กรุงราชคฤห์ตามพระอัธยาศัยพอสมควรแล้ว เสด็จจาริกไปโดยลำดับถึงพระนครสาวัตถี ราชธานีแห่งแคว้นโกศล ประทับอยู่ที่เชตวนารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี

ท่านพระปุณณมันตานีบุตรได้ข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงเมืองสาวัตถี ประทับอยู่ ณ เชตวนาราม จึงรีบเก็บงำเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรจาริกไปโดยลำดับ ตามเส้นทางที่จะไปนครสาวัตถี

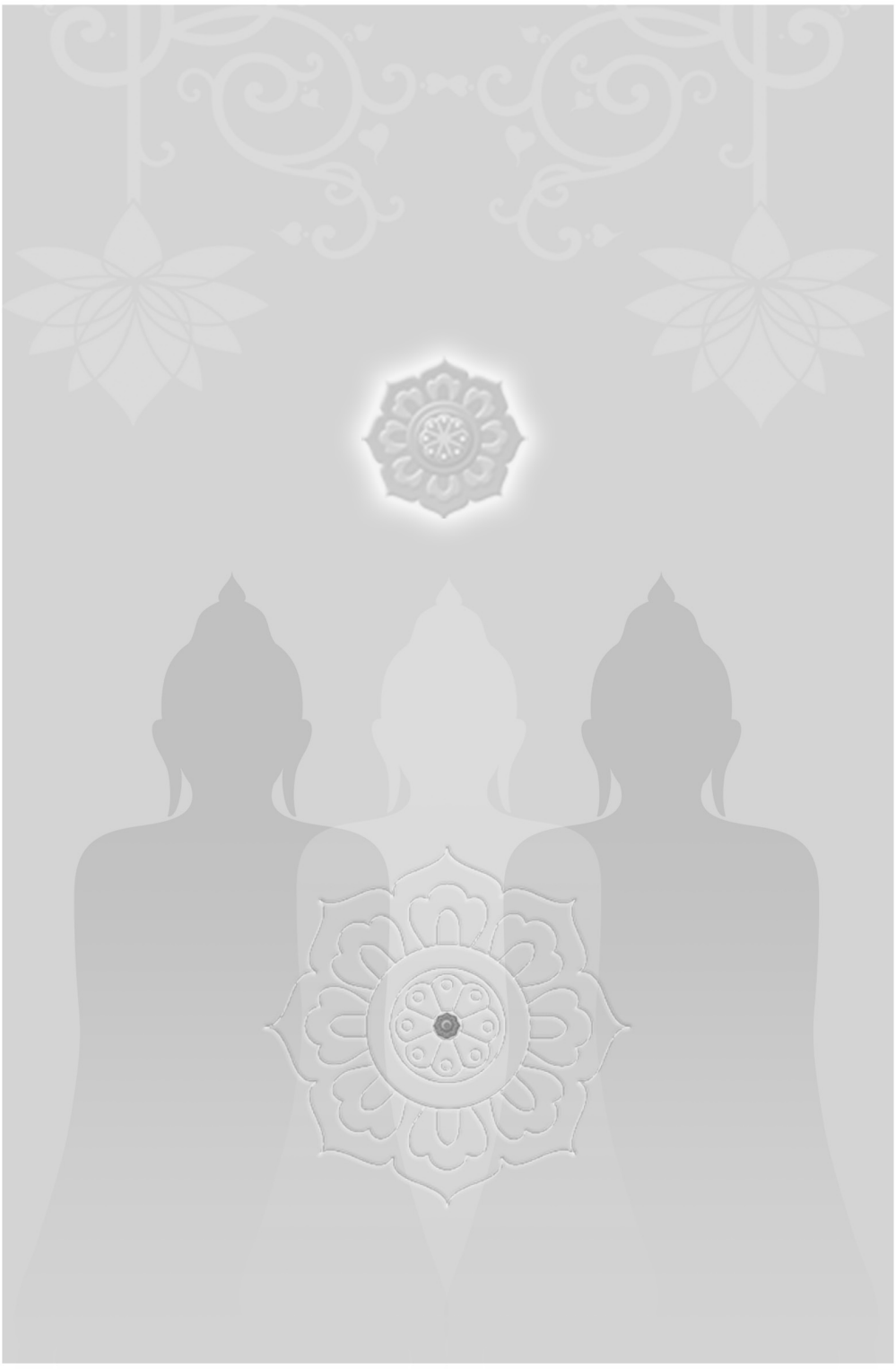

เมื่อถึงแล้วได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท แล้วนั่งลง ณ ที่ควรแก่ตน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสนทนาให้พระปุณณะเห็นแจ้ง ให้อาจหาญร่าเริงด้วยธัมมีกถา (ถ้อยคำอันประกอบด้วยธรรม) เป็นอันมาก

ท่านพระปุณณมันตานีบุตร ชื่นชมอนุโมทนาพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาท ทำประทักษิณแล้วเข้าสู่ป่าอันธวันเพื่อพักกลางวัน

ขณะนั้นภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปหาพระสารีบุตร แล้วแจ้งข่าวให้ทราบว่า พระปุณณมันตานีบุตรที่ท่านสรรเสริญอยู่เนืองๆ นั้น บัดนี้ได้มาสู่เชตวนาราม เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วไปพักกลางวัน ณ ป่าอันธวัน

ท่านพระสารีบุตรได้ทราบดังนั้น รีบถือผ้านิสีทนะ (ผ้ารองนั่ง) แล้วติดตามพระปุณณะไปข้างหลังพอมองเห็นศีรษะได้ ท่านทั้งสองไปนั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้ซึ่งไม่ห่างกันนัก

จวบจนสายัณหกาล พระสารีบุตรจึงออกจากที่พักผ่อนเข้าไปหาพระปุณณะ ได้ทักทายปราศรัยกันพอสมควรแล้ว พระสารีบุตรจึงถามขึ้นว่า

“ผู้มีอายุ ท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคของเราหรือ?”

“ถูกแล้ว ท่านผู้มีอายุ” พระปุณณะตอบ

“ท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อความบริสุทธิ์แห่งศีลหรือ?”

“ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ”

“เพื่อความบริสุทธิ์แห่งจิตหรือ?” พระสารีบุตรถามต่อ

“ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ”

“เพื่อความบริสุทธิ์แห่งความเห็นหรือ?”

“ไม่ใช่อย่างนั้น”

“เพื่อความบริสุทธิ์แห่งการข้ามพ้นความสงสัยหรือ ?”

“หามิได้”

“เพื่อความหมดจดแห่งความรู้ความเห็นว่าทางหรือมิใช่ทางหรือ?”

“ไม่ใช่อย่างนั้น”

“เพื่อความหมดจดแห่งความรู้แจ้งเห็นจริงหรือ ?”

“ไม่ใช่อย่างนั้น”

“ท่านผู้มีอายุ” พระสารีบุตรกล่าว “ข้าพเจ้าถามท่านถึงการประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อวิสุทธิอย่างใดอย่างหนึ่งถึง ๗ ประการ ท่านก็ตอบปฏิเสธเสียสิ้น ถ้ากระนั้นท่านประพฤติพรหมจรรย์เพื่อสิ่งใด?”

พระปุณณะตอบว่า **“เพื่อความดับ ไม่เหลือเชื้อ (อนุปาทา-ปรินิพพาน)”**

พระสารีบุตรได้ถามต่อไปถึงความหมายของอนุปาทาปริ-นิพพานว่าเป็นอย่างเดียวกันกับศีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ จนถึงญาณทัสสนวิสุทธิหรือไม่

พระปุณณะตอบว่า ไม่ใช่

“ถ้าอย่างนั้น อะไรเล่าคือความหมายของอนุปาทาปริ-นิพพาน?”

พระปุณณมันตานีบุตร ผู้ได้รับการยกย่องจากพระศาสดาว่าเลิศกว่าสาวกทั้งหลายในการกล่าวธรรม ได้ตอบพระสารีบุตรว่า “ศีลวิสุทธิก็ดี... ญาณทัสสนวิสุทธิก็ดี... ยังเป็นธรรมที่มีอุปาทาน ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงบัญญัติวิสุทธิเหล่านี้ว่าเป็นอนุปาทา-ปรินิพพานแล้ว ก็ได้ชื่อว่า ทรงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทานว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน”

“ท่านผู้เจริญ” พระปุณณะกล่าวต่อไป “ข้าพเจ้าขออุปมาให้ท่านฟัง เพราะว่าบุคคลบางคนสามารถเข้าใจความอันลึกซึ้งได้

ด้วยอุปมาเหมือนอย่างว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระราชภารกิจด่วนบางอย่างที่จะต้องเสด็จไปยังเมืองสาเกต ในระหว่างเมืองสาเกตและสาวัตถีนั้น จะต้องใช้รถด่วนถึง ๗ ผลัด (รถเทียมม้า) ทรงอาศัยรถแต่ละผลัดรับช่วงกันเรื่อยๆ ไป จนผลัดที่ ๗ จึงถึงเมืองสาเกต ถ้าจะมีผู้ถามพระองค์ว่า เสด็จถึงเมืองสาเกตจากนครสาวัตถีด้วยรถผลัดใด พระองค์จะตรัสตอบอย่างไรจึงจะชอบด้วยเหตุผล”

“ผู้มีอายุ” พระสารีบุตรตอบ “พระเจ้าปเสนทิโกศลจะต้องตรัสตอบว่า ได้เสด็จมาโดยรถเป็นผลัดๆ ถึง ๗ ผลัด ”

พระปุณณมันตานีบุตรจึงกล่าวว่า “เรื่องวิสุทธิ ๗ ก็ทำนองเดียวกัน อาศัยกันส่งไปเป็นทอดๆ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่กันจนถึงอนุปาทาปรินิพพาน ข้าพเจ้าประพฤติพรหมจรรย์เพื่ออนุปา-ทาปรินิพพานนั้น”

เมื่อพระปุณณมันตานีบุตรกล่าวอย่างนี้ พระสารีบุตรได้ถามขึ้นว่า

“ท่านผู้เจริญ เพื่อนพรหมจรรย์เรียกนามท่านว่ากระไร?”

เมื่อพระปุณณะบอกนามของตนแล้ว พระสารีบุตรจึงกล่าวว่า

“ท่านผู้มีอายุ น่าอัศจรรย์นัก ธรรมอันลึกซึ้ง ท่านปุณณมันตานีบุตรเลือกเฟ้นมากล่าวด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง เยี่ยงพระสาวกผู้ได้สดับแล้วรู้ทั่วถึงคำสั่งสอนของพระศาสดาโดยถ่องแท้จะพึงกล่าว เป็นลาภของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายที่ได้พบเห็น ได้นั่งใกล้ท่านพระปุณณะ”

พระปุณณะได้เอ่ยถามนามของภิกษุซึ่งท่านร่วมสนทนาอยู่ด้วย พระสารีบุตรตอบว่า “ข้าพเจ้าชื่อ อุปติสสะ แต่เพื่อนพรหมจรรย์เรียกข้าพเจ้าว่า สารีบุตร”

ครั้นได้ยินฉะนี้ พระปุณณมันตานีบุตร จึงกล่าวคำนิยมขึ้นว่า

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ามิได้ทราบเลยว่า กำลังนั่งสนทนาอยู่กับพระสาวกผู้ทรงคุณอันยิ่งใหญ่ คล้ายพระศาสดา ถ้าได้ทราบแต่ต้น คงพูดไม่ออกเป็นแน่แท้ น่าอัศจรรย์จริง ท่านผู้เจริญ ธรรมอันลึกซึ้ง ท่านสารีบุตรเลือกเฟ้นมาถามด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง ถามเยี่ยงที่พระสาวกผู้ได้สดับแล้ว รู้ทั่วถึงคำสั่งสอนของพระศาสดาโดยถ่องแท้จะพึงถาม เป็นลาภของเพื่อนพรหมจรรย์ยิ่งนักที่ได้พบเห็น ได้นั่งใกล้ท่านสารีบุตร ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ อนึ่งนับว่าเป็นลาภของข้าพเจ้าด้วยที่ได้พบเห็น ได้นั่งใกล้ท่านสารีบุตร”

พระเถระผู้ประเสริฐทั้งสอง ต่างชื่นชมภาษิตของกันและกันด้วยประการฉะนี้

๑๘ กับพระสุธรรมเถระ

จิตตคหบดีชาวนครมัจฉิกาสณฑ์ เห็น**พระมหานามเถระ** หนึ่งในจำนวนพระปัญจวัคคีย์เที่ยวบิณฑบาตอยู่ เลื่อมใสในอิริยาบถสมณสารูปของท่าน จึงรับบาตรอาราธนาเข้าไปสู่เรือนของตน อังคาสด้วยอาหารอันประณีต เมื่อเสร็จภัตตกิจแล้ว ได้ฟังธรรมกถาแล้วบรรลุโสดาปัตติผล มีศรัทธาไม่หวั่นไหว ไม่ต้องมีผู้อื่นเป็นปัจจัยเรื่องความเชื่อในคำสอนของพระศาสดา มีความประสงค์จะถวายอุทยานอัมพาฏกวันของตนให้เป็นสังฆารามที่พักอาศัยบำเพ็ญสมณธรรมของสาวกแห่งพระศาสดา จึงหลั่งน้ำลงในมือของพระเถระถวายสวนนั้นอุทิศสงฆ์ซึ่งจรมาจากจตุรทิศ ขณะนั้นเองปฐพีแสดงอาการสั่นไหว เป็นเครื่องบอกเหตุว่าพระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นแล้ว

จิตตคหบดี ผู้พรั่งพร้อมด้วยศรัทธาและโภคะ ได้สร้างวิหารใหญ่ในอุทยานเพื่อสงฆ์ซึ่งจรมาจากทิศทั้งปวง เป็นผู้มีประตูเรือนเปิดแล้วสำหรับสาวกของพระศาสดาครั้งนั้น **พระสุธรรมเถระ**เป็นเจ้าอาวาสแห่งวัดที่จิตตคหบดีสร้างถวายนั้น

ฝ่ายพระอัครสาวกทั้งสองคือพระสารีบุตร และพระมหาโมค-คัลลานะได้สดับเสียงสรรเสริญคุณของจิตตคหบดี มีความประสงค์จะสงเคราะห์ให้ประสบบุญเป็นอันมาก จึงเดินทางไปสู่นครมัจฉิกา-สณฑ์

คหบดีทราบการมาของพระอัครสาวกทั้งสอง ปราโมชเป็นที่ยิ่ง เดินทางไปต้อนรับในระยะกึ่งโยชน์ พาท่านผู้ประเสริฐทั้งสองไปสู่อารามของตน กระทำอาคันตุกวัตร[๑] เป็นอย่างดี แล้วอ้อนวอนพระธรรมเสนาบดีว่า “ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าใคร่ฟังธรรม หากไม่เป็นการลำบากแก่ท่านแล้ว ขอได้โปรดแสดงธรรมสักหน่อยหนึ่งเถิด”

“ดูก่อนอุบาสก” พระธรรมเสนบดีกล่าว “อาตมาภาพทั้งสองเดินทางไกลมาเหน็ดเหนื่อยเหลือเกิน แม้ปรารถนาจะแสดงธรรมแก่ท่านให้มากสมศรัทธาของท่าน ก็คงทำไม่ได้ในเวลานี้ ขอท่านฟังสักหน่อยหนึ่งก่อนเถิด เมื่ออาตมภาพทั้งสองหายเหนื่อยแล้ว จักแสดงธรรมแก่ท่านโดยพิสดาร”

“พระคุณเจ้า ธรรมกถาของท่านผู้เปรียบปานพระศาสดานั้น จะมากหรือน้อยไม่สำคัญ มธุรสวาจานั้นย่อมเหมือนน้ำอมฤต”

เมื่อพระธรรมเสนาบดี - แม่ทัพธรรมแสดงหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาจบลงนั่นเอง คหบดีได้บรรลุอริยผลชั้นอนาคามี เป็นผู้ไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก ท่านปลาบปลื้มเป็นหนักหนาที่ได้ลิ้มรสอมตธรรม ที่สุขุมลุ่มลึกถึงปานนี้

---

[๑] สิ่งที่เจ้าของถิ่นพึงปฏิบัติต่อแขกผู้มาสู่

“ท่านผู้เจริญ ! พรุ่งนี้ขอท่านและพระผู้เป็นบริวารได้โปรดรับภิกษาที่เรือนของข้าพเจ้าด้วยเถิด” คหบดีอาราธนา

พระมหาสาวกรับนิมนต์ด้วยดุษณีแล้ว คหบดีจึงนิมนต์พระสุธรรมเถระภายหลังว่า “ท่านขอรับ แม้ท่านก็ขอนิมนต์ไปกับพระอัครสาวกด้วย”

มานะแห่งเจ้าอาวาสเกิดขึ้นแก่พระสุธรรมว่า เราเป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่นี่ แต่คหบดีกลับนิมนต์เราทีหลังพระอาคันตุกะ คหบดีมิได้ให้ความสำคัญแก่เราเลย ภายใต้บัญชาการของทิฐิมานะ-กิเลสร้ายนั่นเอง พระสุธรรมจึงกล่าวว่า

“อย่าเลย คหบดี ขอท่านได้เลี้ยงพระอัครสาวกและพระอาคันตุกะอื่นๆ ให้อิ่มหนำสำราญเถิด อย่าได้พะวงถึงอาตมาเลย อาตมาไม่สำคัญดอก”

“พระคุณเจ้า อย่าทำอย่างนั้นเลย” คหบดีอ้อนวอน “อย่าทำให้ข้าพเจ้าเสียความตั้งใจเลย ท่านเป็นผู้มีความสำคัญสำหรับอาวาสนี้เป็นอันมาก”

แม้คหบดีจะอ้อนวอนสักเท่าใด พระสุธรรมก็หายินยอมรับนิมนต์ไม่ ในที่สุดจิตตคหบดีจึงกล่าวว่า “ท่านขอรับ ท่านจักปรากฏด้วยกรรมของตนเอง” ดังนี้แล้วหลีกไป

วันรุ่งขึ้น คหบดีก็จัดแจงเตรียมไทยธรรมเพื่ออัครสาวกและภิกษุสงฆ์อื่นๆ อันตนนิมนต์ไว้แล้ว ฝ่ายพระสุธรรม ในเวลาใกล้รุ่งคิดว่า ‘คหบดีจัดแจงสักการะอย่างไรหนอเพื่ออัครสาวก เราควรไปดู’

พร้อมด้วยจิตอันรุ่มร้อนด้วยแรงริษยานั่นเอง พระสุธรรมไปสู่เรือนของจิตตคหบดีแต่เช้าตรู่ คหบดีต้อนรับด้วยกิริยาอ่อนน้อม และเชื้อเชิญด้วยวาจาว่า “ขอนิมนต์นั่งก่อนเถิดขอรับ”

แต่พระสุธรรมก็หาเอื้อเฟื้อต่อคำวิงวอนไม่ กล่าวอย่างมีโทสะว่า “เราไม่นั่ง จักเที่ยวไปบิณฑบาต” พลางตรวจดูสักการะที่คหบดีเตรียมไว้ เพื่ออัครสาวกทั้งสอง ประสงค์จะเสียดสีคหบดีโดยชาติกำเนิดจึงกล่าวว่า “สักการะไทยธรรมของท่านคราวนี้มีเหลือล้นขาดอยู่อย่างเดียวเท่านั้น อย่างเดียวจริงๆ”

“อะไรหรือขอรับ” คหบดีถามด้วยความฉงน

“ขาดขนมแดกงา”[๒] พระสุธรรมพูดปล่อยออกมาอย่างจงใจเต็มที่

ด้วยความรู้สึกว่า พระรูปนี้ควรได้รับบทเรียนอันสมควรแก่ความหยาบคายของตน คหบดีจึงกล่าวตำหนิพระสุธรรมว่า เป็นผู้กล้าเหมือนกา มิได้มีกาย วาจา ใจ อ่อนโยนเยี่ยงสมณะที่ดีทั้งหลาย

พระสุธรรมโกรธมาก บอกมอบคืนอาวาสให้คหบดีว่า “นั่นอาวาสของท่าน เราจักไป ณ บัดนี้ จะไม่กลับมายังอาวาสของท่านอีก”

---

[๒] คำบาลีว่า ติลสงฺคุลิกา แปลกันมาว่า ขนมแดกงา จะเป็นขนมที่คลุกงาหรือโรยงาหรือไม่ และขนมอย่างนี้เป็นการกระทบกระเทือนชาติสกุลของคหบดีอย่างไร ผู้เขียนยังไม่พบคำอธิบายที่ใดเลย

คหบดีพยายามอ้อนวอนพระสุธรรมถึง ๓ ครั้งว่า ขอให้อยู่ในอาวาสของตนอย่างเดิม แต่พระสุธรรมหาฟังไม่ ท่านละมัจฉิกาสณฑ์ไว้เบื้องหลัง มุ่งหน้าไปสู่สำนักพระศาสดา ณ เชตวนาราม กราบทูล (ฟ้อง) เรื่องทั้งปวงระหว่างตนกับจิตตคหบดีให้ทรงทราบ

พระศาสดาผู้ทรงไว้ซึ่งพระเมตตาและความยุติธรรม ทรงทราบเรื่องโดยตลอดแล้ว ทรงตำหนิพระสุธรรมเป็นอเนกประการ และตรัสว่า “จิตตคหบดีเป็นอุบาสกที่มีศรัทธามีศีล เธอด่าว่าเขาด้วยคำหยาบคาย ไม่สมควรแก่สมณะ เธอนั่นแหละเป็นผู้ผิด เธอต้องไปขอโทษอุบาสกนั้นเสีย” ดังนี้แล้วรับสั่งให้สงฆ์ลงปฏิสารณียกรรมแก่พระสุธรรมนั้น

ปฏิสารณียกรรมเป็นกรรมอันหนึ่งในประเภทนิคคหะ คือการข่มภิกษุผู้ประพฤติไม่สมควร เช่น เป็นคนปากร้ายด่าว่าคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธาเลื่อมใส ผู้เป็นทายกอุปัฏฐากสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ อันเป็นเหตุให้คนที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่เลื่อมใส ทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้คลายความเลื่อมใสลง สงฆ์เห็นสมควรลงโทษเพื่อให้รู้สึกตัวจึงประกาศลงปฏิสารณียกรรม ให้ภิกษุนั้นไปขอโทษคฤหัสถ์ที่ตนด่าว่าเสีย ถ้าเธอไม่อาจไปขอโทษตามลำพัง หรือทำโดยลำพังไม่สำเร็จ ก็ให้สงฆ์สมมติภิกษุรูปหนึ่ง เป็นอนุทูตเจรจาความ หน้าที่ของอนุทูตคือช่วยพูดเกลี้ยกล่อมให้คฤหัสถ์ให้อภัย จะในนามของตนหรือในนามของสงฆ์ก็ได้ เมื่อตกลงกันได้แล้ว รับอาบัติที่ภิกษุนั้นแสดงต่อหน้าเขาแล้วจึงให้ขมา

พระสุธรรมเถระกลับไปยังมัจฉิกาสณฑ์ให้จิตตคหบดีอดโทษ แต่จิตตคหบดีไม่ยอมอดโทษ พระสุธรรมเก้อเขินกลับไปสู่สำนักพระศาสดาอีก ความจริงพระตถาตตเจ้าทรงทราบว่า อุบาสกจะไม่ยอมอดโทษพระสุธรรม แต่ทรงดำริว่า 'พระสุธรรมนี้กระด้างนัก มีมานะจัดนัก' มีพระประสงค์จะกำราบให้คลายมานะ ถอนทิฐิจึงมิได้ทรงบอกอุบายในการขอขมา ปล่อยให้พระสุธรรมเดินทางไปมาสิ้นระยะทาง ๖ โยชน์ (๙๖ กิโลเมตร) เพื่อให้เห็นความลำบากในการที่ต้องแบกทิฐิมานะของตน

เมื่อพระสุธรรมกลับไปเฝ้าอีกครั้งหนึ่ง จึงทรงประทานพระ-อนุทูตเพื่อเดินทางไปด้วย ก่อนออกเดินทาง พระศาสดาได้ทรงประทานพระโอวาทว่า

"สมณะไม่ควรให้มานะ หรือริษยา หรือความหวงแหนเกิดขึ้นว่า 'วิหารของเรา ที่อยู่ของเรา อุบาสกอุบาสิกาของเรา' เพราะเมื่อสมณะคิดอยู่เช่นนี้ กิเลสทั้งหลายมีริษยาและมานะเป็นต้นย่อมเจริญขึ้น

ภิกษุผู้เป็นพาล ย่อมปรารถนาความยกย่องคุณอันตนไม่มีอยู่จริง ปรารถนาการแวดล้อมจากภิกษุทั้งหลาย ต้องการความเป็นใหญ่ในอาวาส และการเคารพบูชาจากตระกูลอื่น นอกจากนี้ภิกษุผู้เป็นพาลย่อมมีความปรารถนาเกิดขึ้นว่า 'ขอคฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายจงเห็นว่าสิ่งต่างๆ ที่ทำแล้วในอาวาสนี้เป็นเพราะเราผู้เดียวทำ หรือเพราะอาศัยเรากิจน้อยใหญ่จึงสำเร็จลงได้' เมื่อเธอคิดอยู่อย่างนี้ ริษยาและมานะย่อมเจริญขึ้น"

ดูก่อนผู้แสวงสันติวรบท ! พระพุทธภาษิตตรัสเตือนพระสุธรรมนี้น่าสนใจมาก โดยเฉพาะสำหรับภิกษุผู้เป็นใหญ่ในอาวาสซึ่งมีมานะและริษยา หรือความหวงแหนออกหน้าในการดำเนินงาน

ภิกษุบางรูป เป็นผู้ไม่มีศรัทธาอันมั่นคง ทุศีล สดับน้อย ไม่สงัด เกียจคร้าน มีสติไม่มั่นคง มีจิตไม่มั่นคง ปัญญาทราม ไม่ได้เป็นขีณาสพ แต่ปรารถนาความยกย่องอันไม่มีในตนว่า 'ไฉนหนอชนทั้งหลายพึงรู้จักเราว่าเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูต สงัด มีความเพียรดี มีสติตั้งมั่น มีจิตมั่นคง มีปัญญาดี เป็นพระขีณาสพ' ดังนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ปรารถนาการยกย่องซึ่งคุณอันตนมิได้มีอยู่จริง

บางคราวเธอมีความปรารถนาว่า 'ไฉนหนอภิกษุในอาวาสนี้ทั้งหมดพึงแวดล้อมเรา ถามเราในข้อกังขาต่างๆ เว้นเราแล้ว ไม่อาจตกลงอะไรได้' ดังนี้ชื่อว่า ปรารถนาการแวดล้อมจากภิกษุทั้งหลาย

เธอไม่ปรารถนาการบูชาด้วยปัจจัย ๔ จากตระกูลของญาติมีมารดาบิดา เป็นต้น เห็นเป็นไม่มีเกียรติ ไม่เป็นชื่อเสียง แต่เธอปรารถนาการสักการบูชาจากสกุลอื่น โดยเฉพาะสกุลใหญ่ๆ เช่น สกุลของพระราชา มหาอำมาตย์หรือเศรษฐี คหบดีผู้มีทรัพย์มียศและมีชื่อเสียง และมีความคิดอันลามกว่า 'ไฉนหนอชนในสกุลเหล่านี้พึงถวายปัจจัย ๔ แก่เราเพียงผู้เดียว ไม่ถวายผู้อื่น' ดังนี้ ชื่อว่า ปรารถนาการบูชาจากสกุลอื่น

เมื่อเธอมีความคิดอยู่อย่างนี้ กิเลสทั้งหลายมีริษยามานะ และความหวงแหนเป็นต้น ย่อมเจริญแก่เธอ ส่วนกุศลธรรมมีแต่จะเสื่อมไป

พระสุธรรมฟังพระพุทธโอวาทนี้แล้วชื่นชมยินดี ถวายบังคมพระบรมศาสดา ลุกจากอาสนะกระทำประทักษิณ แล้วเดินทางไปยังมัจฉิกาสณฑ์กับภิกษุผู้เป็นอนุทูตนั้น แสดงอาบัติต่อหน้าจิตตคหบดี ให้อุบาสกให้อภัยในความผิดพลาดก้าวร้าวแต่หนหลัง จิตตคหบดีก็บอกอดโทษพร้อมกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ! กระผมยกโทษให้ท่าน ถ้าโทษของกระผมมีอยู่ก็ขอท่านได้โปรดอดโทษให้กระผมด้วย”

พระสุธรรมเถระรู้สึกตัวแล้ว เห็นโทษของทิฐิมานะแล้ว ตามธรรมดาเป็นผู้มีปัญญาและมีภูมิธรรมอยู่แล้ว แต่เพราะทิฐิมานะจัดจึงครอบงำกุศลธรรมเสีย เสมือนต้นข้าวอ่อนถูกต้นหญ้าขึ้นท่วมทับ เมื่อถอนต้นหญ้าคือทิฐิมานะออกได้แล้ว ต้นข้าวคือกุศลธรรมก็พลันเจริญงอกงามขึ้นทันที เพียง ๒ - ๓ วันต่อมา พระสุธรรมก็สามารถบรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย

การที่พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะไปมัจฉิกาสณฑ์นั้น ยังประโยชน์ให้เกิดทั้งแก่จิตตคหบดีและพระสุธรรมด้วยประการฉะนี้

๑๙ ผู้มีจิตเสมอในชนทั้งปวง

อีกครั้งหนึ่ง ที่กรุงราชคฤห์มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ**มหาเสน-พราหมณ์** เคยเป็นสหายของวังคันตพราหมณ์ผู้บิดาของพระธรรมเสนาบดี พราหมณ์ผู้นี้เคยมั่งคั่งมาก ต่อมาตกยาก พระสารีบุตรต้องการจะสงเคราะห์เขา จึงไปบิณฑบาตยังประตูเรือนของพราหมณ์นั้น

มหาเสนะผู้ซึ่งบัดนี้ตกยากได้เห็นพระเถระมายืนอยู่ที่ประตูเรือนคิดว่า ‘บุตรของเรามายืนอยู่ที่ประตูเรือน คงไม่ทราบกระมังว่า บัดนี้เราไม่เหมือนเมื่อก่อนแล้ว อะไรๆ ในเรือนของเราที่พอเป็นไทยธรรมได้ไม่มีเลย’ ดังนี้แล้วไม่อาจเผชิญหน้ากับพระเถระได้จึงหลบเสีย

วันอื่นๆ พระเถระก็ไปยังประตูเรือนนั้นอีก แต่มหาเสน-พราหมณ์ไม่มีอะไรถวายจึงหลบเสียเช่นเคย เหตุการณ์เป็นไปเยี่ยงนี้อยู่หลายวัน จนกระทั่งวันหนึ่งพราหมณ์ได้ข้าวมธุปายาสมาถาดหนึ่งและผ้าสาฎกเนื้อหยาบผืนหนึ่งจากที่ที่เจ้าภาพเชิญพราหมณ์ไปทำพิธีแล้วให้ของ

มหาเสนพราหมณ์ถือของกลับบ้านพร้อมกับนึกว่า ‘วันนี้เรามีไทยธรรมแล้ว ถ้าพระเถระบุตรของเรามา เราจะถวายของนี้ให้ชื่นใจสักวันหนึ่ง’

พอดีวันนั้น พระเถระเข้าฌานสมาบัติ ออกจากสมาบัติแล้วพิจารณาหาบุคคลที่ควรโปรด ได้เห็นด้วยทิพยจักษุซึ่งพราหมณ์นั้นว่า บัดนี้เขามีไทยธรรมแล้ว เราควรไปโปรดเขา จึงไปยังประตูเรือนของพราหมณ์นั้น

พอเห็นพระเถระเท่านั้น จิตของพราหมณ์ก็เลื่อมใส เขาเข้าไปหาพระเถระ ไหว้แล้วกระทำปฏิสันถาร นิมนต์ให้นั่งบนเรือน ถือถาดที่เต็มด้วยข้าวปายาสเข้ามาเทลงในบาตรของพระเถระ พระธรรมเสนาบดีรับไว้ครึ่งหนึ่ง แล้วปิดบาตร เขากล่าวกับท่านว่า

“ท่านผู้เจริญ ! ข้าวปายาสนี้เพียงพอสำหรับคนคนเดียวเท่านั้น ขอท่านได้โปรดรับไว้ทั้งหมดเถิด อย่าสงเคราะห์กระผมเพียงในโลกนี้เท่านั้นเลย ขอได้โปรดสงเคราะห์ในโลกหน้าด้วยกระผมขอถวายท่านทั้งหมด” ดังนี้แล้วเทข้าวปายาสลงทั้งหมด

เมื่อพระเถระฉันเสร็จแล้ว เขานำผ้าสาฎกเนื้อหยาบมาถวาย พร้อมกล่าวว่า “ขอกระผมพึงได้บรรลุธรรมที่ท่านเห็นแล้วด้วยเถิด”

พระมหาเถระพิจารณาแล้วเห็นว่าพราหมณ์จักเป็นผู้มีลาภเป็นอันมากในอนาคต และจักได้บรรลุธรรมแต่อายุยังน้อยทีเดียว จึงกล่าวอนุโมทนาว่า “ขอจงเป็นอย่างนั้นเถิดพราหมณ์” ดังนี้แล้วลุกจากอาสนะหลีกไป จาริกไปโดยลำดับจนถึงเมืองสาวัตถี พักอยู่ ณ เชตวันวิหาร

ท่านกล่าวว่า ทานที่บุคคลให้แล้วในคราวตกยาก ย่อมยังผู้ทำให้ร่าเริงเบิกบานและมีอานิสงส์มาก ด้วยเหตุนี้ พราหมณ์นั้นถวายทานแก่พระเถระแล้วมีจิตใจเลื่อมใสอย่างยิ่ง โสมนัสอย่างยิ่ง มีความสิเนหาเป็นอย่างยิ่งในพระเถระ ไม่นานนัก พราหมณ์นั้นทำกาละแล้วไปปฏิสนธิในสกุลอุปัฏฐากของพระเถระในกรุงสาวัตถี

มารดาของทารกในครรภ์ได้บริหารครรภ์อย่างดี เว้นการบริโภคของร้อนจัด เย็นจัด เปรี้ยวจัด และเผ็ดจัด เป็นต้น ถึงกระนั้นนางก็ได้มีอาการแพ้ท้อง ใคร่ทำบุญกุศล รำพึงอยู่เสมอว่า “ไฉนหนอเราพึงนิมนต์ภิกษุ ๕๐๐ รูป มีพระสารีบุตรเถระเป็นประธาน ให้นั่งในเรือนถวายข้าวปายาสเจือน้ำนมล้วน แม้เราเองก็พึงนุ่งห่มผ้ากาสาวะ ถือขันทองคำนั่งปลายอาสนะ แล้วบริโภคข้าวปายาสที่เหลือจากภิกษุทั้งหลาย”

การที่นางผู้เป็นมารดามีอาการแพ้ท้องดังนี้ เป็นบุพพนิมิตว่าบุตรที่อยู่ในครรภ์นั้นจักได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พวกญาติทราบการแพ้ท้องของนางแล้วยินดีว่า ‘อาการแพ้ท้องแห่งธิดาของเราประกอบด้วยธรรม ปรารภธรรมเป็นนิมิตอันดี’ จึงชวนกันจัดแจงให้เป็นไปตามความต้องการของนางทุกประการ ความแพ้ท้องจึงสงบลง

ระหว่างเวลาที่ทารกอยู่ในครรภ์นั้น เมื่อปรารภจะทำงานมงคลใดๆ ก็ทำโดยทำนองนั้นทุกครั้ง คือถวายข้าวปายาสแก่ภิกษุสงฆ์มีพระสารีบุตรเถระเป็นประธาน และนางนุ่งห่มผ้ากาสาวะนั่งอยู่ปลายอาสนะ ถือขันทองคำบริโภคข้าวปายาสที่เหลือจากภิกษุสงฆ์

ในวันคลอด พวกญาติได้ทำพิธีมงคลให้ทารกอาบน้ำแต่เช้าตรู่ ประดับประดาด้วยสรรพาภรณ์แล้วให้นอนบนผ้ากัมพลมีค่าแสนหนึ่ง บนที่นอนอันมีสิริ เรื่องข้าวปายาสก็ดี เรื่องที่เด็กได้นอนบนผ้ากัมพลอันมีราคามากก็ดี เป็นผลแห่งข้าวมธุปายาสและผ้าเนื้อหยาบที่ทารกได้ถวายแก่พระสารีบุตรในชาติก่อน... ชาติที่เป็นพราหมณ์ตกยาก

ในพิธีมงคลวันหนึ่ง ทารกนอนอยู่บนผ้ากัมพล แลดูพระสารีบุตรเถระพลางคิดว่าเราได้สมบัติเห็นปานนี้ ก็เพราะได้อาศัยพระเถระนี้ ท่านเป็นบุรพาจารย์ของเรา เราควรบริจาคอะไรสักอย่างหนึ่งแก่ท่านในวันนี้ ในขณะที่พวกญาตินำเข้าไปรับศีลนั่นเอง ทารกได้เอานิ้วก้อยเกี่ยวผ้ากัมพลนั้นยึดไว้ พวกญาติพยามปลดออก แต่เด็กไม่ยอมปล่อยและร้องไห้ พวกญาติจึงพาทารกไปไหว้พระเถระพร้อมทั้งผ้ากัมพล เมื่อญาติให้ไหว้พระเถระทารกชักนิ้วออกให้ผ้ากัมพลตกอยู่ที่เท้าของท่าน พวกญาติมีมารดาเป็นต้นได้กล่าวว่า “ท่านเจ้าขา ผ้ากัมพลผืนนี้ที่ทารกเกี่ยวก้อยติดมานี้ ขอให้เป็นผ้าอันทารกถวายแล้วแก่ท่าน ขอได้โปรดรับไว้ด้วยเถิด”

“เด็กคนนี้ชื่ออะไร?” พระเถระถาม

“ชื่อ**ติสสะ** เจ้าค่ะ” มารดาของทารกตอบ

ต่อมา ก่อนอายุจะครบ ๗ ขวบ ได้มีพิธีมงคลอีกหลายครั้ง แต่ละครั้งก็ทำอย่างเดียวกับครั้งก่อนๆ นั่นเอง ส่วนมารดาของเด็กก็ได้ตั้งใจไว้ว่า จะไม่ทำลายอัธยาศัยของลูก ถ้าลูกปรารถนาจะบวชก็จะให้บวช เมื่อเด็กอายุครบ ๗ ขวบ ได้กล่าวกับมารดาว่า

“คุณแม่ครับ ลูกจะบวชในสำนักของพระเถระ”

มารดาตอบยินยอมด้วยความยินดี เพราะมีอัธยาศัยนิยมในทางธรรมอยู่แล้ว ใคร่เห็นบุตรเจริญในทางธรรมยิ่งกว่าทางโลก วันนั้นเอง ได้นิมนต์พระเถระมาถวายภิกษา แล้วกราบเรียนให้ทราบถึงเรื่องที่บุตรน้อยขออนุญาตบวชในสำนักของท่าน

ตอนเย็น จึงพาบุตรน้อยไปสู่สำนักพระสารีบุตร พร้อมด้วยสักการะเป็นอันมาก พระเถระกล่าวกับทารกก่อนบวชว่า “ติสสะ การบวชเป็นของยาก ทำให้บริบูรณ์ได้ยาก ความเป็นอยู่ไม่สะดวก เหมือนคฤหัสถ์ เมื่อต้องการของร้อนก็ได้ของเย็น เมื่อต้องการของเย็นก็ได้ของร้อน นักบวชจึงต้องอดทน ไม่ประพฤติตามใจตัวในเรื่องนี้ เธอเคยมีความสุขมาแล้ว ขอให้คิดดูเสียก่อน”

เด็กน้อยติสสะรับอย่างมั่นคงว่า จะทำได้ตามที่ท่านสั่งสอน พระเถระจึงให้บวชเป็นสามเณร โดยการบอกกรรมฐาน ๕ ให้ก่อน

กรรมฐาน ๕ คือให้พิจารณาอวัยวะทั้ง ๕ กล่าวคือผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ว่าเป็นของปฏิกูล น่ารังเกียจ โสโครก ไม่ควรกำหนัด ควรพิจารณาเนืองๆ ซึ่งความปฏิกูลของผม ขน เล็บ ฟัน หนังนี้ เมื่อพิจารณาเนืองๆ ย่อมทำให้เบื่อหน่ายคลายกำหนัด จิตเป็นสมาธิได้เร็ว กรรมฐาน ๕ นี้ พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ไม่เคยทรงละทิ้งเลย อนึ่ง ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้พิจารณากรรมฐาน ๕ นี้แล้วได้บรรลุอรหัตตผล มีจำนวนมากมายประมาณไม่ได้

พระสารีบุตรเถระบอกกรรมฐาน ๕ ให้แล้วให้ดำรงอยู่ในศีล ๑๐ แล้วให้เด็กน้อยดำรงอยู่ในภาวะแห่งสามเณร มารดาบิดาของสามเณรถวายข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อยแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขในวิหารนั่นเองเป็นเวลา ๒ วัน ภิกษุบางพวกเบื่ออาหารประเภทนั้น จึงกล่าวโพนทะนาขึ้นว่า “พวกเราไม่อาจฉันอาหารอย่างเดียวเป็นนิตย์ได้”

มารดาบิดาของสามเณร ขออาศัยอยู่ในวัดเป็นเวลา ๗ วัน ในเย็นวันที่ ๗ จึงกลับเรือนของตน ในวันที่ ๘ สามเณรจึงเข้าไปบิณฑบาตกับภิกษุทั้งหลาย

ชาวเมืองสาวัตถีรู้กันว่า สามเณรเข้าไปบิณฑบาตในเช้าวันนั้น จึงพากันจัดแจงไทยธรรมเป็นอันมาก เช่น ผ้าสาฎกและอาหารอันประณีต แล้วไปยืนดักถวาย แม้ในวันรุ่งขึ้นก็ชวนกันไปดักถวายที่ป่าใกล้ที่อยู่ของสามเณร เพียง ๒ วันเท่านั้น สามเณรได้ผ้าสาฎกจำนวนพัน และไทยธรรมอื่นๆ อีกเป็นอันมาก เธอได้ถวายของเหล่านั้นแก่ภิกษุสงฆ์ การที่สามเณรได้ผ้าสาฎกเป็นอันมากนั้น เป็นอานิสงส์แห่งการถวายผ้าสาฎกเนื้อหยาบแก่พระสารีบุตรในสมัยที่ตนเป็นพราหมณ์ยากจน ด้วยประการฉะนี้ ภิกษุทั้งหลายจึงขนานนามสามเณรว่า ‘ปิณฑปาตทายกติสสะ - ติสสะผู้ถวายบิณฑบาต’

เช้าวันหนึ่ง สามเณรเที่ยวเดินเล่นในวิหาร (บริเวณอาวาส) เห็นภิกษุจำนวนหนึ่งนั่งผิงไฟอยู่ในเรือนไฟเป็นต้น จึงเรียนถามว่าเหตุไรจึงต้องนั่งผิงไฟด้วยเล่า

“หนาวน่ะ สามเณร” ภิกษุทั้งหลายตอบ

“ท่านผู้เจริญ ! ในฤดูหนาวท่านทั้งหลายควรห่มผ้ากัมพล ผ้ากัมพลกันหนาวได้ดี” สามเณรพูด

“สามเณร ! เธอมีบุญมาก ผ้ากัมพลเกิดขึ้นแก่เธอโดยง่าย แต่พวกเรามีบุญน้อย จักได้ผ้ากัมพลจากที่ไหนเล่า?”

“ท่านผู้เจริญ ! ถ้ากระนั้นท่านทั้งหลายจงมากับข้าพเจ้าเถิด ท่านที่ต้องการผ้ากัมพลจักได้ผ้ากัมพล”

ภิกษุจำนวนมากอาศัยสามเณรผู้มีอายุเพียง ๗ ขวบเท่านั้น เข้าไปสู่นครสาวัตถี สามเณรมิได้วิตกเลยว่า เราจักได้ผ้ากัมพลที่ไหนสำหรับภิกษุจำนวนมากอย่างนี้

สามเณรเดินไปตามลำดับเรือนภายนอกนครสาวัตถี ได้ผ้ากัมพลถึง ๕๐๐ ผืน แล้วเข้าไปภายในพระนคร ชาวเมืองนำเอาผ้ากัมพลจำนวนมากจากที่นี่บ้าง ที่โน้นบ้างมาถวาย

ชายคนหนึ่งเห็นเจ้าของร้านคนหนึ่งกำลังคลี่ผ้ากัมพลอยู่ จึงพูดว่า “ท่านจงรีบซ่อนผ้ากัมพลเสียเถิด สามเณรรูปหนึ่งกำลังรวบรวมผ้ากัมพลอยู่”

“ก็สามเณรถือเอาเฉพาะผ้าที่เขาให้แล้ว หรือแม้ของที่เขายังไม่ให้ด้วย?” เจ้าของร้านนั้นถาม

“เฉพาะของที่เขาให้เท่านั้น” บุรุษนั้นตอบ

“ถ้าอย่างนั้น ท่านไปเสียเถิด อย่ามาพูดเลย ถ้าปรารถนาจะให้เราก็ให้ ไม่ปรารถนาก็ไม่ให้”

ชายผู้นั้นเก้อเขินออกไปแล้ว

คนตระหนี่มีนิสัยพาล เมื่อคนอื่นกำลังทำความดีมีให้ทาน เป็นต้น ก็ขัดขวางสมดังที่พระศาสดาตรัสว่า

“เมื่อสัตบุรุษ (คนดี) ให้สิ่งที่ให้โดยยากอยู่ ทำสิ่งที่ทำได้โดยยากอยู่ อสัตบุรุษ (คนชั่ว) ทำตามไม่ได้ เพราะธรรมของสัตบุรุษทำตามได้ยาก ด้วยเหตุนี้คติคือทางดำเนิน หรืออนาคตของสัตบุรุษและอสัตบุรุษจึงต่างกัน อสัตบุรุษไปนรก ส่วนสัตบุรุษไปสวรรค์ ท้องฟ้ากับแผ่นดิน ฝั่งมหาสมุทรทั้งสองข้างนับว่าห่างกัน แต่ธรรมของสัตบุรุษกับของอสัตบุรุษยังไกลกันยิ่งกว่านั้น”

เมื่อชายผู้นั้นจากไปแล้ว เจ้าของร้านจึงคิดว่า ‘บรรดาผ้ากัมพลจำนวนมากของเรานี้ มีอยู่สองผืนที่มีราคาเป็นเรือนแสนถ้าสามเณรเห็นแล้วเราไม่ให้เราก็ละอาย’ จึงซ่อนผ้ากัมพล ๒ ผืนนั้นเสีย

แต่พอสามเณรพร้อมด้วยภิกษุจำนวนมากมาถึง พอเขาได้เห็นสามเณรเท่านั้น ความรักเพียงดังบุตรก็เกิดขึ้น สรีระทั้งสิ้นเอิบอาบไปด้วยความรัก เขาคิดว่า ‘อย่าว่าแต่ผ้ากัมพลเลย สำหรับสามเณรนี้แม้ดวงใจเราก็ให้ได้’ ดังนี้แล้วจึงนำผ้ากัมพล ๒ ผืนที่มีราคาแสนนั้นมาวางไว้แทบเท้าของสามเณร พร้อมกล่าวว่า “ขอข้าพเจ้าได้เห็นธรรมที่ท่านเห็นแล้วด้วยเถิด”

สามเณรอนุโมทนาว่า “ขอให้ความปรารถนาของท่านจงสำเร็จดังประสงค์”

สามเณรได้ผ้ากัมพลภายในพระนครอีก ๕๐๐ ผืน วันเดียวเท่านั้น เธอได้ผ้ากัมพลถึง ๑,๐๐๐ ผืน ได้ถวายแก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว ภิกษุทั้งหลายได้ขนานนามเธอว่า “กัมพลทายกติสสะ-ติสสะผู้ให้ผ้ากัมพล” ด้วยประการฉะนี้

ทานที่บุคคลทำไว้ดีแล้วมีอานุภาพมากอย่างนี้ ขึ้นชื่อว่าบุญกุศลควรทำแท้ เพราะมีสุขเป็นอานิสงส์ มีความสำเร็จดังต้องการเป็นผล

พระพุทธศาสนาย่อมทำให้ของน้อยที่บุคคลให้แล้วมีผลมาก ของมากย่อมมีผลมากยิ่งขึ้น เพราะบุคคลทำแล้วในทักขิไณยบุคคลผู้อุดมด้วยคุณธรรม ดุจหว่านพืชเพียงเล็กน้อยในเนื้อดินดี

เมื่อสามเณรติสสะพักอาศัยอยู่ที่เชตวันวิหาร พวกเด็กๆ ที่เป็นมิตรสหายมาพูดจาปราศรัยด้วยอยู่เนืองๆ สามเณรคิดว่า ‘เมื่อเราอยู่ที่นี่ พวกเด็กที่เป็นญาติบ้าง เป็นสหายบ้าง มาหาสนทนาปราศรัยอยู่เสมอๆ จะไม่พูดด้วยก็ไม่สมควร เราควรปลีกตนไปอยู่ที่อื่น เราควรเรียนกรรมฐานในสำนักพระศาสดาแล้วเข้าสู่ป่า’

สามเณรเข้าเฝ้าพระศาสดา ทูลขอร้องให้พระพุทธองค์ตรัสบอกกรรมฐานให้จนถึงอรหัตตผล ลาอุปัชฌายะ (พระสารีบุตร) แล้วถือบาตรและจีวรออกไปจากวิหาร คิดว่า ถ้าไปพักอยู่ที่ใกล้พวกญาติหรือเด็กๆ ที่เป็นสหายคงรบกวนอีก จึงได้เดินทางเข้าไปในป่า สิ้นระยะทางประมาณ ๑๒๐ โยชน์ พบอุบาสกคนหนึ่งในหมู่บ้านป่าจึงถามว่า ในแถบนี้ที่อยู่อาศัยของภิกษุมีอยู่บ้างหรือไม่? เมื่ออุบาสกบอกว่ามี จึงขอให้เขาชี้ทางให้

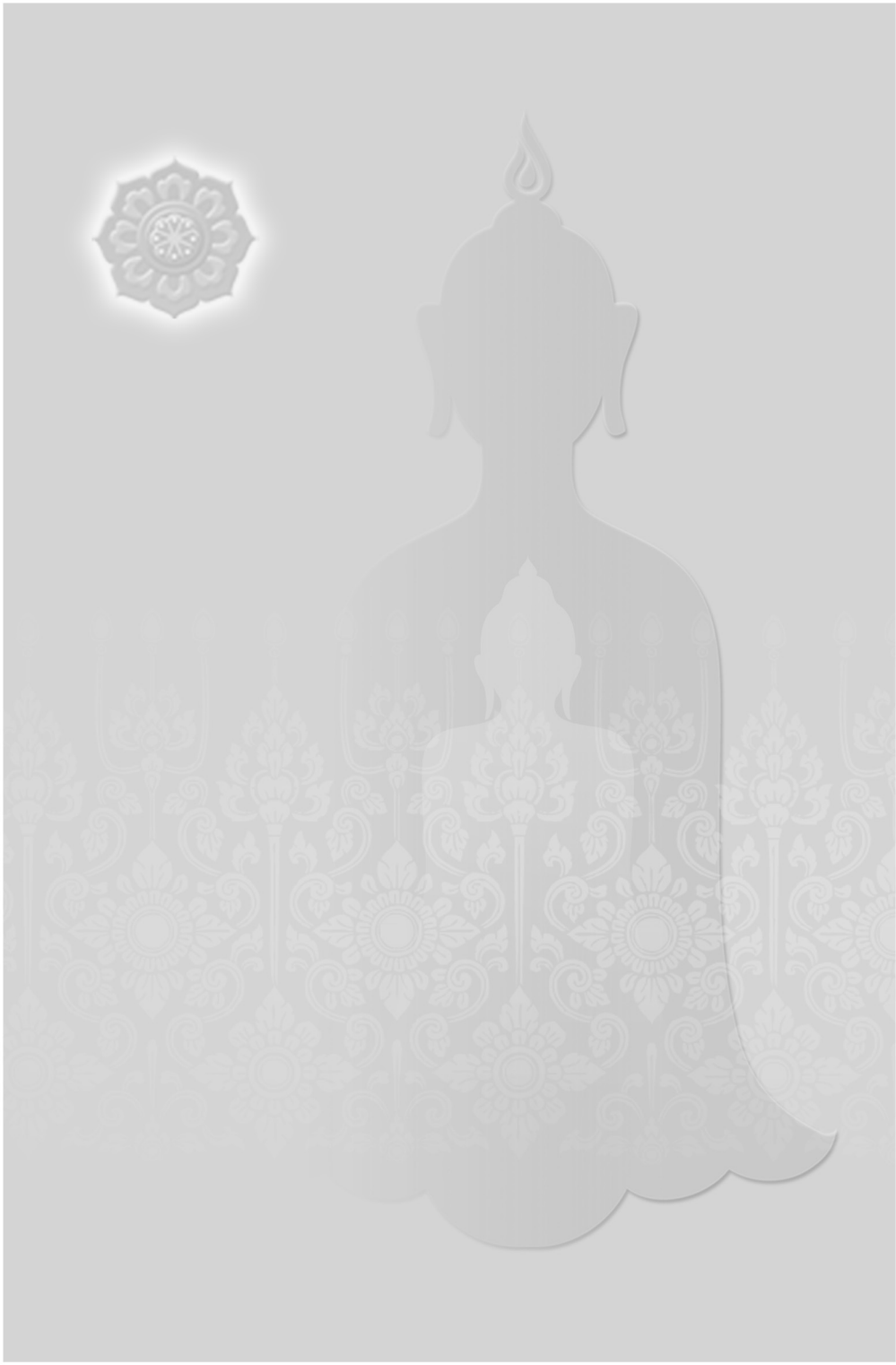

เพียงได้เห็นและได้พูดกับสามเณรเล็กน้อยเท่านั้น ความรักเกิดขึ้นแก่พราหมณ์ประดุจสามเณรเป็นบุตรของตน แทนการบอกทาง เขากล่าวว่า “มาเถิดสามเณร ข้าพเจ้าจักพาท่านไป”

อุบาสกพาสามเณรไป ผ่านสถานที่อันน่ารื่นรมย์ต่างๆ จนถึงวิหารอันตั้งอยู่ในป่า จึงบอกแก่สามเณรว่า “ที่นี่เป็นที่สบาย ขอท่านอยู่ตามอัธยาศัยเถิด” ถามชื่อของสามเณรแล้ว ขอร้องให้สามเณรไปบิณฑบาตที่บ้านของพวกตนในวันรุ่งขึ้น เที่ยวป่าวประกาศแก่เพื่อนบ้านว่า “สามเณรชื่อ วนวาสีติสสะ มาพักอยู่ ณ วิหารในป่า ขอท่านทั้งหลายจงจัดแจงอาหาร มีข้าวต้มข้าวสวยเป็นต้นด้วยเถิด”

เดิมทีเดียว สามเณรชื่อติสสะเฉยๆ ต่อมาได้นามว่า **ปิณฑปาตทายกติสสะ** เพราะแบ่งปันอาหารบิณฑบาตให้แก่ภิกษุทั้งหลายอยู่เนืองนิตย์ ต่อมาได้ชื่อว่า **กัมพลทายกติสสะ** เพราะถวายผ้ากัมพลแก่ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้สามเณรนามว่า **วนวาสีติสสะ** เพราะมีปกติอยู่ในป่าเพียงอายุ ๗ ขวบเท่านั้น มีชื่อตามคุณสมบัติถึง ๓ ชื่อ รวมชื่อเดิมอีก ๑ เป็น ๔ ชื่อ

รุ่งขึ้นสามเณรไปบิณฑบาตแต่เช้าตรู่ พวกมนุษย์ถวายภิกษาแล้วไหว้ สามเณรกล่าวว่า “ขอท่านทั้งหลายจงพ้นทุกข์ มีความสุขเถิด”

ทุกคนที่ถวายภิกษาแก่สามเณรแล้วไม่มีใครกลับ ต่างก็ยืนมองสามเณรด้วยความชื่นชมโสมนัส แล้วหมอบลงแทบเท้าของสามเณร - หมอบลงด้วยอก คือ อกราบกับพื้นแบบเบญจางคประดิษฐ์

กล่าวว่า “ขอนิมนต์ท่านอยู่จำพรรษาที่นี้เถิด ตลอดไตรมาสนี้ พวกข้าพเจ้าจะถึงสรณะ ๓ และตั้งอยู่ในศีล ๕ จักรักษาอุโบสถกรรม เดือนละ ๘ ครั้ง คือทุกๆ ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ และ ๑๔ - ๑๕ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นข้างแรม ขอท่านได้โปรดให้ปฏิญญาแก่พวกข้าพเจ้าด้วยเถิด”

สามเณรคำนึงถึงอุปการคุณของมนุษย์เหล่านั้น แล้วให้ปฏิญญาแก่พวกเขาไปบิณฑบาตในหมู่บ้านนั้นเป็นประจำ ขณะที่ชาวบ้านไหว้ สามเณรพูดอยู่ ๒ บทเท่านั้นว่า “ขอท่านทั้งหลายจงพ้นจากทุกข์ จงมีความสุขเถิด”

สามเณรบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ ณ เสนาสนะป่านั้น บรรลุอรหัตตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลายในเดือนที่ ๓ นั่นเอง

เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว พระสารีบุตร - อุปัชฌายะของสามเณรเข้าเฝ้าพระศาสดา ทูลลาไปเยี่ยมสามเณร เมื่อพระศาสดาทรงอนุญาตแล้ว ก็ไปบอกพระมหาโมคคัลลานะ พระมหาโมคคัล-ลานะขอไปด้วย แม้พระมหากัสสป พระอนุรุทธะ พระอุบาลี และพระปุณณะ ก็ไปพร้อมด้วยบริวารของตนๆ

อุบาสกผู้อุปถัมภ์สามเณรเห็นพระเถระเหล่านั้นมาจึงต้อนรับอย่างนอบน้อม พระสารีบุตรบอกว่าจะไปเยี่ยมสามเณรติสสะ อุบาสกจำพระมหาเถระทั้งหลายได้ ตั้งแต่พระสารีบุตรลงมา มีปีติปราโมชเป็นล้นพ้น กล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ! ขอท่านจงหยุดอยู่ก่อนเถิด” ดังนี้แล้วรีบเข้าไปในหมู่บ้าน ป่าวร้องว่า “พระอสีติมหาสาวกทั้งหลาย มีพระสารีบุตรเป็นต้นมาถึงหมู่บ้านของพวกเราแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงถือเอาเครื่องใช้ มีเตียงตั่ง เครื่องปูลาด ประทีปน้ำมันเป็นต้นออกไปโดยเร็วเถิด”

มนุษย์ทั้งหลายได้ฟังประกาศของอุบาสกแล้วต่างก็ช่วยกันขนสัมภาระ มีเตียงเป็นต้นติดตามพระเถระไป สามเณรได้ทำการต้อนรับพระมหาเถระด้วยความนอบน้อม เมื่อสามเณรกำลังจัดแจงที่อยู่เพื่อพระเถระ เก็บบาตรและจีวรของท่านทั้งหลายอยู่นั่นเอง ความมืดก็ปรากฏขึ้น พระสารีบุตรบอกให้พวกอุบาสกกลับไปบ้านก่อนเพราะมืดแล้ว อุบาสกจึงตอบว่า

“ท่านผู้เจริญ ! วันนี้เป็นวันธัมมัสสวนะ พวกข้าพเจ้าขอฟังธรรมก่อนแล้วจึงกลับ พวกข้าพเจ้ามิได้ฟังธรรมมาเป็นเวลานานแล้ว”

“สามเณร ถ้าอย่างนั้นเธอจงตามประทีปแล้วประกาศเวลาฟังธรรมเถิด” พระเถระสั่ง

เมื่อสามเณรทำตามที่พระเถระสั่งเสร็จแล้ว พระเถระจึงพูดกับสามเณรว่า “ติสสะ ! พวกอุปัฏฐากของเธอประสงค์จะฟังธรรม เธอจงกล่าวธรรมเถิด”

พวกอุบาสกลุกขึ้นพร้อมกันทันที แล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ พระคุณเจ้าของพวกข้าพเจ้าหารู้ธรรมกถาอย่างอื่นไม่ นอกจาก ๒ บทเท่านั้นคือ ‘ขอท่านทั้งหลายจงถึงความสุข จงพ้นจากความทุกข์เถิด’ ขอท่านได้โปรดให้พระธรรมกถึกรูปอื่นแสดงธรรมเถิด”

สามเณรแม้บรรลุอรหัตตผลแล้วก็ไม่เคยกล่าวธรรมใดๆ แก่อุบาสกเหล่านั้นเลย

พระสารีบุตร - อุปัชฌายะแห่งสามเณรรู้อัธยาศัยแห่งสามเณรจึงกล่าวว่า “สามเณร ! บุคคลจะถึงความสุขได้อย่างไร และจะพ้น

จากความทุกข์ได้อย่างไร? เธอจงกล่าวความแห่ง ๒ บทนี้แก่เราทั้งหลาย”

สามเณรผู้บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา[๑] ทั้งหลายแล้วรับคำของพระเถระแล้วขึ้นสู่ธรรมาสน์ ชักผลและเหตุมาจากนิกายทั้ง ๕ ของพระสุตตันตะ จำแนกขันธ์ ธาตุ อายตนะ และโพธิปักขิยธรรม ดุจมหาเมฆตั้งขึ้นใน ๔ ทิศ ยังฝนให้หลั่งลง กล่าวธรรมกถามุ่งเอาอรหัตตผลเป็นยอดโดยนัยว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ! ความสุขแท้จริง ย่อมมีแก่ท่านผู้บรรลุอรหัตตผลเท่านั้น ท่านผู้บรรลุอรหัตตผลนั่นเอง ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง มีชาติทุกข์เป็นต้น บุคคลนอกจากนี้หาชื่อว่ามีความสุขแท้จริงไม่ และหาชื่อว่าพ้นจากทุกข์แท้จริงไม่”

พระเถระกล่าวว่า “สามเณร เธอกล่าวชอบแล้ว เนื้อความแห่งธรรม เธอกล่าวถูกต้องแล้ว ต่อไปเธอจงกล่าวสรภัญญะเถิด”

สามเณรได้กล่าวธรรมโดยวิธีสรภัญญะ สละสลวยไพเราะจับใจ สรภัญญะคือการเล่าธรรมเป็นทำนองถูกต้องตามฉันทลักษณ์ เมื่อสามเณรกล่าวสรภัญญะจบลงอรุณขึ้นพอดี พวกมนุษย์ที่บำรุงสามเณรได้แบ่งเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งโกรธว่า “เราไม่เคยเห็นบุคคลที่หยาบช้าเช่นนี้มาก่อนเลย ทำไมสามเณรรู้ธรรมถึงปานนี้ จึงไม่กล่าวธรรมสักบทหนึ่งแก่พวกมนุษย์ ผู้ตั้งอยู่ในฐานะเพียงดังบิดามารดาของตน อุปัฏฐากตนอยู่สิ้นกาลประมาณเท่านี้”

---

[๑] ปฏิสัมภิทา = ความแตกฉาน ๔ อย่างคือ ๑. อรรถปฏิสัมภิทา - แตกฉานในผล ๒. ธัมม - แตกฉานในเหตุ ๓. นิรุตติ - แตกฉานในภาษา ๔. ปฏิภาณ - แตกฉานในปฏิภาณ ไหวพริบ

ส่วนบางพวกยินดีว่า “เป็นลาภของพวกเราแล้วหนอ ที่ได้อุปถัมภ์บำรุงสามเณรตั้งแต่พวกเราไม่รู้คุณอันใหญ่หลวงถึงปานนี้ของท่าน บัดนี้พวกเราได้ฟังธรรมในสำนักของท่าน ได้รู้คุณของท่านแล้ว”

ในเวลาใกล้รุ่งวันนั้นเอง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรวจดูอุปนิสัยของเวไนยสัตว์ด้วยพุทธจักษุ ทรงเห็นเหตุการณ์เกี่ยวกับอุปัฏฐากของสามเณรทั้ง ๒ พวก ทรงทราบว่าพวกที่โกรธสามเณรจักไปนรก ถ้าเสด็จไปโปรด พวกเขาจักมีเมตตาจิต มีจิตอ่อนโยนในสามเณร แล้วจักพ้นทุกข์ได้

มนุษย์ทั้งหลายกลับไปบ้าน จัดอาหารมีข้าวต้มข้าวสวยเป็นต้น ปูอาสนะไว้คอยการมาของภิกษุทั้งหลาย แม้ภิกษุทั้งหลายทำการชำระสรีระแล้ว ก่อนจะเข้าบ้านเพื่อภิกษาได้ถามสามเณรว่า จักไปพร้อมกับพวกตนหรือจะไปทีหลัง สามเณรเรียนว่าขอให้ท่านทั้งหลายไปก่อนเถิด ส่วนข้าพเจ้าจักไปตามธรรมดาของตน ภิกษุทั้งหลายจึงถือบาตรและจีวรเข้าไปสู่หมู่บ้าน

แม้พระศาสดาก็ทรงห่มจีวรในเชตวันแล้ว ทรงถือบาตรเสด็จไปยังที่นั้นโดยขณะจิตเดียวเท่านั้น แสดงพระองค์ข้างหน้าของภิกษุทั้งหลาย พวกมนุษย์ได้ตื่นเต้นเอิกเกริกเป็นเสียงเดียวกันว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาๆ” ต่างชื่นชมโสมนัสเป็นที่ยิ่ง อาราธนาภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้นั่งแล้วถวายยาคู (ข้าวต้ม) ถวายภัตต์ (ข้าวสวย) เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและภิกษุทั้งหลายยังเสวยและฉันไม่เสร็จนั้นแล สามเณรติสสะได้เข้าไปในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้นำอาหารออกถวายสามเณรด้วยความเคารพ สามเณร

รับอาหารแต่พอสมควรแก่ตน แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดา น้อมบาตรเข้าไปถวาย พระศาสดาตรัสว่า “นำมาเถิด ติสสะ” แล้วทรงเหยียดพระหัตถ์รับบาตรจากสามเณรมอบให้พระสารีบุตรด้วยพระวาจาว่า

“จงดูบาตรสามเณรของท่านเถิด สารีบุตร” พระสารีบุตรรับบาตรจากพระหัตถ์ของพระศาสดาแล้วตรวจดู แล้วมอบให้สามเณร พร้อมกล่าวว่า “ไปนั่งทำภัตตกิจในที่อันสมควรแก่ตนเถิด สามเณร”

ชาวบ้านอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนา พระศาสดาตรัสอนุโมทนาว่า

“ท่านทั้งหลายได้เห็นพระอสีติมหาสาวกมีพระสารีบุตรเป็นต้นก็เพราะอาศัยสามเณร ได้เห็นเราตถาคตก็เพราะอาศัยสามเณร ได้ทำบุญเห็นปานนี้ก็เพราะอาศัยสามเณร เป็นลาภของท่านทั้งหลายแล้วที่ได้สามเณรผู้มีบุญเห็นปานนี้เป็นที่พึ่ง เป็นบุญอันประเสริฐของท่านทั้งหลายแล้ว ที่ได้อุปถัมภ์บำรุงสามเณรมาเป็นเวลาสามสี่เดือน”

เมื่อได้ฟังอนุโมทนาดังนี้ พวกมนุษย์ที่โกรธสามเณรก็กลับยินดี เพิ่มพูนความเลื่อมใสมีประมาณยิ่ง พวกที่เลื่อมใสอยู่แล้วก็เลื่อมใสยิ่งๆ ขึ้นไป เมื่อจบอนุโมทนาชนเป็นอันมากได้บรรลุอริยผล มีโสดาปัตติผล เป็นต้น

พระศาสดาเสด็จออกไปกับสามเณร ตรัสถามสามเณรเนืองๆ ว่า สถานที่นี้ชื่อไร? สถานที่นี้ชื่อไร? สามเณรทูลตอบว่า สถานที่นี้ชื่อนี้ สถานที่นี้ชื่อนี้ พระเจ้าข้าฯ

พระศาสดาเสด็จมาถึงที่อยู่ของสามเณรแล้วเสด็จขึ้นภูเขา เมื่อเสด็จขึ้นถึงยอดเขาแล้วทอดพระเนตรเห็นมหาสมุทรอยู่เบื้องพระพักตร์ พระศาสดาตรัสถามสามเณรว่า “ยืนอยู่บนยอดเขาเห็นอะไร?”

“เห็นมหาสมุทร พระเจ้าข้า” สามเณรทูลตอบ

“เห็นมหาสมุทรแล้วคิดอะไรบ้าง?” พระศาสดาตรัสถาม

“ข้าพระองค์คิดว่า ‘น้ำตาของสัตว์ผู้มีทุกข์ ร้องไห้อยู่มีมากกว่าน้ำในมหาสมุทร’ พระเจ้าข้า”

พระศาสดาทรงสาธุการว่า

“ถูกแล้วติสสะ ข้อนั้นเป็นอย่างนั้นจริงๆ สัตว์ผู้ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏต้องประสบทุกข์ร้องไห้ แต่ละคนมีน้ำตามากกว่าน้ำในมหาสมุทร” ดังนี้แล้วทรงย้ำว่า

“น้ำในมหาสมุทรทั้งสี่ยังมีน้อยไป เมื่อเทียบกับน้ำตาของสัตว์ผู้ประสบทุกข์แล้วคร่ำครวญ เมื่อเป็นดังนี้ทำไมหนอเพื่อนร่วมทุกข์จึงยังประมาทกันอยู่”

ดูก่อน ท่านผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์ ! คนทั้งหลายยังประมาทเพลิดเพลินหลงใหลกันอยู่ ก็เพราะไม่รู้ตามความเป็นจริงว่าอะไรคือทุกข์ อะไรคือเหตุแห่งทุกข์ โดยเฉพาะสาเหตุขั้นมูลฐาน ไม่รู้ว่าอะไรคือความดับทุกข์ และอะไรคือทางนำไปสู่ความดับทุกข์ ส่วนมากเข้าใจผิด ยึดเอาสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ส่วนเหตุแห่งสุขก็เขวไปว่าเป็นเหตุแห่งทุกข์ เมื่อมีความดำริผิดเป็นทางดำเนินเช่นนี้ก็ไม่อาจบรรลุหรือพบทางแห่งสันติสุขได้ มีแต่ทุกข์เป็นเบื้องหน้า

พระศาสดาตรัสถามสามเณรอีกว่า “เธออยู่ที่เงื้อมไหน?”

“อยู่ที่เงื้อมนี้ พระเจ้าข้า” สามเณรทูลตอบ

“เมื่ออยู่ที่เงื้อมนั้นเธอคิดอย่างไร?”

“ข้าพระองค์คิดว่า เมื่อข้าพระองค์เวียนเกิดเวียนตายอยู่ สรีระอันถูกทิ้งแล้ว ณ ที่นี้ มีจำนวนมากจนกำหนดไม่ได้ พระเจ้าข้า”

“ถูกแล้วติสสะ” พระศาสดาทรงประทานสาธุการ **“ข้อที่เธอกล่าวนั้นชอบแล้ว ในผืนแผ่นดินอันกว้างใหญ่นี้ สถานที่ที่สัตว์ไม่เคยทิ้งสรีระ ไม่เคยนอนตายนั้นไม่มีเลยแม้แต่น้อย”** ดังนี้แล้วตรัสเล่าเรื่องในอดีตว่า

“พราหมณ์คนหนึ่งชื่อ**อุปสาฬหกะ** ถูกเผาแล้วตรงนี้หมื่นสี่พันครั้ง สถานที่ที่สัตว์ไม่เคยตายไม่มีในโลก (นตฺถิ โลเก อนามตํ) สัจจะ ๑ ธรรม ๑ ความไม่เบียดเบียน ๑ ความสำรวม ๑ ความฝึกตนหรือฝึกอินทรีย์ ๑ มีอยู่ ณ ที่ใด พระอริยเจ้าทั้งหลายย่อมพอใจอยู่ ณ ที่นั้น นั่นแหละคือที่ที่สัตว์ไม่เคยตายในโลก”

ดูก่อน ท่านผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะ! เมื่อสัตว์ทั้งหลายท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏอันยาวนานนี้ จะตายในที่ที่สัตว์ไม่เคยตายนั้นไม่มีเลย พื้นที่ทุกส่วนของปฐพีอันกว้างใหญ่นี้ ล้วนเป็นที่ที่สัตว์เคยทอดทิ้งสรีระทั้งสิ้น สัตว์ทั้งหลายตายแล้วตายเล่าทับถมกันอยู่ในแผ่นดินนี้ **สาเหตุอันแท้จริงของความตายหาใช่สิ่งอื่นไม่ มันคือความเกิดนั่นเอง สาเหตุของความเกิดก็คือภพ-ความกระหายใคร่เกิด สาเหตุของภพคืออุปาทาน ความยึดมั่นอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง สาเหตุของอุปาทานคือตัณหาความทะยานอยากมีประการต่างๆ ...**

ผู้มีคุณพิเศษเช่น **พระอานนท์** เป็นต้นเท่านั้น จึงจะสามารถตายในที่ที่สัตว์ไม่เคยตายได้ คือนิพพานในอากาศ

พระอานนท์เถระ เมื่ออายุได้ ๑๒๐ ปีแล้ว พิจารณาดูอายุสังขารของตนเห็นว่า ความสิ้นอายุจักมาถึงในไม่ช้านี้แล้ว จึงบอกแก่ศิษย์และบริวารว่า “เราจักปรินิพพานในวันที่ ๗ จากวันนี้ไป”

ประชาชนซึ่งอยู่สองฝั่งน้ำโรหิณีล้วนเป็นญาติและเป็นผู้มีอุปการะมากต่อท่านทั้งสิ้น เมื่อทราบข่าวว่าพระเถระจักปรินิพพาน ต่างก็กล่าวว่า “พวกเรามีอุปการะมากต่อพระเถระ พระเถระจะต้องปรินิพพานทางฝั่งของเรา”

พระเถระฟังคำของคนทั้งสองฝั่งน้ำโรหิณีแล้ว คิดว่า ‘ชนเหล่านั้นล้วนมีอุปการะต่อเรามากเสมอกัน ถ้าเราจักปรินิพพานทางฝั่งใดฝั่งหนึ่ง คนทั้งสองพวกจักทะเลาะกันเพื่อแย่งอัฐิธาตุของเรา ความทะเลาะวิวาทหรือความสงบจะเกิดขึ้นก็ด้วยอาศัยเราเป็นแน่แท้’ ดังนี้แล้วจึงกล่าวกับชนเหล่านั้นว่า “ท่านทั้งหลายจงอยู่ทางฝั่งของตนนั่นแหละ จะได้อัฐิธาตุของเราตามต้องการ ท่านทั้งหลายมีอุปการะต่อเราเสมอกัน”

ในวันที่ ๗ แต่วันนั้น พระอานนท์เถระนั่งคู้บังลังก์ในอากาศสูงประมาณ ๗ ชั่วลำตาล ท่ามกลางแม่น้ำโรหิณี กล่าวธรรมกถาแก่ชนเหล่านั้นแล้วอธิษฐานว่า “ขอสรีระของเราจงแตกในท่ามกลาง ส่วนหนึ่งจงตกทางฝั่งนี้ อีกส่วนหนึ่งจงตกทางฝั่งโน้น” ดังนี้แล้วเข้าเตโชกสิณสมาบัติ - สมาบัติซึ่งมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ เปลวไฟตั้งขึ้นแล้วเผาไหม้สรีระของพระเถระ สรีระของท่านแตกในท่ามกลาง

ส่วนหนึ่งตกทางฝั่งนี้ อีกส่วนหนึ่งตกทางฝั่งโน้น มหาชนร้องไห้คร่ำครวญ เสียงร้องไห้ระงมไปทั่วประหนึ่งแผ่นดินทรุด น่าสงสารกว่าเสียงร้องไห้ในวันปรินิพพานแห่งพระศาสดา เพราะประชาชนร้องไห้อยู่ตั้ง ๔ เดือน เพ้อรำพันว่า “เมื่อพระเถระอานนท์ยังอยู่ปรากฏแก่พวกเราเสมือนหนึ่งว่าพระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ บัดนี้พระศาสดาของพวกเราปรินิพพานเสียแล้ว”

พระศาสดาตรัสถามสามเณรติสสะต่อไปว่า “เธออยู่ในป่าชัฏนี้ไม่กลัวเสียงสัตว์มีเสียงเสือเหลืองเป็นต้นหรือ?”

“ไม่กลัวเลยพระเจ้าข้า” สามเณรทูลตอบ “อีกประการหนึ่ง การได้ยินเสียงสัตว์เหล่านั้น ทำให้ข้าพระองค์มีความยินดีในป่ายิ่งขึ้น”

สามเณรติสสะได้พรรณนาคุณของป่าเป็นอันมากเฉพาะพระพักตร์ของพระศาสดา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาแล้วตรัสว่า

“ติสสะ เราและภิกษุสงฆ์จะไปเดี๋ยวนี้ เธอจะไปกับเราหรือจะกลับ?”

“ข้าแต่พระองค์ ! ถ้าอุปัชฌายะของข้าพระองค์ให้กลับก็จะกลับ ถ้าอุปัชฌายะให้ไปก็จักไป”

พระศาสดาเสด็จหลีกไปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ แต่อัธยาศัยของสามเณรใคร่จะกลับแต่ประการเดียว พระสารีบุตรเถระทราบอัธยาศัยของสามเณรจึงกล่าวว่า “ติสสะ ถ้าเธอประสงค์จะกลับก็จงกลับเถิด”

สามเณรถวายบังคมพระศาสดา กราบลาภิกษุสงฆ์แล้วเดินกลับ พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังเชตวนาราม เมืองสาวัตถี

เย็นวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในธรรมสภาว่า “น่าอัศจรรย์จริงหนอ ติสสะสามเณรทำสิ่งที่บุคคลทำได้ยากแท้ เป็นผู้มีลาภมากตั้งแต่เกิดมา เมื่อบวชแล้วก็เป็นผู้อุดมด้วยลาภสักการะ แต่เธอสามารถละทิ้งลาภสักการะปานนั้นได้แล้วเข้าไปสู่ป่า ยังอัตตภาพให้เป็นไปด้วยอาหารที่คละกันไม่ประณีต สามารถทำสิ่งที่ทำได้ยากจริงหนอ”

พระศาสดาเสด็จมา ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุสนทนากันแล้วตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! สามเณรติสสะ ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ภิกษุทั้งหลาย ! ปฏิปทาเพื่อให้ได้ลาภเป็นอย่างหนึ่ง ส่วนปฏิปทาเพื่อให้ถึงนิพพานเป็นอีกอย่างหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ! ประตูแห่งอบาย ๔ ย่อมเปิดออกสำหรับภิกษุผู้ปฏิบัติเพื่อลาภสักการะ แม้จะสมาทานธุดงค์มีการอยู่ป่าเป็นต้น ถ้ามุ่งลาภสักการะเป็นจุดมุ่งหมายก็ไม่พ้นอบาย ๔ ส่วนภิกษุละลาภสักการะอันเกิดขึ้นแล้วเข้าสู่ป่า เพียรพยายามอยู่ ย่อมสามารถยึดเอาพระอรหัตไว้ได้” ดังนี้แล้ว ทรงย้ำว่า

“ข้อปฏิบัติมุ่งลาภสักการะเป็นอย่างหนึ่ง ข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุให้ถึงนิพพานเป็นอีกอย่างหนึ่ง สาวกของพระพุทธเจ้าทราบเนื้อความตามเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ไม่พึงเพลิดเพลินในลาภสักการะ พึงเจริญวิเวกธรรม พอใจในความสงัด”

ดูก่อน ผู้แสวงหาวิเวก ! ภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หรือบำเพ็ญวัตรอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นธุดงควัตรด้วยมุ่งลาภสักการะนั้นไม่น่าสรรเสริญเลย ท่านเหล่านั้นย่อมต้องประพฤติคดทางกายบ้างทางวาจาบ้าง เพื่อให้ลาภสักการะเกิดขึ้น ต้องประจบประแจงบุคคลผู้จะอำนวยให้เกิดลาภสักการะแก่ตน ดูก่อน ผู้แสวงหาคุณอันประเสริฐ อันลาภสักการะและชื่อเสียงนั้น พระบรมศาสดาทรงชี้ให้เห็นโทษอยู่เนืองๆ ทรงพร่ำสอนภิกษุสาวกของพระองค์ไม่ให้ติดในลาภยศชื่อเสียง เพราะมันทารุณแสบเผ็ดดึงลงต่ำ ย่ำยีจิตใจให้เร่าร้อนกังวล เป็นทางไหลมาแห่งริษยาและมานะ ไม่ดีเลย แต่ทรงพร่ำสอนให้พอใจในวิเวก พอกพูนวิเวก

ภราดา ! กายวิเวก ความสงัดกาย มีกายอยู่ในที่สงัดนั้น เป็นเครื่องบรรเทาการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ จิตตวิเวก ความสงัดจิต หมายถึงการที่จิตถอยห่างจากอารมณ์ยั่วยวนนั้น เป็นเครื่องบรรเทาความหมักหมมด้วยกิเลส ส่วนอุปธิวิเวก[๒] คือพระนิพพานนั้นย่อมบรรเทาเสียได้ซึ่งความเกี่ยวข้องด้วยสังขาร กายวิเวกเป็นปัจจัยให้เกิดจิตตวิเวก จิตตวิเวกเป็นปัจจัยแห่งอุปธิวิเวก ดังที่พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรกล่าวไว้ว่า

“กายวิเวกของท่านผู้มีกายสงบแล้ว ยินดียิ่งแล้วในเนกขัมมะ จิตตวิเวกของผู้มีจิตบริสุทธิ์แล้ว ถึงความผ่องแผ้วอย่างยิ่ง อุปธิวิเวกของผู้ไม่มีอุปธิ ถึงพระนิพพาน

---

[๒] อุปธิ ๔ คือ ๑. ขันธูปธิ = ขันธ์ ๒. กิเลสูปธิ = กิเลส ๓. อภิสังขารูปธิ = อภิสังขาร ๔. กามคุณูปธิ = กามคุณ ๕

๒๐ ผู้เจียมตน

เมื่อ**อนาถปิณฑิกเศรษฐี** สร้างเชตวนารามเสร็จแล้ว ได้ส่งทูตไปทูลอาราธนาพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ให้เสด็จมานครสาวัตถี ขณะนั้นพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์

พระตถาคตเจ้าเสด็จออกจากนครราชคฤห์ไปยังเมืองเวสาลี ประทับอยู่ ณ เวสาลีพอสมควรแล้วเสด็จดำเนิน มุ่งพระพักตร์สู่สาวัตถีราชธานีแห่งแคว้นโกศล

ครั้งนั้น ศิษย์ของพระฉัพพัคคีย์ (พวก ๖) รีบเดินทางไปก่อนคณะสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ไปจองเสนาสนะกับที่นอนไว้ว่า ที่นี้สำหรับอุปัชฌายะของพวกเรา ที่นี้สำหรับอาจารย์ของพวกเรา ที่นี้สำหรับพวกเรา

ฝ่ายพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรไปทีหลัง - หลังกว่าคณะสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ท่านหาเสนาสนะที่พักไม่ได้ เพราะเขาจองกันไว้หมดแล้ว จึงไปนั่งอยู่ ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง ไม่ไกลจากที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้านัก ยังราตรีให้ล่วงไปด้วยการนั่งบ้าง เดินจงกรมบ้าง

เวลาใกล้รุ่ง (ปัจจูสสมัย) พระศาสดาเสด็จออกจากที่ประทับ ทรงกระแอมเบาๆ พระสารีบุตรก็กระแอมเบาๆ ตอบ ตรัสถามว่า

“ใครอยู่ที่นั่น?”

“ข้าพระองค์ สารีบุตร พระเจ้าข้า”

พระศาสดาเสด็จเข้ามาใกล้ตรัสถามอีกว่า

“มาทำอะไรอยู่ที่นี่เวลานี้?”

พระสารีบุตรกราบทูลว่ามาทีหลังหาที่พักไม่ได้ จึงมาพัก ณ โคนไม้นี้

พระศากยมุนีทรงทราบเรื่องแล้ว ทรงสลดพระทัยว่า “บัดนี้ เรายังมีชีวิตอยู่ ภิกษุทั้งหลายยังขาดความเคารพยำเกรงกันถึงขนาดนี้ ต่อไปภายหน้า เมื่อเรานิพพานแล้วจักเป็นอย่างไร”

เช้าวันนั้น รับสั่งให้ประชุมพระสงฆ์ในเชตวนาราม ทรงสอบถามเรื่องราวได้ความจริงแล้ว ทรงติเตียนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นอันมาก แล้วตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเช่นไรควรได้เสนาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ?”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบกันไปต่างๆ เช่น บางพวกว่า ภิกษุผู้บวชจากตระกูลกษัตริย์ควรได้, บางพวกว่า ภิกษุผู้บวชจากตระกูลพราหมณ์ควรได้... บางพวกว่า ภิกษุผู้จำทรงพระสูตรควรได้... บางพวกว่า ผู้ได้ปฐมฌานควรได้... บางพวกว่า ผู้เป็นโสดาบันควรได้... บางพวกว่า ผู้เป็นพระอรหันต์ควรได้...

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเหล่านั้นไม่ควรเอามาถือเป็นประมาณหรือหลักการตัดสิน ภิกษุทั้งหลาย ! ในศาสนานี้ควรทำความเคารพกันตามลำดับอาวุโส ผู้แก่พรรษาควรได้เสนาสนะข้าวน้ำอันเลิศก่อน อันนี้แหละเป็นประมาณ เป็นหลักการตัดสินในศาสนานี้ ก็บัดนี้สารีบุตรเป็นอัครสาวก เป็นผู้หมุนธรรมจักรให้เป็นไปเช่นเดียวกับเรา เธอควรได้เสนาสนะเป็นที่สองรองจากเรา แต่เมื่อคืนนี้ปรากฏว่า สารีบุตรไม่ได้เสนาสนะเลย ต้องอาศัยอยู่ที่โคนไม้” ดังนี้แล้ว ทรงแสดงเรื่องในอดีตว่า แม้สัตว์ดิรัจฉานยังรู้จักเคารพกันตามลำดับอาวุโส ก็ไฉนเล่าเธอทั้งหลายผู้บวชแล้วในธรรมวินัยซึ่งเรากล่าวไว้ดีแล้ว จึงไม่เคารพยำเกรงกันเล่า ภิกษุทั้งหลาย ! เราอนุญาตการลุกรับ การอภิวาท การทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรม การให้เสนาสนะอันเลิศ ข้าวน้ำอันเลิศแก่ภิกษุผู้แก่พรรษากว่าก่อน ภิกษุผู้อ่อนกว่าไม่ควรกีดกันเสนาสนะภิกษุผู้แก่กว่า ใครกีดกันเป็นอาบัติทุกกฎ[๑]”

พระศาสดาตรัสต่อไปว่า

“บุคคลผู้ฉลาดในธรรม เคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ย่อมได้รับสรรเสริญในปัจจุบันนี้ และสัมปรายภพ (ภพหน้า) ของเขาก็เป็นสุคติ”

ดูเถิด ท่านผู้เคารพในธรรม ดูจริยาของพระสารีบุตรผู้ไม่มีใครเสมอเหมือนยกเว้นพระศาสดา มิได้มีอหังการว่าเราเป็นอัครสาวก

---

[๑] ดู วินัยปิฎก (เสนาสนขันธกะ) เล่ม ๗ ข้อ ๒๖๓ และอรรถกถาติตติรชาดก ภาค ๑ หน้า ๓๒๗

แต่เป็นผู้สันโดษและอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เป็นนิตย์ ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วแต่หนหลัง

ในการรับเสนาสนะของอนาถบิณฑิกเศรษฐีครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาว่า

“ที่อยู่อาศัย (วิหาร) ย่อมป้องกันหนาวร้อน สัตว์ร้าย เช่น งู ยุง และป้องกันฝนในฤดูฝน นอกจากนี้ยังป้องกันลมแดดได้อีกด้วย การถวายวิหารทานแก่สงฆ์เพื่อให้ท่านได้หลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุข เพื่อการเพ่งพิจารณา เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงนั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ ด้วยเหตุนี้ผู้ฉลาดเล็งเห็นประโยชน์อยู่ พึงสร้างที่อยู่อันรื่นรมย์เพื่อภิกษุผู้เป็นพหูสูตจักได้อยู่อาศัย อนึ่ง พึงมีใจเลื่อมใสถวายข้าวน้ำ ผ้าและเครื่องใช้อื่นๆ อันสมควรแก่สมณบริโภคแก่ภิกษุผู้มีความซื่อตรง พวกเธอได้รับอุปการะอย่างนี้แล้ว ย่อมแสดงธรรมอันเป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ทั้งปวงแก่เขา เขารู้ทั่วถึงธรรมนั้นแล้วจักเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพาน”

นอกจากอ่อนน้อมถ่อมตนแล้ว พระสารีบุตรยังเป็นผู้มีความอดทนและให้อภัยแก่ผู้ประทุษร้าย ดังเรื่องต่อไปนี้

คราวหนึ่ง เมื่อพระบรมศาสดาประทับ ณ เชตวันวิหาร พวกมนุษย์เป็นอันมากในที่แห่งหนึ่งได้พากันกล่าวสรรเสริญคุณของสารีบุตรเถระว่า “พระผู้เป็นเจ้าของเราเป็นผู้มีคุณน่าอัศจรรย์ ประกอบด้วยกำลังคือความอดทน (ขันติ) เมื่อใครๆ ด่าก็ตาม ประหารท่านก็ตาม ความโกรธหาเกิดขึ้นแก่ท่านไม่”

คราวนั้นมีพราหมณ์มิจฉาทิฐิคนหนึ่งกล่าวแย้งว่า “ที่ว่าพระสารีบุตรไม่โกรธนั้น เห็นจะเป็นเพราะไม่มีใครยั่วให้โกรธกระมัง?”

“ไม่ใช่อย่างนั้นหรอกพราหมณ์” มหาชนปฏิเสธ

“ถ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้าใคร่จะทดลองดู” พราหมณ์ว่า

“ถ้าท่านปรารถนาก็จงทดลองดูเถิด” มหาชนท้า

พราหมณ์นั้นมีความประสงค์จะทดลองคุณของพระเถระ เช้าวันหนึ่งเห็นพระเถระสารีบุตรเดินเข้าไปรับภิกษาในละแวกบ้าน จึงเดินตามไปข้างหลัง เมื่อได้โอกาสก็ตีกลางหลังของท่านด้วยฝ่ามืออย่างแรง

พระอัครสาวกมิได้เหลียวดูเลย คงเดินไปเรื่อยๆ ด้วยอาการสงบ เมื่อเป็นดังนั้น พราหมณ์ก็เกิดร้อนตัวขึ้นอย่างแรงคิดว่า ‘โอ พระผู้เป็นเจ้าสมบูรณ์ด้วยคุณ คือขันติ อย่างที่คนทั้งหลายเล่าลือจริง’

เขาหมอบลงแทบเท้าของพระเถระ เรียนว่า “ขอท่านจงกรุณาอภัยโทษให้กระผมด้วยเถิด”

“อะไรกันพราหมณ์ ?” พระเถระถาม

“กระผมประหารท่านด้วยต้องการจะทดลอง”

“ช่างเถิด พราหมณ์ อาตมาอภัยให้ท่านแล้ว”

“ถ้าท่านอภัยโทษให้กระผมแล้ว ก็ขอได้โปรดไปรับอาหารที่เรือนของกระผมเถิด ขอได้โปรดส่งบาตรมาเถิด”

พระสารีบุตรส่งบาตรให้ พราหมณ์พาท่านไปยังเรือนของตน อังคาส (เลี้ยงดู) ด้วยอาหารอันประณีต

การที่พราหมณ์ลอบประหารพระสารีบุตรนั้น หาได้พ้นสายตาของมหาชนบางกลุ่มไปไม่ พวกเขาโกรธแค้นว่า “พราหมณ์นั้นประหารพระผู้เป็นเจ้าของเราผู้หาโทษมิได้ เราควรจะต้องฆ่าพราหมณ์นั้นเสีย”

พวกเขาถือท่อนไม้และก้อนดินยืนซุ่มอยู่ที่บริเวณประตูบ้านของพราหมณ์

เมื่อฉันเสร็จแล้ว พระเถระมอบบาตรไว้ในมือของพราหมณ์ แล้วเดินลงมา พราหมณ์ถือบาตรตาม พวกมนุษย์เห็นดังนั้นจึงเข้าไปเรียนท่านว่า ขอท่านรับบาตรแล้วให้พราหมณ์กลับเสียเถิด

“อะไรกันนี่ อุบาสก?” พระสารีบุตรถาม

“พราหมณ์นี่มันประหารท่าน พวกกระผมจักทำสิ่งที่มันควรได้รับตอบแทน”

นิ่งอยู่ครู่หนึ่ง พระสารีบุตรจึงว่า

“พวกท่านถูกประหาร หรืออาตมาถูกประหารเล่าอุบาสก?”

“ท่านเองถูกประหาร”

“พราหมณ์นี่ประหารมาแล้ว แต่เขาขออภัยโทษแล้ว เรื่องแล้วไปแล้ว พวกท่านทั้งหลายกลับกันไปเสียเถิด”

ท่านให้มหาชนกลับ และให้พราหมณ์กลับไปยังเรือนของตน ท่านเองไปยังเชตวันวิหาร

ภิกษุทั้งหลายกล่าวยกโทษว่า “อะไรกัน พระสารีบุตรถูกพราหมณ์ประหารแล้วยังไปนั่งฉันอาหารที่เรือนเขาอีก เมื่อเขาประหารพระเถระ เช่นพระสารีบุตรได้ ต่อไปก็จะเที่ยวประหารภิกษุอื่นๆ โดยไม่มีความละอายและความเกรงกลัว”

พระศาสดาเสด็จมายังธรรมสภา ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุสนทนากันแล้วตรัสว่า “พราหมณ์ประหารพราหมณ์นั้นไม่มี แต่พราหมณ์คฤหัสถ์อาจประหารสมณะได้ อนึ่งความโกรธย่อมถูกทำลายไปด้วยอนาคามิมรรค” ดังนี้แล้วตรัสต่อไปว่า

“พราหมณ์ไม่ควรประหารพราหมณ์ ไม่ควรจองเวรพราหมณ์ น่าติเตียนพราหมณ์ผู้ประหารพราหมณ์ด้วยกัน น่าติเตียนพราหมณ์ผู้จองเวรยิ่งกว่าพราหมณ์ผู้ประหารก่อน การกีดกันใจจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นความประเสริฐไม่น้อย บุคคลที่สามารถกลับใจได้จากความคิดเบียดเบียนย่อมได้รับความสงบ”

พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายข้อนี้ว่า “การกีดกันใจจากอารมณ์อันเป็นที่รัก เป็นความประเสริฐไม่น้อย” ไว้ว่า “ความเกิดขึ้นแห่งความโกรธ ซึ่งเป็นอารมณ์ที่รักแห่งใจของผู้มักโกรธ”

ถือเอาความว่า อารมณ์อันเป็นที่รัก ในที่นี้ท่านหมายเอาความโกรธ - การกีดกันความโกรธเกลียดได้ คือไม่ให้ความโกรธเกิดขึ้นเป็นความประเสริฐไม่น้อย

พระสารีบุตรเป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์สัทธิวิหาริก และมนุษย์ผู้ปรารถนาบุญ จนบางครั้งทำให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลายคิดว่าท่านยังมีความโลภดังเรื่องต่อไปนี้

คราวหนึ่ง พระสารีบุตรอยู่จำพรรษาในชนบทแห่งหนึ่งพร้อมด้วยภิกษุบริวารประมาณ ๕๐๐ พวกมนุษย์เลื่อมใสในท่าน ได้เตรียมผ้าจำนำพรรษาไว้เป็นอันมาก[๒] เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว รีบเดินทางไปเฝ้าพระศาสดาโดยที่ยังไม่ได้รับผ้าจำนำพรรษา ท่านสั่งภิกษุทั้งหลายที่ยังอยู่ในอาวาสนั้นว่า “ถ้าทายกนำผ้าจำนำพรรษามาถวาย ก็ขอให้รับไว้แล้วส่งไป หรือส่งข่าวไปจะให้ภิกษุมารับ”

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันว่า “จนถึงเวลานี้ พระสารีบุตรคงยังมีตัณหา และความโลภอยู่เป็นแน่แท้ จึงได้สั่งภิกษุทั้งหลายไว้ว่าเมื่อพวกมนุษย์ถวายผ้าจำนำพรรษา ให้ส่งผ้าจำนำพรรษาไปแก่สัทธิวิหาริกของตน หรือเก็บไว้แล้วส่งข่าวไป”

พระศาสดาทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายสนทนากันแล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย! สารีบุตรไม่มีตัณหา ไม่มีความโลภแล้ว เธอสั่งความไว้อย่างนั้นก็ด้วยคิดว่า ‘พวกมนุษย์ผู้หวังบุญจะไม่เสื่อมจากบุญ และสัทธิวิหาริกของตนจะไม่เสื่อมจากลาภอันชอบธรรม ซึ่งพวกตนควรจะได้’ ความโลภในลาภหามีแก่สารีบุตรไม่

ภิกษุทั้งหลาย ! ตัณหาของผู้ใดไม่มีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ไม่มีความหวัง พรากกิเลสได้แล้ว เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นพราหมณ์”

ภราดา ! การกระทำของผู้ไม่มีกิเลสนั้นบางทีก็มีอาการคล้ายมีกิเลส ผู้มีภูมิจิตระดับเดียวกันหรือเหนือกว่าเท่านั้นจึงจะรู้ได้

---

[๒] ผ้าจำนำพรรษา (วัสสาวาสิกสาฎก) ทายกถวายแก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้วเพื่อจาริกไปในที่ต่างๆ

ทำนองเดียวกัน การกระทำของคนมีกิเลสบางคราวก็มีอาการเสมือนไม่มีกิเลส แต่ความจริงมี เรื่องนี้รู้ได้ยาก

อีกคราวหนึ่งไปบิณฑบาตที่เรือนแห่งมารดาในบ้านนาลกะ มารดาของท่านนิมนต์ให้นั่งแล้วอังคาสด้วยขาทนียโภชนียาหารแก่พระเถระพลาง ด่าไปพลางว่า “ท่านไม่ได้อาหารหรือน้ำข้าวที่เป็นเดน ก็สมควรจะกินน้ำข้าวที่ติดอยู่หลังกระบวยในเรือนของคนอื่น ท่านสละทรัพย์ตั้งแปดสิบโกฏิออกบวช ทำเราฉิบหายเสียแล้ว บัดนี้ท่านจงบริโภคเถิด”

นางได้ถวายอาหารแก่ภิกษุทั้งหลายที่มากับพระสารีบุตร และด่าไปพลางว่า “บุตรของเราออกบวชไปเป็นคนรับใช้ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทำบุตรของเราให้เป็นคนรับใช้ของตนแล้ว บัดนี้จงบริโภคเถิด”

พระสารีบุตรเถระและพระราหุลรับอาหารเรียบร้อยแล้วกลับไปยังเวฬุวันวิหาร พระราหุลนำอาหารบิณฑบาตไปถวายพระศาสดา พระองค์ตรัสถามว่า “วันนี้ไปบิณฑบาตที่ใด?”

“ไปที่บ้านคุณย่า พระเจ้าข้า”

“ย่าได้พูดอย่างไรกับสารีบุตร - อุปัชฌายะของเธอบ้าง?”

“ย่าด่าท่านอุปัชฌายะด้วยถ้อยคำที่รุนแรงมาก พระเจ้าข้า”

“แล้วอุปัชฌายะของเธอพูดอะไรบ้าง?”

“ไม่พูดอะไรเลย พระเจ้าข้า?”

พระศาสดาทรงดุษณี

ภิกษุทั้งหลายทราบเรื่องนั้นแล้วสนทนากันว่า “ท่านทั้งหลาย พระสารีบุตรเป็นผู้มีคุณน่าอัศจรรย์ แม้เมื่อมารดาด่าอยู่ด้วยถ้อยคำรุนแรงก็ไม่โกรธ ไม่พูดอะไร”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! พราหมณ์ในความหมายของเราคือ ท่านผู้ไม่โกรธ มีจิตดี มีศีล ไม่มีตัณหา ฝึกตนดีแล้ว มีสรีระครั้งสุดท้าย (คือไม่ต้องเกิดอีก)”

สำหรับพระอัสสชิเถระนั้น พระสารีบุตรเคารพนับถืออย่างสม่ำเสมอมา ตั้งแต่ได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิบรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ต่อมาภายหลังแม้ได้รับการยกย่องเป็นพระเถระผู้ใหญ่ระดับอัครสาวกแล้วก็ตาม พระสารีบุตรก็ยังคงเคารพนับถือพระอัสสชิในฐานะอาจารย์อยู่นั่นเอง เคารพนับถือจนถึงกับว่า เมื่อทราบว่าพระอัสสชิอยู่ทางทิศใดก็ประคองอัญชลีไปทางนั้น แล้วนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้น

ภิกษุทั้งหลายผู้ไม่ทราบเรื่องนี้ เห็นแต่เพียงอาการภายนอกก็พูดกันว่า “พระสารีบุตรยังเป็นมิจฉาทิฐิ จนกระทั่งบัดนี้ก็ยังไหว้ทิศอยู่นั่นเอง”

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้พระสารีบุตรเข้าเฝ้า แล้วตรัสถามว่า “สารีบุตร ! ภิกษุทั้งหลายพูดกันว่า เธอยังนิยมการนอบน้อมไหว้ทิศอยู่หรือ?”

พระสารีบุตรทูลว่า “พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคย่อมทรงทราบว่า ข้าพระองค์ไหว้ทิศหรือไม่”

พระตถาคตเจ้าจึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! สารีบุตรหานอบน้อมทิศไม่ แต่เธอนอบน้อมอาจารย์ของตนคือพระอัสสชิเถระ พระสารีบุตรได้อาศัยอัสสชิ ฟังธรรมจากอัสสชิเป็นครั้งแรกแล้วได้บรรลุโสดาปัตติผล ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุอาศัยอาจารย์ใดแล้วได้รู้ธรรม เธอพึงนอบน้อมอาจารย์นั้นโดยเคารพอยู่เสมอ เหมือนพราหมณ์ผู้มีปกติบูชาไฟนอบน้อมต่อไฟฉะนั้น”

ดูก่อนภราดา! ปฏิปทาของพระธรรมเสนาบดีที่ปฏิบัติต่อคนทั้งหลาย ผู้เกี่ยวข้องกับตนในฐานะต่างๆ นั้น น่าอัศจรรย์ น่าเลื่อมใส เป็นไปเพื่อคุณความดีแก่ท่านผู้เลื่อมใสแล้วดำเนินตาม

บุตรของนายช่างทองคนหนึ่งในเมืองสาวัตถี มีรูปงาม บวชในสำนักของพระเถระ (พระสารีบุตร) พระสารีบุตรคิดว่า คนหนุ่มมีราคะมาก จึงบอกอสุภกัมมัฏฐานให้เพื่อกำจัดราคะ แต่กัมมัฏฐานนั้นไม่เป็นที่สบายแก่เธอ (คือไม่ถูกอัธยาศัย) เพราะฉะนั้น แม้ท่านจะพยายามทำกัมมัฏฐานอยู่ในป่าถึง ๓ เดือน ก็ไม่ได้คุณพิเศษอะไร แม้ใจแน่วแน่เป็นเอกัคคตาก็ไม่ได้ จึงกลับมาสู่สำนักของพระเถระอีก กราบเรียนให้ท่านทราบว่า ทำกัมมัฏฐานไม่ขึ้น พระเถระบอกอสุภกัมมัฏฐานให้ดีขึ้น ละเอียดขึ้นอีก แม้ในวาระที่ ๒ ภิกษุรูปนั้นก็ไม่อาจทำคุณวิเศษอะไรให้เกิดขึ้นได้ กลับมาบอกพระเถระอีก พระเถระบอกกัมมัฏฐานอย่างเดิมให้อีก แต่เพิ่มเหตุเพิ่มอุปมาให้ละเอียดยิ่งขึ้น เมื่อนำกัมมัฏฐานนั้นไปทำอยู่ชั่วระยะหนึ่ง ภิกษุนั้นกลับมาบอกพระเถระอีกว่า ไม่ได้ผล

พระสารีบุตรเถระคิดว่า ‘ภิกษุผู้ทำความเพียรย่อมทราบนิวรณ์ มีความพอใจในกามเป็นต้น ที่มีในตนว่า “มี” ที่ไม่มีในตนว่า “ไม่มี” ก็ภิกษุนี้เป็นผู้ทำความเพียร มิใช่เป็นผู้ไม่ทำ เป็นผู้ปฏิบัติ มิใช่เป็นผู้ไม่ปฏิบัติ แต่เราไม่รู้อัธยาศัยของเธอ ภิกษุนั้นเป็นผู้อันพระพุทธเจ้าควรแนะนำ ชะรอยพระพุทธเจ้าเท่านั้น จึงจะแนะนำเธอได้’ ดังนี้แล้วในเวลาเย็น พาไปเฝ้าพระศาสดาทูลเล่าเรื่องทั้งปวงให้ทรงทราบ

ครั้งนั้น พระศาสดาทรงดำริว่า ‘ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้บำเพ็ญบารมีมาอย่างเต็มเปี่ยมแล้ว ย่อมมีอาสยานุสยญาณ (ญาณเป็นเครื่องรู้อัธยาศัยของปวงสัตว์)’

ดังนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงพิจารณาดูอัตตภาพที่ล่วงมาแล้วของเธอ ทรงเห็นว่า ภิกษุนั้นเกิดในสกุลช่างทองมา ๕๐๐ ชาติ ชอบหลอมให้เป็นดอกไม้ มีดอกบัวและดอกกรรณิการ์เป็นต้น ดังนั้น อสุภปฏิกูลกัมมัฏฐานจึงไม่เหมาะแก่อัธยาศัยของเธอ ทรงเห็นกัมมัฏฐานอื่นอันเหมาะแก่อัธยาศัยของเธอ แล้วตรัสกับพระสารีบุตรว่า “สารีบุตร ! เธอให้ภิกษุนี้ลำบากมาเป็นเวลาถึง ๔ เดือน ด้วยบอกกัมมัฏฐานไม่เหมาะแก่อัธยาศัยของเขา เธอไปก่อนเถิด เธอจักได้เห็นภิกษุนี้บรรลุพระอรหัตตผลในไม่ช้า”

พระพุทธองค์ทรงเนรมิตดอกปทุมทอง ประมาณเท่าจักรด้วยพระฤทธิ์ แล้วทรงทำให้เป็นเหมือนมีหยาดน้ำจากใบและก้าน แล้วได้ประทานให้ภิกษุนั้น พร้อมตรัสว่า “เอาเถิดภิกษุ จงถือดอกปทุมนี้ไปวางไว้ที่กองทรายท้ายวิหาร นั่งขัดสมาธิแล้วบริกรรมว่า โลหิตกำ โลหิตกำ = สีแดง สีแดง”

เมื่อเธอรับดอกปทุมจากพระหัตถ์ของพระศาสดาเท่านั้น ใจก็เลื่อมใสและผ่องใส ได้ทำตามที่พระศาสดารับสั่ง

นิวรณ์ทั้งหลายระงับไปในขณะนั้นเอง อุปจารฌานเกิดขึ้น ยังปฐมฌานให้เกิดขึ้นในลำดับแห่งอุปจารฌานนั้น ถึงความเป็นผู้ชำนาญเกี่ยวกับฌาน ๕ อย่าง คือชำนาญในการนึก ในการเข้าในการออก ในการตั้งอยู่ และการพิจารณา นั่งอยู่ที่เดียวนั่นเอง บรรลุฌานทั้งหลาย มีทุติยฌาน เป็นต้น นั่งเล่นจตุตถฌานที่ชำนาญแล้วอยู่

พระศาสดาทรงทราบว่า ฌานทั้งหลายเกิดแก่ภิกษุนั้นแล้ว ทรงพิจารณาต่อไปว่า ‘เธอจักอาจเพิ่งยังคุณวิเศษให้เกิดขึ้นโดยลำพังตนเองหรือไม่หนอ’ ทรงทราบว่า ‘เธอจักไม่อาจ’ แล้วทรงอธิษฐานว่า “ขอดอกปทุมนั้นจงเหี่ยวแห้งไป”

ดอกปทุมนั้นเหี่ยวแห้งมีสีดำ เหมือนดอกปทุมที่ถูกขยี้ด้วยมือ ภิกษุนั้นออกจากฌานแล้วแลดูดอกปทุม เห็นอนิจจลักษณะว่า ‘ทำไมหนอ ดอกปทุมจึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้ เมื่ออนุปาทินนก-สังขาร (สังขารที่ไม่มีใจครอง) ยังถูกความชราครอบงำอย่างนี้แล้ว ไม่ต้องกล่าวถึงอุปาทินนกสังขาร’

เมื่อท่านเห็นอนิจจลักษณะแล้ว ทุกขลักษณะและอนัตต-ลักษณะก็เป็นอันเห็นด้วย ภพทั้ง ๓ ปรากฏแก่ท่านดุจไฟติดทั่วแล้ว และดุจซากศพอันบุคคลผูกไว้ที่คอ

ขณะนั้น พวกเด็กลงสู่สระแห่งหนึ่งไม่ไกลจากที่ภิกษุนั้นนั่งอยู่นัก เด็ดดอกโกมุททั้งหลายแล้วกองไว้บนบก ภิกษุนั้นแลดู

ดอกโกมุททั้งบนบกและในน้ำ เห็นดอกโกมุทในน้ำสวยงาม แต่ดอกโกมุทบนบกเหี่ยวแห้ง เธอเห็นอนิจจลักษณะและถึงความสลดใจว่า

'ชรารย่อมกระทบอนุปาทินนกสังขารอย่างนี้ ทำไมเล่าจะไม่กระทบอุปาทินนกสังขารเล่า'

พระศาสดาทรงทราบว่า บัดนี้กัมมัฏฐานปรากฏแก่ภิกษุนี้แล้ว ประทับนั่งในพระคันธกุฎีเปล่งพระรัศมีไป พระรัศมีนั้นกระทบหน้าภิกษุนั้น เธอพิจารณาอยู่ว่า 'อะไรหนอ!' พระศาสดาได้เป็นประหนึ่งว่า เสด็จมาประทับอยู่ตรงหน้า ท่านลุกขึ้นประคองอัญชลีลำดับนั้นพระศาสดากำหนดอัธยาศัยของเธอ แล้วตรัสว่า "จงตัดหรือถอนความเยื่อใยของตน เหมือนบุคคลถอนหรือตัดดอกบัวในสารทกาลด้วยมือ จงพอกพูนทางแห่งความสงบ เพราะพระนิพพานพระสุคตก็ทรงแสดงไว้แล้ว"

เมื่อจบเทศนา ภิกษุรูปนั้นได้บรรลุอรหัตตผล

เรื่องกับนางเปรต

ท่านพระสารีบุตรเถระถามนางเปรตตนหนึ่งว่า ท่านเป็นผู้เปลือยกาย มีรูปร่างน่าเกลียดซูบผอม สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ดูก่อนนางผู้ซูบผอมมีแต่ซี่โครง ท่านเป็นใครเล่า มายืนอยู่ในที่นี้ฯ นางเปรตนั้นตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันเป็นเปรตเข้าถึงทุคติเกิดในยมโลก ได้ทำกรรมอันชั่วไว้ จึงไปจากมนุษยโลกสู่เปตโลกฯ

พระเถระถามว่า ท่านทำกรรมชั่วอะไรด้วยกาย วาจา ใจเล่า ท่านไปจากมนุษยโลกนี้สู่เปตโลก เพราะวิบากแห่งกรรมอะไร?

นางเปรตนั้นตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ชนเหล่าใดเป็นบิดาก็ดี มารดาก็ดี หรือแม้เป็นญาติ ผู้มีจิตเลื่อมใส พึงชักชวนดิฉันว่า จงให้ทานแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ชนผู้อนุเคราะห์แก่ดิฉันเช่นนั้นมิได้มี เพราะไม่ได้ทำกุศลกรรม มีทานเป็นต้น ดิฉันจึงเป็นเปรตเปลือยกาย ถูกความหิวและความกระหายเบียดเบียน เที่ยวไปเช่นนี้ตลอด ๕๐๐ ปี นี่เป็นผลแห่งบาปกรรมของดิฉัน ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ดิฉันมีจิตเลื่อมใส จะขอไหว้ท่าน ข้าแต่ท่านผู้แกล้วกล้ามีอานุภาพมาก ขอท่านจงอนุเคราะห์แก่ดิฉันเถิด ขอท่านจงให้ทานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วจงอุทิศกุศลมาให้ดิฉันบ้าง ขอท่านจงเปลื้องดิฉันจากทุคติด้วยเถิดฯ

ท่านพระสารีบุตรเถระผู้มีใจอนุเคราะห์ รับคำของนางเปรตนั้นแล้ว จึงถวายข้าวคำหนึ่ง ผ้าประมาณเท่าฝ่ามือผืนหนึ่ง และน้ำดื่มขันหนึ่งแก่ภิกษุรูปหนึ่ง แล้วอุทิศส่วนบุญไปให้นางเปรตนั้น พอท่านพระสารีบุตรเถระอุทิศส่วนบุญให้ ข้าว น้ำ และเครื่องนุ่งห่ม ก็บังเกิดทันที นี่เป็นผลแห่งทักษิณา ภายหลังนางเปรตนั้นมีร่างกายบริสุทธิ์ นุ่งห่มผ้าอันสะอาด มีค่ามากยิ่งกว่าผ้าแคว้นกาสี มีวัตถาภรณ์อันวิจิตรงดงามเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรเถระฯ

พระสารีบุตรเถระถามหญิงเปรตอีกตนหนึ่งว่า ดูก่อน นางเปรตผู้ผอมมีแต่ซี่โครง ท่านเป็นผู้เปลือยกาย มีรูปร่างน่าเกลียด ซูบผอมมีตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ท่านเป็นใครหรือ มายืนอยู่ในที่นี้ ฯ

นางเปรตนั้นตอบว่า เมื่อก่อนดิฉันเป็นมารดาของท่านในชาติเหล่าอื่น ดิฉันเข้าถึงเปรตวิสัย เพียบพร้อมไปด้วยความหิวและความกระหาย เมื่อถูกความหิวครอบงำแล้วย่อมกินน้ำลาย น้ำมูก เสมหะอันเขาถ่มทิ้งแล้ว และกินมันเหลวแห่งซากศพที่เขาเผาอยู่ที่เชิงตะกอน กินโลหิตของหญิงทั้งหลายที่คลอดบุตร และโลหิตแห่งบุรุษทั้งหลายที่ถูกตัดมือ เท้า และศีรษะที่เป็นแผล กินเนื้อเอ็นและข้อมือข้อเท้า เป็นต้น ของชายหญิง กินหนองและเลือดแห่งปศุสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย ไม่มีที่พึ่ง ไม่มีที่อยู่อาศัย นอนบนเตียงของผู้ตาย ซึ่งเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ลูกเอ๋ย ขอลูกจงให้ทานแล้วอุทิศส่วนบุญมาให้แม่บ้าง ไฉนหนอแม่จึงจะพ้นจากการกินหนองและเลือดฯ

ท่านพระสารีบุตรเถระผู้มีจิตอนุเคราะห์ ได้ฟังคำของมารดาแล้ว จึงปรึกษากับท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ท่านพระอนุรุทธะ และท่านพระกัปปินะ แล้วให้สร้างกุฏี ๔ หลัง ในทิศทั้ง ๔ แล้วถวายกุฏีเหล่านั้น ข้าวและน้ำแก่สงฆ์ อุทิศส่วนกุศลไปให้มารดาในทันใดนั้นเอง ข้าว น้ำ และผ้า ก็บังเกิดเป็นวิบาก นี้เป็นผลแห่งทักษิณา ภายหลังนางมีร่างกายบริสุทธิ์สะอาด นุ่งห่มผ้าอันมีค่ายิ่งกว่าผ้าแคว้นกาสี ประดับด้วยวัตถาภรณ์อันวิจิตรเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรเถระ ฯ

พระมหาโมคคัลลานะ

๒๑ พระมหาโมคคัลลานะ กับโกสิยเศรษฐี

ฝ่าย**พระมหาโมคคัลลานะ**ซึ่งได้รับการยกย่องจากพระศาสดาและเป็นที่ยอมรับในหมู่พุทธบริษัทว่าเลิศทางมีฤทธิ์ ไม่มีใครเสมอเหมือนนั้น ได้กล่าวถึงประวัติของท่านไว้คู่กับพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรบ้างแล้วในเบื้องต้น

ในที่นี้จะนำเอาบางเรื่องที่ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ใช้ฤทธิ์ของท่านให้เป็นประโยชน์ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาสู่กันฟัง พอเป็นเครื่องบันเทิงจิต และเพื่อสร้างแนวความคิดในทางที่ถูกว่าฤทธิ์นั้นมีจริง เป็นจริง เป็นผลพลอยได้ของการบำเพ็ญสมาธิภาวนาเป็นอานุภาพของจิต ซึ่งได้รับการฝึกฝนดีแล้ว ซึ่งมีอยู่เหนือสามัญชนเป็นอันมาก

ฤทธิ์นั้นมีประโยชน์เป็นอันมากในการฝึกคนที่ฝึกยาก มีทิฐิจัดหรือมีอาสาวะหนาแน่นให้คลายลงเสียก่อน เพื่อสะดวกแก่การสอนธรรมอันละเอียดลุ่มลึกต่อไป เช่น เรื่องของ**โกสิยเศรษฐี**

ไม่ไกลจากกรุงราชคฤห์นัก มีนิคมหนึ่งชื่อสักกระ ในนิคมนี้มีเศรษฐีคนหนึ่งมีทรัพย์ถึง ๘๐ โกฏิ แต่มีนิสัยตระหนี่มาก ไม่ปรารถนาสงเคราะห์ใคร แม้น้ำมันสักหยดหนึ่งก็ไม่ให้ใครเปล่าๆ นอกจากไม่สงเคราะห์คนอื่นแล้ว ยังไม่สงเคราะห์ตนเองอีกด้วย ไม่ใช้ทรัพย์เพื่อความสุขของตน ทรัพย์สมบัติของเขาจึงไม่เป็นประโยชน์แก่ใครเลย เขามีความพอใจด้วยการมองดูทรัพย์ที่เพิ่มพูนขึ้นเหมือนมดแดงเฝ้าหวงแหนมะม่วง

วันหนึ่งเศรษฐีโกสิยะไปเฝ้าพระราชา ตอนกลับจากที่เฝ้าเขาพบชาวบ้านที่ยากจนคนหนึ่งกำลังกินขนมเบื้องอย่างเอร็ดอร่อย เพราะความหิวบีบคั้นมานาน เศรษฐีอยากกินบ้าง แต่เสียดายทรัพย์ จะบอกภรรยาว่าอยากกินขนมเบื้องก็ไม่กล้าบอก เกรงว่าได้ยินถึงหูคนอื่นแล้วจะพากันอยากกินบ้าง จะบอกให้ภรรยาทำให้กิน ก็เกรงว่าคนอื่นจะกินด้วย ถ้าเป็นดังนี้จะหมดเปลืองเป็นอันมาก ซึ่งข้าวสาร งา เนยใส น้ำอ้อย เป็นต้น

เขาอดกลั้นความอยากนั้นไว้ อันความทุกข์เพราะความอยากบีบคั้นแล้วเนืองๆ จนผ่ายผอมลง มีตัวสะพรั่งด้วยเส้นเอ็น เมื่อไม่อาจทนได้อีกต่อไป จึงเข้าห้องนอนด้วยความระทมทุกข์

ดูเถิด ! ดูเศรษฐีผู้มีทรัพย์ถึง ๘๐ โกฏิ แต่กลายเป็นคนยากจน แม้ขนมเบื้องก็ไม่อาจกินได้ เพราะความตระหนี่บีบคั้นครอบงำหัวใจ คนตระหนี่แม้จะมีทรัพย์ก็เหมือนคนยากจน เหมือนน้ำทะเลแม้มีมาก ก็อาศัยบริโภคไม่ได้ มันเค็ม ส่วนทรัพย์คนดีแม้มีน้อยก็พลอยได้พึ่ง เหมือนน้ำบ่อพออาศัยอาบดื่มให้เป็นสุข

พระผู้มีพระภาคเจ้าเคยตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ทรัพย์ของคนพาลของอสัตบุรุษ ไม่อำนวยประโยชน์สุขแก่ใครๆ รวมทั้งตัวเขาเองด้วย เหมือนสระโบกขรณี อันตั้งอยู่ในที่ไม่มีมนุษย์ แม้จะใสสะอาด จืดสนิท เย็นดี มีท่าลงสะดวก น่ารื่นรมย์ มหาชนก็หาได้อาบได้ดื่มไม่ น้ำนั้นตั้งอยู่อย่างไร้ประโยชน์ ส่วนคนดีเมื่อมีทรัพย์แล้วย่อมบำรุงตน มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข บำรุงสมณพราหมณาจารย์ให้เป็นสุข เปรียบเหมือนสระโบกขรณีอันตั้งอยู่ไม่ไกลหมู่บ้าน มหาชนย่อมได้อาศัยอาบดื่มและใช้สอยตามต้องการ โภคะของเขาหาสิ้นไปโดยไร้ประโยชน์ไม่

คนจนนั้นมีอยู่ ๒ ประเภทคือ ประเภทหนึ่งมีเท่าไรไม่รู้จักพอ อีกประเภทหนึ่งมีน้อยจนไม่เพียงพอกับความจำเป็นของชีวิต แต่มีอยู่จำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้กำหนดขอบเขตแห่งสิ่งที่จำเป็นของตนไว้ จึงดูเหมือนว่าอะไรๆ ก็จำเป็นไปหมด กลายเป็นคนกระหายอยู่ตลอดเวลา ดังที่พระรัฐปาละผู้เลิศทางศรัทธาของพระศาสดาได้กล่าวไว้ว่า สัตว์โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่อิ่มไม่เบื่อ จึงตกเป็นทาสของตัณหา (อูโน โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโส)

ภรรยาของเศรษฐีเป็นคนมีอัธยาศัยดี ใจคอกว้างขวาง เห็นเศรษฐีนอนบนเตียงด้วยอาการทอดถอนเช่นนั้นจึงกล่าวว่า

“ท่านไม่สบายเป็นอะไรไปหรือ?”

“ไม่เป็นอะไร” เศรษฐีตอบพร้อมสั่นหน้า แล้วเหม่อมองเพดาน

ภรรยามองด้วยท่าทางสงสัยก่อนจะถามว่า

“พระราชากริ้วท่านหรือ?”

“ไม่ ไม่ใช่”

“ถ้าอย่างนั้นพวกลูกๆ หญิงชาย หรือญาติ ทาส กรรมกร ทำอะไรไม่ถูกใจท่าน ให้ท่านร้อนใจหรือ?”

“ไม่มี” เศรษฐีปฏิเสธ

“ท่านต้องการอะไรแล้วไม่ได้ หรือว่าอยากรับประทานอะไรบ้างหรือ?”

ตรงนี้ถูกจุด แต่เพราะความกลัวเสียทรัพย์ เศรษฐีจึงกลืนน้ำคำไว้เสียในอก เมื่อภรรยารบเร้าถามหนักเข้า เขาจึงพูดอ้อมแอ้มว่า

“ฉันอยากกินอะไรบางอย่าง”

“อยากรับประทานอะไรคะ?” ภรรยาถามอย่างร้อนรน

“ฉันอยากกินขนมเบื้อง” พูดหลุดปากออกมาอย่างยากเย็น

ภรรยาเศรษฐีเบือนหน้าไปยิ้มเสียทางหนึ่ง ด้วยความรู้สึกขบขัน เศรษฐีก็รู้เหมือนกันว่าถูกยิ้มเยาะ โทสะจนไม่อาจยั้งได้ จึงกล่าวว่า

“ขบขันนักหรือ? เห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยอย่างนั้นหรือ?”

ภรรยาเศรษฐีรู้สึกตัวจึงกล่าวว่า

“ท่านเศรษฐี ! ใครๆ เขาก็รู้กันว่า ท่านมีทรัพย์สมบัติมากมาย เพียงแค่อยากรับประทานขนมเบื้องเท่านี้ ท่านทนอดอยู่ทำไม? ทำไมท่านไม่บอกข้าพเจ้าสักคำหนึ่ง เอาล่ะท่าน ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้แล้ว จะทำขนมเบื้องให้พอคนกินทั้งนิคมนี้”

เศรษฐีผลุดลุกขึ้นด้วยความตกใจ พร้อมกล่าวเสียงดังว่า

“จะมีประโยชน์อะไร แม่คุณ คนพวกนั้นทำงานให้เราหรือ? เขาทำงานของเขาก็กินของเขาสิ”

“ถ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้าจะทอดขนมเบื้องให้เพียงพอแก่คนในตรอกนี้” ภรรยาเศรษฐีแสดงความใจกว้างต่อไป

“โอ แม่คุณ ฉันรู้มานานแล้วว่าแม่น่ะรวยทรัพย์ ไม่ต้องทำอวดหรอก” เศรษฐีประชด

“ถ้าอย่างนั้น จะทอดขนมเบื้องให้พอแก่คนทั้งหมดที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียง”

“ความที่เธอมีอัธยาศัยกว้างขวางน่ะ ใครๆ เขาก็รู้กันแล้ว ไม่ต้องประกาศอีกหรอก” เศรษฐีว่า

“ถ้าอย่างนั้น ขอทอดให้เพียงพอแก่คนในเรือนของเรา”

“ไม่จำเป็น พวกนั้นเขาหากินเองได้”

“ถ้าอย่างนั้นทอดให้พอแก่เราสองคน... ท่านและข้าพเจ้า”

“เธอกินด้วยหรือ?”

“ถ้าอย่างนั้นทอดให้ท่านคนเดียว”

เศรษฐีพยักหน้ารับและกล่าวว่า “ถ้าเธอทอดขนมที่นี่ คนจำนวนมากในบ้านนี้ย่อมหวังจะกินด้วย หมดเปลืองโดยใช่เหตุ ดังนั้น ถ้าเธอจะทำให้ฉัน ก็จงเอาสิ่งของต่างๆ เช่น ข้าวสาร น้ำนม เนยใส น้ำผึ้ง น้ำอ้อยอย่างละนิดอย่างละหน่อยขึ้นไปบนปราสาทชั้นเจ็ด ทอดที่นั่น แล้วก็ เอ้อ ข้าวสารนั้น อย่าเอาข้าวสารอย่างดีไป ให้เอาข้าวสารอย่างเลว ป่นๆ นั่นแหละไป ฉันคนเดียวเท่านั้นที่จะนั่งกินที่นั่น”

ภราดา ! กิริยาอาการของเศรษฐีที่ไม่มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคใช้สอยของประณีต พอใจแต่จะบริโภคใช้สอยแต่ของเลวๆ นั้น ถ้าวินิจฉัยตามหลักพระพุทธศาสนา ท่านว่าเป็นเพราะอกุศลวิบากที่เมื่อทำบุญให้ทานไปแล้ว รู้สึกเสียดายในภายหลัง อกุศลวิบากนั้นมาสร้างอุปนิสัยให้เบียดเบียนตนเอง ไม่น้อมจิตไปเพื่อความสุขอันตนจะพึงได้รับตามสมควรแก่ฐานะของตน

ภรรยาเศรษฐีใช้คนรับใช้หญิง ช่วยถือสิ่งของต่างๆ ขึ้นไปบนปราสาทชั้นที่ ๗ แล้วไล่คนรับใช้ลงมาเสีย เศรษฐีขึ้นไปแล้วปิดประตูใส่กลอนทุกประตู ตั้งแต่ประตูแรกเข้าไป ภรรยาเศรษฐีเริ่มทอดขนมเบื้อง

ปัจจุสกาล... ใกล้รุ่งวันเดียวกันนั่นเอง พระผู้มีพระภาค ผู้อนุเคราะห์โลกออกจากมหาสมาบัติ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณออก

สำรวจดูหมู่สัตว์ในโลกธาตุ ผู้มีอุปนิสัยควรแก่การบรรลุมรรคผล ด้วยพระมหากรุณา ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติผลของเศรษฐี พร้อมทั้งภรรยา ณ กรุงราชคฤห์แล้ว ตรัสเรียกพระมหาโมคคัลลานะมาเฝ้า ทรงเล่าเรื่องของเศรษฐีชื่อโกสิยะให้พระสาวกผู้เลิศทางฤทธิ์ทราบแต่โดยย่อ แล้วตรัสว่า

“มหาโมคคัลลานะ ! แต่เศรษฐีนั้นพร้อมทั้งภรรยา เป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติผล เราต้องสงเคราะห์เขา ถ้าเราไม่ช่วยเหลือเขาจะเสื่อมจากอริยคุณอันพึงได้ในชาตินี้ โมคคัลลานะ ! เธอจงไปปราบเศรษฐีให้สิ้นพยศ แล้วให้นำขนม น้ำนม เนยใส น้ำผึ้ง น้ำอ้อย มายังเชตวันวิหารด้วยกำลังฤทธิ์ของเธอ วันนี้เราพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ห้าร้อย จะนั่งคอยทำภัตตกิจด้วยขนมนั้นเท่านั้น”

พระมหาเถระรับพระพุทธบัญชาแล้วได้เดินทางไปสักกรนิคมใกล้เมืองราชคฤห์ ซึ่งถ้าเดินอย่างคนธรรมดาก็จะใช้เวลาแรมเดือน เพราะไกลมากถึง ๔๕ โยชน์[๑] แต่พระเถระไปด้วยกำลังฤทธิ์เพียงครู่เดียว เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออก หรือคู้แขนเข้า ยืนอยู่ที่ช่องหน้าต่างแห่งปราสาทชั้นที่ ๗

เมื่อได้มองไปเห็นพระเถระ ดวงใจของเศรษฐีสั่นสะท้านด้วยความตกใจระคนด้วยความตระหนก เขาคิดว่า ‘เราอุตส่าห์มาทอดขนมเบื้องบนปราสาทชั้นที่เจ็ด ก็เพราะกลัวคนทั้งหลายจะ

---

[๑] ๑ โยชน์ = ๑๖ กิโลเมตร ๔๕ โยชน์ = ๗๒๐ กิโลเมตร

เห็นจะร่วมกิน รวมทั้งคนประเภทนี้ด้วย แต่สมณะนี้มายืนอยู่ที่ช่องหน้าต่าง แล้วเราจะทำอย่างไรดี' เมื่อมองไม่เห็นสิ่งใดที่ตนจะใช้เป็นเครื่องมือไล่พระเถระได้ จึงทำเสียงพึมพำๆ อยู่ครู่หนึ่งแล้วกล่าวว่า

"สมณะ! ท่านยืนอยู่ในอากาศตรงช่องหน้าต่างจะได้อะไร ถึงท่านจะเดินจงกรม (เดินกลับไปกลับมา) ในอากาศก็จะไม่ได้อะไรจากข้าพเจ้า"

พระเถระเดินจงกรมในอากาศ

"สมณะ ! ท่านเดินจงกรมในอากาศจะได้อะไร แม้ท่านนั่งคู้บัลลังก์ (นั่งขัดสมาธิ) ในอากาศก็จะไม่ได้อะไร"

พระเถระนั่งคู้บัลลังก์

"สมณะ ! ท่านนั่งคู้บัลลังก์จะได้อะไร แม้ท่านจะมายืนอยู่ที่กรอบหน้าต่างท่านก็จะไม่ได้อะไร"

พระเถระมายืนที่กรอบหน้าต่าง

"สมณะ ! ท่านยืนที่กรอบหน้าต่างจะได้อะไร แม้ท่านจะบังหวนควันก็จะไม่ได้อะไร"

พระเถระบังหวนควัน ขณะนั้นควันที่พระเถระบังหวนออกมาแผ่กระจายครอบคลุมปราสาทของเศรษฐีทั้งหมด เศรษฐีแสบตาเหมือนคนเอาเข็มมาแทง เศรษฐีไม่กล้าพูดว่า "ถึงท่านจะให้ไฟลุกโพลงขึ้นก็จะไม่ได้อะไร" เพราะกลัวไฟไหม้ปราสาท ขณะนั้นเขา

ก็คิดว่า “สมณะนี้ทนทานนัก ไม่ได้อะไรๆ แล้วคงไม่ยอมไปเป็นแน่ เราควรถวายขนมให้ท่านสักหน่อยหนึ่ง” ดังนี้แล้วกล่าวกับภรรยาว่า “ทอดขนมชิ้นเล็กๆ สักชิ้นหนึ่งให้สมณะนี้ จักได้ไปเสียที”

ภรรยาเศรษฐีหยอดแป้งลงไปนิดเดียว แต่ขนมกลายเป็นชิ้นใหญ่มากขึ้นทุกทีจนเต็มถาด เศรษฐีเห็นดังนั้นคิดว่า ชะรอยนางจะใส่แป้งมากไป จึงตักแป้งหน่อยหนึ่งด้วยมุมทัพพี - ตักเองแล้วหยอดลงไป ขนมได้กลายเป็นชิ้นใหญ่กว่าชิ้นก่อนเสียอีก แม้เศรษฐีจะทำอย่างเดียวกันอีกหลายครั้ง ก็มีผลออกมาเป็นอย่างเดิม จนเบื่อหน่าย จึงกล่าวกับภรรยาว่าขอให้ให้ขนมแก่สมณะสักชิ้นหนึ่ง นางจึงหยิบขนมที่ทอดเสร็จแล้วจากกระเช้า ขนมในกระเช้าเกิดติดกันแน่นทั้งหมด แยกเท่าไรก็ไม่ออก เศรษฐีเองพยายามแยกเท่าไรก็ไม่ออก ทั้งสองช่วยกันดึงเท่าไรก็ไม่ออก (นี่เป็นด้วยอำนาจฤทธิ์ของพระเถระ) เศรษฐีและภริยาพยายามดึงขนมจนเหงื่อโทรมกาย ความหิวก็หายไป เศรษฐีกล่าวกับภรรยาว่า “ฉันไม่ต้องการขนมแล้ว จงให้แก่สมณะนี้ไปทั้งหมดเถิด” ภรรยาเศรษฐีถือกระเช้าขนมเข้าไปหาพระเถระเพื่อถวาย

พระอัครสาวกฝ่ายซ้ายผู้เลิศด้วยฤทธิ์ได้แสดงธรรมให้ท่านทั้งสองฟัง ถึง**คุณของพระรัตนตรัยและผลของทาน**เป็นต้น โดยนัยดังนี้

“ณ เชิงหิมาลัยบรรพต มีแคว้นหนึ่งนาม**ศากยะ** พระราชาผู้ครองคือ **พระเจ้าสุทโธทนะ** พระอัครมเหสีแห่งพระราชานั้น

พระนาม **สิริมหามายา** พระนางประสูติพระราชโอรสพระนาม **สิทธัตถะ** พระสิทธัตถราชกุมารได้ทรงมีดวงตาคือ ปัญญามองเห็นทุกข์ของโลก จึงทรงสละโลกียสุขทั้งมวล ออกแสวงหาธรรมเป็นเครื่องพ้นจากความทุกข์ เมื่อพระชนมายุเพียง ๒๙ พรรษา ทรงทำความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ ทรงทำความเพียรอย่างยอดเยี่ยมอยู่ ๖ ปี จนพระชนม์ ๓๕ จึงบรรลุ**อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ** ต่อจากนั้นอาศัยพระมหากรุณาอันเปี่ยมอยู่ในพระหฤทัย จึงเที่ยวสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ละเว้นความเห็นแก่ตัวหรือแสวงหาความสุขเฉพาะตน แล้วเบียดเบียนผู้อื่น ทรงสอนให้มนุษย์เอื้อเฟื้อต่อกัน ช่วยเหลือกัน มีจิตปราศจากการจองเวร แต่ให้มีเมตตาปรานีต่อกัน คำสั่งสอนของพระองค์เรียกว่า **‘พระธรรม’** ผู้ปฏิบัติตามพระธรรม ย่อมปลอดจากการเบียดเบียนตนและผู้อื่น

ต่อมามีผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระศาสดาพระองค์นั้น สละทรัพย์สมบัติและโลกียสุขอื่นๆ ออกบวช ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบจนได้ลิ้มรสพระธรรม มีความสุข สงบเย็นอย่างยิ่ง เป็นพยานในคำสอนของพระผู้มีพระภาคว่า ปฏิบัติตามได้จริง มีผลจริง แล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามเห็นตาม ท่านเหล่านี้เรียกว่า **‘พระสงฆ์’** ทั้ง ๓ อย่าง เรียกว่า **‘พระรัตนตรัย’**

ดูก่อนโกสิยะ ! ชาวโลกมืดอยู่ด้วยโมหะ คือความหลงไม่รู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เหมือนคนไร้จักษุ หรือเหมือนคนมีจักษุแต่เดินอยู่ในความมืด ไม่เห็นอันตราย แม้ตั้งอยู่เฉพาะหน้า ได้อาศัยพระรัตนตรัย จึงได้พบแสงสว่าง สามารถมองเห็นตามความเป็นจริง

ดูก่อนโกสิยะ ! ชาวโลกเร่าร้อนด้วยโทสะ ความเดือดดาล แค้นเคือง ประทุษร้ายกัน เพราะความร้อนอันเกิดขึ้นในจิตของตน จึงแผ่ความร้อนให้กระจายไปยังมนุษย์และสัตว์อื่น มนุษย์เป็นจุดศูนย์รวมของความเร่าร้อน หรือความสงบเย็นของโลก ในที่ใดใจของมนุษย์เร่าร้อนอยู่ด้วยโทสะ ในที่นั้นสัตว์โลกอื่นๆ ก็พลอยถูกเบียดเบียนไปด้วย ในที่ใดจิตมนุษย์สงบเยือกเย็นอยู่ด้วยเมตตา ในที่นั้นสัตว์ทั้งหลายอื่นก็พลอยได้รับความร่มเย็นไปด้วย สัตว์โลกทั้งหลายได้อาศัยพระรัตนตรัยแล้วสามารถดับความเร่าร้อนกระวน-กระวายในดวงจิตเสียได้

ดูก่อนโกสิยะ ! ชาวโลกมัวเมาอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัส มัวเมาอยู่ในลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุขอันเกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัส ลาภ ยศ และสรรเสริญนั้น แต่เนื่องจากสิ่งเหล่านั้นเป็น**โลกียธรรม มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ลงท้ายด้วยทุกข์** สัตว์ทั้งหลายผู้มัวเมาอยู่ไม่รู้เรื่องนี้ตามความเป็นจริง จมอยู่ หมกมุ่นอยู่ เมื่อสิ่งเหล่านั้นแปรปรวนไปตามธรรมดาของสิ่งที่ประกอบขึ้นด้วยเหตุปัจจัย สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นก็เร่าร้อนเหมือนถูกลูกศรแทง ต้องเศร้าโศกเสียใจ พิไรรำพัน คับแค้นใจ ดูก่อนโกสิยะ อาศัยพระรัตนตรัยแล้ว ชาวโลกได้คลายความเมาลง กลายเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา - มีปัญญาในการถอนตนออก ไม่หมกมุ่นติดอยู่ จมอยู่

ดูก่อนโกสิยะ! สัตว์โลกได้รับความเดือดร้อนลำบากเป็นนักหนา ด้วย ราคะ โทสะ และโมหะอันใด เมื่อสามารถทำลายเสียได้ซึ่ง ราคะ โทสะ และโมหะอันนั้น สัตว์โลกก็พ้นจากความลำบาก ยากเข็ญ ปลอดโปร่งเยือกเย็น ไม่มีความขัดแย้งภายใน ทั้งนี้ก็ด้วย ได้อาศัยคุณพระรัตนตรัยเป็นประทีปส่องทาง

ดูก่อนโกสิยะ ! บุคคลบางพวกมีความเห็นว่า ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การควบคุมตนเองไม่มีผล ดังนั้นจึงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะให้ทานแก่คนทั้งหลาย เรื่องทานเป็นเรื่องที่คนฉลาดบัญญัติขึ้นเพื่อหลอกคนโง่ การบูชาเป็นความงมงายอย่างร้ายกาจ ไม่มีผลอะไร ส่วนการควบคุมตนเองเล่า ก็เป็นการฝืนความปรารถนาของตน โดยไม่มีผลตอบแทนอันคุ้มกัน ผู้มีความเชื่อเช่นนี้ไม่ให้ทาน ไม่ทำการบูชาสิ่งที่ควรบูชา หรือบุคคลอันตนควรบูชา ไม่มีการควบคุมตนเอง ตนมีความปรารถนาอย่างใดย่อมทำอย่างนั้น ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้ใด ถือเอาการสำเร็จความสมปรารถนาของตนเป็นที่ตั้ง

แต่พระศาสดาของข้าพเจ้า คือพระศากยมุนีตรัสว่า ‘ทานมีผล การบูชามีผล การควบคุมตนเองเป็นหน้าที่สำคัญของมนุษย์ เพราะอันนี้แหละทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ดิรัจฉานทั่วไป’

ดูก่อนโกสิยะ! บุคคลในโลกอยู่รวมกันย่อมต้องพึ่งพาอาศัยกัน เอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน คนยากจนช่วยเหลือคนมั่งมีด้วยกำลังกาย คนมั่งมีอนุเคราะห์เกื้อกูลคนยากจนด้วยกำลังทรัพย์ คนยากจนให้

กำลังใจแก่คนมั่งมีด้วยการทำการงานดี คนมั่งมีถนอมน้ำใจคนยากจนด้วยปิยวาจา ทั้งสองฝ่ายต่างอาศัยกันและกัน ด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่กัน ไม่เอาเปรียบกัน และวางตนเหมาะสมแก่ฐานะของตน

ดูก่อนโกสิยะ ! หลักธรรมทั้ง ๔ ประการดังกล่าวมา คือการสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน ๑ การพูดจาไพเราะยังใจของกันและกันให้เอิบอาบ ๑ การบำเพ็ญประโยชน์ให้กัน ๑ และการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะของตน ๑ พระศาสดาของข้าพเจ้าทรงเรียกว่า **สังคหวัตถุ** เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน เปรียบเสมือนเพลาหรือลิ่มสลักยึดเหนี่ยวรถให้ทำงานไปได้ แล่นไปได้สู่จุดหมาย”

พระเถระยังเศรษฐีและภริยาให้สมาทาน อาจหาญร่าเริงในกุศลธรรม ด้วยประการฉะนี้แล้ว เศรษฐีและภริยาหมอบลงแทบเท้าของพระมหาเถระผู้เลิศด้วยฤทธิ์และกล่าวว่า

“นานเหลือเกิน ท่านผู้เจริญ นานเหลือเกินกว่าท่านจะมาโปรด เกือบช้าไป วัยของข้าพเจ้าทั้งสองก็ล่วงไปมากแล้ว จนป่านนี้ยังไม่เคยได้สดับธรรมของสัตบุรุษ ธรรมกถาของท่านแจ่มแจ้งชัดเจนเข้าอกเข้าใจ”

เศรษฐีและภรรยากล่าวปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัย แล้วน้อมกระเช้าขนมเข้าไปถวาย พร้อมกล่าวว่า “นิมนต์ฉันเสียเถิดพระคุณเจ้า ข้าพเจ้าถวายด้วยศรัทธา”

พระมหาเถระกล่าวว่า “ท่านเศรษฐี บัดนี้พระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป นั่งรอคอยเพื่อฉันขนมของท่านอยู่”

“ก็พระศาสดาประทับอยู่ที่ใดเล่า ท่านผู้เจริญ?”

“พระศาสดาประทับอยู่ ณ เชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ไกลจากที่นี่ ๔๕ โยชน์”

“พระคุณเจ้า หนทางมันไกลอย่างนี้ จะไปให้ทันเสวยได้อย่างไร?”

“ท่านเศรษฐี เรื่องนั้นเป็นหน้าที่ของอาตมาเอง ท่านเตรียมตัวเถิด ท่านและภรรยาจะถึงเชตวันวิหารอย่างรวดเร็ว”

ว่าแล้วพระเถระก็เข้าฌาน ซึ่งมีปฐวีกสิณเป็นอารมณ์ ย่นแผ่นดินให้ใกล้เข้ามา จึงสามารถถึงนครสาวัตถีได้เพียงครู่เดียว เร็วกว่าเวลาที่ลงจากปราสาทชั้นบนมายังชั้นล่าง

เศรษฐีและภรรยาเข้าเฝ้าพระศาสดา น้อมขนมเข้าไปถวายภิกษุทั้งหลายทั้ง ๕๐๐ ฉันจนอิ่มหนำ ขนมก็หาได้หมดไปไม่ ให้คนที่อาศัยวัดกินอีก ขนมก็ยังไม่หมด ยังเหลืออีกมาก พระศาสดารับสั่งให้เจ้าของขนมนำไปทิ้งเสียที่ใกล้ประตูเชตวันวิหาร

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาด้วยธัมมีกถา ให้เศรษฐีและภรรยาอาจหาญร่าเริงในธรรมสัมมาปฏิบัติ ท่านทั้งสองส่งกระแสจิตไปตามพระธรรมเทศนาได้บรรลุโสดาปัตติผล หมุนชีวิตเข้าสู่กระแสธรรมอันมั่นคงยั่งยืนไม่เปลี่ยนแปลง เขาทั้งสองได้มองเห็นชีวิตใหม่อันสะอาด สว่าง และสงบเยือกเย็นเกินเปรียบ

เมื่อหวนระลึกถึงความเป็นอยู่แต่เก่าก่อน อันตนเคยกระหยิ่มยิ่งนักนั้น ช่างมืดมนไร้สาระเสียนี่กระไร ! ความสุขอย่างเก่านั้นเล่าก็เหมือนความสุขของขอทานที่เบิกบานร่าเริง เมื่อขอเงินจากผู้อื่นได้ จะเทียบกับความสุขเวลานี้ ซึ่งเหมือนความสุขของเศรษฐีได้อย่างไร?

ดูก่อนภราดา ! เรื่องนี้พระบรมศาสดามีพระประสงค์จะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งพระองค์มีอยู่เป็นอันมาก แต่ทรงแสดงเพียงเล็กน้อย ทรงบันดาลฤทธิ์ให้ขนมเพียงเล็กน้อยที่เศรษฐีนำมานั้นไม่รู้จักหมดสิ้น ยังความอัศจรรย์ใจแก่เศรษฐีและภรรยาเป็นล้นพ้น เรื่องทำนองนี้ไม่ต้องกล่าวถึงพระบรมศาสดาดอก แม้พระสาวกธรรมดาที่ได้อภิญญา ๕ แม้ยังไม่สิ้นอาสวกิเลสก็ทำได้

อีกประการหนึ่ง ผู้มีทรัพย์ มียศ มีเกียรติ หลงอยู่ในทรัพย์ ยศ และเกียรตินั้น สำคัญมั่นหมายว่าโลกียสุขนี่เท่านั้นคือสุขแท้ เป็นสุขที่ตนพึงแสวงหา เมื่อยังไม่ได้ก็ดิ้นรนแสวงหาอย่างเอาตัวตนชีวิตจิตใจเข้าไปแลก เมื่อได้แล้วก็เพลิดเพลินอยู่ชั่วเวลาหนึ่ง ใจก็ร่านหาความสุขอย่างใหม่ต่อไป แต่ล้วนเป็นความสุขที่ต้องอาศัยผู้อื่นสิ่งอื่น จึงเหมือนสุขของขอทาน มีการแสวงหามาก มีปัญหามาก ส่วนความสุขของพระอริยเจ้าไม่ต้องมีการแสวงหามาก และไม่มีปัญหา จึงเป็นความสุขที่ประณีตกว่า สงบเยือกเย็นและเป็นไท ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสียก่อนแล้วจึงสุข เป็นความสุขที่เกิดจากตนเอง เป็นอิสระ อยู่เหนือการครอบงำของกิเลส พ้นเงื้อมมือของมาร

ดูก่อนผู้แสวงสันติวรบท มนุษย์ในโลกควรศึกษาให้เข้าใจ ควรลองปฏิบัติแสวงหาความสุขอย่างไม่อิงอาศัยอามิสเป็นพื้นฐานของจิตใจไว้บ้าง เพื่อได้ถอนตนออกมาได้โดยง่าย เมื่อความสุขชนิดที่ต้องอิงอาศัยอามิสกลายเป็นพิษขึ้นมา เพราะความประมาทพลาดพลั้งหรือเพราะเสวยสุขนั้นมากเกินไป

พระมหาโมคคัลลานะได้อาศัยฤทธิ์ของตนช่วยเหลือพระศาสดาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังพรรณนามาฉะนี้

ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เศรษฐีและภรรยาได้สละทรัพย์ของตนให้เป็นประโยชน์แก่ปูชนียบุคคลและสาธารณชนทั่วไป

วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมกันที่ธรรมสภา สนทนาสรรเสริญคุณของพระมหาโมคคัลลานะว่า ไปฝึกเศรษฐีให้เป็นคนดี ไม่กระทบกระเทือนศรัทธา ไม่กระทบกระทั่งโภคะของเขา พระมหาเถระช่างมีอานุภาพมาก และมีคุณน่าอัศจรรย์จริงๆ

พระศาสดาเสด็จมาธรรมสภา ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายสนทนากันแล้วตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมดาภิกษุผู้ฝึกสกุล พึงเป็นผู้ไม่กระทบกระทั่งศรัทธา ไม่กระทบกระทั่งโภคะ ไม่ทำให้สกุลชอกช้ำ ไม่เบียดเบียนเขา เป็นดุจแมลงภู่เคล้าเอาเกสรดอกไม้ ภิกษุทั้งหลาย ! มุนีพึงเข้าสู่สกุลทำนองเดียวกับแมลงภู่ ไม่ทำดอก สี และกลิ่นให้ชอกช้ำ คือเอาแต่รสแล้วบินไปฉะนั้น”

‘ไม่ทำให้สกุลชอกช้ำ’ ช่างเป็นพระวาจาที่แสดงความปรานีและหวังประโยชน์ต่อตระกูลเสียนี่กระไร ! เพราะธรรมดาชาวบ้านชาวเมืองมีความชอกช้ำเป็นปกติอยู่แล้ว ต้องลำบากยากเข็ญในการหาทรัพย์เป็นนักหนา เพื่อนำมาหล่อเลี้ยงชีพของตนและคนใกล้เคียงเกี่ยวข้อง - บุตร ภรรยา (หรือสามี) ญาติพี่น้องทั้งฝ่ายตนเองและฝ่ายภรรยา (หรือสามี) เพื่อนฝูงมิตรสหาย ผู้สูงอายุ ซึ่งเคยมีอุปการคุณ งานสังคมสงเคราะห์ และอื่นๆ อีก เช่น บำบัดอันตรายอันเกิดจากเหตุต่างๆ มีโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น เสียภาษีอากรบำรุงประเทศ ทำบุญในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ อุดหนุนผู้เสียสละชีวิตเพื่อป้องกันบ้านเมือง ฯลฯ

ด้วยภารกิจอันมากมายดังกล่าวนี้ ฆราวาสจึงมีรายได้ไม่ค่อยพอรายจ่าย แต่ต้องอดทนอดออมเพื่อสร้างฐานะอนาคต บางคราวให้มิตรสหายหรือผู้เกี่ยวข้องยืมไปก่อน เห็นว่าเขากำลังลำบากให้ไปด้วยจิตเมตตากรุณา ปรารถนาสงเคราะห์เขา แต่แล้วเขาตอบแทนด้วยการโกง ไม่ยอมใช้หนี้สิน เจ้าของทรัพย์ก็ได้แต่ชอกช้ำใจ

บางคราวต้องชอกช้ำด้วยการต้องพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก บางคราวต้องเดือนร้อนกับการต้องอยู่กับศัตรู เหมือนมีงูพิษอยู่ใกล้ ต้องระวังระไวตลอดเวลา

ฆราวาสมีเรื่องชอกช้ำมากดังพรรณนามาโดยย่อนี้แล้ว ถ้าสมณะผู้เข้าสู่สกุลทำให้สกุลชอกช้ำเข้าอีก พวกเขาจะไปพึ่งใครจะได้ใครเป็นหลักแห่งชีวิตเล่า

๒๒ ถึงกับต้องคร่าแขนกันออกไป

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งแสดงถึงความเป็นผู้ช่วยที่ดี และความกล้าหาญเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวของพระมหาโมคคัลลานะ คราวหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของวิสาขา มิคารมาตา ในบุพพาราม นครสาวัตถี วันอุโบสถวันหนึ่ง พระศาสดาประทับนั่งท่ามกลางภิกษุสงฆ์ เพื่อทรงแสดง**โอวาทปาติโมกข์** แต่ทรงประทับนั่งเฉยอยู่จนล่วงปฐมยามไปแล้ว พระอานนท์เถระได้ลุกจากอาสนะ กระทำผ้าห่มเฉวียงบ่า ประคองอัญชลีกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว ปฐมยามล่วงไปแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งรอนานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงพระปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด”

เมื่อ**พระอานนท์**กราบทูลดังนี้ พระศาสดาก็ยังคงประทับนั่งเฉยอยู่ จนล่วงมัชฌิมยาม พระอานนท์ก็กราบทูลดังนั้นอีก พระตถาคตเจ้าก็คงประทับเฉยจนล่วงปัจฉิมยาม จวนอรุณรุ่ง พระอานนท์ได้กราบทูลอีกครั้งหนึ่ง พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า

“อานนท์! ในที่ประชุมสงฆ์นี้ มีภิกษุผู้ไม่บริสุทธิ์รวมอยู่ด้วย”

เมื่อได้ฟังพระพุทธดำรัสเพียงเท่านี้ พระมหาโมคคัลลานะได้กำหนดจิตพิจารณาภิกษุสงฆ์ ซึ่งร่วมประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้น ได้เห็นภิกษุรูปหนึ่ง ผู้ทุศีลมีธรรมทราม มีความประพฤติไม่สะอาด น่ารังเกียจ มีการกระทำซึ่งปกปิดไว้ มิใช่สมณะ ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ มิใช่พรหมจารี ปฏิญาณตนว่าเป็นพรหมจารี เป็นคนเน่าใน มีกิเลสร้ายสางได้ยากเหมือนกองหยากเยื่อ นั่งอยู่ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ พระมหาโมคคัลลานะเข้าไปพูดกับภิกษุนั้นว่า “ลุกขึ้นเถิด อาวุโส พระผู้มีพระภาคเจ้าเห็นท่านแล้ว” แต่ภิกษุนั้นคงนั่งเฉย พระมหาโมคคัลลานะพูดดังนั้นถึง ๓ ครั้ง ภิกษุผู้ทุศีลก็ยังคงนั่งเฉย ทำเป็นไม่รู้ไม่เข้าใจ

พระมหาโมคคัลลานะผู้เลิศทางฤทธิ์ ตัดสินใจจับแขนภิกษุรูปนั้น คร่าออกไปทิ้งไว้ที่ภายนอกซุ้มประตู แล้วใส่กลอนโรงอุโบสถ แล้วกราบทูลพระศาสดาว่า

“ข้าแต่พระสุคตเจ้า! บุคคลผู้ไม่บริสุทธิ์ข้าพระองค์คร่าออกไปแล้ว บัดนี้ภิกษุบริษัทบริสุทธิ์แล้ว ขอพระองค์จงแสดงพระปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด”

พระศากยมุนีตรัสว่า “อัศจรรย์จริง โมคคัลลานะ หนักหนาจริง โมคคัลลานะ โมฆบุรุษ - ผู้ว่างเปล่าจากคุณธรรมนั้น ถึงกับต้องคร่าแขนกันออกไป” ดังนี้แล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ณ ที่นั้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เราจักไม่ทำอุโบสถ ไม่สวดปาติโมกข์ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป พวกเธอนั่นแหละจงทำอุโบสถสวดปาติโมกข์กันเอง ภิกษุทั้งหลาย ! เป็นการไม่เหมาะสม ไม่สมควรที่ตถาคตจะพึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ร่วมกับบริษัทผู้ไม่บริสุทธิ์”

พระศาสดาตรัสชี้แจงถึงเรื่องที่ไม่ทรงสวดปาติโมกข์ดังนี้แล้ว ตรัสถึง**ความอัศจรรย์แห่งธรรมวินัย ๘ ประการ** เทียบด้วยความอัศจรรย์แห่งมหาสมุทรดังต่อไปนี้

๑. มหาสมุทรลาดลงตามลำดับ ลึกลงตามลำดับ ไม่โกรกชันเหมือนภูเขาขาด ฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีการศึกษาและการปฏิบัติการบรรลุผลตามลำดับ

๒. น้ำในมหาสมุทรย่อมไม่ล้นฝั่ง (แม้จะมีสายน้ำจากแหล่งต่างๆ ไหลลงสู่มหาสมุทรเป็นอันมาก) ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น สาวกของเราย่อมไม่ล่วงสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้ว แม้จะต้องสูญเสียชีวิตก็ตาม

๓. มหาสมุทรย่อมไม่อยู่กับซากศพ ย่อมซัดสาดซากศพขึ้นฝั่งโดยเร็วฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น บุคคลใดทุศีล มีธรรมทราม... สงฆ์ย่อมไม่ยอมอยู่ร่วมกับบุคคลเช่นนั้น ย่อมประชุมกันขับไล่เสียจากหมู่ ภิกษุผู้ทุศีลเช่นนั้น แม้อยู่ท่ามกลางสงฆ์ก็ชื่อว่าอยู่ห่างไกล แม้สงฆ์ก็ชื่อว่าห่างไกลจากบุคคลเช่นนั้น

๔. มหานทีทั้งหลาย เมื่อไหลลงสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมละนามของตนถึงซึ่งการนับว่า ‘มหาสมุทร’ ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น วรรณะทั้งหลาย อาทิ วรรณะกษัตริย์ เมื่อออกบวชแล้วย่อมละนามและโคตรเดิมของตน ถึงซึ่งการนับว่า ‘เป็นสมณศากยบุตร’ เสมอเหมือนกันหมด

๕. สายน้ำจากแหล่งต่างๆ ไหลลงสู่มหาสมุทรอยู่เสมอ (ทั้งจากฟากฟ้าและจากพื้นดิน) แต่ความพร่องหรือความเต็มย่อมไม่ปรากฏฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น แม้จะมีภิกษุเป็นอันมากปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุไปแล้ว แต่ความพร่องหรือความเต็ม หาปรากฏแก่นิพพานธาตุนั้นไม่

๖. มหาสมุทร มีรสเดียวคือรสเค็มฉันใด ธรรมวินัยก็ฉันนั้น มีรสเดียวคือวิมุตติรส - ความหลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง

๗. มหาสมุทร มีรัตนะเป็นอันมากฉันใด ธรรมวินัยก็ฉันนั้น มีรัตนะคือ ธรรมเป็นอันมาก (อันเป็นไปเพื่อความสุขความเจริญทั้งปัจจุบันและภายหน้า)

๘. มหาสมุทร เป็นที่อยู่อาศัยของภูต (คือสัตว์) ใหญ่ๆ เป็นอันมากฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น เป็นที่อยู่อาศัยของภูต (คือบุคคล) ใหญ่ๆ เป็นอันมาก เช่นพระโสดาบัน เป็นต้น

ภิกษุทั้งหลาย! ภูต (คือสัตว์) ทั้งหลายได้เห็นความมหัศจรรย์แห่งมหาสมุทร ๘ ประการนี้แล้ว ย่อมอภิรมย์ต่อมหาสมุทรนั้นฉันใด ภูต (คือบุคคล) ทั้งหลาย มีพระโสดาบัน เป็นต้น ได้เห็น

ความอัศจรรย์แห่งธรรมวินัย ๘ ประการนี้แล้ว ย่อมอภิรมย์พอใจต่อธรรมวินัยนี้ฉันนั้น

พระศาสดาทรงเปล่งพระอุทานในขณะนั้นว่า

“กิเลสย่อมครอบงำกำซาบภิกษุผู้ปกปิดอาบัติไว้ แต่ไม่ครอบงำกำซาบภิกษุผู้เปิดเผยอาบัติ เพราะฉะนั้นควรเปิดเผยอาบัติด้วยอาการอย่างนี้ กิเลสจักครอบงำไม่ได้”

ดูก่อนผู้แสวงสันติวรบท ! ตั้งแต่บัดนั้นมา พระศาสดามิได้ทรงทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ร่วมกับภิกษุทั้งหลายอีกเลย แต่ต้องเข้าใจอย่างหนึ่งว่า พระปาติโมกข์ที่พระศาสดาทรงสวดนั้น หมายถึงพระโอวาทปาติโมกข์ ไม่ใช่ภิกขุปาติโมกข์ **โอวาทปาติโมกข์** คือพระธรรมอันเป็นหลักสำคัญ ส่วน**ภิกขุปาติโมกข์**คือพระวินัยอันเป็นหลักให้ภิกษุอยู่ร่วมกันโดยไม่รังเกียจกันในเรื่องศีลเรื่องวินัย

อีกเรื่องหนึ่งอันแสดงถึงความเป็นผู้มีประโยชน์เกื้อกูลต่อพุทธบริษัทของพระมหาโมคคัลลานะ แม้ในงานนวกรรม (การก่อสร้าง) ดังเรื่องต่อไปนี้

วันหนึ่ง หลังจากพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยที่บ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐีแล้ว เสด็จบ่ายพระพักตร์ไปยังประตูด้านทิศอุดร มีพระประสงค์จะเสด็จไปโปรดบุตรเศรษฐีคนหนึ่ง ชื่อภัททิยะ ในภัททิยนคร เพราะได้ทรงตรวจพิจารณาเห็นอุปนิสัยสมบัติของบุตรเศรษฐีนั้น

ตามปกติธรรมดาของพระศาสดาเป็นดังนี้คือ ถ้าเสวยที่บ้านของนางวิสาขาก็จะเสด็จออกทางประตูด้านทิศทักษิณ (ทิศใต้) แล้ว

เสด็จไปประทับ ณ เชตวนาราม ถ้าเสวยที่บ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เสด็จออกทางประตูทิศปราจีน (ตะวันออก) แล้วเสด็จประทับ ณ บุพพารามของนางวิสาขา คราใดที่พระพุทธองค์เสด็จบ่ายหน้าทางทิศอุดร (เหนือ) ผู้คุ้นเคยก็จะทราบได้ทันทีว่า มีพระประสงค์จะเสด็จจาริกไปยังที่อื่นๆ ตามที่ทรงประสงค์

วันนั้น **นางวิสาขา มหาอุบาสิกา** เห็นพระตถาคตเจ้าเสวยที่บ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐี แล้วเสด็จบ่ายพระพักตร์ไปทางทิศอุดร จึงรีบไปเฝ้าถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า “พระเจ้าข้า หม่อมฉันบริจาคทรัพย์จำนวนมากสร้างวิหารถวายพระองค์และภิกษุสงฆ์ ขอได้โปรดเสด็จกลับเถิด พระเจ้าข้า”

“วิสาขา !” พระศาสดาตรัสอย่างอ่อนโยน “ธรรมดาพระ-พุทธเจ้าไม่ควรอยู่ที่เดียวนานเกินไป การไปคราวนี้นานหลายเดือน”

นางวิสาขาคิดว่า ‘พระศาสดาตรัสดังนี้ คงได้ทรงพิจารณาเห็นใครสักคนหนึ่งผู้สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยสมบัติ ที่พระองค์ควรจะโปรดเป็นแน่แท้’ ดังนั้นแล้วกราบทูลว่า “ถ้ากระนั้นขอพระองค์โปรดรับสั่งให้ภิกษุรูปหนึ่งผู้เข้าใจในงานก่อสร้างอยู่ก่อนเถิด พระเจ้าข้า”

“เธอพอใจให้ภิกษุรูปใดอยู่ก็จงรับบาตรของภิกษุรูปนั้นเถิด วิสาขา” พระศาสดาตรัส

ความจริงนางพอใจพระอานนท์ มีความสนิทสนมและความเคารพรักเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อคำนึงถึงงานที่จะต้องทำให้สำเร็จไปโดยเร็วแล้ว นางคิดว่าพระโมคคัลลานะผู้เลิศด้วยฤทธิ์จะยังประโยชน์

นี้ให้สำเร็จได้ดีกว่า จึงรับบาตรพระมหาโมคคัลลานะ พระมหาเถระมองดูพระศาสดาเป็นเชิงว่า จะทรงอนุญาตการกลับของท่านหรือไม่ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “โมคคัลลานะ เธอและบริวารจงกลับเถิด เพื่ออนุเคราะห์วิสาขา”

ด้วยอานุภาพของพระมหาเถระ คนงานที่ไปขนไม้และหินในแดนไกล แม้ตั้ง ๕๐ - ๖๐ โยชน์ ก็ขนเอาไม้และหินมาทันในวันนั้น คือ ไป - มาได้ในวันเดียว การยกไม้ยกหินใส่เกวียนก็ไม่ลำบาก เพลาเกวียนก็ไม่หัก ไม่นานเลยก็สร้างปราสาท ๒ ชั้นเสร็จ ปราสาทนั้นมี ๑,๐๐๐ ห้อง ชั้นบน ๕๐๐ ห้อง ชั้นล่าง ๕๐๐ ห้อง การก่อสร้างเสร็จใน ๙ เดือน

พระศาสดาเสด็จจาริกไปในชนบทต่างๆ คราวนั้นรวมเวลา ๙ เดือน แล้วเสร็จกลับนครสาวัตถี วิสาขาทราบข่าวนั้นรีบไปเฝ้าอาราธนาให้เสด็จประทับ ณ วิหารที่ตนสร้างใหม่ด้วยวาจาว่า “พระเจ้าข้า ขอพระองค์และภิกษุสงฆ์ประทับในวิหาร (ที่อยู่) ของข้าพระองค์ตลอดเวลา ๔ เดือนเถิด หม่อมฉันจะทำการฉลองปราสาท”

พระศาสดาทรงรับอาราธนาของนางวิสาขา

ดูเถิด - ดูผู้มีอัธยาศัยประณีต มีจิตใจน้อมไปในบุญกุศล ย่อมแสวงหาโอกาสทำบุญกุศลอยู่เสมอ เพราะอนุสรณ์ถึงพระ-พุทธพจน์ที่ว่า

“ช่างดอกไม้ พึงทำพวงดอกไม้ให้มากขึ้นจากกองดอกไม้ฉันใด สัตว์ผู้เกิดแล้วและมีอันจะต้องตายเป็นธรรมดา พึงสั่งสมบุญกุศลฉันนั้น”

ดูก่อนผู้แสวงบุญ ! อันบุญกุศลนั้น องค์พระศาสดาทรงเปรียบเหมือนพวงดอกไม้ อันว่าพวงดอกไม้นั้น น่าทัศนามีกลิ่นหอมชวนชื่นใจฉันใด บุญกุศลก็ฉันนั้น เป็นสภาพน่าชื่นใจ มีผลอันน่าชื่นใจ คนมีบุญจึงเป็นผู้น่าทัศนาน่าชื่นใจสำหรับผู้เข้าใกล้ แม้ได้ยินกิตติศัพท์ก็ก่อให้เกิดปราโมช บุญย่อมกำจัดภัยต่างๆ บุญเอาชนะอุปสรรคต่างๆ การสั่งสมบุญจึงเป็นการสั่งสมที่ประเสริฐ ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

“บุคคลฝังทรัพย์สินไว้เพื่อใช้ประโยชน์ เมื่อมีความจำเป็น แต่ทรัพย์ที่ฝังไว้นั้นไม่อาจให้สำเร็จประโยชน์ได้เสมอไป คือทรัพย์นั้นอาจเคลื่อนจากที่เดิมเสียบ้าง ผู้ฝังลืมที่เสียบ้าง อมนุษย์นำไปเสียบ้าง ทายาทอันไม่เป็นที่รักลอบขุดไปเสียบ้าง ยิ่งกว่านั้น เมื่อใดหมดบุญ เมื่อนั้นทรัพย์ทั้งหลายก็พินาศไป

แต่ผู้ใด หญิงหรือชายก็ตาม ฝังทรัพย์คือคุณธรรม เช่น ทาน ศีล ความสำรวมใจ และการฝึกกายวาจาไว้ในตน ผู้นั้นชื่อว่าฝังทรัพย์ไว้ดีแล้ว อนึ่งทรัพย์ใดอันบุคคลฝังไว้แล้วในวัตถุที่ควรบูชาในสงฆ์หรือในบุคคล ในการต้อนรับแขก ในมารดาบิดา หรือในพี่น้อง ทรัพย์นั้นชื่อว่าฝังไว้ดีแล้ว อันใครๆ จะเอาชนะไม่ได้ ติดตามไปได้ทุกแห่ง เมื่อละโลกนี้ไปแล้ว บุคคลย่อมถือเอาบุญนั่นแหละติดตัวไป

ขุมทรัพย์คือบุญนี้ ไม่ทั่วไปแก่คนเหล่าอื่น คือเป็นของเฉพาะตน โจรก็นำไปไม่ได้ นักปราชญ์จึงนิยมทำบุญ ซึ่งมีปกติติดตัวไปได้ ขุมทรัพย์คือบุญนี้ให้สิ่งที่น่าปรารถนาทุกอย่างแก่เทวดาและมนุษย์ ความเป็นผู้มีผิวพรรณดี ความมีเสียงไพเราะ มีสัณฐานดี และรูปสวย ความเป็นใหญ่และมีบริวารมาก เหล่านี้ล้วนได้ด้วยบุญ

ความเป็นเจ้าปกครองประเทศ ความเป็นอิสระ ความสุขอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ การเสวยทิพยสมบัติในโลกทิพย์ เหล่านี้ล้วนสำเร็จด้วยบุญ มนุษย์สมบัติก็ดี สวรรค์สมบัติก็ดี นิพพานสมบัติก็ดี ล้วนสำเร็จด้วยบุญทั้งสิ้น

การได้มิตรดี ความชำนาญในวิชชาและวิมุตติ ปฏิสัมภิทาวิโมกข์ สาวกบารมี ความเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าและพุทธภูมิ เหล่านี้ล้วนสำเร็จด้วยบุญทั้งสิ้น

บุญญสัมปทา คือความพรั่งพร้อมด้วยบุญ มีประโยชน์อานิสงส์มากอย่างนี้ นักปราชญ์และบัณฑิตทั้งหลายจึงสรรเสริญความเป็นผู้มีบุญอันได้สั่งสมไว้แล้วว่าประเสริฐ”

๒๓ อดีตกรรมของเปรตนั้น

คราวหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะกับพระลักขณะลงจากภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็น**อชครเปรต**นั้นมีอัตตภาพใหญ่ยาวมากด้วยจักษุทิพย์ เปลวไฟตั้งขึ้นจากศีรษะของเปรตนั้น แล้วลามไปจนถึงหาง เปลวไฟตั้งขึ้นแต่หางลามถึงศีรษะ ตั้งขึ้นจากหางและหัวแล้วลามไปถึงกลางตัว

พระมหาเถระผู้เลิศทางฤทธิ์เห็นเปรตนั้นแล้วยิ้มแย้ม พระลักขณะจึงถามถึงอาการที่ยิ้ม พระมหาโมคคัลลานะจึงว่า

“ผู้มีอายุ เวลานี้มิใช่กาลพยากรณ์ปัญหา ท่านค่อยถามข้าพเจ้าในสำนักพระศาสดาเถิด”

พระเถระทั้งสองเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ได้อาหารพอแก่ความต้องการแล้วฉัน ณ ที่อันสะดวกด้วยน้ำแห่งหนึ่งแล้ว ได้เวลาสมควรจึงพากันไปเฝ้าพระศาสดา ณ ที่นั้น พระลักขณะได้ถามพระมหาโมคคัลลานะขึ้นอีก

พระเถระผู้เป็นอัครสาวกฝ่ายซ้ายได้กล่าวว่า

“ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าเห็นเปรตตนหนึ่ง อัตตภาพใหญ่ยาวเหลือเกิน มีไฟไหม้ทั่วตัว ข้าพเจ้ายิ้มแย้มเพราะคิดว่า เปรตผู้มีอัตตภาพเห็นปานนี้ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นเลย”

พระศาสดาทรงสดับคำนั้นแล้ว ทรงชื่นชมตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย! สาวกของเรามีจักษุแล้ว ภิกษุทั้งหลาย! เปรตนั้นเราเคยเห็นแล้วที่โพธิมณฑล เมื่อเราตรัสรู้ใหม่ๆ ทีเดียว แต่เราไม่พูด เพราะเกรงว่าเมื่อเราพูดออกไป ผู้ใดไม่เชื่อก็จะเป็นโทษเป็นภัยแก่ผู้นั้น ภิกษุทั้งหลาย! บัดนี้เราได้มหาโมคคัลลานะ สาวกของเราเป็นพยานแล้ว”

ดูก่อนผู้แสวงสัจจะ! คำของพระอริยะนั้นใครฟังแล้วไม่เชื่อและติเตียน หรือมีความเห็นเป็นปฏิปักษ์ ย่อมเป็นบาปมากเพราะฉะนั้นพระศาสดาจึงตรัสว่า “ผู้ใดไม่เชื่อคำของเรา พึงเป็นโทษแก่ผู้นั้น” ดังนี้ การมีความเห็นเป็นปฏิปักษ์ต่อความเห็นของพระอริยะนั้นเป็นมิจฉาทิฐิ ก็โทษอันใดเล่าจะร้ายแรงเท่ามิจฉาทิฐิ

เมื่อพระศาสดาตรัสดังนั้นแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ! เปรตนั้นได้ทำกรรมอะไรไว้ จึงต้องมาเสวยผลกรรมอันทารุณแสบเผ็ดเห็นปานนี้?”

“ภิกษุทั้งหลาย!” พระศาสดาตรัส “เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังเถิด เราจักเล่าให้ฟัง ณ บัดนี้

ในอดีตกาล เมื่อ**พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า**เสด็จอุบัติขึ้นในโลก เศรษฐีคนหนึ่งชื่อ**สุมงคล** มีจิตเลื่อมใสสร้างวิหารถวายในเนื้อที่ประมาณ ๒๐ อุสภะ[๑] วิหารนั้นประณีตมาก พื้นปูด้วยทองคำ[๒] เศรษฐีบริจาคทรัพย์เป็นอันมาก เมื่อสร้างเสร็จแล้วให้มีการฉลองเป็นการใหญ่

วันหนึ่งท่านสุมงคลเศรษฐีไปเฝ้าพระศาสดาแต่เช้าตรู่ เห็นโจรคนหนึ่งนอนเอาผ้ากาสายะคลุมศีรษะ เท้านั้นเปื้อนโคลนอยู่ ณ ศาลาหลังหนึ่งใกล้ประตูเมือง จึงกล่าวขึ้นว่า “เจ้าคนนี้เท้าเปื้อนโคลน คงเป็นคนเที่ยวเตร่กลางคืนแล้วมานอนเป็นแน่แท้”

โจรเปิดหน้าเห็นเศรษฐีแล้วคิดในใจว่า ‘เอาเถอะ เราจะจัดการกับเศรษฐีคนนี้ให้หายแค้น’

ดูเถิด คนเลว คนชั่ว เขาพูดเพียงเท่านี้ก็ผูกอาฆาต ทำทารุณกรรมต่างๆ มากมาย

ต่อมาโจรคนนั้นได้ลอบเผานาของเศรษฐีเสีย ๗ ครั้ง ลอบตัดเท้าโคในคอก ๗ ครั้ง เผาเรือน ๗ ครั้ง แม้กระนั้นก็ไม่อาจให้ความแค้นเคืองดับได้ เขาเข้าไปตีสนิทกับคนรับใช้ของเศรษฐี แล้วถามว่าอะไรเป็นสุดที่รักของเศรษฐี ได้ทราบว่าอะไรๆ จะเป็นที่รักยิ่งกว่าวิหารที่สร้างถวายพระกัสสปทศพลเป็นไม่มี

---

[๑] อุสภะ มีความยาว ๒๕ วา

[๒] แม้ในปัจจุบันวิหารบางแห่งในอินเดีย ยังหุ้มด้วยทองคำ เช่น สุวรรณวิหารของซิกซ์

เช้าวันหนึ่ง เมื่อพระศาสดาเสด็จออกบิณฑบาต โจรนั้นลอบเข้าไปทุบหม้อน้ำดื่มน้ำใช้เสียสิ้น แล้วจุดไฟเผาพระคันธกุฎี

เศรษฐีได้ทราบข่าวนั้นรีบออกไปดู เห็นพระคันธกุฎีถูกไฟไหม้หมดแล้ว มิได้เสียใจเลยแม้นิดเดียว กลับแสดงอาการยินดีปรบมือเป็นการใหญ่

ประชาชนผู้ยืนดูอยู่เห็นอาการของเศรษฐีเช่นนั้น สงสัยยิ่งนัก จึงถามว่า “ท่านเศรษฐี ! ท่านสละทรัพย์เป็นอันมากสร้างพระคันธกุฎี เมื่อพระคันธกุฎีถูกไฟไหม้ เหตุไฉนท่านจึงแสดงความปราโมชยิ่งนักเล่า?”

เศรษฐีตอบว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้ฝังทรัพย์ไว้ในพระศาสนาจำนวนมาก เป็นทรัพย์ที่ยั่งยืนมั่นคง ไม่สาธารณะแก่คนทั้งหลาย อันไฟเป็นต้น ทำอันตรายไม่ได้ เมื่อพระคันธกุฎีถูกไฟไหม้แล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้าจะได้สละทรัพย์ทำใหม่อีก คงจะได้บุญกุศลเพิ่มขึ้น ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าคิดดังนี้จึงยินดียิ่งนัก”

ดูเถิด - ดูคนดี มีจิตฝักใฝ่ในบุญกุศล ถูกทำลายอย่างนี้แล้วก็หาคิดท้อถอยไม่ คิดเห็นเป็นโอกาสได้สร้างบุญใหม่ เป็นคนมีใจหนักแน่นเป็นอย่างดี ส่วนคนใจไม่มั่นคงท้อถอยง่าย แม้ยังไม่มีใครทำลาย เพียงแต่มีอุปสรรคในการงานเล็กน้อยก็ท้อถอยเสียแล้ว

เศรษฐีได้สละทรัพย์จำนวนมากสร้างพระคันธกุฎีใหม่ สวยงามและประณีตอย่างเดิม โจรเห็นดังนั้นคิดว่า ‘ถ้าเราไม่ฆ่าเศรษฐีนี้เสียก็ไม่อาจยังความแค้นของเราให้ดับได้ เอาเถอะเราจะฆ่ามันเสีย’

ดังนี้แล้วพกกฤชซ่อนไว้ เดินเตร่อยู่ในบริเวณวิหารตั้ง ๗ วันก็ไม่ได้โอกาสฆ่าเศรษฐี

ฝ่ายท่านเศรษฐีถวายมหาทานแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประมุขตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗ นั่นเอง เขาถวายบังคมพระบรมศาสดาแล้วกราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ ! บุรุษผู้หนึ่งเผานาของข้าพระองค์ ๗ ครั้ง ตัดเท้าโคในคอก ๗ ครั้ง เผาเรือน ๗ ครั้ง แม้พระคันธกุฎีที่ถูกเผาไปแล้วก็คงเป็นเจ้าคนนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์มิได้มีจิตแค้นเคืองในตัวเขา ข้าพระองค์ขอให้ส่วนบุญในทานนี้แก่เขาก่อน พระเจ้าข้า”

โจรได้ยินคำนั้นแล้วเกิดความทุกข์ขึ้นในใจว่า ‘โอ เราทำกรรมหนักเสียแล้วหนอ เศรษฐีนี้มิได้มีความแค้นเคืองในเราเลย กลับให้ส่วนบุญแก่เราก่อนคนอื่นเสียอีก เราคิดประทุษร้ายในท่านผู้ไม่ประทุษร้ายเสียแล้ว กรรมของเราหนัก ไม่สมควรแล้ว ถ้าเราไม่ขอขมาต่อบุคคลผู้เช่นนี้ เทวทัณฑ์ (การลงโทษของเทวดา) พึงตกลงบนกระหม่อมของเราเป็นแน่แท้’ ดังนี้แล้ว หมอบลงแทบเท้าของเศรษฐีพลางกล่าวว่า

“ท่าน ขอท่านได้โปรดอภัยแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด”

“อะไรกันนี่?” เศรษฐีถาม มีอาการพิศวงเป็นอันมาก

โจรได้เล่าความทั้งปวงให้เศรษฐีฟัง เศรษฐีระลึกได้ถึงเรื่องที่ตนเคยพูดเข้าวันหนึ่ง จึงขอร้องให้โจรอภัยโทษให้แก่ตนด้วย

“ลุกขึ้นเถิดท่าน เราอดโทษคือให้อภัยท่านแล้ว โทษอันใดของเรามีอยู่ ขอท่านจงอดโทษนั้นแก่เราด้วย”

“ข้าแต่นาย” โจรกล่าว “ถ้าท่านอดโทษแก่ข้าพเจ้าจริงดังว่าแล้ว ขอให้ข้าพเจ้าพร้อมด้วยบุตรและภรรยาเป็นทาสรับใช้ในเรือนของท่านด้วยเถิด”

เศรษฐีนิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วกล่าวว่า “เรากล่าวคำเพียงเท่านั้น เจ้ายังทำกับเราได้ถึงเพียงนี้ ถ้าเจ้าไปอยู่ในเรือนของเรา เราจะพึงว่ากล่าวอะไรแก่เจ้าได้ ไปเถิด เราอดโทษให้เจ้าแล้ว เราไม่มีการงานอะไรที่จะใช้เจ้าในเรือนของเรา”

โจรนั้นทำกรรมหนักถึงปานนั้นแล้ว เมื่อสิ้นชีวิตไปบังเกิดในอเวจีมหานรก หมกไหม้อยู่ในอเวจีสิ้นกาลนาน ในกาลบัดนี้เกิดเป็นอชครเปรต (เปรตซึ่งมีร่างเป็นงู) ถูกไฟไหม้อยู่ที่เขาคิชฌกูฏด้วยเศษวิบากกรรมของมันเอง

พระบรมศาสดาตรัสต่อไปว่า

“คนพาล[๓]ทำกรรมชั่วอยู่ ย่อมไม่รู้สึก (ว่าตนกำลังทำกรรมชั่ว เข้าใจว่าเป็นกรรมดี) คนเขลานั้นย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมชั่วของตน ดุจถูกไฟไหม้”

ดูก่อนผู้แสวงบุญ ! คนชั่วเมื่อขณะทำชั่วอยู่ และกรรมชั่วยังไม่ให้ผล เขากระหยิ่มยินดีว่า เขาเก่งกล้าสามารถ ทำอย่างนั้นได้ ทำอย่างนี้ได้ ไม่มีใครว่าอะไร ไม่มีใครกล้าทักท้วง เขายิ่งเหิมเกริมทำชั่วต่อไปอย่างเมามัน แม้ผู้หวังดีจะตักเตือนท้วงติง ก็ดูหมิ่นผู้ตักเตือนนั้นว่าเป็นผู้เยาว์กว่าบ้าง มีศักดิ์น้อยกว่าตนบ้าง เขา

---

[๓] ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕/๒๐

หลงตนหลงอำนาจวาสนาอันเป็นของชั่วคราว แต่เมื่อใดกรรมชั่วอันเขาสั่งสมวันละน้อยเพิ่มพูนมากขึ้น และวิบากแห่งกรรมดีที่ทำไว้ก่อนก็ร่อยหรอลงวันละน้อยจนหมดสิ้น ไม่มีแรงต้านทานอีกแล้ว เมื่อนั้นเขาต้องเสวยผลกรรมอันทารุณแสบเผ็ด และไม่มีสิ่งใดทัดทานได้ เมื่อนั้นแหละเขาย่อมรู้สึกตัว แต่แก้ไขอะไรไม่ได้เสียแล้ว

อีกคราวหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะลงจากภูเขาคิชฌกูฏ[๔] เช่นกัน พระมหาโมคคัลลานะแสดงอาการยิ้มแย้มทำนองเดียวกับที่กล่าวแล้วในเรื่องอชครเปรต

ณ สำนักพระศาสดา พระลักขณะถามขึ้น พระมหาโมคคัลลานะจึงตอบว่า

ข้าพเจ้าเห็นอหิเปรตตนหนึ่ง มีอัตตภาพใหญ่ยาวเป็นอันมาก ศีรษะของมันเหมือนศีรษะมนุษย์ แต่อัตตภาพอื่นๆ ของมันเหมือนถูกไฟไหม้อยู่ทั่วตน พระศาสดาตรัสว่า แม้เปรตนี้พระองค์ก็เคยทรงเห็นแล้ว ในวันที่ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ แต่ไม่ตรัสบอกใคร เพราะทรงเอ็นดูต่อหมู่สัตว์ว่า “ผู้ใดไม่เชื่อคำของเราความไม่เชื่อของเขานั้นจะเป็นโทษแก่เขา”

ภิกษุทั้งหลายทูลถามถึงบุพกรรมของเปรตนั้น พระพุทธองค์ตรัสเล่าให้ฟังดังนี้

ในอดีตกาล ในเมืองพาราณสี ประชาชนชาวเมืองช่วยกันสร้างบรรณศาลาหลังหนึ่งถวาย**พระปัจเจกพุทธเจ้า**ใกล้ฝั่งแม่น้ำ

---

[๔] เรื่องทำนองนี้มีมากในลักขณสังยุตต์ สังยุตตนิกาย พระไตรปิฎกเล่ม ๑๖

พระปัจเจกพุทธเจ้าเข้าไปบิณฑบาตในเมืองเนืองนิตย์ แม้พวกชาวเมืองก็ถือของหอมดอกไม้เครื่องสักการะไปสู่ที่บำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งเช้าและเย็น

ชายชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง มีนาอยู่ในหนทางที่ชาวเมืองเดินไป – มา สู่ที่บำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้า ชาวเมืองได้เหยียบย่ำนาของเขา แม้เขาห้ามอยู่บ่อยว่า “ขอพวกท่านอย่าเหยียบนาของข้าพเจ้า” ก็หาสำเร็จประโยชน์ประการใดไม่

ชาวนาผู้นั้นคิดว่า ‘ถ้าบรรณศาลาของพระปัจเจกพุทธเจ้าไม่พึงมีในที่นี่ไซร้ ชนทั้งหลายก็จะไม่เหยียบย่ำนาของเรา’

เขาตกลงใจจะทำกรรมอันน่าหวาดเสียว คือการเผาบรรณศาลา เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าออกไปบิณฑบาตในเวลาเช้า เขาไปที่บรรณศาลาทุบหม้อน้ำและภาชนะเครื่องใช้แล้วจุดไฟเผาบรรณศาลา

เมื่อกลับจากบิณฑบาต พระปัจเจกพุทธเจ้าเห็นไฟไหม้บรรณศาลาอยู่ ท่านมิได้มีความเดือดร้อนหลีกไปแล้วตามอัธยาศัย

ฝ่ายมหาชนมาสู่ที่บำรุงเห็นบรรณศาลาถูกไฟไหม้ จึงกล่าวกันว่า “พระผู้เป็นเจ้าของเราไป ณ ที่ไหนหนอ” แลชาวนาอยู่ท่ามกลางมหาชนนั่นเอง กล่าวขึ้นว่า

“ข้าพเจ้าเป็นผู้เผาบรรณศาลาของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น”

เมื่อได้ยินดังนี้ ประชาชนก็ชวนกันลงประชาทัณฑ์ โดยการโบยด้วยหวายบ้าง ปาด้วยท่อนไม้และก้อนดินบ้าง จนบุรุษนั้นสิ้นชีวิต เขาไปบังเกิดในอเวจีมหานรก ไหม้อยู่ในนรกนั้นสิ้นกาลนาน

บัดนี้มาเกิดเป็น**อหิเปรต** ถูกไฟไหม้อยู่ทั่วตัวด้วยเศษแห่งกรรมที่เหลือ

พระศาสดาตรัสต่อไปว่า

“ภิกษุ[๕] ทั้งหลาย ! กรรมชั่วที่บุคคลทำแล้ว ยังไม่ให้ผลเหมือนน้ำนมที่รีดใหม่ในขณะนั้นยังไม่ทันแปรไป ภิกษุทั้งหลาย บาปกรรมย่อมตามแผดเผาคนพาลเหมือนไฟที่เถ้ากลบไว้”

ดูก่อนท่านผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งกรรม ! บุคคลบางคนเมื่อทำกรรมชั่วลงไปแล้ว กรรมนั้นยังไม่ให้ผลก็สำคัญผิด ว่าผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มี จึงชะล่าใจทำอีกและทำไปเรื่อยๆ เหมือนเด็กน้อยเหยียบถ่านไฟที่เถ้ากลบไว้ เข้าใจว่าไฟไม่ร้อน แต่พอเถ้าที่กลบไว้นั้นออกไปสิ้น ไฟย่อมไหม้เขาให้เร่าร้อนฉันใด บุคคลผู้ทำกรรมชั่วก็ฉันเดียวกัน เมื่อกรรมชั่วยังไม่ให้ผล เพราะผลแห่งกรรมดีบางอย่างคุ้มครองอยู่ เขาย่อมประมาท เพลิดเพลินในการทำชั่วนั้น สมจริงดังที่พระศาสดาตรัสว่า

“คนชั่ว[๖] ทำบาป เมื่อบาปยังไม่ให้ผลก็สำคัญผิด คิดว่าบาปนั้นเป็นของดี แต่พอบาปให้ผล เขาก็เห็นว่าบาปนั้นเป็นของชั่ว ฝ่ายคนดีทำความดี เมื่อความดียังไม่ให้ผลก็สำคัญผิด คิดว่าความดีเป็นความชั่ว แต่เมื่อความดีให้ผล เขาก็เห็นว่ากรรมดีเป็นความดี”

---

[๕] ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕/๑๕

[๖] ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕/๑๙

๒๔ ความรู้ของคนพาล

อีกคราวหนึ่ง เมื่อพระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะลงจากภูเขาคิชฌกูฏ พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตซึ่งมีค้อนเหล็กจำนวนมากกระหน่ำลงบนศีรษะ ค้อนนั้นมีเปลวเพลิงโชติช่วง ศีรษะของเปรตนั้นเมื่อถูกค้อนเหล็กทำลายแล้วกลับปรากฏขึ้นใหม่ เพราะแรงแห่งกรรมอันตนเคยทำไว้

พระมหาโมคคัลลานะเล่าเรื่องนี้เฉพาะพระพักตร์พระศาสดา พระบรมครูทรงรับรองท่ามกลางภิกษุสงฆ์ว่า เปรตนั้นมีจริง พระองค์เคยทรงเห็นแล้วเหมือนกันที่โพธิมณฑล เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลถามเรื่องบุพกรรมของเปรตนั้น ทรงเล่าว่า

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี มีบุรุษเปลี้ย (พิการ) คนหนึ่ง มีความรู้ชำนาญมากในการดีดกรวดให้ปรากฏเป็นรูปต่างๆ บนใบไม้ หรือดีดกรวดให้เข้าเป้าได้อย่างแม่นยำ

เขานั่งประจำอยู่ที่โคนไทรย้อยต้นหนึ่งใกล้ประตูเมืองพาราณสี เด็กชาวบ้านชอบมาล้อมดูเขา และขอร้องให้เขาดีดกรวดให้เป็นรูปต่างๆ บนใบไม้ เช่น รูปช้างบ้าง ม้าบ้าง เขาทำได้ตามประสงค์

ของเด็ก พวกเด็กชอบใจให้ของเคี้ยวของกินแก่เขา พอยังอัตตภาพให้เป็นไปวันหนึ่งๆ

วันหนึ่ง พระราชาแห่งกรุงพาราณสีเสด็จประพาสพระราชอุทยาน เสด็จผ่านมาทางนั้น พวกเด็กๆ รู้เข้าพาบุรุษเปลี้ยซ่อนไว้ระหว่างย่านไทร แล้วพวกเขารีบหนีไป พระราชาเสด็จถึงตรงนั้นเวลาเที่ยงพอดี ทรงพักผ่อนใต้ต้นไทรย้อย ขณะนั้นแสงแดดซึ่งส่องผ่านรูโปร่งของใบไทรลงมาเป็นรูปช้างบ้าง ม้าบ้าง ทรงฉงนว่านี่อะไรกัน เงยพระพักตร์ขึ้นทอดพระเนตรใบไทร ทรงเห็นรูปต่างๆ มีรูปช้าง เป็นต้น ทรงสนพระทัยตรัสถามว่า “นี่เป็นฝีมือของใคร?”

เมื่อทรงทราบว่าเป็นฝีมือของบุรุษเปลี้ย - ชายพิการ จึงให้หาชายพิการนั้นมาเฝ้า ทรงชมเชยฝีมือการดีดกรวดของเขา และตรัสว่า “เรามีปุโรหิตคนหนึ่งพูดมากปากกล้า เราพูดคำหนึ่งเขาพูดเสียยืดยาว เราไม่อาจให้เขาหยุดพูดได้ เอ็งสามารถหรือไม่ที่จะดีดมูลแพะเข้าปากปุโรหิตคนนั้นขณะเขาพูดอยู่กับเรา?”

“สามารถพระเจ้าข้า” บุรุษเปลี้ยกราบทูล

“ดีแล้ว” พระราชาตรัส “เราจะได้เริ่มในวันพรุ่งนี้”

“พะย่ะค่ะ” ชายพิการทูลรับ

“เออ แล้วเอ็งจะให้ทำอย่างไร? คือต้องเตรียมอะไรบ้าง?”

“ไม่มีอะไรมากพะย่ะค่ะ ขอเพียงมูลแพะหนึ่งทะนาน แล้วให้กั้นม่านไว้ เจาะรูม่านให้ตรงหน้าปุโรหิตพอมูลแพะผ่านได้”

ทุกอย่างเรียบร้อย วันรุ่งขึ้นได้เวลาเข้าเฝ้า ปุโรหิตมาเฝ้าพระราชาอย่างเคย พอพระราชาตรัสถามคำหนึ่งเท่านั้น เขาก็เริ่มพูดไม่หยุด แต่คราวนี้ทุกๆ ครั้งที่เขาอ้าปากพูด ชายพิการผู้ชำนาญในการดีดกรวดก็ดีดมูลแพะเข้าปาก ปุโรหิตกลืนมูลแพะลงไปแล้วพูดต่อ เหตุการณ์ดำเนินไปทำนองนี้จนมูลแพะหมด ๑ ทะนาน ชายพิการจึงเขย่าม่าน ด้วยสัญญาณนี้พระราชาก็ทรงทราบว่ามูลแพะหมดแล้ว จึงรับสั่งกับปุโรหิตว่า

“ท่านอาจารย์ ท่านพูดอะไรไปบ้าง เราจำไม่ได้เลย เรารู้แต่ว่าเวลานี้ท่านกลืนมูลแพะเข้าไปหนึ่งทะนานแล้วยังไม่หยุดพูด ท่านพูดมากเกินไป”

ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา พราหมณ์ปุโรหิตก็กระดากเก้อเขิน กลายเป็นผู้สำรวมพูดน้อย ทูลตอบเฉพาะที่พระราชาตรัสถามเท่านั้น

พระราชาได้ความสบายพระทัย ทรงปลอดโปร่งหายความอึดอัด รำคาญใจ เพราะความพูดมากของปุโรหิต ทรงอนุสรณ์ถึงคุณของบุรุษเปลี้ย รับสั่งให้เข้าเฝ้า ตรัสว่า “เราได้รับความสุขเพราะได้อาศัยความรู้ของท่าน” ดังนี้แล้วพระราชทานปัจจัยแห่งชีวิตเป็นอันมาก และพระราชทานบ้านส่วยถึงสี่ตำบล อันตั้งอยู่สี่ทิศแห่งเมืองพาราณสี เพื่อเก็บส่วยหรือภาษีเลี้ยงตน

มหาอำมาตย์ผู้อนุศาสน์อรรถธรรมแด่พระราชา ได้ทราบเรื่องบุรุษเปลี้ยโดยตลอดแล้ว กล่าวคำนิยมขึ้นว่า

“ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลฝึกฝนให้ชำนาญแล้ว ย่อมให้สำเร็จประโยชน์ได้ (เป็นที่พึ่งแก่ผู้มีได้) ท่านทั้งหลายจงดูเถิด ดูชายพิการมีศิลปะในการดีดกรวด เขาได้บ้านส่วยอันตั้งอยู่สี่ทิศ เพราะอาศัยศิลปะนั่นเอง”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย” พระศาสดาตรัส “ท่านทั้งหลายอาจสงสัยว่าธรรมมหาอำมาตย์ผู้นั้นคือใครกัน? อย่าสงสัยเลยภิกษุทั้งหลาย เขาผู้นั้นในบัดนี้คือเราตถาคตนี่เอง”

ดูก่อนภราดา ! โอกาสเปิดอยู่เสมอสำหรับบุคคลผู้รู้จริงและมีความสามารถจริง เขาจะไม่ตกต่ำ ดังนั้นเมื่อเรียนรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วควรให้รู้จริง และฝึกปรือให้มีความสามารถสูงในวิชาของตนให้มีศิลปะในการทำให้ดีขึ้น วิชาและศิลปะนั้นแหละแม้เล็กน้อยเพียงใดก็จะช่วยผู้มีวิชาและศิลปะนั้นให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างดี ขอให้รู้จริงและมีความสามารถดีจริงเถิด แต่ต้องมีจรณสมบัติที่ดีด้วย มิฉะนั้นจะเอาตัวไม่รอด

ครั้งนั้นมีชายคนหนึ่งในเมืองพาราณสีนั่นเอง ได้เห็นสมบัติและเกียรติอันบุรุษเปลี้ยได้แล้วคิดว่า ‘ชายผู้นี้พิการอย่างนี้ อาศัยศิลปะแห่งการดีดกรวด จึงประสบความสำเร็จแห่งชีวิต ได้สมบัติใหญ่โตอย่างนี้ เราควรเรียนศิลปะนี้ไว้บ้าง’

เขาเข้าไปหาชายพิการ อ่อนน้อมทำความเคารพ พร้อมกล่าวว่า “ขอท่านอาจารย์ได้โปรดบอกศิลปะในการดีดกรวดให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด”

บุรุษเปลี้ยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าให้ศิลปะนี้แก่ท่านไม่ได้”

เขาอ้อนวอนอยู่บ่อยๆ ก็ไม่อาจให้บุรุษเปลี้ยนั้นยินยอมมอบวิชาให้ได้ แต่เขาหาได้ละทิ้งความพยายามไม่ เลิกจากการอ้อนวอนด้วยวาจา แต่มาอ้อนวอนด้วยการกระทำ ซึ่งดูเหมือนจะได้ผลดีกว่า

เขาเข้าหาชายพิการเนืองๆ นำของมาให้ และบีบนวดอย่างเอาใจอยู่เป็นเวลานาน จนบุรุษเปลี้ยเห็นใจว่ามีความตั้งใจจริง กลายเป็นผู้มีคุณความดีต่อตนเอง จึงยินยอมบอกศิลปะให้

ต่อกาลไม่นานเลย ชายผู้นั้นก็สามารถเรียนศิลปะแห่งการดีดกรวดสำเร็จ

“ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าประสงค์จะทดลองศิลปะ” เขาพูดในวันหนึ่ง

“ทดลองอย่างไร?” ชายพิการถาม

“จะลองดีดแม่โคหรือมนุษย์ให้ตาย”

“ไม่ได้สิคุณ” บุรุษเปลี้ยบอก “ท่านฆ่าแม่โคหนึ่งตัว จะถูกปรับถึงหนึ่งร้อย ถ้าเป็นมนุษย์ท่านจะถูกปรับถึงหนึ่งพัน ท่านพร้อมทั้งบุตรและภรรยาจะไม่สามารถเปลื้องหนี้สินจำนวนมากนี้ได้ ท่านต้องทดลองกับสิ่งที่ไม่มีเจ้าของ ไม่ต้องถูกปรับ”

ชายผู้นั้นเอากรวดใส่ชายพกเที่ยวไป เห็นแม่โคก็ไม่กล้าดีด เพราะเกรงถูกปรับ ๑๐๐ เห็นมนุษย์ก็ไม่กล้าดีด เพราะเกรงถูกปรับ ๑,๐๐๐

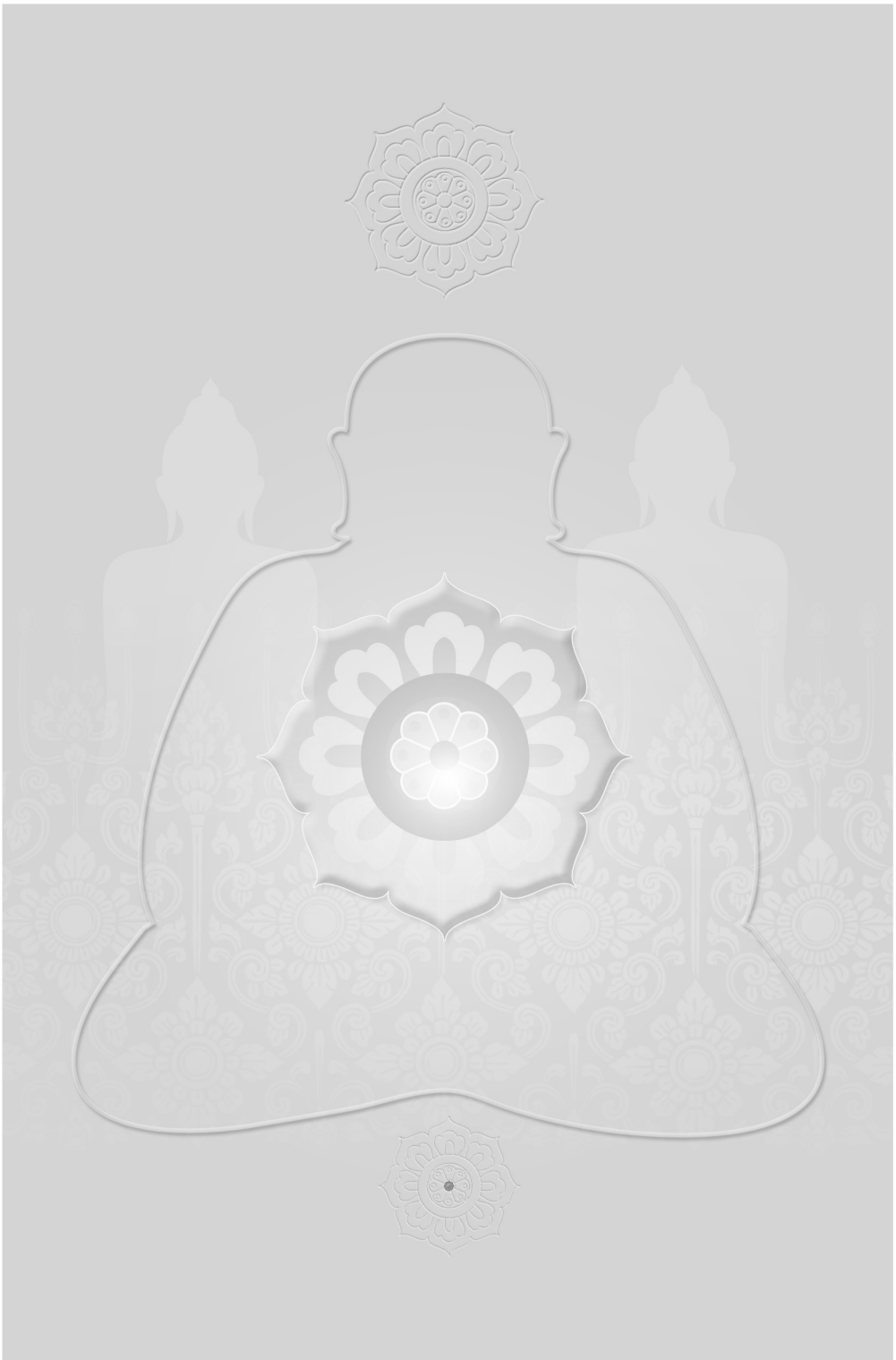

วันนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งนาม**สุเนตตะ** ออกจากบรรณศาลาเข้าไปบิณฑบาตในพระนคร กำลังยืนอยู่ที่ประตูเมือง บุรุษนั้นเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วคิดว่า ‘คนผู้นี้ไม่มีเจ้าของ ไม่มีมารดา-บิดา เราควรทดลองศิลปะกับคนผู้นี้’ ดังนี้แล้วจึงดีดก้อนกรวดไปหมายเอาช่องหูเบื้องขวาของพระปัจเจกพุทธเจ้า ก้อนกรวดทะลุออกช่องหูเบื้องซ้าย ทุกขเวทนาแสนสาหัสได้เกิดแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ท่านไม่อาจเที่ยวแสวงหาภิกษาได้ จึงกลับสู่บรรณศาลาทางอากาศปรินิพพานแล้ว

พวกมนุษย์ผู้เคยถวายภิกษาแก่ท่านเป็นประจำ เมื่อไม่เห็นท่านมาจึงคิดว่า ‘ความไม่ผาสุกไรๆ คงมีแก่ท่านเป็นแน่นอน’ จึงชวนกันไปยังบรรณศาลา เห็นท่านนอนนิพพานอยู่ ไม่อาจกลั้นความโศกได้พากันคร่ำครวญ

ฝ่ายบุรุษใจชั่วผู้นั้นเห็นมหาชนไปยังบรรณศาลาไม่ขาดสาย จึงติดตามไป เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วจำได้ เล่าให้มหาชนฟังว่าเขาเป็นผู้ดีดก้อนกรวดเข้าช่องหูของท่านผู้นี้เพื่อทดลองวิชาของตน

มหาชนได้ทราบดังนั้นจึงลงประชาทัณฑ์จนบุรุษนั้นสิ้นชีวิต ไปบังเกิดในอเวจีมหานรก หมกไหม้อยู่ในอเวจีนั้นเป็นเวลานาน สมแก่กรรมของตน ด้วยผลแห่งกรรมที่ยังเหลืออยู่ (เศษวิบาก) ทำให้เขาบังเกิดเป็น**สัฏฐิกูฏเปรต** ถูกค้อนเหล็กมีเพลิงติดทั่ว แล้วกระหน่ำลงบนศีรษะอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน

พระศากยมุนีทรงเล่าเรื่องบุพพกรรมของสัฏฐิกูฏเปรตจบแล้ว ตรัสสรุปพระธรรมเทศนาว่า

“ภิกษุ[๑] ทั้งหลาย ความรู้เกิดขึ้นแก่คนพาล เพียงเพื่อความพินาศของคนพาลนั้น หาเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ไม่ เกิดขึ้นเพื่อทำลายส่วนที่เป็นกุศลของเขา และทำให้ปัญญาของเขาตกไป”

ดูก่อนท่านผู้แสวงหาคุณ ! อันความรู้ความสามารถและความเป็นใหญ่ เมื่ออยู่ที่คนดีก็มีคุณนานาประการ แต่เมื่ออยู่กับคนพาลก็ให้โทษเป็นอเนกอนันต์ เพราะฉะนั้น การให้ความรู้แก่คนจึงจำเป็นต้องให้ความดีหรือคุณธรรมควบคู่ไปด้วย เพื่อเขาจักได้ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ การให้ความรู้แก่คนเปรียบเหมือนการหยิบยื่นศัสตราให้เขา ต้องบอกวิธีใช้เฉพาะส่วนที่จะให้เกิดคุณประโยชน์ ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่นเท่านั้น ถ้านำไปใช้ผิดจะทำลายตัวเองอย่างมาก มีตัวอย่างให้เห็นอยู่แล้วมากมาย

---

[๑] ชุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕/๑๕

๒๕ ได้รับสาธุการจากพระศาสดา

ดูก่อนผู้แสวงสันติวรบท ! ผู้ที่จะทำงานใหญ่นั้น จะต้องมีผู้ช่วยเหลือที่ดี และผู้ช่วยที่ดีจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการ เช่น เป็นผู้รู้ใจนายของตน สนองงานได้สมความต้องการ ทันต่อเวลาต่อเหตุการณ์ ให้กำลังใจแก่นายของตนในกาลที่ควรให้ โดยเฉพาะในเวลาที่การงานสำเร็จลงด้วยดี ปลอบประโลมใจเมื่อพลั้งพลาด หรือยามทุกข์ยามผิดหวัง ร่วมมืออย่างใกล้ชิดในการงานที่ชอบธรรม เพื่อความเจริญก้าวหน้าร่วมกัน และรับช่วงงานได้เมื่อนายวางมือ

พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณลักษณะของผู้ช่วยที่ดีเลิศของพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังเรื่องต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อามลกีวัน ใกล้บ้านจาตุมา สมัยนั้น ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นหัวหน้า ไปถึงจาตุมคามเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระ-ภาค ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรมีเสียงดัง พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกพระอานนท์

มาถามว่า ดูก่อนอานนท์ ผู้ที่เสียงดังนั้นเป็นใคร ราวกับชาวประมงแย่งปลากันฯ

พระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ นั้น มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นหัวหน้า มาถึงจาตุมคามเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุเหล่านั้นปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะมีเสียงดัง ฯ

ดูก่อนอานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงไปเรียกพวกภิกษุมาตามคำของเรา พระอานนท์ทูลรับคำ แล้วจึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่พัก ได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า พระศาสดาตรัสเรียกท่านทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำพระอานนท์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควร

พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุเหล่านั้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุไรพวกเธอจึงพูดเสียงดัง เหมือนชาวประมงแย่งปลากัน?

พวกภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ มาถึงจาตุมคามเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค ปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวร จึงมีเสียงดังพระเจ้าข้าฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงพากันไป เราประณามพวกเธอ พวกเธอไม่ควรอยู่ในสำนักเรา ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณ เก็บอาสนะ ถือบาตรและจีวรออกไปฯ

สมัยนั้น พวกเจ้าศากยะชาวเมืองจาตุมา ประชุมกันอยู่ที่เรือนรับรอง ด้วยกรณียะบางอย่าง เห็นภิกษุเหล่านั้นมาแต่ไกลจึงเข้าไปหาภิกษุ แล้วกล่าวว่าท่านทั้งหลายจะพากันไปไหนเล่าฯ

ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์ถูกพระผู้มีพระภาคประณามแล้วฯ

ข้าแต่ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอท่านทั้งหลายจงนั่งครู่หนึ่ง ข้าพเจ้าทั้งหลายอาจให้พระผู้มีพระภาคทรงอดโทษได้ ภิกษุเหล่านั้นรับคำพวกเจ้าศากยะชาวเมืองจาตุมา แล้วพวกเจ้าศากยะชาวเมืองจาตุมาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควร กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระ-ภาคจงชื่นชมกับภิกษุสงฆ์เถิด ขอจงรับสั่งกับภิกษุสงฆ์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในบัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ เหมือนที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์ในกาลก่อนเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์หมู่นี้เป็นภิกษุผู้บวชใหม่ เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัย เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค จะมีความน้อยใจ มีความแปรปรวนไป เปรียบเหมือนพืชที่ยังอ่อนไม่ได้น้ำ จะพึงเป็นอย่างอื่น จะพึงแปรไป หรือเปรียบเหมือนเมื่อลูกโคอ่อนไม่เห็นแม่ จะพึงเป็นอย่างอื่น จะพึงแปรไปฉันใด ภิกษุเหล่านั้นเมื่อไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคก็ฉันนั้น จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรปรวนไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทรงชื่นชมกับภิกษุสงฆ์เถิด ขอจงรับสั่งกับภิกษุสงฆ์ ขอพระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ เหมือนที่พระองค์ทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในกาลก่อนเถิดฯ

ครั้งนั้น **ท้าวสหัมบดีพรหม**ทราบพระพุทธดำริแห่งพระทัยของพระผู้มีพระภาค จึงหายตัวจากพรหมโลก มาปรากฏตรงพระพักตร์ของพระพุทธองค์ แล้วประณมอัญชลี กราบทูลวิงวอนให้พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งกับภิกษุสงฆ์ โดยเปรียบด้วยข้าวกล้าอ่อน และเปรียบพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายด้วยลูกโคอ่อน เช่นเดียวกับที่เจ้าศากยะชาวเมืองจาตุมาได้เปรียบแล้ว

พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยในคำวิงวอนของเจ้าศากยะและท้าวสหัมบดีพรหม ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายจึงได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับในครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามพระสารีบุตรว่า “ดูก่อนสารีบุตร เมื่อเราประณามภิกษุสงฆ์แล้ว เธอมีความรู้สึกอย่างไร?”

พระสารีบุตรกราบทูลว่า “บัดนี้พระผู้มีพระภาคทรงไม่โปรดความวุ่นวาย มีความขวนขวายน้อย แม้เราทั้งหลายก็ควรปฏิบัติเช่นนั้น”

“สารีบุตร เธออย่าคิดอย่างนั้น” แล้วพระองค์ตรัสถามพระโมคคัลลานะในคำถามเดียวกัน

พระโมคคัลลานะกราบทูลว่า “ข้าพระองค์คิดว่า บัดนี้พระผู้มีพระภาคไม่โปรดความวุ่นวาย ทรงมีความขวนขวายน้อย ข้าพระองค์และท่านสารีบุตรควรช่วยกันปกครองภิกษุสงฆ์ในบัดนี้ฯ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ โมคคัลลานะ ความจริงเราหรือสารีบุตรหรือโมคคัลลานะเท่านั้น พึงปกครองภิกษุสงฆ์”

แล้วพระองค์ได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลกำลังลงน้ำจะมีภัย ๔ อย่าง คือ ภัยเพราะคลื่น ภัยเพราะจระเข้ ภัยเพราะน้ำวน ภัยเพราะปลาร้าย บุคคลในโลกนี้ก็ฉันนั้น เมื่อออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัย พึงหวังได้ว่าจะพบ**ภัยทั้ง ๔** นี้

ภัยเพราะคลื่นเป็นฉันใด คำว่าภัยเพราะคลื่นนี้ หมายถึงความคับใจด้วยความโกรธ เมื่อกุลบุตรในโลกมีศรัทธาออกบวชเป็นบรรพชิต เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายย่อมกล่าวตักเตือนสั่งสอนกุลบุตรนั้น ให้ก้าวเดิน หรือถอยกลับอย่างไร ทรงสังฆาฏิ บาตร และจีวรอย่างไร กุลบุตรผู้บวชใหม่ก็รู้สึกรำคาญ คับใจ บอกคืนสิกขาสึกไป คำว่าภัยเพราะคลื่นเป็นเช่นนี้

ภัยเพราะจระเข้เป็นไฉน หมายถึงความเป็นผู้เห็นแก่ปากแก่ท้อง เมื่อกุลบุตรมีศรัทธาออกบวช เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายย่อมตักเตือนสั่งสอนให้เคี้ยวกินในสิ่งที่ควร ให้ฉันในสิ่งที่ควร และให้ฉันในเวลาที่ควร กุลบุตรที่ออกบวชนั้น ก็คิดว่าเมื่อเป็นคฤหัสถ์ปรารถนาจะเคี้ยวกินสิ่งใดก็ได้ ในเวลาใดก็ได้ จึงบอกคืนสิกขาสึกไป เพราะมีความเห็นแก่ปากแก่ท้อง

ภัยเพราะน้ำวนเป็นไฉน หมายถึง กามคุณทั้ง ๕ เมื่อกุลบุตรออกบวชเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่รักษากาย ไม่รักษาวาจา ไม่ดำรงสติ เห็นคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี เป็นผู้อิ่มเอิบบำเรอด้วยกามคุณทั้ง ๕ จึงมีความคิดกลับสู่เพศคฤหัสถ์ บอกลาสิกขา เรากล่าวภัยนี้ว่าเหมือนภัยจากน้ำวน

ภัยเพราะปลาร้ายเป็นไฉน หมายถึง มาตุคามหรือหญิงนั่นเอง เมื่อกุลบุตรผู้มีศรัทธาออกบวชเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่รักษากาย ไม่รักษาวาจา ไม่ดำรงสติ ไม่สำรวมอินทรีย์ เขาย่อมเห็นมาตุคามผู้นุ่งผ้าหรือห่มผ้าไม่เรียบร้อย เกิดความกำหนัดยินดี จึงบอกคืนสิกขาสึกไป

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภัยทั้ง ๔ อย่างนี้ บุคคลที่ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยย่อมได้พบ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคยิ่งนัก และสำเหนียกว่าจักระวังตัวให้พ้นภัยทั้ง ๔ ประการนี้

ภราดา ! กล่าวโดยย่อ ภัยของภิกษุสามเณร (โดยเฉพาะผู้บวชใหม่) มี ๔ ประการคือ เห็นแก่ปากท้อง ทนความอยากไม่ได้ ๑ อดทนต่อคำสั่งสอนไม่ได้ ขี้เกียจทำตาม ๑ เพลิดเพลินทะยานอยากได้สุขยิ่งๆ ขึ้นไป ๑ มีความกำหนัดรักใคร่ในหญิง ๑

ภัยทั้ง ๔ ประการนี่แหละ อย่างใดอย่างหนึ่งคอยเบียดเบียนคุกคามย่ำยีภิกษุสามเณรอยู่เนืองนิตย์

๒๖ ผลกรรม วาระสุดท้าย ของพระมหาโมคคัลลานะ

พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สามารถยังเวชยันตปราสาทของท้าวสักกเทวราชให้หวั่นไหวได้ แม้เพียงเอาหัวแม่เท้ากดลงไปเท่านั้นก็ตาม แต่ก็ไม่อาจพ้นจากความตาย ซึ่งมีอานุภาพใหญ่หลวงครอบงำสัตว์โลกทั้งปวงอยู่ และไม่อาจพ้นจากผลแห่งกรรมอันหนัก (อนันตริยกรรม) ที่ตนเคยทำไว้แล้วได้ ดังเรื่องของท่านต่อไปนี้

คราวหนึ่ง **พวกเดียรถีย์** คือนักบวชลัทธิอื่นประชุมกันปรารภกันว่า “บัดนี้ลาภสักการะของพวกเราเสื่อมลงไปมาก แต่ลาภสักการะเจริญขึ้นแก่พระสมณโคดมและสาวก ท่านทั้งหลายทราบหรือไม่ว่าเป็นเพราะเหตุใด?”

คนหนึ่งในที่ประชุมนั้นกล่าวขึ้นว่า “ข้าพเจ้าทราบสาเหตุนี้ คือสาวกรูปหนึ่งของพระสมณโคดม ชื่อมหาโมคคัลลานะ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เที่ยวไปในเทวโลกสนทนากับเทวดา ถามถึงบุญที่เทวดาทำ อันอำนวยผลให้เขาไปเกิดในเทวโลกแล้วนำมาบอกแก่พวกมนุษย์ว่า เทวดาชื่อโน้น ทำบุญ ทำความดีอย่างนี้ๆ แล้วไปเสวยสุขอย่างนี้ๆ ในโลกทิพย์อันสำราญ ไปเที่ยวในนรกแล้วสนทนา

กับสัตว์นรก ถามถึงกรรมที่เขาทำ ว่าทำกรรมอย่างไรจึงต้องมาเกิดในนรก ต้องทนทุกข์ทรมานแสนสาหัสถึงปานนี้ เมื่อทราบแล้วก็นำมาบอกแก่พวกมนุษย์

“ด้วยเหตุนี้ คนจึงศรัทธาเลื่อมใสพระสมณโคดม และสาวกของพระสมณโคดมมาก ลาภสักการะจึงเกิดขึ้นมาก ส่วนพวกเราเสื่อมจากลาภสักการะ”

หยุดอยู่ครู่หนึ่งแล้ว เดียรถีย์ผู้นั้นจึงกล่าวต่อไปว่า “ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าเราสามารถฆ่าพระมหาโมคคัลลานะเสียได้ ลาภสักการะจักเสื่อมจากพระสมณโคดมและเจริญขึ้นแก่พวกเราเป็นแน่แท้”

เดียรถีย์ทุกคนเห็นชอบกับอุบายนั้น จึงวางแผนจ้างโจรคณะหนึ่งให้ฆ่าพระมหาโมคคัลลานะ ขณะนั้นพระมหาโมคคัลลานะอยู่ที่ตำบลกาฬสิลา พวกโจรผู้เห็นแก่ค่าจ้าง ไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษ จึงชวนกันไปล้อมที่อยู่ของท่าน

พระอัครสาวกเบื้องซ้าย ทราบว่าบัดนี้มีผู้ปองร้ายมาล้อมที่อยู่อาศัยของท่าน ท่านจึงหนีไปเสียด้วยอำนาจฤทธิ์ของตน วันนั้นทั้งวันพวกโจรไม่ได้เห็นพระเถระเลย วันรุ่งขึ้นพากันไปล้อมอีก

พระเถระทราบความที่พวกโจรมาล้อมเช่นวันก่อน ท่านจึงเข้าฌาน แล้วยังฤทธิ์ให้เกิดขึ้น ทำลายมณฑลช่องฟ้า เหาะขึ้นสู่อากาศหนีไปได้อีก

โดยนัยนี้ ในเดือนแรกและเดือนที่สอง โจรไม่อาจจับพระเถระได้ แต่พวกเขาไม่ได้ละความพยายามเลย พอถึงเดือนที่สาม พระเถระผู้อุดมด้วยฤทธิ์พิจารณาเห็นว่า นี่คือการชักมาแห่งกรรม

อันตนเคยทำไว้แล้ว จึงปลงสังขารมิได้หลบเลี่ยง พวกโจรจึงสามารถจับท่านได้ ทุบท่านจนกระดูกแตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยเหมือนข้าวสารหัก พวกโจรแน่ใจว่าท่านมรณภาพแล้ว จึงโยนศพไปยังพุ่มไม้แห่งหนึ่ง

เมื่อพวกโจรไปแล้ว พระมหาโมคคัลลานะผู้ยังไม่สิ้นชีวิตคิดว่า ‘เราควรไปเฝ้าพระศาสดาเสียก่อน แล้วจึงนิพพาน’ ดังนี้แล้วประสานกระดูกด้วยเครื่องประสานคือฌาน กล่าวคือเข้าฌานแล้วอธิษฐานให้อัตตภาพของตนเรียบร้อยเป็นปกติดังเดิม แล้วเหาะไปสู่สำนักพระศาสดา ซึ่งเวลานั้นประทับอยู่ ณ เวฬุวัน นครราชคฤห์ ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นดวงตาของโลก บัดนี้ถึงเวลาที่ข้าพระองค์จะนิพพานแล้ว ข้าพระองค์ทูลลาปรินิพพาน พระเจ้าข้า”

ทรงสดับถ้อยคำกราบทูลลาของพระอัครสาวกอย่างสงบอย่างผู้รู้เจนจบในความเป็นไปทั้งปวง แล้วตรัสถามอย่างอ่อนโยนว่า

“โมคคัลลานะ จะไปนิพพานที่ไหน?”

“ที่ตำบลกาฬสิลา พระเจ้าข้า”

ทรงดุษณีอยู่ครู่หนึ่ง จึงตรัสว่า “โมคคัลลานะ เราปรารถนาฟังธรรมจากเธอ จงแสดงธรรมให้เราฟังสักหน่อยก่อน เพราะต่อไปนี้เราจะไม่ได้พบเห็นสาวกเช่นเธออีก”

ดูเถิด - ดูท่านผู้เป็นธรรมราชา ทรงเคารพยกย่องธรรม มีธรรมเป็นธง ขอฟังธรรมจากสาวกของพระองค์ ผู้ใคร่ธรรมย่อม

ไม่อิ่มด้วยการฟังธรรม เรียนธรรม เพราะธรรมปีติย่อมเกิดขึ้นในขณะฟังธรรมหรือเรียนธรรมนั่นเอง ปีติเป็นเหตุแห่งสุข สุขเป็นความปรารถนาความต้องการของสัตว์โลกทั่วไป

พระมหาเถระรับสนองพระพุทธประสงค์นั้น ถวายบังคมพระทศพล แล้วเหาะขึ้นสู่อากาศแสดงฤทธิ์ต่างๆ กล่าวธรรมเฉพาะพระพักตร์ของพระศาสดาแล้วทูลลาไปนิพพาน ณ ตำบลกาฬสิลา

ข่าวเรื่องการนิพพานของพระมหาโมคคัลลานะกระฉ่อนไปทั่วชมพูทวีปและรู้กันทั่วไปว่า พวกโจรเป็นผู้ฆ่าพระมหาเถระเสียแล้ว

พระเจ้าอชาตศัตรู ราชาแห่งแคว้นมคธ ทรงให้ราชบุรุษตามจับโจรพวกนั้นมาลงโทษให้ได้ วันหนึ่งพวกโจรนั่งดื่มเหล้ากันอยู่ในร้านสุราแห่งหนึ่ง พอเมากันเต็มที่ก็ลืมตัว เห็นความชั่วเป็นสิ่งที่ตนพึงอวด คนชั่วมีการทำชั่วเป็นปกติ มั่งคั่งพรั่งพร้อมไปด้วยความชั่ว มีความชั่วมาก เมื่อถึงคราวอวดก็ต้องเอาความชั่วหรือกรรมชั่วที่ตนทำนั่นแหละออกอวด... อวดพวกชั่วด้วยกัน ก็ต้องอวดว่าใครชั่วเหนือกว่า

ด้วยประการฉะนี้ เมื่อโจรคนหนึ่งถองหลังของโจรอีกคนหนึ่งให้ล้มลง โจรที่ถูกถองนั้นโกรธจัดจึงคำรามขึ้นว่า “ไอ้หัวดื้อ ทำไมมึงถึงถองหลังกูเล่า?”

โจรที่ถองเขาก่อนอวดศักดาว่า “ไอ้โจรชั่วร้าย ก็พระมหาโมคคัลลานะ ผู้เลื่องลือว่าเลิศด้วยฤทธิ์นั้นมึงลงมือตีก่อนหรือ? กูมิใช่หรือที่ลงมือตีก่อนใครอื่น จะประสาอะไรกะมึงเท่านี้”

อีกคนหนึ่งจึงว่า “กูก็ตีพระมหาโมคคัลลานะเหมือนกัน มึงไม่เห็นหรือ?”

โจรทุกคนต่างอวดอ้างผลงานของตน คืออาชญากรรมอันตริยกรรมที่ตนทำแล้ว แล้วทุ่มเถียงกันเสียงดังขึ้นๆ จารบุรุษของพระเจ้าอชาตศัตรูได้ยินดังนั้น จึงจับโจรพวกนั้นไว้ทั้งหมด แล้วกราบทูลแด่พระราชา

ในการสอบสวน โจรพวกนั้นซัดทอดไปถึงเดียรถีย์คณะหนึ่งว่าเป็นผู้จ้างให้ทำด้วยทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะ พระราชาจึงรับสั่งให้จับเดียรถีย์พวกนั้น เท่าที่เกี่ยวข้องไว้ทั้งหมด รวมกับพวกโจรที่ร่วมมือกันฆ่าพระเถระ เมื่อจับได้แล้ว รับสั่งให้นำไปฝังในหลุมลึกประมาณสะดือของแต่ละคนที่พระลานหลวง ให้กลบด้วยฟางและเชื้อไฟอย่างอื่นแล้วจุดไฟเผา เมื่อเห็นว่าพวกนั้นถูกไฟไหม้แล้วจึงรับสั่งให้ไถด้วยไถเหล็ก ทำให้เป็นท่อนเล็กท่อนน้อย รับสั่งให้เอาโจร ๔ คนเสียบหลาวประจานไว้

เย็นวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในธรรมสภาว่า “น่าสังเวชจริงหนอ พระมหาโมคคัลลานะมรณภาพในแบบที่ไม่สมควรแก่ตนเลย”

พระศาสดาเสด็จมายังธรรมสภา ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายสนทนากันแล้ว จึงตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! โมคคัลลานะมรณภาพไม่สมควรแก่ตนในอัตตภาพนี้ก็จริง แต่สมควรแก่กรรมของตนที่เคยทำไว้ในชาติก่อน”

ภิกษุทั้งหลายทูลถามถึงบุพกรรมของพระเถระ พระศาสดาจึงตรัสเล่าให้ฟังดังนี้

ในอดีตกาล โมคคัลลานะเกิดเป็นกุลบุตรผู้หนึ่งในกรุงพาราณสี ปรนนิบัติมารดาบิดาอย่างดีทุกอย่าง เป็นที่รักที่ชื่นใจของพ่อแม่ มารดาบิดาเห็นใจเขามาก เพราะต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน ปรารถนาให้เขามีความสุข จึงขอร้องให้เขาแต่งงานเสียกับสตรีที่เหมาะสมกันสักคนหนึ่ง โดยที่ท่านทั้งสองจะจัดการให้เอง แต่กุลบุตรผู้นั้นไม่สมัครใจ เขาบอกมารดาบิดาว่า เขาพอใจปฏิบัติพ่อแม่ ไม่ต้องการหญิงสาวมาเกี่ยวข้อง เขามีความสุขจากการที่ได้ปรนนิบัติมารดาบิดา

ฝ่ายท่านทั้งสองเห็นลูกเหน็ดเหนื่อยก็สงสารเห็นใจ อยากให้มีผู้ช่วยแบ่งเบาภาระ จึงนำสตรีสาวคนหนึ่งมาให้ ให้ครองกันฉันสามีภรรยา

หญิงนั้นบำรุงแม่ผัวอยู่ได้เพียง ๒-๓ วันเท่านั้นก็เอือมระอา ไม่ปรารถนาเห็นท่านทั้งสองเลย ติเตียนมารดาบิดาต่างๆ ให้สามีฟัง แล้วสรุปว่าไม่อยากอยู่ร่วมกับท่านทั้งสอง

แต่กุลบุตรผู้นั้นไม่เชื่อฟังคำของภรรยา จึงทำเฉยเสีย หญิงนั้นไม่ละความพยายาม เมื่อสามีออกไปนอกบ้าน เธอเอาเชือกปอบ้าง ก้านปอบ้าง ฟองข้าวต้มบ้างไปเรี่ยรายไว้ให้รกรุงรังเลอะเทอะ เมื่อสามีกลับมาเห็นดังนั้น จึงถามว่านี่อะไรกัน? นางนั้นบอกว่า “นี่แหละคือการกระทำของมารดาบิดาของท่าน แกตาบอดแล้วเที่ยวทำเรือนให้สกปรกไว้ทุกแห่ง ฉันทนไม่ไหวจริงๆ ฉันไม่ต้องการอยู่ร่วมกับคนแก่อย่างนี้-อย่างนี้”

ดูเถิด ภราดา! สิ่งที่คิดไว้อย่างหนึ่งกลับเป็นเสียอีกอย่างหนึ่ง มารดาบิดาสงสารลูก เห็นใจลูก จึงนำหญิงสาวมาเพื่อช่วยเหลือลูก ให้มาอยู่เป็นมิตรของตนช่วยเหลือตนและลูก แต่กลับมาเป็นศัตรูของตนเสียในเวลาไม่นานเลย บางคนชิงชังเกลียดลูกสะใภ้ กีดกันไม่ปรารถนาให้บุตรของตนแต่งงานกับหญิงที่บุตรของตนรัก แต่พอเขาแต่งงานกันแล้ว ลูกสะใภ้เป็นคนดี รู้จักปรนนิบัติเอาใจพ่อแม่ของสามี จนในที่สุดท่านทั้งสองรักเธอยิ่งกว่าลูกของตนไปก็มี ดูเถิด ภราดา! สิ่งที่คิดไว้อาจไม่เป็นอย่างที่คิด สิ่งที่ไม่เคยคิดไว้อาจเกิดขึ้น เพราะสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปด้วยเหตุปัจจัย มิใช่เพียงแต่คิดเอาอย่างเดียว

เมื่อภรรยาบ่นพร่ำอยู่อย่างนั้นบ่อยๆ กุลบุตรผู้นั้น แม้เป็นผู้มีบารมีอันบำเพ็ญไว้แล้วมาก ก็เหนื่อยหน่ายในมารดาบิดาและแตกกับท่านทั้งสอง เขาพูดกับภรรยาว่า “เอาเถอะ ฉันจะจัดการเรื่องนี้เอง”

วันหนึ่ง เขาให้มารดาบิดาบริโภคแล้วจึงกล่าวว่า “พวกญาติในหมู่บ้านโน้นต้องการพบคุณพ่อคุณแม่ กระผมจักพาท่านทั้งสองไป” เขาให้ท่านทั้งสองขึ้นสู่ยานน้อยแล้วพาไป เมื่อถึงกลางดงจึงลวงว่า “ขอคุณพ่อคุณแม่จงถือเชือกไว้ โคทั้งสองจักเดินไปเรื่อยๆ ด้วยการใช้ปฏักเพียงเล็กน้อย ในที่นี้มีพวกโจรซุ่มอยู่ ผมจะลงไประแวดระวังภัย” ดังนี้แล้วมอบเชือกไว้ในมือของบิดา ลงไปสักครู่หนึ่งเปลี่ยนเสียงเหมือนเสียงโจรซุ่มอยู่

มารดาบิดาได้ยินเสียงนั้น เข้าใจว่าพวกโจรซุ่มอยู่จึงกล่าวว่า “ลูกเอ๋ยพ่อและแม่แก่แล้ว ตายก็ช่างเถิด เจ้าจงรักษาเฉพาะตัวเจ้าให้พ้นภัย”

บุรุษนั้นทำเสียงดุจโจร มุ่งเข้ามาหาคนชราทั้งสอง ทุบตีมารดาบิดาผู้คร่ำครวญอยู่ว่า “ลูกเอ๋ย พ่อและแม่แก่แล้วจะตายก็ช่างเถิด เจ้าจงรักษาตัวเจ้าให้พ้นภัย” ดังนี้จนสิ้นชีวิต ทิ้งไว้ในดงแล้วกลับไป

ดูก่อน ท่านผู้เกรงภัยในวัฏฏะ ! ความหลงผิดทำให้คนเป็นไปได้ถึงขนาดนี้ ขณะมารดาบิดาคร่ำครวญถึงความปลอดภัยของเขาอยู่นั่นเอง เขาได้นำภัยมาสู่ท่านทั้งสอง โดยมิได้ประหวั่นพรั่นพรึงถึงบาปกรรม และไม่สะเทือนใจในเสียงคร่ำครวญของท่าน เรื่องนี้ควรเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชสลดจิตอย่างยิ่งเรื่องหนึ่ง

พระศาสดาครั้นนำบุพกรรมของพระมหาโมคคัลลานะมาเล่าแก่ภิกษุทั้งหลายดังนี้แล้ว ตรัสต่อไปว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! โมคคัลลานะทำกรรมหนักอย่างนี้ในอัตตภาพนั้นแล้ว บังเกิดในนรกหมกไหม้อยู่เป็นเวลาหลายแสนปี แต่วิบาก-กรรมยังไม่สิ้น เธอถูกทุบตีจนแหลกละเอียดอย่างนั้นถึง ๑๐๐ อัตตภาพมาแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ประทุษร้ายต่อท่านผู้ไม่ประทุษร้ายย่อมได้รับภัยพิบัติ ๑๐ ประการอย่างใดอย่างหนึ่งคือ ได้รับทุกขเวทนากล้าแข็ง ๑ ถึงความเสื่อมทรัพย์ ๑ ความแตกสลายแห่งสรีระ เช่นการถูกตัดมือตัดเท้า หรืออุปัทวเหตุอันทำให้อวัยวะพิการ ๑ อาพาธหนัก ๑ จิตฟุ้งซ่าน ๑ อุปสรรคขัดขวางจากพระราชาหรือผู้เป็นใหญ่ ๑ การถูกกล่าวตู่อย่างร้ายแรง ๑ ความย่อยยับแห่งเครือญาติ ๑ ความเสียหายแห่งโภคะทั้งหลาย ๑ ไฟ

ย่อมไหม้เรือนของเขา ๑ นอกจากนี้เมื่อสิ้นชีพแล้วย่อมไปบังเกิดในนรก”

ดูก่อนท่านผู้เกรงภัยในวัฏฏะ ! พระอัครสาวกผู้เลิศด้วยฤทธิ์มีอานุภาพมากถึงปานนี้ ก็ยังเคยทำกรรมหนัก เช่นอนันตริยกรรม และได้เสวยผลแห่งกรรมนั้นเป็นเวลานาน แต่ในที่สุดท่านก็พ้นกรรมได้ด้วยความเพียรพยายาม ทำตนให้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า **“ความสิ้นอาสวะเป็นอานิสงส์สูงสุดแห่งการบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งหลาย”** เพราะความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งมวลของหมู่สัตว์ เกิดขึ้นได้ด้วยมีอาสวะเป็นปัจจัยอันสำคัญ

พระมหาโมคคัลลานะนิพพานไปแล้ว แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณอันดีงามที่สร้างไว้ในปัจฉิมภพของท่านยังคงอยู่ และคงอยู่ต่อไปอีกนาน เท่าที่ศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้ยังคงดำรงอยู่ในโลก

พระมหากัสสปะ

๒๗ ผู้เลิศทางธุดงคคุณ

ณ เขตแดนแห่งนครราชคฤห์ มีบ้านพราหมณ์หมู่หนึ่ง นายบ้านชื่อกัปปิละ มีบุตรคนหนึ่งชื่อ **ปิปผลิ** เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **“กัสสปะ”** ตามชื่อโคตรคือ กัสสปโคตร ปิปผลิมานพมีภรรยาคนหนึ่งชื่อ ภัททกาปิลานี ทั้งสองแม้แต่งงานกันแล้วก็มิได้อยู่ด้วยกันอย่างสามีภรรยาคู่อื่นๆ แต่อยู่ด้วยกันอย่างพี่น้อง

เมื่อมารดาบิดาของปิปผลิมานพสิ้นชีพแล้ว สามีภรรยาทั้งสองเห็นว่าผู้อยู่ครองเรือนต้องคอยรับบาป เพราะการงานที่ผู้อื่นทำไม่ดีกล่าวคือต้องคอยรับผิดชอบ มีจิตเบื่อหน่าย เนื่องจากบารมีอันท่านทั้งสองสั่งสมมาดีแล้วคอยกระตุ้นเตือนชักนำ จึงชวนกันละทรัพย์สมบัติออกบวชจำศีล

วันหนึ่งปิปผลิได้พบพระศาสดาประทับอยู่ที่ใต้ร่มไทรชื่อพหุปุตตกนิโครธ (ต้นไทรที่มีลูกดก) ระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาลันทา มีความเลื่อมใสเปล่งวาจาประกาศว่า พระผู้มีพระภาคเป็นศาสดาของตน ตนเป็นสาวกของพระศาสดา ขอบวชในธรรม-วินัย พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุ และทรงประทานพระโอวาท ๓ ข้อดังนี้

๑. กัสสปะ ท่านพึงศึกษาว่า **เราจักเข้าไปตั้งหิริโอตตัปปะไว้** ในภิกษุที่เป็นผู้เฒ่าและปูนกลางไว้อย่างแรงกล้า

๒. เมื่อฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นกุศล **เราจักฟังธรรมนั้นด้วยความตั้งอกตั้งใจ** พิจารณาเนื้อความของธรรมนั้น

๓. **เราจักไม่ละสติพิจารณากาย (กายคตาสติ)** คือ พิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นของไม่สวยงาม มีความปฏิกูลมากมาย

ท่านฟังพระพุทธโอวาทนี้แล้ว ใส่ใจปฏิบัติตามได้สำเร็จอรหัตตผลในวันที่ ๘ ท่านเป็นผู้มีปฏิปทาขัดเกลา สันโดษ ได้รับยกย่องจากพระศาสดาในคุณธรรมนี้ ตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาเป็นตัวอย่าง ดังเรื่องราวต่อไปนี้

ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ เมืองสาวัตถี ตรัสให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! กัสสปะเป็นผู้สันโดษโดยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช เมื่อได้ก็ไม่หมกมุ่นติดใจ มองเห็นโทษ มีปัญญาคิดจะสลัดออก เมื่อไม่ได้ก็ไม่เสียใจน้อยใจ ไม่เดือดร้อน นอกจากนี้กัสสปะยังกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษนั้นด้วย”

พระศาสดาทรงชักชวนให้ภิกษุทั้งหลายเอาอย่างพระมหากัสสปะในเรื่องนี้และยกย่องอีกว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายพึงเป็นผู้มีจิตเช่นเดียวกับกัสสปะ คือชักกายชักใจออกห่างจากตระกูล ไม่คะนองกายและวาจาในตระกูล ประพฤติตนเป็นผู้ใหม่อยู่เป็นนิจ ไม่คุ้นเคยเกินไป อุปมาเหมือนดวงจันทร์[๑] อนึ่งภิกษุพึงชักกายชักจิต

---

[๑] ให้แสงสว่างอันนวลเย็นในราตรีแก่โลก แต่ไม่ลงมาคลุกคลีกับโลก

ออกห่างจากตระกูล มองดูตระกูลเป็นสิ่งน่าหวาดเสียว เหมือนบุคคลมองดูบ่อน้ำที่ชำรุด ภูเขาขาด และหล่มเลนต่างๆ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อกัสสปะเข้าสู่ตระกูล จิตของเธอมิได้ติดข้องในตระกูล เธอมีใจอันเปี่ยมด้วยความปรารถนาดีว่า ผู้มุ่งลาภจงได้ลาภ ผู้มุ่งบุญจงได้บุญ

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุใดแสดงธรรมด้วยคิดว่า ไฉนหนอเขาพึงฟังธรรมของเรา ฟังแล้วพึงเลื่อมใสเรา เลื่อมใสแล้วพึงทำอาการแห่งผู้เลื่อมใสแก่เรา ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนาของภิกษุเช่นนั้นไม่บริสุทธิ์

ส่วนภิกษุใดแสดงธรรมด้วยคิดว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระ-ภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว... คนทั้งหลายพึงฟังธรรม ฟังแล้วพึงรู้ธรรม รู้ธรรมแล้วพึงปฏิบัติตามธรรม เธออาศัยความรู้ว่าธรรมนั้นเป็นธรรมดี (น่าประกาศน่าสั่งสอน) จึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น อาศัยความกรุณา ความเอ็นดู และน้ำใจอนุเคราะห์จึงแสดงธรรม ธรรม-เทศนาของภิกษุเช่นนั้นบริสุทธิ์

ภิกษุทั้งหลาย! กัสสปะมีจิตเช่นนี้ มีความรู้สึกเช่นนี้ จึงแสดงธรรม

อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุใดเข้าตระกูลด้วยความคิดว่าเขาจงให้เรา จงให้ให้มาก จงให้เร็วๆ อย่าช้า จงให้โดยความเคารพ หากเขาไม่ให้เป็นต้น ภิกษุนั้นย่อมไม่พอใจ เธอย่อมเกิดทุกข์โทมนัส เพราะเหตุนั้น ภิกษุเช่นนั้นไม่ควรเข้าสู่ตระกูล

ส่วนภิกษุใดไม่ได้คิดเช่นนั้น เธอย่อมไม่มีทุกข์โทมนัส ควรเข้าสู่ตระกูลได้

ภิกษุทั้งหลาย ! กัสสปะเมื่อเข้าสู่ตระกูลไม่ได้คิดเลยว่าขอเขาจงให้เรา เขาจงให้มากๆ เร็วๆ กัสสปะไม่มีทุกข์โทมนัส ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติอย่างกัสสปะ”

อีกคราวหนึ่ง ที่เวฬุวันนี้เอง พระมหากัสสปะเข้าเฝ้า พระพุทธองค์ตรัสว่า “กัสสปะ บังสุกุลจีวร ซึ่งเป็นผ้าป่านนี้เก่ามากแล้ว และหนักนัก เธอเองก็แก่แล้ว เพราะฉะนั้นจงใช้จีวรที่คหบดีเขาถวายบ้าง ฉันอาหารที่เขานิมนต์บ้าง อยู่ในที่ใกล้เราตถาคตบ้าง”

พระมหากัสสปะทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ ! ข้าพระองค์ถือบังสุกุล จีวร ถือบิณฑบาตและการอยู่ป่าเป็นต้น มานานแล้ว และกล่าวสรรเสริญการประพฤติเช่นนั้นอยู่เสมอ”

พระศาสดาตรัสถามว่า “กัสสปะ ! เธอเห็นอำนาจประโยชน์อย่างไร จึงประพฤติเช่นนั้น?”

“ข้าแต่พระองค์ ! ข้าพระองค์ประพฤติเช่นนั้น เพราะเห็นประโยชน์สองประการคือ เพื่ออยู่เป็นสุขของข้าพระองค์เองในปัจจุบันประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง เพื่อปัจฉิมาชนตาชนทั้งหลาย (คนรุ่นหลัง) จักได้ถือเป็นทิฏฐานุคติ (ตัวอย่าง) ดำเนินตามว่า ดูเถิด พุทธานุพุทธสาวกทั้งหลายในอดีต ได้เป็นผู้ทรงบังสุกุลจีวร ถืออาหารบิณฑบาต และอยู่ป่าเป็นวัตรเป็นต้น แล้วจักดำเนินตาม ข้าแต่พระองค์ ! ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ดังนี้แหละ จึงประพฤติเช่นนี้ตลอดกาลนาน”

ที่เวฬุวันนี่เอง วันหนึ่งพระมหากัสสปะเข้าเฝ้า พระศาสดา รับสั่งให้ท่านโอวาทสั่งสอนภิกษุ ท่านกราบทูลว่า บัดนี้ภิกษุทั้งหลาย เป็นคนว่ายาก ประกอบด้วยธรรมอันทำให้เป็นคนว่ายาก มีความมักมากในลาภ เป็นต้น

พระศาสดาตรัสว่า “จริงทีเดียว กัสสปะ จริงอย่างที่เธอกล่าว เมื่อก่อนนี้ภิกษุที่เป็นเถระมีการอยู่ป่าถือธุดงค์ ถือบิณฑบาต บังสุกุลจีวร ผ้าสามผืน มีความปรารถนาน้อย สันโดษ พอใจในวิเวก ไม่คลุกคลีในหมู่คณะ มีความเพียรสม่ำเสมอ และสรรเสริญคุณความเป็นผู้อยู่ป่าและสันโดษ เป็นต้น ภิกษุเช่นนั้นย่อมได้รับการยกย่องจากภิกษุทั้งหลาย แม้ที่เป็นเถระ

แต่มาบัดนี้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นเถระพากันทอดทิ้งคุณธรรมอันนั้นเสีย ไม่อยู่ป่าเป็นปกติ ไม่ถือบิณฑบาต ไม่ถือบังสุกุลจีวร ไม่ถือผ้าสามผืน ไม่เป็นคนปรารถนาน้อย ไม่สันโดษ ไม่ชอบวิเวก ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่มีความเพียรสม่ำเสมอ

ภิกษุใดมีชื่อเสียง ร่ำรวยลาภสักการะ มียศ ภิกษุเช่นนั้นได้รับการยกย่องจากภิกษุทั้งหลาย แม้ที่เป็นเถระ ภิกษุที่เป็นเถระก็เชื้อเชิญเขาด้วยอาสนะ สรรเสริญยกย่องว่าเป็นผู้ดี เป็นผู้เจริญ...

ดูก่อนกัสสปะ เมื่อจะกล่าวโดยชอบในบัดนี้ ก็ควรจะกล่าวว่า เพื่อนพรหมจรรย์ถูกประทุษร้าย โดยอุปัทวะจากเพื่อนพรหมจรรย์นั่นเอง”

อีกคราวหนึ่ง พระศาสดาประทับ ณ สาวัตถี ตรัสยกย่องพระมหากัสสปะว่ามีวิหารธรรมเสมอด้วยพระองค์ คือพระองค์เอง

จำนงอยู่สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าสู่ฌาน ๔ และฌาน ๘ ได้อย่างไร พระมหากัสสปะก็ทำได้อย่างนั้น พระองค์ทรงสามารถเรื่องการแสดงฤทธิ์ต่างๆ ทรงระลึกชาติได้ มีทิพพโสต ทิพยจักษุ อย่างไร ทรงสิ้นอาสวะอย่างไร พระมหากัสสปะก็สามารถอย่างนั้น ฉะนั้น ในบางครั้งจึงทรงเอาสังฆาฏิของพระมหากัสสปะมาทรงใช้เอง และประทานสังฆาฏิของพระองค์แก่พระมหากัสสปะ

อีกคราวหนึ่งเมื่อพักอยู่ ณ เชตวนาราม เมืองสาวัตถี วันหนึ่ง **พระอานนท์**อาราธนาพระมหากัสสปะให้โอวาทภิกษุณี ณ สำนักภิกษุณี ท่านปฏิเสธถึง ๒ ครั้ง เพราะท่านชอบความสงัด ไม่ต้องการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ท่านบอกพระอานนท์ว่า “ไปเถิดอานนท์ เธอเป็นคนมีกิจมาก มีธุระมาก” เมื่อพระอานนท์อ้อนวอนเป็นครั้งที่ ๓ ท่านจึงยอมไป

เมื่อโอวาทภิกษุณีเสร็จแล้วจากไปแล้ว ภิกษุณีรูปหนึ่งชื่อ **ถูลติสสา** ไม่พอใจในโอวาทของพระมหากัสสปะ ได้กล่าวออกมาว่า “อะไรกัน ท่านกัสสปะกล้ากล่าวธรรมต่อหน้าเวเทหมุนี[๒] เช่นพระอานนท์ เหมือนพ่อค้าขายเข็ม เสนอเข็มขายแก่นายช่างทำเข็มผู้ฉลาด ช่างน่าหัวเราะ”

พระมหากัสสปะทราบความนั้นแล้ว จึงกล่าวกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ ! ระหว่างเราและเธอนั้นใครเป็นช่างทำเข็ม ใครเป็นพ่อค้าขายเข็มกันแน่” แล้วท่านก็กล่าวถึงข้อที่พระศาสดาทรงยกย่องท่านเพียงใด

---

[๒] เวเทหมุนี - มุนีผู้เป็นปราชญ์

พระอานนท์ขอโทษพระมหากัสสปะแทนภิกษุณีผู้โง่เขลานั้น ว่า “ขอท่านได้โปรดยกโทษเถิด ผู้หญิงมักเป็นคนเบาความเสมอ”

พระมหากัสสปะนั้นมีความสนิทสนมกับพระอานนท์เป็นพิเศษ ท่านมีเมตตากรุณาต่อพระอานนท์ประหนึ่งบุตรของท่านแม้พระอานนท์จะมีอายุล่วงมัชฌิมวัย มีเกศาหงอกแล้ว ท่านก็ยังเรียกพระอานนท์โดยกุมารกวาทะ (เรียกว่า เด็กน้อย) อยู่เสมอ

บังเอิญภิกษุณีรูปหนึ่งชื่อ **ถูลนันทา** ได้ยินคำนั้นเข้า จึงติเตียนท่านว่าเรียกพระอานนท์โดยวาทะอันไม่สมควร เพราะพระอานนท์เป็นเวเทหมุนี เธอติเตียนพระมหากัสสปะว่าเหมือนเคยเป็นเดียรถีย์มาก่อน

พระมหากัสสปะทราบความนั้น จึงเล่าเรื่องแต่เบื้องหลังของท่านให้พระอานนท์ฟังว่า ท่านคิดอย่างไรจึงบวช ได้พบพระศาสดาอย่างไร โดยนัยดังนี้

“อานนท์ ! ภิกษุณีชื่อถูลนันทา ได้กล่าวคำออกไปโดยมิได้พิจารณาแล้ว อานนท์ ! จำเดิมแต่ข้าพเจ้าปลงผมและหนวดครองผ้ากาสายะ ออกบวชประพฤติตนเป็นอนาคาริกมุนี มิได้อุทิศศาสดาองค์อื่นเลย นอกจากพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อก่อนข้าพเจ้าอยู่ครองเรือนมีความคิดเกิดขึ้นมาว่า ฆราวาสเป็นทางแคบ เป็นทางมาแห่งธุลีคือกิเลส แต่บรรพชาเป็นทางว่าง ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์สิ้นเชิง เหมือนสังข์ที่ขัดแล้วนั้นทำได้ยาก ไฉนหนอเราพึงออกจากเรือน ประพฤติตนเป็นผู้ไม่มีเรือน

ต่อมาข้าพเจ้าได้เอาผ้าเก่าๆ เป็นผ้าห่ม ออกบวชอุทิศพระอรหันต์ในโลก ได้พบพระศากยมุนีศาสดาที่พหุปุตตเจดีย์ระหว่างเมืองราชคฤห์และนาลันทา ข้าพเจ้าเลื่อมใสได้เข้าไปหมอบลงแทบพระบาทของพระองค์ขอเป็นสาวก

พระพุทธองค์ได้ประทานโอวาทแก่ข้าพเจ้า ๓ ข้อคือ

๑. ให้เป็นผู้มีหิริโอตตัปปะอย่างแรงกล้าในภิกษุทั้งที่เป็นผู้ใหญ่ ปูนกลางและภิกษุใหม่

๒. เมื่อฟังธรรมที่เป็นกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง จงตั้งใจฟังด้วยดี ถือเอาสาระสำคัญให้ได้

๓. ต้องเป็นผู้ไม่ละกายคตาสติ คือ พิจารณากาย โดยความเป็นของไม่งาม น่าเกลียด โสโครก

อานนท์! ข้าพเจ้านั้นเป็นผู้มีหนี้[๓] บริโภคอาหารของชาวเมืองอยู่เพียง ๗ วันเท่านั้น พอวันที่ ๘ ก็ได้บรรลุอรหัตตผล

อานนท์! คราวหนึ่งภายใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ปูสังฆาฏิของข้าพเจ้าทำเป็น ๔ ชั้น แล้วทูลอาราธนาให้พระศาสดาประทับนั่งบนสังฆาฏินั้น เพื่ออนุเคราะห์ข้าพเจ้า พระองค์ก็ประทับนั่งแล้วตรัสว่า สังฆาฏิของข้าพเจ้านุ่มดี ข้าพเจ้าจึงเอ่ยวาจาถวายพระองค์ พระองค์ทรงรับและทรงมอบสังฆาฏิผ้าป่านที่พระองค์ทรงใช้แล้วแก่ข้าพเจ้า พระศาสดาและข้าพเจ้าได้เปลี่ยนสังฆาฏิกันใช้ด้วยประการอย่างนี้

---

[๓] หมายถึงบริโภคอาหารของชาวเมืองในขณะที่ยังละกิเลสไม่ได้ เป็นการกล่าวโดยปริยายเบื้องสูง –ว.ศ.

อานนท์ ! หากพึงกล่าวโดยชอบก็พึงจะกล่าวว่า ข้าพเจ้านั้นเป็นบุตรของพระผู้มีพระภาค เกิดจากพระโอษฐ์คือธรรม เกิดแล้วจากธรรม อันธรรมสร้างขึ้นมาแล้ว เป็นธรรมทายาทแห่งพระองค์...”

สมัยหนึ่ง ณ เชตวันวิหาร พระมหากัสสปะทูลถามพระศาสดาว่า “อะไรหนอเป็นปัจจัย เมื่อสิกขาบทยังน้อย ภิกษุทั้งหลายดำรงอยู่ในอรหัตตคุณมาก แต่เมื่อสิกขาบทบัญญัติมากขึ้น ผู้ดำรงอยู่ในอรหัตตคุณกลับน้อยลง”

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนกัสสปะ ! เมื่อสัตว์กำลังเสื่อมสัทธรรมกำลังอันตรธาน สิกขาบทแม้มาก ผู้ดำรงอยู่ในอรหัตตคุณก็น้อย ดูก่อนกัสสปะ ตราบใดที่สัทธรรมปฏิรูป คือ ธรรมปลอมยังไม่เกิดขึ้นในโลก สัทธรรมแท้ก็ยังไม่อันตรธานตราบนั้น เปรียบเหมือนเมื่อเงินปลอมยังไม่เกิดขึ้น เงินแท้ก็ยังไม่อันตรธาน

ดูก่อนกัสสปะ ! อะไรอื่นเป็นต้นว่า ปฐวีธาตุ หาทำให้พระสัทธรรมเสื่อมได้ไม่ แต่สิ่งที่ทำให้พระสัทธรรมเสื่อม คือโมฆบุรุษที่เกิดขึ้นในศาสนานี้เอง

กัสสปะ ! สิ่งที่เป็นไปเพื่อความเสื่อม เพื่อความอันตรธานแห่งพระสัทธรรม มีอยู่ ๕ ประการคือ บริษัท ๔ ไม่เคารพไม่ยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษาและในสมาธิ ส่วนธรรมอีก ๕ ประการ ซึ่งมีนัยตรงกันข้ามนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมโดยแท้”

คราวหนึ่ง พระมหากัสสปะพักอยู่ที่ถ้ำปิปผลิ เข้าฌานสมาบัติอยู่ ๗ วัน ออกจากฌานในวันที่ ๗ ตรวจดูที่ภิกขาจาร ด้วย

ทิพยจักษุ เพื่อสงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์ให้ได้บุญมาก เห็นหญิงคนหนึ่งผู้เฝ้านาข้าวสาลีเก็บรวงข้าวสาลีแล้วทำข้าวตอกอยู่ ท่านพิจารณาว่า “หญิงนี้มีศรัทธาหรือไม่หนอ?” ทราบว่า “มีศรัทธา และเมื่อให้อาหารแก่เราแล้ว จักได้สมบัติมาก” ดังนี้แล้ว ห่มจีวรถือบาตรไปยืนอยู่ที่ใกล้นาข้าวสาลี

กุลธิดาเห็นพระเถระแล้วมีจิตเลื่อมใส ซาบซ่านไปด้วยปีติ ๕ ประการ ขอร้องพระเถระให้ยืนรออยู่ก่อน รีบไปนำข้าวตอกมาโดยเร็วใส่ลงในบาตรของพระเถระแล้วไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ตั้งความปรารถนาว่า “ขอให้ดิฉันได้เป็นผู้มีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้ว กล่าวคือขอให้ได้เห็นธรรมอย่างที่ท่านเห็นแล้ว”

พระเถระกล่าวอนุโมทนา “ขอจงเป็นอย่างนั้นเถิด”

ดูก่อนท่านผู้แสวงธรรม ! คนสมัยก่อนนี้ แม้เพียงเด็กหญิงเฝ้าไร่นาก็ยังปรารถนาการบรรลุธรรม ถือเอาการบรรลุธรรมเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

กุลธิดานั้นไหว้พระเถระแล้วกลับไปพร้อมกับระลึกถึงทานที่ตนให้แล้ว งูพิษตัวหนึ่งนอนอยู่ในโพรงแห่งหนึ่งในระหว่างทาง เมื่อกุลธิดามาถึงตรงนั้นมันออกจากโพรงกัดนางสิ้นชีวิต

นางทำกาลกิริยาด้วยจิตเลื่อมใส ไปเกิดในวิมานทองในภพดาวดึงส์ มีอัตตภาพประดับประดาด้วยอลังการทั้งปวง ประดุจบุคคลที่หลับแล้วตื่นขึ้น

นางนุ่งผ้าทิพย์ผืนหนึ่งยาว ๑๒ ศอก และห่มผ้าทิพย์อีกผืนหนึ่ง มีนางอัปสรจำนวนพันแวดล้อม ยืนอยู่ที่ประตูวิมาน ซึ่งประดับประดาด้วยขันทองคำ ที่เต็มไปด้วยข้าวตอกทองคำห้อยย้อยอยู่เพื่อประกาศบุพกรรมของตน มองดูสมบัติของตนแล้วใคร่ครวญด้วยทิพยจักษุว่า “สมบัตินี้เราได้เพราะเหตุไรหนอ? เราทำอะไรหนอจึงได้สมบัติเห็นปานนี้” รู้ว่า “สมบัตินี้ เราได้เพราะผลแห่งทานที่เราให้แล้วแก่พระมหากัสสปเถระ พระผู้เป็นเจ้าของเรา”

ดูก่อนภราดา ! ทานที่บุคคลทำแล้วแก่พระผู้ออกจากฌาน-สมาบัติ โดยเฉพาะนิโรธสมาบัติ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มากและให้ผลในปัจจุบันนี้ทันที

นางคิดว่า ‘เราทำกรรมดีเพียงเล็กน้อย คือถวายข้าวตอกแก่พระเถระเพียงเล็กน้อย ยังได้สมบัติมากถึงปานนี้ บัดนี้ เราไม่ควรประมาท เราควรปฏิบัติพระเถระเพื่อทำสมบัติของเราให้ถาวร’ คิดดังนี้แล้วจึงนำไม้กวาดซึ่งทำด้วยทองไปกวาดบริเวณที่อยู่ของพระเถระ ตั้งน้ำใช้น้ำฉันไว้แล้วกลับสู่วิมาน

พระเถระเห็นบริเวณสะอาดเรียบร้อย และมีน้ำใช้น้ำฉันบริบูรณ์ คิดว่าคงจะเป็นภิกษุหนุ่มหรือสามเณรมาทำไว้ ในวันที่สองก็เหมือนกัน พอถึงวันที่สามพระเถระได้ยินเสียงไม้กวาดกระทบพื้น เห็นแสงสว่างแห่งสรีระลอดเข้าไปทางช่องลูกดาลจึงเปิดประตูออกมาดู และถามว่า “นั่นใคร?”

นางตอบว่า “ดิฉันเอง อุปัฏฐายิกาของท่าน ชื่อ**ลาชเทพ-ธิดา**”

“อุปัฏฐายิกาของเราที่ชื่ออย่างนี้ไม่มี” พระเถระพูด

นางเล่าเรื่องแต่เบื้องหลังให้ท่านทราบโดยตลอด และว่าเพราะความสำนึกคุณของท่าน และเพื่อรักษาสมบัติให้ถาวรด้วยความไม่ประมาท จึงมาทำเช่นนี้

“เมื่อวานและเมื่อวานซืน ท่านมาทำเหมือนกันหรือ?” พระเถระถาม

“เจ้าค่ะ” นางตอบ

“เทพธิดา! ที่ท่านทำแล้วก็เป็นอันแล้วไป แต่ต่อไปอย่าทำอีก ไปเสียเถิดเทพธิดา ท่านอย่ามาที่นี่อีกเลย”

“พระคุณเจ้า โปรดอย่าให้ดิฉันต้องพินาศเลย ขอท่านจงให้โอกาสแก่ดิฉัน เพื่อดิฉันจักได้ทำสมบัติให้ถาวรด้วยเถิด”

พระเถระกล่าวว่า “ออกไปเสียเถิดเทพธิดา ถ้าท่านทำอย่างนี้ต่อไปภายหน้าพระธรรมกถึกผู้แสดงธรรมจะพึงตำหนิเราได้ว่า ‘นัยว่าแม้พระมหากัสสปเถระก็ยังมีเทพธิดาตนหนึ่งมาปรนนิบัติรับใช้ ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้ให้’ เทพธิดา! ตั้งแต่วันนี้ไปท่านอย่าได้มาที่นี่อีกเลย”

นางเทพธิดาคร่ำครวญอยู่ว่า “พระคุณเจ้าอย่าให้ดิฉันต้องพินาศเลย” แต่พระเถระไม่ยินยอม กล่าวเป็นเชิงตำหนิว่า ท่านไม่รู้จักประมาณตน นางไม่อาจทนอยู่ได้อีก จึงเหาะขึ้นอากาศ ประคองอัญชลีคร่ำครวญอยู่ว่า “พระคุณเจ้า อย่าให้สมบัติที่ดิฉันได้แล้วฉิบหายเสีย ขอได้โปรดให้ดิฉันทำสมบัติให้ถาวรเถิด”

พระศาสดาประทับอยู่ในพระคันธกุฎี ทรงสดับเสียงนั้นแล้ว ทรงแผ่พระรัศมีไปประทับนั่งตรัสอยู่เบื้องหน้าของเทพธิดาว่า “เทพธิดาเอย ! การสำรวมระวังเป็นหน้าที่ของกัสสปะบุตรของเรา ส่วนการกำหนดว่านี้เป็นประโยชน์ของเราแล้วทำบุญ เป็นหน้าที่ของผู้ต้องการบุญ ก็การทำบุญนั้นย่อมนำความสุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” ดังนี้แล้วตรัสต่อไปว่า

“ถ้าบุคคลทำบุญก็พึงทำบุญนั้นบ่อยๆ ควรทำความพอใจในบุญนั้น เพราะการสั่งสมบุญนำความสุขมาให้”

สมัยหนึ่ง พระมหากัสสปะและพระสารีบุตรอยู่ในป่าอิสิปตนะเขตเมืองพาราณสี พระสารีบุตรออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็นเข้าไปหาพระมหากัสสปะ ได้สนทนาปราศรัยกันเกี่ยวกับเรื่องธรรมอันเป็นไปเพื่อพระนิพพาน พระสารีบุตรกล่าวว่า

“ท่านกัสสปะ ! ข้าพเจ้ากล่าวว่า ผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส (อนาตาปี) ไม่มีความสะดุ้งกลัวต่อบาปทุจริต (อโนตตัปปี) ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อบรรลุนิพพาน ไม่ควรบรรลุธรรม อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ส่วนผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส (อาตาปี) มีความสะดุ้งกลัวต่อบาปทุจริต (โอตตัปปี) ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน เพื่อบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ...”

ต่อจากนั้นพระสารีบุตรได้ถามพระมหากัสสปะว่า ด้วยเหตุเพียงเท่าใด ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส ไม่มีความสะดุ้งกลัวต่อบาปทุจริต ด้วยเหตุเพียงเท่าใด ภิกษุชื่อว่ามีความเพียรเครื่องเผากิเลส และมีความสะดุ้งกลัวต่อบาปทุจริต

พระมหากัสสปะได้กล่าวตอบพระสารีบุตรโดยพิสดาร

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตนครราชคฤห์... ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ... ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “ดูก่อนกัสสปะ เธอจงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย จงกระทำธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกระทำธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลายฯ”

ท่านพระมหากัสสปะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายในบัดนี้ เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่รับอนุศาสนีโดยเคารพ บุคคลบางคนไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ ไม่มีความเพียร ไม่มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมาเป็นอันหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเจริญไม่ได้เลย เปรียบเสมือนพระจันทร์ในข้างแรม ย่อมเสื่อมจากวรรณะ จากมณฑล จากรัศมี จากความยาวและความกว้างในคืนหรือวันที่ผ่านมาฉันใด บุคคลบางคนไม่มีศรัทธา... ไม่มีหิริ... ไม่มีโอตตัปปะ... ไม่มีความเพียร... ไม่มีปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเจริญไม่ได้เลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การที่บุคคลไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ เป็นคนเกียจคร้าน ปัญญาทราม เป็นคนมักโกรธ มีความผูกโกรธ และการที่ไม่มีภิกษุกล่าวสอนนี้ เป็นความเสื่อมโทรมอย่างแน่แท้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลบางคนมีศรัทธา มีหิริ มีโอตตัปปะ มีความเพียร มีปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายเหล่านั้น หวังความเสื่อมไม่ได้เลย เปรียบเหมือนพระจันทร์ในข้างขึ้น ย่อมเปล่งปลั่งด้วยวรรณะ ด้วยมณฑล ด้วยรัศมี ด้วยความยาว และความกว้าง ในคืนหรือวันที่ผ่านมาฉันใด บุคคลบางคนผู้มีศรัทธา... มีหิริ... มีโอตตัปปะ... มีความเพียร... มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเสื่อมไม่ได้เลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การที่บุคคลมีศรัทธา มีหิริ มีโอตตัปปะ มีความเพียร ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ และการที่มีภิกษุกล่าวสอนนี้ ไม่เป็นการเสื่อมโทรมเลย”

พระศาสดาทรงอนุโมทนาคำของพระมหากัสสปะ

อีกครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขตนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายอวิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “ดูก่อนกัสสปะ เธอจงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย จงกระทำธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย กัสสปะ เราหรือเธอพึงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกระทำธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลายฯ”

ท่านพระมหากัสสปะได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายในบัดนี้ เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่รับอนุศาสน์โดยเคารพฯ”

“ดูก่อนกัสสปะ ก็เป็นความจริงอย่างนั้น ครั้งก่อนภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย เป็นผู้สันโดษ เป็นผู้สงัดจากหมู่ เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณเช่นนั้นๆ บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระย่อมนิมนต์ให้เธอนั่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ ใคร่ต่อการศึกษาแท้ มาเถิดภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง เมื่อภิกษุทั้งหลายกระทำสักการะอย่างนั้น ภิกษุใหม่ๆ เหล่านั้นก็ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติตามของพวกเธอนั้น เป็นการอำนวยประโยชน์สุขชั่วกาลนานฯ

ดูก่อนกัสสปะ ก็บัดนี้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ไม่เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ไม่เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย ไม่เป็นผู้สันโดษ ไม่เป็นผู้สงัดจากหมู่ ไม่เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุใดเป็นผู้มีชื่อเสียงมียศ ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร พวกภิกษุผู้เป็นเถระย่อมนิมนต์ให้เธอนั่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ ใคร่ต่อเพื่อนสพรหมจารีด้วยกันแท้ มาเถิดภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง ดูก่อนกัสสปะ เมื่อภิกษุ

ทั้งหลายกระทำสักการะอย่างนั้น ภิกษุใหม่ๆ เหล่านั้นก็ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติของพวกเธอนั้นไม่อำนวยประโยชน์ มีแต่ทุกข์ชั่วกาลนาน

ดูก่อนกัสสปะ บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ ควรกล่าวว่าผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ถูกอันตรายแห่งพรหมจรรย์เบียดเบียนเสียแล้ว ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ซึ่งมีความปรารถนาเกินประมาณถูกความปรารถนาเกินประมาณสำหรับพรหมจรรย์เบียดเบียนแล้ว ดูก่อนกัสสปะ บัดนี้ บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ ควรกล่าวว่าผู้ประพฤติพรหมจรรย์ซึ่งมีความปรารถนาเกินประมาณถูกความปรารถนาเกินประมาณสำหรับพรหมจรรย์เบียดเบียนเสียแล้วฯ”

พระรัฐบาล

๒๘ ผู้เลิศทางศรัทธา

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคได้เสด็จจาริกไปในแคว้นกุรุ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงนิคมชื่อถุลลโกฏฐิตะ พราหมณ์และคหบดีชาวนิคมนั้น ได้สดับข่าวและเกียรติศัพท์อันงามของพระศาสดาว่า เป็นพระอรหันต์สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะเป็นต้น ทรงแสดงธรรมมีคุณ งามทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยประการทั้งปวง การเห็นพระอรหันต์เช่นนั้นเป็นการดียิ่งนัก

พราหมณ์และคหบดีชาวนิคมนั้น ดำริดังนี้แล้วได้ชวนกันไปเฝ้าพระศากยมุนี บางพวกถวายบังคมแล้วนั่งเฉยอยู่ บางพวกเอ่ยวาจาปราศรัย บางพวกประคองอัญชลี บางพวกประกาศชื่อและโคตรของตน

พระตถาคตเจ้าทรงแสดงธรรมให้ประชาชนครั้งนั้นได้เห็นแจ้งเข้าใจ ให้สมาทานอาจหาญ ร่าเริง ชื่นบาน

เวลานั้น ชายหนุ่มผู้หนึ่ง **ชื่อรัฐบาล** เป็นบุตรของผู้มีสกุลในนิคมนั้น นั่งฟังพระธรรมเทศนาอยู่ด้วย เกิดความคิดขึ้นว่า ทำ

อย่างไรหนอเราจะได้รู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว การที่จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยประการทั้งปวง ผู้ครองเรือนทำได้ยาก ไฉนหนอเราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

เมื่อคนทั้งหลาย ฟังพระธรรมเทศนากลับไปแล้วไม่นาน รัฐบาลกุลบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ กราบทูลถึงความดำริของตน และขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระพุทธองค์ พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูก่อนรัฐบาล มารดาบิดาอนุญาตการบรรพชาอุปสมบทของท่านแล้วหรือ?”

“ยังไม่ได้ขออนุญาตเลย พระองค์ผู้เจริญ”

พระตถาคตเจ้าส่งสายพระเนตรอันเปี่ยมด้วยความกรุณามายังรัฐบาลกุลบุตร พร้อมตรัสว่า “รัฐบาล ตถาคตไม่อาจบวชกุลบุตรที่บิดามารดาไม่อนุญาตได้”

รัฐบาลกุลบุตรผู้มีดวงเนตรอ่อนโยน แต่แฝงไว้ซึ่งความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ ได้กราบทูลพระสุคตขึ้นว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าจะกระทำทุกอย่างเพื่อให้มารดาบิดาอนุญาตให้ออกบวชจนได้”

พระจอมมุนีทรงแสดงอาการดุษณีด้วยความเจนจบในเหตุการณ์ทั้งในอดีตและอนาคต ฝ่ายรัฐบาลลุกจากอาสนะถวายบังคมกระทำประทักษิณ แล้วกลับสู่เคหะของตน เข้าไปหามารดาบิดา แจ้งความคิดของตนให้ท่านทราบ

พร้อมด้วยอาการตกตะลึง ท่านทั้งสองกล่าวว่า

“ลูกเอย... เจ้าเป็นบุตรคนเดียวของพ่อแม่ เป็นที่รักดังดวงใจ เจ้ามีแต่ความสุข ได้รับเลี้ยงดูมาอย่างเป็นสุข ไม่เคยได้สัมผัสกับความทุกข์ร้อน เจ้าจักทนต่อความลำบากในเพศบรรพชิตได้อย่างไร

ลูกเอย เจ้ายังหนุ่มมีเกศาดำเป็นมันขลับ จงหาความสุขเยี่ยงฆราวาส จงบริโภค จงอยู่ให้บำเรออย่างสำราญ และทำบุญไปด้วยก็ย่อมได้ เราทั้งสองจะอนุญาตให้เจ้าบวชไม่ได้ ไม่อยากพลัดพรากจากเจ้าแม้ชั่วครู่เดียว จะกล่าวไยถึงจะยอมให้เจ้าไปบวช ซึ่งเป็นการแยกกันกิน แยกกันอยู่ แม้มัจจุราช - เจ้าแห่งความตาย พ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาให้มาพรากตัวเจ้าไป เมื่อเป็นดังนี้ สิ่งใดเล่าจะมีอำนาจดึงลูกไปจากแม่ ทั้งๆ ที่เราทั้งสองยังมีชีวิตอยู่”

รัฐบาลกุลบุตรเฝ้าอ้อนวอนมารดาอยู่หลายครั้ง แต่ท่านทั้งสองก็คงยืนกรานเช่นเดิม และกล่าวเพิ่มเติมว่า

“ลูกเอย เชื่อแม่เถอะ การบวชไม่ประเสริฐอะไรเลย ถ้าลูกจะปรารถนาทำความดีอยู่ในเพศฆราวาสก็ทำได้ และอาจทำได้มากกว่าเสียด้วยซ้ำ เพราะมีทรัพย์สินสมบัติเป็นเครื่องอำนวยให้ทำความดีได้โดยสะดวก สมบัติของเราก็มีอยู่มาก ใช้ไปอีกกี่ชั่วคนก็ไม่หมด”

รัฐบาลกุลบุตรตอบว่า “ข้าแต่ท่านมารดา พูดถึงทรัพย์สินสมบัติ ซึ่งเรากระหยิ่มว่ามีอยู่มากนั้น เมื่อนำไปเทียบกับสมบัติบรมจักร หรือรัชสมบัติของพระศาสดาแล้ว ก็นับว่าเป็นส่วนเล็กน้อย

เหลือเกิน พระองค์ผู้มีสมบัติมากถึงปานนั้น ยังทรงสละออกผนวชได้ พูดถึงความสุขเล่า ลูกได้ฟังมาจากพระศาสดาพระองค์นั้นว่าโลกียสมบัติและโลกียสุขเป็นสิ่งไม่ยั่งยืนถาวร มีความทุกข์ความร้อนใจ ซ่อนเร้นพัวพันอยู่ด้วยเสมอ สู้อริยทรัพย์และโลกุตตรสุขไม่ได้ ลูกเชื่อพระองค์ เพราะพระองค์ได้ผ่านความสุขทั้งสองอย่างเป็นอันมากมาแล้ว ทั้งโดยปริมาณและคุณภาพ

พูดถึงการทำความดี จริงอยู่จะอยู่ในเพศบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ทำความดีได้ แต่โอกาสที่จะกำจัดทุกข์ให้สิ้นเสร็จเด็ดขาดโดยสิ้นเชิงนั้น บรรพชิตย่อมมีโอกาสมากกว่า และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีกว่า มิฉะนั้นแล้ว เหตุไฉนเล่า พระบรมศาสดาผู้สมบูรณ์ด้วยความสุขทุกอย่างเยี่ยงราชโอรส จะพึงสละโลกียสมบัติ และโลกียสุขออกบวช

ข้าแต่ท่านมารดา ลูกได้ตัดสินใจเด็ดขาดแล้วว่าจะออกบวชให้ได้ หรือมิฉะนั้นก็ความตาย ลูกจะเลือกเอาอย่างหนึ่งในสองอย่างนี้ ถ้ามารดาบิดาไม่ปรารถนาจะเห็นลูกในเพศบรรพชิต ก็คงจะได้เห็นความตายของลูกเป็นแน่แท้”

ท่านทั้งสองคะเนน้ำใจว่า เด็กหนุ่มอย่างรัฐบาลคงมิได้ตั้งใจอะไรจริงจังนัก เพียงแต่ตื่นไปชั่วคราว แล้วคงจะกลับใจเอง จึงมิได้พูดอะไรอีก แต่ท่านทั้งสองเข้าใจผิด รัฐบาลกุลบุตรผู้มีบารมีเต็มเปี่ยมแล้ว เป็นผู้มีภพสุดท้ายแล้ว ไม่มีอะไรสามารถเหนี่ยวรั้งไว้ได้ ประหนึ่งผลไม้ซึ่งสุกเต็มที่ มีขั้วเหี่ยวแล้ว จะต้องหล่นอย่างแน่นอน

เมื่อเห็นว่าไม่อาจเข้าใจกันได้โดยวาจาแล้ว รัฐบาลกุลบุตรจึงตัดสินใจขออนุญาตมารดาบิดาด้วยการอดอาหาร นอนบนพื้นอันปราศจากเครื่องลาด ตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยวว่า ตรงนี้แหละจะเป็นที่ตัดสินการบวชหรือการตายของเรา วันเวลาล่วงไปถึง ๗ วัน รัฐบาลไม่ยอมแตะต้องอาหารเลยแม้แต่น้อย ท่านทั้งสองมีความกังวลห่วงใยต่อการกระทำของลูกเป็นอันมาก แต่ด้วยทิฐิประการหนึ่ง และด้วยความอาลัยรักอีกประการหนึ่ง ทำให้ท่านทั้งสองทำใจแข็ง ไม่ยอมอนุญาตให้รัฐบาลออกบวช ท่านทั้งสองมาเฝ้าปลอบประโลมให้รัฐบาลบริโภคอาหาร และหาความสุขเยี่ยงคนหนุ่มทั้งหลาย แต่รัฐบาลก็มิได้สนใจเลย มุ่งมั่นแต่บรรพชาอุปสมบทเท่านั้น

สหายของรัฐบาลกุลบุตรได้ทราบข่าวเรื่องนี้ พากันมาช่วยพูดให้รัฐบาลเปลี่ยนใจ แต่ก็หาสำเร็จไม่ จึงชวนกันเข้าไปหามารดาบิดาของรัฐบาล อ้อนวอนท่านทั้งสองให้อนุญาตรัฐบาลออกบวช โดยให้เหตุผลว่า ถ้าไม่ยินยอมรัฐบาลกุลบุตรจะต้องตายแน่ แต่ถ้ายินยอมให้บวชท่านมารดาบิดายังพอมีโอกาสได้เห็นเขาในเพศบรรพชิต รัฐบาลเคยมีความสุข อาจทนอยู่ในเพศนั้นได้ไม่นานนักก็คงจะกลับมายังเรือนของตนเอง ขอได้โปรดอนุญาตให้เขาบวชเถิด มารดาบิดาเห็นสมจริงตามเหตุผลแห่งสหายของลูก จึงยินยอมและกล่าวว่า

“ลูกเอย พ่อและแม่รักเจ้าดังดวงใจ ไม่อาจทนดูความตายของเจ้าต่อหน้าต่อตาได้ ลุกขึ้นเถิดลูกรัก เราทั้งสองอนุญาตให้เจ้าบวช เมื่อบวชแล้ว ขอให้มาเยี่ยมพ่อแม่บ้าง”

ว่าแล้วท่านทั้งสองก็คร่ำครวญด้วยความอาลัยรัก ประหนึ่งว่ารัฐบาลจะพาดวงใจของท่านทั้งสองไปด้วย อันปุตตวิปโยคนั้นมีพิษรุนแรงเพียงใด ยากที่จะทราบได้ นอกจากท่านผู้มีบุตรสุดที่รัก แต่เมื่อคำนึงถึงความปรารถนาอันรุนแรงของบุตรแล้ว มารดาบิดาก็มักตัดความปรารถนาของตนได้เสมอ อะไรเล่าคือความสุขของพ่อแม่ยิ่งกว่าได้เห็นลูกมีความสุข อะไรเล่าคือความทุกข์ของบิดามารดายิ่งกว่าได้เห็นบุตรตกระกำลำบาก ลูกดีเป็นความชื่นใจของพ่อแม่เป็นที่สุด

รัฐบาลได้ยินคำอนุญาตของมารดาบิดา ดีใจเป็นที่ยิ่ง ลุกขึ้นกราบท่านทั้งสองด้วยความเคารพรัก และซาบซึ้งในพระคุณของท่านทั้งสอง เขาบำรุงร่างกายให้มีกำลังพอสมควรแล้ว จัดเครื่องอัฐบริขารเรียบร้อยแล้ว ออกจากเรือนมุ่งไปสู่ที่ประทับของพระศาสดา ในขณะที่มารดาบิดาและปิยชนอื่นๆ มีหน้านองด้วยน้ำตานั่นเอง

เขาได้บวชสมปรารถนา มีความชื่นชมกับเพศใหม่ ที่สงบสงัดจากบาปอกุศล รู้สึกโปร่งใจปราศจากความระแวงในภัยอันตรายที่จะพึงมีเยี่ยงฆราวาส เมื่อพระรัฐบาลบวชแล้วได้ครึ่งเดือนพระศาสดาทรงละถุลลโกฏฐิตนิคมไว้เบื้องหลัง เสด็จจาริกไปสู่นครสาวัตถีราชธานีแห่งแคว้นโกศล ประทับอยู่ ณ เชตวนาราม

ณ ที่นั้นเอง พระรัฐบาลหลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรอย่างมอบกายมอบใจให้กับธรรม ไม่อาทรต่อชีวิต ไม่นานนักก็ได้บรรลุธรรมอันเป็นที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ที่กุลบุตรผู้ออกบวชปรารถนากันยิ่งนัก ได้เห็นได้รับด้วยตนเองด้วยปัญญา

ของตนเอง รู้ชัดว่า บัดนี้ความเกิดของเราสิ้นสุดแล้วกิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว ได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ช่างน่าชื่นใจเสียนี่กระไร

เมื่อได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว พระรัฐบาลระลึกถึงปฏิญญาที่ให้ไว้แก่มารดาบิดา จึงได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลลาไปเยี่ยมมารดาบิดา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูจิตใจของพระรัฐบาล ทรงทราบว่า มีจิตใจมั่นคงไม่แปรปรวนแล้ว จึงอนุญาตตามความประสงค์

ครั้นจาริกถึงถุลลโกฏฐิตนิคมแล้ว พระรัฐบาลเข้าไปพักอาศัย ณ พระราชอุทยานชื่อมิคาจีระ ของพระเจ้าโกรัพยะ เวลาเช้าได้ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาต เที่ยวบิณฑบาตในถุลลโกฏฐิตนิคมตามลำดับตรอก ได้เข้าไปยังนิเวศน์ของบิดา ขณะนั้นท่านบิดากำลังให้ช่างกัลบกสางผมอยู่ที่ซุ้มประตูกลาง ได้เห็นพระรัฐบาลกำลังเดินมาแต่ไกล จำไม่ได้จึงเปรยขึ้นกับช่างกัลบกว่า “สมณะศีรษะโล้นพวกนี้แหละ ที่ชักนำเอาบุตรสุดที่รักคนเดียวของเราไปบวช” พระรัฐบาลไปยืนอย่างสำรวมอยู่ที่ประตูเรือน ไม่ได้การต้อนรับ ไม่ได้อาหาร ได้แต่คำด่าว่าเสียดสีเท่านั้น ท่านได้เดินกลับออกไปด้วยกิริยาสำรวมทำนองเดียวกับตอนที่เข้ามา จิตใจท่านได้พ้นจากความหวั่นไหวในโลกธรรมแล้ว

ขณะที่พระรัฐบาลเดินออกไปภายนอกนั้น มีหญิงรับใช้แห่งญาติของท่านคนหนึ่ง กำลังนำขนมบูดไปทิ้ง พระรัฐบาลได้เห็นแล้วกล่าวกับนางว่า “น้องหญิง ถ้าท่านจะทิ้งสิ่งนั้น ก็ขอจงทิ้งลงในบาตรของข้าพเจ้าเถิด” หญิงรับใช้จึงเทขนมลงในบาตร พร้อม

สังเกตลักษณะของพระเถระ จำลักษณะมือเท้า และเสียงได้ จึงได้รีบกลับเข้าไปหามารดาของท่านรัฐบาล เล่าเรื่องให้ฟังโดยตลอด

มารดาของท่านตื่นเต้นดีใจยิ่งนัก พูดกับหญิงนั้นว่า “ถ้าข้อความที่เจ้าพูดนั้นเป็นความจริง เราจะทำเจ้าให้เป็นไท ไม่ต้องเป็นทาสอีกต่อไป” ดังนี้แล้ว รีบไปหาผู้เป็นบิดาของลูก กล่าวว่า “รัฐบาล รัฐบาลลูกของเราได้มาถึงที่นี่แล้ว”

ขณะนั้นพระรัฐบาลกำลังฉันขนมบูดอยู่ใกล้ฝาเรือนแห่งหนึ่ง ท่านบิดาได้เข้าไปหาท่านรัฐบาล เมื่อเข้าใกล้ก็จำได้ เห็นอาหารของลูกเช่นนั้น ก็มีน้ำตานองหน้ากล่าวว่า “พ่อรัฐบาล คนอย่างพ่อควรหรือที่มานั่งกินขนมบูด เรือนของท่านก็มี มารดาบิดายังมีชีวิตอยู่ ไฉนจึงประพฤติเหมือนคนห่างเหินไม่รู้จักกัน”

พระรัฐบาลเงยหน้าขึ้นหน่อยหนึ่ง มองดูคหบดีผู้บิดา และคหปตานีผู้มารดาแล้วกล่าวว่า “อาตมภาพหลีกออกจากเรือนแล้วเป็นอนาคาริกมุนี - ผู้ไม่มีเรือน เมื่อเป็นดังนี้ จักอ้างเอาเรือนใดเล่าเป็นของตน อนึ่งเมื่อสักครู่ใหญ่ที่ผ่านมานี้เอง อาตมภาพได้ไปยืนที่ประตูเรือนของท่านแล้ว ไม่ได้รับการต้อนรับ ไม่ได้คำตอบ ได้แต่เพียงคำด่าว่าเสียดสีเท่านั้น”

คหบดีระลึกได้ถึงสมณะรูปหนึ่ง ซึ่งตนเห็นในขณะที่กำลังให้ช่างกัลบกสางผมอยู่ จึงกล่าวว่า

“ท่านรัฐบาล ท่านหรือ ที่เดินผ่านไปในขณะที่พ่อกำลังสางผมอยู่?”

“ใช่แล้ว อาตมภาพเอง” พระรัฐบาลตอบ

“ขอประทานโทษเถิดท่านผู้เจริญ พ่อจำลูกไม่ได้จริงๆ ถ้าจำได้ไฉนเล่าพ่อจะไม่ต้อนรับลูก”

“ช่างเถิด เรื่องได้ล่วงเลยมาแล้ว อย่านำมาปรารมภ์เลย” พระรัฐบาลพูดตัดบท

ฝ่ายคหปตานีผู้มารดา เข้ามาสวมกอดเท้าของพระลูกชาย คร่ำครวญรำพันต่างๆ อย่างน่าสงสารสังเวชยิ่งนัก เช่น

“ลูกเอย... ตั้งแต่วันแรกที่ลูกจากไป ใจของแม่เฝ้าแต่ระลึกถึง มิได้เว้นวายแม้แต่วันเดียว ไม่ว่าจะคิดอะไรทำอะไร ใจก็คอยพะวงถึงแต่ลูก ดวงหน้าของลูกได้ลอยเด่นอยู่ในห้วงนึกของแม่ตลอดเวลา แม้หลับก็ยังฝัน - ฝันว่าลูกกลับมาหาแม่ บัดนี้ความฝันของแม่ได้กลายเป็นความจริงแล้ว แม่ปลาบปลื้มเหลือเกิน แต่แม่เกรงว่าความปลื้มของแม่จะไปได้ไม่ยั่งยืน เมื่อคำนึงว่า ลูกอาจจากแม่ไปอีก”

พระรัฐบาลทอดสายตามองโยมมารดาอย่างปรานี และมีธรรมสังเวชแบบอริยะ

“ไปเถิดลูกรัก” ท่านบิดาพูดขึ้นเมื่อทุกคนเงียบอยู่ “ไปเรือนของเรา ขาทนียะโภชนียาหารมีอยู่บริบูรณ์เหมือนสมัยเมื่อลูกยังอยู่”

ด้วยอาการที่เคร่งขรึม แต่มีกระแสเสียงแจ่มใส พระรัฐบาลตอบว่า

“อย่าเลยคหบดี สำหรับวันนี้อาตมภาพทำภัตตกิจเสร็จแล้ว”

“ท่านรัฐบาล ถ้าอย่างนั้น ขอท่านได้โปรดรับนิมนต์เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้เถิด”

พระรัฐบาลรับนิมนต์ด้วยอาการดุษณี

ท่านทั้งสองทราบว่าพระลูกชายรับนิมนต์แล้ว จึงรีบไปยังนิเวศน์ของตน สั่งให้ตกแต่งสถานที่ในบ้านอย่างดียิ่ง ตามที่นิยมกันในเวลานั้นว่าเป็นเลิศ แล้วให้ขนเงินและทองมากองไว้เป็นกองใหญ่ แบ่งเป็นสองกอง คือเงินกองหนึ่ง ทองกองหนึ่ง แต่ละกองท่วมศีรษะ ให้ปิดกองเงินกองทองนั้นด้วยเสื่อลำแพนแล้วให้ปูลาดอาสนะไว้ท่ามกลาง ขึงม่านไว้โดยรอบ เรียกหญิงอดีตภรรยาของพระรัฐบาลทุกคนมาแนะนำว่า

“เมื่อสมัยที่รัฐบาลบุตรของเราครองเรือน ชอบเครื่องประดับชุดใดของเจ้า เจ้าจงประดับชุดนั้นในวันพรุ่งนี้”

หญิงเหล่านั้นรับคำของบิดาอย่างง่ายดาย ทุกคนได้เตรียมเครื่องแต่งตัวและพัสตราภรณ์ที่เห็นว่าดีที่สุด เพื่อล่อตาล่อใจพระรัฐบาล นางหารู้ไม่ว่า ใจของพระรัฐบาลนั้น อันอารมณ์ใดๆ จะหลอกล่อให้หวั่นไหวมิได้อีกแล้ว แต่...แม้นางจะทราบ การได้แต่งกายสวยงามก็เป็นความรื่นรมย์ใจของหญิงโดยธรรมชาติ การได้เครื่องประดับจึงเป็นสิ่งชื่นชูใจของสตรีทั่วไป จะมียกเว้นอยู่บ้างก็ไม่มากนัก

ครั้นล่วงราตรีแล้ว ท่านเจ้าของบ้านทั้งสองได้สั่งให้ตกแต่งขาทนียะโภชนียาหารอย่างประณีตเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้คนไปบอกภัตตกาลแก่พระรัฐบาล พระเถระไปยังนิเวศน์แห่งบิดาตน นั่งบน

อาสนะที่เขาตกแต่งไว้อย่างดีท่ามกลางกองเงินกองทอง บิดาของท่านสั่งให้เปิดกองเงินและกองทองนั้นพร้อมกล่าวว่า

“ท่านรัฐบาล... ทรัพย์กองนี้เป็นของมารดา กองนี้เป็นของบิดา กองนี้เป็นของปู่ ทั้งหมดรวมกันเป็นของท่านแต่ผู้เดียว ขอท่านได้บอกคืนสิกขามาเป็นคฤหัสถ์ ใช้สอยทรัพย์สมบัติเหล่านี้และทำบุญตามที่ต้องการเถิด”

พระรัฐบาลมองดูกองเงินกองทองด้วยสายตาที่ไม่อาลัยไร้ความไยดีอยู่ครู่หนึ่งแล้วกล่าวว่า

“ท่านบิดา ทรัพย์สมบัติเหล่านี้ อาตมภาพไม่เคยเห็นก็หามิได้ อาตมภาพเคยทราบและเคยเห็นตั้งแต่ก่อนออกบวชแล้ว มันยังไม่สามารถเหนี่ยวรั้งอาตมภาพไว้ได้ ก็ไฉนเล่าบัดนี้อาตมภาพจะมานิยมยินดีกับสิ่งที่ไร้สาระนี้ บัดนี้อาตมภาพได้รับสิ่งที่มีรสเลิศกว่าคือธรรมรสแล้ว ขอทรัพย์สมบัติเหล่านี้จงเป็นของผู้ที่ต้องการเถิด อาตมภาพไม่ต้องการ”

มารดาได้กล่าวขึ้นว่า “เหตุไฉนท่านจึงกล่าวว่าทรัพย์สมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งไร้สาระ มันเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายแสวงหามิใช่หรือ ถ้ามันไร้สาระจริงแล้ว เหตุไรคนจึงแสวงหากันนัก ถึงกับต้องแย่งชิงฆ่าฟันกันก็มาก?”

“ก็เพราะเหตุที่คนทั้งหลายไร้ปัญญาจักษุ” พระรัฐบาลตอบ “มีความคิดวิปลาส คลาดเคลื่อน เห็นสิ่งที่ไร้สาระว่าเป็นสาระ และกลับเห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ จึงหมกมุ่นพัวพันอยู่กับอสาระทอดทิ้งสิ่งที่เป็นสาระเสีย เสมือนคนเขลาเข้าไปในป่าต้องการแก่นไม้

เอาแต่กิ่งและใบไปด้วยสำคัญว่าเป็นแก่น เขาย่อมไม่สำเร็จประโยชน์ด้วยกิจที่ต้องทำด้วยแก่นไม้ อนึ่งท่านทั้งสองกำลังประสบทุกข์โทมนัสอยู่บัดนี้ ก็เพราะทรัพย์สมบัตินี้มิใช่หรือ ถ้ามันเป็นสิ่งมีประโยชน์แท้จริงแล้ว ไฉนจึงให้ความทุกข์แก่ท่านถึงปานนี้ จริงอยู่ชาวโลกย่อมต้องอาศัยทรัพย์สมบัติเลี้ยงชีพ มันมีประโยชน์ต่อเมื่อรู้จักใช้ แต่ถ้ามีมันแล้วยอมตนลงเป็นทาสของมัน ต้องทุกข์ร้อนวิตกกังวลด้วยทรัพย์สมบัติต่างๆ ไม่รู้จักสิ้นสุดแล้ว จะมีประโยชน์อันใด ถ้าโยมทั้งสองเดือดร้อนนัก เพราะเหตุแห่งทรัพย์สมบัตินี้ก็ให้ขนไปทิ้งแม่น้ำเสียเถิด จะได้ปลอดโปร่ง เบากายสบายใจ อนึ่งเล่าคนอนาถาไร้ที่พึ่ง อดอยากแร้นแค้นในบ้านเมืองนี้ก็ยังมีมากนัก ถ้าท่านทั้งสองจะแจกจ่ายเอื้อเฟื้อให้แก่เขาบ้าง ชื่อว่าได้ทำทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ ย่อมได้รับความชื่นสุขเป็นเครื่องตอบแทน อาตมภาพคิดว่าดีกว่าเก็บไว้เป็นกองพะเนินอย่างที่เห็นอยู่นี้ ซึ่งในที่สุดโยมทั้งสองก็จะต้องละทิ้งทรัพย์ทั้งปวงไป และนำไปไม่ได้เลยแม้แต่ชิ้นเดียว เมื่อความตายมาถึงเข้า

“ท่านผู้มีพระคุณ” พระรัฐบาลพูดต่อ “จงรีบเถิด รีบขวนขวายแปรสิ่งที่ไม่มีสาระให้เป็นสาระ ทำสิ่งที่ติดตามตนไปไม่ได้ให้กลายเป็นสภาพที่ติดตามไปได้ทุกภพทุกชาติ ท่านเอย จะกล่าวไยถึงทรัพย์สมบัติภายนอกเล่า แม้แต่ร่างกายอันเป็นที่ยึดมั่นหวงแหนว่าเป็นของเรามาตั้งแต่ปฐมวัย จวบจนสิ้นลมปราณเพราะชรา ก็ไม่มีใครสามารถนำไปได้ ต้องทิ้งไว้เป็นเหยื่อของหมู่หนอนและฝูงวิหคนกกา หรือมิฉะนั้นก็พระเพลิง บัดนี้ท่านทั้งสองอันชรามาเยือนแล้วเหมือนใบไม้เหลืองจวนหล่น ขอให้รีบทำที่พึ่งแก่ตนเถิด”

เมื่อได้ฟังดังนี้ ภรรยาเก่าของพระรัฐบาลคร่ำครวญเข้ามาจับที่เท้าของท่าน แล้วรำพันว่า “ท่านผู้เจริญ นางฟ้าทั้งหลายที่เป็นเหตุให้ท่านประพฤติพรหมจรรย์นั้นเป็นเช่นไร ท่านจึงไม่สนใจไยดีต่อโลกมนุษย์เสียเลย”

“ดูก่อนน้องหญิง” พระรัฐบาลตอบ น้ำเสียงแสดงความเป็นผู้ไม่มีอาลัย “เรามิได้ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการนางฟ้า แต่ต้องการความบริสุทธิ์หมดจดจากความเศร้าหมองทั้งปวง”

เมื่อได้ยินดังนี้ หญิงเหล่านั้นถึงกับสลบล้มลงด้วยความเสียใจ อนึ่ง นางได้ยินคำว่า “น้องหญิง” จากปากของพระรัฐบาล อันเป็นการแสดงว่า ไม่มีความเยื่อใยแล้ว ทำให้นางมีความรู้สึกทันทีว่าการที่จะให้พระรัฐบาลหวนกลับมาครองเรือนนั้นเป็นอันสิ้นหวัง

ท่ามกลางใบหน้าซึ่งชุ่มโชกไปด้วยน้ำตานั่นเอง พระรัฐบาลเอ่ยขึ้นว่า

“ดูก่อนคหบดี ถ้าจะพึงให้โภชนะแก่อาตมภาพก็จงให้เถิด อย่าให้อาตมภาพต้องลำบากเลย”

ด้วยการเตือนนี้ ทุกคนมีสติระลึกได้ว่า ได้นิมนต์พระรัฐบาลมาฉันอาหารที่บ้าน มิได้นิมนต์มารับทรัพย์มรดก จึงช่วยกันถวายอาหารอันประณีตที่ได้เตรียมไว้แล้วด้วยมือของตน

พระรัฐบาลฉันอาหารเสร็จแล้ว ชักมืออกจากบาตรแล้ว ได้ยืนขึ้นเตรียมจะไป ก่อนจาก ท่านได้กล่าวถ้อยคำเป็นเครื่องเตือนใจไว้ว่า

“ดูเอาเถิด ดูอัตภาพอันคุมกันเข้าอย่างวิจิตร แต่มีความกระสับกระส่ายกระวนกระวายไม่ยั่งยืนมั่นคง เป็นที่ประสานขึ้นแห่งกระดูกมีหนังเป็นเครื่องห่อหุ้ม แพรวพราวด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ เป็นที่ดำริถึงของคนเป็นอันมาก แต่ไม่เป็นที่ต้องการของผู้แสวงหาฝั่งคือนิพพาน ท่านเป็นดังพรานเนื้อวางบ่วงไว้ แต่เนื้อไม่ติดบ่วง พรานเนื้อจึงคร่ำครวญเสียใจ เราเป็นเหมือนเนื้อตัวนั้น กินแต่อาหารแล้วจากไป”

กล่าวดังนี้แล้ว พระรัฐบาลจึงเข้าไปยังพระราชอุทยานมิคาจีระของพระเจ้าโกรัพยะ นั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง

ครั้งนั้น **พระเจ้าโกรัพยะ**รับสั่งให้พนักงานรักษาพระราชอุทยานตกแต่งพระราชอุทยานให้สะอาดเรียบร้อย จะเสด็จไปทอดพระเนตร ในขณะที่เจ้าพนักงานกำลังตกแต่งพระราชอุทยานอยู่นั้น ได้เห็นพระรัฐบาลนั่งอยู่โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าโกรัพยะทูลให้ทรงทราบว่า “บัดนี้ พระรัฐบาลบุตรแห่งตระกูลผู้ดีในถุลลโกฏฐิตนิคมนี้ ซึ่งพระองค์ทรงสรรเสริญอยู่เนืองๆ กำลังนั่งพักอยู่ในพระราชอุทยาน”

พระเจ้าโกรัพยะทรงทราบดังนั้น มีพระประสงค์จะเสด็จไปเดี๋ยวนั้น เพื่อสนทนากับพระรัฐบาล จึงรับสั่งว่า

“ของเคี้ยวของบริโภคต่างๆ ที่เตรียมไว้สำหรับเสวยในสวนนั้น ขอให้แจกจ่ายไปให้หมด” ดังนี้แล้ว รับสั่งให้เทียมพระราชยานชั้นดีเสด็จออกจากถุลลโกฏฐิตนิคม ด้วยราชานุภาพอันยิ่งใหญ่ เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพระราชยานไปจนสุดทางเท่าที่

พระราชพาหนะจะไปได้ แล้วลงจากพระราชยาน เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยข้าราชบริพารชั้นสูงเข้าไปหาพระรัฐบาล ทรงปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันแล้ว ประทับยืน ณ ที่อันสมควรแก่พระองค์ อาราธนาให้พระรัฐบาลนั่งบนเครื่องลาดที่เจ้าพนักงานตกแต่งไว้

พระรัฐบาลถวายพระพรว่า

“เชิญมหาบพิตรประทับนั่งเถิด อาตมภาพนั่งที่อาสนะของตนดีอยู่แล้ว”

พระเจ้าโกรัพยะจึงประทับนั่งบนอาสนะที่เจ้าพนักงานจัดถวาย และตรัสขึ้นว่า

“ท่านผู้เจริญ เหตุวิบัติ ๔ ประการ ทำให้บุคคลออกบวช กล่าวคือ ความแก่ ความเจ็บป่วย ความเสื่อมจากโภคทรัพย์ และความเสื่อมญาติ ข้าพเจ้าไม่เห็นความวิบัติแม้ประการเดียวในท่าน เหตุไฉนท่านจึงออกบวชประพฤติพรหมจรรย์”

พระรัฐบาลถวายพระพรว่า

“มหาบพิตร พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงธัมมุทเทสไว้ ๔ ประการ ซึ่งอาตมภาพได้ฟังแล้ว ได้รู้เห็นแล้ว จึงออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ **ธัมมุทเทส ๔ ประการ**นั้นคือ

๑. โลกอยู่ภายใต้การครอบงำของชรา ก้าวเข้าไปสู่ชรา ไม่ยั่งยืน (อุปนียติ โลโก อทฺธุโว)

๒. โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่มีผู้เป็นใหญ่ (อตาโณ โลโก อนภิสฺสโร)

๓. โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป (อสฺสโก โลโก สพฺพ ปหาย คมนียํ)

๔. โลกพร่องอยู่เป็นนิจ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา (อูโน โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโส)

มหาบพิตร อาตมภาพได้ฟัง ได้รู้เห็นธัมมุทเทสทั้ง ๔ ประการนี้แล้วจึงออกบวช”

พระเจ้าโกรัพยะตรัสถามว่า

“ข้อว่า โลกถูกชราครอบงำ ไม่ยั่งยืนนั้น มีเนื้อความอย่างไร?”

พระรัฐบาลอธิบายว่า “มหาบพิตร เมื่อก่อนนี้เมื่อพระองค์มีพระชนม์ยี่สิบก็ดี ยี่สิบห้าก็ดี ทรงคล่องแคล่วในเพลงช้างเพลงม้าเพลงอาวุธมากมิใช่หรือ? ทรงมีกำลังแขนขา และความสามารถทางพระกายดีมาก เคยทรงเข้าสงครามมาแล้วมิใช่หรือ?”

“อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ” พระเจ้าโกรัพยะทรงรับ

“เดี๋ยวนี้เล่า เป็นอย่างไรมหาบพิตร?”

“โอ พระคุณเจ้า บัดนี้ข้าพเจ้าแก่แล้ว ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับแล้ว วัยของข้าพเจ้าล่วงเข้าแปดสิบแล้ว แม้จะเดินเหินก็ไม่คล่องแคล่ว ก้าวผิดก้าวถูก อย่าว่าแต่จะออกสงครามเลย”

“มหาบพิตร ! ผู้อื่นเล่าถ้ามีอายุยืนถึงแปดสิบเก้าสิบ จะเป็นเหมือนพระองค์หรือไม่?”

“เหมือนกัน พระคุณเจ้า บางคนยังไม่ถึงแปดสิบเลย แก่หง่อมยิ่งกว่าข้าพเจ้าเสียอีก”

“มหาบพิตร !” พระรัฐบาลย้ำ “ทรงเห็นหรือไม่ว่า โลกหรือสัตวโลกทั้งหมดโน้มไปในชรา น้อมไปเอียงไปในชรา อันชราครอบงำย่ำยี ไม่ยั่งยืนไม่ทนอยู่ได้นานเลย

ดูก่อนจอมชนชาวกุรุ ! ความจริงมนุษย์และสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตทั้งปวง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ก้าวไปสู่ชราทุกลมหายใจเข้าออก หรือ ทุกๆ ขณะ[๑] และบ่ายหน้าไปสู่ความตายหรือความแตกดับไม่มีอะไรหยุดยั้งได้เลย

ดูก่อนภูมิบดี ! ด้วยเหตุนี้พระศาสดาของข้าพเจ้าจึงตรัสว่า ‘ความแก่และความตายต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไปเหมือนนายโคบาล (คนเลี้ยงโค) ต้อนฝูงโคไปสู่ที่หากิน’ อนึ่ง พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นอยู่เสมอว่า ‘ชีวิตนี้น้อยนัก[๒]’ มนุษย์มักจะต้องตายภายในอายุหนึ่งร้อยปี แม้จะมีที่อายุยืนกว่านั้นไปบ้าง ก็ต้องตายเพราะชราเป็นแน่แท้ ผู้ใคร่ความดี ไม่พึงประมาทมัวเมาในเรื่องอายุ ควรรีบบำเพ็ญคุณงามความดี รีบดับทุกข์เหมือนคนที่มีไฟไหม้อยู่บนศีรษะรีบดับเสียโดยพลัน ความตายจะไม่มาถึงนั้นเป็นอันไม่มี วันคืนล่วงไป ชีวิตก็สั้นเข้าทุกที เหมือนน้ำในแอ่งน้อยถูกแสงอาทิตย์แผดเผา ย่อมพลันเหือดแห้งไป...”

---

[๑] ความเปลี่ยนแปลงทุกขณะนี้ ภาษาทางปรัชญาเรียกขณิกวาทะ (Momentariness)

[๒] ชราสูตร ๒๙/๑๘๑

ราวป่าเงียบสงัด พฤกษชาติยืนต้นนิ่งเสมือนหนึ่งจงใจสดับธรรมของพระเถระผู้เลิศทางออกบวชด้วยศรัทธา ขณะนั้นใบไม้เหลืองใบหนึ่งหล่นลงเบื้องหน้าของผู้สนทนาทั้งสอง พระรัฐบาลหยิบขึ้นมาพิจารณาหน่อยหนึ่ง แล้วส่งถวายพระเจ้าโกรัพยะ พลางกล่าวว่า

“มหาบพิตร ! ทอดพระเนตรเถิด ทั้งๆ ที่มิได้มีลมพัดเลยแม้หน่อยหนึ่ง แต่ใบไม้นี้ก็ร่วงมาได้ เพราะความแก่รอบ ไม่อาจดำรงอยู่ในสภาพเดิมได้ ดูเถิดมหาบพิตร โลกอันชรานำไปก้าวไปสู่ชรา ไม่ยั่งยืน ใบไม้นี้เดิมทีก็เป็นใบอ่อน แล้วเป็นใบแก่และเหลืองเหลืองจัดแล้วหล่น ชีวิตก็เป็นเช่นนี้ ควรรีบบำเพ็ญคุณงามความดี ไม่ควรประมาท”

พระเจ้าโกรัพยะน้อมพระเศียรลงหน่อยหนึ่ง แล้วตรัสว่า “พระคุณเจ้า น่าอัศจรรย์จริง อัศจรรย์แท้ๆ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่าโลกก้าวไปสู่ชรา ไม่ยั่งยืน

พระคุณเจ้า ในธัมมุทเทสข้ออื่นๆ เล่า มีเนื้อความอย่างไร? ขอพระคุณเจ้าได้โปรดแสดงความเป็นมงคลแก่โสตของข้าพเจ้าด้วยเถิด”

หลับตาอยู่ครู่หนึ่ง แล้วพระรัฐบาลก็ถวายวิสัชนาว่า

“มหาบพิตร ! ข้อว่า ‘โลกนี้ไม่มีผู้ต้านทาน ไม่มีผู้เป็นใหญ่’ นั้น เพื่อความชัดเจน อาตมภาพขอทูลถามสิ่งที่เกิดประจักษ์แก่พระองค์ก่อน ทรงเห็นอย่างใด ขอให้ทรงตอบอย่างนั้น มหาบพิตร ! พระองค์เคยทรงประชวรหนักหรือไม่?”

“เคย พระคุณเจ้า เคยบ่อยไป” พระเจ้าโกรัพยะทรงรับ “เมื่อข้าพเจ้าป่วยหนักนั้น ญาติสาโลหิตมิตรอำมาตย์ ราชบริพาร ต่างก็มาห้อมล้อมอย่างใกล้ชิด บางคนวิตกว่า พระเจ้าโกรัพยะอาจสวรรคตบัดนี้แล้ว”

“มหาบพิตร! มีใครสามารถแบ่งทุกขเวทนาของพระองค์ไปได้บ้าง?”

“ไม่เลย พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าต้องเสวยทุกขเวทนาไปเพียงผู้เดียว แม้ข้าพเจ้าจะปรารถนาความสุขสำราญหรือความหายโรคเพียงใด ก็หาสำเร็จสมปรารถนาไม่ จนกว่าโรคจะทุเลาลงด้วยโอสถอย่างใดอย่างหนึ่ง”

“นี่แลมหาบพิตร คือความหมายแห่งพระภาษิตที่พระศาสดาตรัสว่าโลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่มีผู้เป็นใหญ่

ดูก่อนภูมิบดี! พระศาสดาตรัสไว้อีกว่า ‘สัตว์[๓] ที่เกิดแล้วต้องเผชิญภัยใหญ่คือความตายทั่วทุกคน ผลไม้ทุกชนิดเมื่อสุกแล้วย่อมหล่นจากต้น ภาชนะดินทุกชนิดมีการแตกทำลายเป็นที่สุดฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น มีความตายเป็นที่สุด เมื่อความตายมาถึงเข้า ใครเล่าจักต้านทานได้ มิตรอำมาตย์ญาติสาโลหิตทั้งหลายก็ได้แต่นั่งมองดู หรือรำพันกำสรดปริเทวนาการ เขาต้องไปผู้เดียวโดยแท้’ นี่แลมหาบพิตร โลกไม่มีผู้ต้านทานไม่มีผู้เป็นใหญ่”

---

[๓] ชราสูตร ๒๙/๑๘๕

“ท่านผู้เจริญ ! ข้อว่าสัตวโลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไปนั้น มีความหมายอย่างไร?”

“มหาบพิตร ! บัดนี้พระองค์ทรงเอิบอิ่มพรั่งพร้อมอยู่ด้วยกามคุณ ๕ เมื่อพระองค์สวรรคตแล้วจักนำเอาทรัพย์สินสมบัติ บุรุษ สตรี ปราสาทราชวังไปในโลกหน้าได้หรือไม่?”

“ไม่ได้เลย พระคุณเจ้า ต้องทิ้งไว้ให้คนอื่น หรือให้เป็นสมบัติของโลกต่อไป”

“มหาบพิตร ! นี่แล สัตว์โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป

ราชัน ! พระบรมศาสดายังตรัสไว้อีกว่า ‘เมื่อ[๔] บุคคลเข้าไปยึดถือสิ่งใดว่าเป็นของตน เขาย่อมเศร้าโศกเสียใจเพราะความแปรปรวนไปของสิ่งนั้น สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สิ่งที่ยึดถือว่าเป็นของเรา ย่อมมีความพลัดพรากเป็นที่สุด คือในที่สุดก็ต้องพลัดพรากจากกันไป’ แม้ข้อนี้ก็แสดงว่าสัตวโลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป

‘ราชัน ! โภคสมบัติทั้งหลายละทิ้งบุคคลไปก่อน เพราะแตกทำลายบ้าง บุคคลละทิ้งโภคสมบัติไปก่อน นั่นเพราะความตายบ้าง รู้ดังนี้แล้วจึงไม่ควรเศร้าโศกเพราะความพลัดพราก ดวงจันทร์เต็มดวงบ้าง เว้าแหว่งบ้าง มืดมิดบ้างฉันใด บุคคลในโลกนี้ก็ฉันนั้น ได้สิ่งต่างๆ เต็มความปรารถนาบ้าง ไม่เต็มความปรารถนาบ้าง ผิดหวัง

---

[๔] ชราสูตร ๒๙/๑๘๖

ทั้งหมด คือไม่ได้ดังปรารถนาเลยบ้าง โลกธรรมเป็นอย่างนี้เอง จึงไม่ควรเศร้าโศก ตราบใดที่ยังยึดถือว่านั่นเป็นเรา นี่เป็นของเรา บุคคลย่อมไม่สามารถพ้นจากความโศกได้ตราบนั้น ความเป็นจริงแล้วไม่มีอะไรเป็นของเรา เราเพียงอาศัยใช้ชั่วคราว แล้วต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป มุนีไม่รักสิ่งใด ไม่ชังสิ่งใด ไม่หวงแหนสิ่งใด เมื่อเป็นดังนี้ ความเศร้าโศกรำพันย่อมไม่มีในมุนีนั้น เหมือนน้ำไม่ติดใบบัว และใบบัวไม่ติดน้ำ”

“พระคุณเจ้า ข้อว่าสัตวโลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่อิ่มไม่เบื่อเป็นทาสของตัณหานั้นมีความหมายอย่างไร?”

“มหาบพิตร ! บัดนี้พระองค์ทรงปกครองกุรุรัฐอันเจริญอยู่ ถ้ามีราชบุรุษที่มีวาจาพอเชื่อถือได้มาจากทิศทั้ง ๔ ของกุรุรัฐนี้ กราบทูลว่าในทิศนั้นๆ มีชนบทใหญ่มั่งคั่งเจริญ มีคนมาก มีสัตว์ชนิดที่ฝึกแล้วมาก มีทรัพย์สินเงินทองมากมายเหลือเกิน ในชนบทนั้นมีสตรีปกครอง พระองค์อาจรบชนะได้ด้วยกำลังพลประมาณเท่านี้ๆ มหาบพิตรทรงทราบแล้วจะทำอย่างไร?”

“ข้าพเจ้าคิดว่าจะไปรบให้ชนะ แล้วครอบครองชนบทนั้นๆ”

“นี่แลมหาบพิตร สัตวโลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ไม่อิ่มไม่เบื่อ เป็นทาสแห่งตัณหา

ดูก่อนราชัน ! มนุษย์ทั้งหลายพากันแสวงหาสิ่งที่ยังไม่มี หรือสิ่งที่ตนเข้าใจเอาว่า ‘ยังขาด’ ทั้งๆ ที่หาได้ขาดจริงๆ ไม่ เมื่อยังไม่ได้ก็กระสับกระส่ายกระวนกระวายเร่าร้อน เมื่อได้มาแล้วก็หมกมุ่น พัวพันติดอยู่ ตกเป็นทาสของสิ่งนั้น ไม่เป็นอิสระ ไม่เป็น

กลาง หวงแหน เฝ้าพิทักษ์รักษาด้วยใจจดจ่อกังวล ริษยา อาฆาต ผู้อื่น เพราะอาศัยสิ่งที่ตนได้มานั้นเป็นปัจจัย เมื่อพลัดพรากก็เศร้าโศกรำพัน ดูก่อนภูมิบดี ! ความพอจะไม่มี ถ้ามนุษย์ไม่จำกัดขอบเขตแห่งความพอของตนไว้ มนุษย์ส่วนมากมิได้จำกัดขอบเขตแห่งความพอไว้ สิ่งที่ได้มาจึงเป็นเหมือนเชื้อไฟ มาเพิ่มให้ความต้องการอย่างใหม่เจริญขึ้น รุนแรงมากขึ้น กระเถิบไปข้างหน้าอยู่เรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์ได้พากันแสวงหาสิ่งภายนอกมาบำรุงปรนเปรอตนก้าวขึ้นไปเรื่อยๆ แต่ไม่เคยพบจุดอิ่มเหมือนไฟไม่อิ่มด้วยเชื้อ เขาจะไม่พบความสงบสุข หรือความสมปรารถนาที่ถาวรแท้จริงได้ แต่เมื่อใด บุคคลใดมากำหนดรู้ความอยาก โทษของความอยากอันไม่มีที่สิ้นสุด แล้วละความอยากในส่วนที่ไม่จำเป็นเสียดำรงชีวิตอยู่อย่างง่ายๆ ด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ เมื่อนั้นแหละเขาจึงจะได้พบกับความสงบสุขที่แท้จริง คนส่วนมากประพฤติตามความอยาก ตกอยู่ในอำนาจของความอยาก มีใจพร่องอยู่เป็นนิตย์ เมื่อมโนรถของเขายังไม่ถึงที่สุดนั่นเอง มัจจุราชก็มาเยือนและดึงตัวเขาไป ญาติทั้งหลายก็พากันคร่ำครวญ คลุมเขาผู้ตายแล้วด้วยผ้า นำไปสู่เชิงตะกอน เขาละสมบัติทั้งปวง ญาติพี่น้องบริวารก็ต้านทานไว้ไม่ได้ เขามาคนเดียว และไปคนเดียวตามกรรมของตนๆ ผู้สั่งสมบาปไว้ย่อมต้องประสบทุกข์ในโลกหน้า ส่วนผู้สั่งสมบุญไว้ย่อมประสบสุข บุญบาปนี่ต่างหากที่จะติดตามเขาไปเป็นสมบัติของเขา หาใช่สมบัติภายนอกไม่ ด้วยเหตุนี้ ผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ จึงควรสั่งสมกรรมดี ไม่ควรเบื่อหน่ายในการสั่งสมกรรมดี”

เมื่อพระรัฐบาลกล่าวจบลง พระเจ้าโกรัพยะจึงตรัสว่า

“อัศจรรย์จริง ท่านรัฐบาล อัศจรรย์จริง ข้อที่ท่านกล่าวว่า สัตวโลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่มีผู้เป็นใหญ่ก็ดี สัตวโลกไม่มีอะไรเป็นของตน ล้วนต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไปก็ดี สัตวโลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่อิ่มไม่เบื่อ เป็นทาสของตัณหาก็ดี ล้วนเป็นความจริงที่น่าอัศจรรย์ทั้งสิ้น พระธรรมของพระผู้มีพระภาคเป็น**สวากขาตธรรม** = ธรรมที่พระศาสดาตรัสไว้ดีแล้วโดยแท้ เป็น**นิยยานิกธรรม** = ธรรมที่นำสัตว์ออกจากทุกข์ได้โดยแท้”

แสงแดดอ่อนลงมากแล้ว บริเวณราชอุทยานร่มรื่นมากขึ้น ยังความรื่นรมย์ให้เกิดแก่กายและจิตของชีวิตทั้งปวงที่อาศัยอยู่ ณ ราชอุทยานนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระเจ้าโกรัพยะทรงโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้ทรงสดับธัมมุทเทสอันเป็นสัจธรรมที่อำนวยประโยชน์แก่ผู้เพ่งธรรมมิใช่น้อย

พระรัฐบาลอาศัยราชอุทยานมิคาจีระตามสมควร แล้วก็จาริกไปตามอัธยาศัยประดุจเนื้อที่ไม่ติดบ่วง เที่ยวไปในป่าได้อย่างเสรีตามปรารถนา

พระรัฐบาลได้รับการยกย่องจากพระสุคตเจ้า ว่าเป็นเอตทัคคะผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางเป็นผู้ออกบวชด้วยศรัทธา

พระราหุล

๒๙ ผู้ใคร่ต่อการศึกษา

พระราหุลเป็นพุทธชิโนรสองค์เดียวของพระบรมศาสดา พระนางพิมพาหรือยโสธราเป็นพระมารดา เมื่อพระราหุลประสูติเพียงวันเดียว พระราชบิดาก็เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์มุ่งพระโพธิญาณ พระราหุลเจริญเติบโตขึ้นด้วยการถนอมเลี้ยงของพระมารดาและพระประยูรญาติ มิได้เคยเห็นสมเด็จพระราชบิดาเลย จนกระทั่งพระชนมายุ ๗ พรรษา

เมื่อพระศาสดาได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ แล้วเสด็จมาโปรดพระญาติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ประทับอยู่ ณ นิโครธารามที่พระญาติสร้างถวาย พร้อมด้วยพระสาวกอรหันต์หมู่ใหญ่

พระนางพิมพาหรือยโสธรา พระราชมารดาของกุมารน้อยราหุล ตรัสกับพระราหุลว่า สมบัติทั้งปวงในนครกบิลพัสดุ์นี้เป็นของสมเด็จพระราชบิดา แต่พระองค์ทรงสละราชสมบัติออกผนวช ขอให้ลูกไปขอสมบัติต่อพระราชบิดา

พระราหุลไปเฝ้าพระตถาคตเจ้า ณ นิโครธารามทูลขอโลกียสมบัติ พระทศพลทรงพิจารณาว่า โลกียสมบัติเป็นของไม่ยั่งยืน

เจือด้วยโทษ ให้ความสุขเล็กน้อยให้ทุกข์มาก เราควรให้ธรรมสมบัติหรือโลกุตตรสมบัติแก่ราหุล ช่วยให้เขาพ้นทุกข์

ทรงดำริฉะนี้แล้ว จึงรับสั่งให้พระสารีบุตรเป็นอุปัชฌาย์บรรพชาสามเณรแก่พระราหุล จัดเป็นสามเณรรูปแรกในศาสนานี้

เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ก็มิได้มีทิฐิมานะว่า เราเป็นโอรสของพระศาสดาผู้ทรงเป็นใหญ่ในหมู่สงฆ์ แต่สามเณรราหุลกลับเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน ใคร่ต่อการศึกษา เคารพพระโอวาทของพระศาสดา และคำตักเตือนสั่งสอนของภิกษุทั้งหลาย ไม่อิ่ม ไม่เบื่อต่อการรับโอวาท

บางวันสามเณรจะกอบทรายขึ้นเต็มกอบ หรือกำทรายขึ้นเต็มกำ แล้วปรารถนาว่า “วันนี้ ขอเราพึงได้รับโอวาท หรืออนุศาสน์จากสำนักของพระทศพลเจ้าหรือจากสำนักของอุปัชฌายะอาจารย์เท่าจำนวนเม็ดทรายนี้เถิด”

ท่านได้รับการยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านเป็นผู้รักการศึกษา ใคร่ต่อการศึกษา นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้ว่าง่าย ไม่ถือตัว ดังเรื่องต่อไปนี้

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท[๑] ห้ามภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน (ผู้ที่ไม่ใช่ภิกษุ) แล้ว ภิกษุทั้งหลายเกรงจะ

---

[๑] เหตุที่ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ เพราะเมื่อนอนร่วมห้องเดียวกับคฤหัสถ์ ภิกษุบางรูปนอนกรน บางรูปนอนละเมอ บางรูปนอนกัดฟัน พวกอุบาสกได้กราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นทำนองว่า การนอนเช่นนั้นของภิกษุไม่น่าเลื่อมใส ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ที่เมืองอาฬวี - ว.ศ.

ล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติแล้ว จึงไม่กล้าให้อนุปสัมบันนอนในห้องเดียวกันอีกเลย แม้แต่สามเณรราหุลพุทธชิโนรสเอง ก็ไม่ได้รับการยกเว้น ภิกษุทั้งหลายกล่าวกับสามเณรราหุลว่า “อาวุโสราหุล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทแล้ว บัดนี้ท่านจงหาที่พักของท่านเองเถิด”

ก่อนแต่กาลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ ภิกษุทั้งหลายได้สงเคราะห์สามเณรราหุลเป็นอย่างดี เพราะเคารพในพระพุทธองค์ และเพราะสามเณรราหุลเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา เป็นผู้สอนง่าย

บางรูปจัดเตียงน้อยๆ ให้สามเณรราหุลนอน ให้จีวรสำหรับหนุนศีรษะ แต่เมื่อพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้แล้ว ไม่มีภิกษุรูปใดให้สามเณรราหุลพักในที่พักของตนเลย เพราะกลัวจะล่วงสิกขาบท

ฝ่ายสามเณรราหุลเป็นผู้มีการศึกษาดีแล้ว มีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นนิสัย มีความอดทนอย่างดีเยี่ยม ท่านมิได้เข้าไปหาพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยคิดว่าเป็นพระบิดา มิได้ไปยังสำนักของพระสารีบุตร ด้วยคิดว่าเป็นอุปัชฌายะ มิได้ไปยังสำนักของพระมหาโมคคัลลานะ ด้วยคิดว่าเป็นอาจารย์ และมิได้ไปยังสำนักของพระอานนท์ ด้วยคิดว่าเป็นพระเจ้าอาของตน

สามเณรราหุลเข้าไปพักที่วัจจกุฎี อันเป็นที่ถ่ายพระบังคนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ประดุจเข้าไปยังวิมานพรหม มิได้นึกรังเกียจแม้แต่น้อย

ตามปกติ พระทวารพระวัจจกุฎีของพระผู้มีพระภาคเจ้าปิดสนิทอยู่เสมอ มีพื้นเรียบร้อยอบด้วยเครื่องหอม ประดับด้วยพวงมาลัยอันหอมตามประทีปไว้ตลอดคืน

สามเณรราหุลเข้าไปอาศัยอยู่ในพระวัจจกุฎีนั้น เพราะเกรงใจภิกษุทั้งหลายไม่กล้าไปขออาศัยภิกษุรูปใด และเพราะสามเณรใคร่ต่อการศึกษาเคารพต่อโอวาท

บางคราว ภิกษุต้องการจะทดลองท่าน พอเห็นท่านเดินมาก็เอาไม้กวาดบ้าง หยากเยื่อบ้าง ทิ้งออกไปข้างนอก เมื่อสามเณรราหุลเดินมาถึง ภิกษุเหล่านั้นพูดกันว่า อาวุโส นี่ใครทิ้งไม้กวาดและหยากเยื่อไว้ ภิกษุพวกนั้นพากันพูดว่า ท่านราหุลเดินมาทางนี้

สามเณรราหุลทั้งๆ ที่ไม่ได้ทำ แต่มิได้ปริปากพูดเลยว่า “ข้าพเจ้าไม่รู้เรื่องนี่” รีบเก็บไม้กวาดและหยากเยื่อ แล้วไปให้ภิกษุทั้งหลายอดโทษว่า “ขอท่านทั้งหลายจงอดโทษให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด” สามเณรราหุลใคร่ต่อการศึกษาและเคารพต่อโอวาทถึงปานนี้

ก่อนอรุณรุ่งวันนั้น พระบรมศาสดาเสด็จมาประทับยืนหน้าพระทวารพระวัจจกุฎี ทรงกระแอมขึ้น สามเณรราหุลก็กระแอมรับ พระศาสดาตรัสถามว่า

“ใครนั่น?”

“ข้าพระพุทธเจ้าราหุล พระเจ้าข้า”

“ราหุล ! ทำไมมานอนอยู่นี่?”

“ไม่มีที่อื่นพัก พระเจ้าข้า” สามเณรราหุลทูลตอบ “เมื่อก่อนภิกษุทั้งหลายสงเคราะห์ข้าพระองค์ได้ แต่เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทแล้ว ภิกษุทั้งหลายกลัวต้องอาบัติ จึงไม่กล้าอนุญาตให้ข้าพระองค์นอนในที่อยู่ของตนๆ ที่นี่ก็ไม่เป็นที่คับแคบ และไม่เบียดเสียดกับใคร พระเจ้าข้า”

พระทศพลทรงสดับดังนั้น ทรงเกิดความสังเวชว่า

‘ภิกษุทั้งหลายทิ้งราหุลได้ถึงเพียงนี้ เมื่อให้กุลบุตรทั้งหลายอื่นบวช จะทอดทิ้งเขาสักเพียงใด ไม่ควรเลย’

พระตถาคตเจ้ารับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกันแต่เช้า ตรัสถามพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรว่า

“สารีบุตร ท่านทราบหรือไม่ว่า สามเณรราหุลสัทธิวิหาริกของท่านนอนที่ไหนเมื่อคืนนี้?”

“ไม่ทราบพระเจ้าข้า” พระสารีบุตรทูล

“สารีบุตร ! เมื่อคืนนี้ราหุลนอนในวัจจกุฎีของเรา ดูก่อนสารีบุตร เมื่อพวกเธอทอดทิ้งราหุลได้อย่างนี้ เมื่อให้กุลบุตรเหล่าอื่นบวชจะทำอย่างไรกัน คนที่บวชในศาสนาก็ไม่มีที่พึ่ง”

อาศัยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติม (อนุบัญญัติ) ว่า “ตั้งแต่นี้ต่อไป ภิกษุทั้งหลายจงให้อนุปสัมบันนอนในสำนักของตน (ในที่มุงบังเดียวกัน) ๒ – ๓ คืน ในคืนที่ ๔ จึงให้หาที่อยู่เองภายนอก” ดังนี้

เย็นวันนั้น ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในธรรมสภา สรรเสริญคุณของสามเณรราหุลว่า “สามเณรราหุลเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา เมื่อภิกษุทั้งหลายไม่ยอมให้นอนในสำนักของตน จะโต้เถียงคัดค้านสักคำก็มิได้ว่า เราเป็นโอรสของพระทศพล ท่านเป็นใคร ท่านนั่นแหละจงออกไปให้พ้นจากเสนาสนะนี้ แต่ไปอาศัยอยู่ในพระวัจจกุฎีของพระผู้มีพระภาค สามเณรราหุลมีคุณน่าอัศจรรย์”

พระศาสดาเสด็จมายังธรรมสภา ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุสนทนากันแล้วตรัสว่า สามเณรราหุลเคยเป็นผู้ว่าง่าย ใคร่ต่อการศึกษามานานแล้ว แม้สมัยที่เป็นลูกเนื้อก็เป็นผู้ว่าง่าย ใคร่ต่อการศึกษาอย่างนี้ ได้ปลอดภัยจากบ่วงนายพรานแล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายขอร้องให้ทรงเล่าเรื่องนั้น พระศาสดาจึงตรัสว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดเนื้อ มีหมู่เนื้อเป็นบริวารเป็นอันมาก อาศัยอยู่ในป่า ครั้งนั้นนางเนื้อน้องสาวของพระโพธิสัตว์ ได้พาลูกน้อยมาฝากให้เรียนมฤคมายากับพระโพธิสัตว์ผู้เป็นลุง ลูกเนื้อตั้งใจเรียนอย่างดี มาเรียนไม่เคยขาด และมาตามเวลาที่พระโพธิสัตว์สั่ง ศึกษามฤคมายาจนสำเร็จ

วันหนึ่งลูกเนื้อไปติดบ่วงนายพราน จึงร้องขึ้น หมู่เนื้อพากันวิ่งไปบอกมารดาของลูกเนื้อ แม่เนื้อจึงรีบไปหาพระโพธิสัตว์ผู้เป็นพี่ชาย แล้วถามว่า ท่านให้หลานชายของท่านเรียนมฤคมายาแล้วหรือ? ผู้เป็นลุงของลูกเนื้อตอบว่า ลูกของเธอเรียนมฤคมายาดีแล้วอย่าวิตก อีกสักครู่หลานชายของฉันจะสลัดบ่วงหนีมาจนได้ ดังนี้แล้วกล่าวว่า

“ฉันให้เนื้อหลานชายผู้มีเท้าแปดกีบ นอนสามท่า ดื่มน้ำเฉพาะเวลาเที่ยงคืน มีมายาเป็นอเนก หลานชายของฉันเป็นสัตว์ฉลาด รู้จักอดกลั้นลมอัสสาสะปัสสาสะในช่องนาสิกเบื้องบน นอนแนบชิดอยู่กับพื้นดิน นำมาลวงนายพรานด้วยอุบายหกอย่าง[๒]”

ลูกเนื้อที่ติดบ่วงนั้น มิได้ดิ้นรนกระสับกระส่าย เหยียดเท้านอนตะแคงติดพื้นดิน เอาเท้าถีบดินให้กระจายไป คุ้ยฝุ่นและหญ้าให้หลุดถอน ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ นอนหัวตก แลบลิ้น น้ำลายไหล ตะเบ็งลมให้ท้องพอง ทำตาทั้งสองให้ช้อนขึ้นค้างอยู่ ระบายลมหายใจเข้าออกทางช่องนาสิกเบื้องล่าง อัดลมทางช่องนาสิกเบื้องบน ทำตัวให้แข็งแสดงอาการว่าตายแล้ว แมลงวันพากันมาตอม ฝูงกาพากันมาจับกลุ่มอยู่ใกล้ๆ

นายพรานมาเห็นแล้วเอามือตบท้องลูกเนื้อพลางคิดว่า ‘เนื้อตัวนี้คงติดบ่วงแล้วตั้งแต่เช้า บัดนี้ขึ้นพองแล้ว’ เขาแก้เชือกบ่วงออก ตั้งใจจะแล่ตรงนั้น จึงไปเที่ยวหาใบไม้กิ่งไม้มารอง

ลูกเนื้อได้ทีลุกยืนขึ้น สลัดกายเหยียดออก วิ่งไปหามารดาโดยเร็ว ทำความชื่นชมโสมนัสให้แก่มารดา ลุง และเนื้ออื่นๆ เป็นอันมาก

การตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตามโอวาทของผู้ใหญ่ ทำตนให้ปลอดภัยอย่างนี้

---

[๒] อุบาย ๖ อย่างคือ ๑. นอนเหยียดเท้าทั้ง ๔ ออก ตะแคงข้าง ๒. ขุดหญ้าและฝุ่นด้วยกีบ ๓. แลบลิ้นออกให้ห้อยย้อยลงมา ๔. ทำท้องให้พองนูน ๕. ถ่ายอุจจาระปัสสาวะให้เรี่ยราด ๖. กลั้นลมหายใจเข้าออกไว้ได้

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร นครราชคฤห์ สมัยนั้นพระราหุลอยู่ที่ปราสาท ชื่ออัมพลัฏฐิกา เวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้น เสด็จเข้าไปยังปราสาทที่พระราหุลอยู่ พระราหุลได้เห็นพระตถาคตเจ้าเสด็จมาแต่ไกล จึงรีบปูอาสนะ และตั้งน้ำสำหรับล้างพระบาทไว้ พระผู้มีพระภาค-ประทับนั่งบนอาสนะแล้วทรงล้างพระบาท[๓] พระราหุลถวายบังคมพระพุทธองค์แล้วนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคเหลือน้ำล้างพระบาทไว้ในภาชนะหน่อยหนึ่ง แล้วตรัสถามพระราหุลว่า

“เห็นน้ำหน่อยหนึ่งเหลืออยู่ในภาชนะหรือไม่?”

“เห็นพระเจ้าข้า” พระราหุลทูลรับ

“ดูก่อนราหุล บุคคลผู้ไม่มีความละอาย กล่าวมุสาวาททั้งๆ ที่รู้อยู่ ชื่อว่าเป็นผู้มีคุณธรรมของสมณะน้อย เหมือนน้ำที่เหลืออยู่น้อยนี้”

พระผู้มีพระภาคทรงเทน้ำที่เหลืออยู่หน่อยหนึ่งนั้นเสีย แล้วตรัสถามพระราหุลอีกว่า

“เห็นน้ำหน่อยหนึ่งที่เราเทเสียแล้วหรือไม่?”

เมื่อพระราหุลทูลรับว่าเห็น จึงตรัสว่า

---

[๓] น่าจะเป็นว่าทรงประทับนั่งห้อยพระบาทลงมา ทรงล้างพระบาทเสร็จแล้วจึงประทับนั่งแบบขัดสมาธิ หรือพับเพียบแล้วแต่พระอัธยาศัย

“คุณความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอาย กล้ากล่าวมุสาทั้งๆ ที่รู้นั้น เป็นสิ่งที่เขาทิ้งเสียแล้วเหมือนกัน” ดังนี้แล้วทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้นเสีย พลางตรัสถามพระราหุลว่า เห็นภาชนะน้ำที่คว่ำนี้หรือไม่ เมื่อพระราหุลทูลรับว่าเห็น แล้วจึงตรัสว่า “คุณความเป็นสมณะของผู้ไม่มีความละอายกล้ากล่าวมุสาทั้งที่รู้ ก็ชื่อว่าเป็นของที่เขาคว่ำเสียแล้วเหมือนกัน”

พระผู้มีพระภาคทรงหงายภาชนะน้ำนั้นขึ้น แล้วตรัสถามพระราหุลว่า

“เห็นภาชนะน้ำอันว่างเปล่านี้หรือไม่?”

“เห็นพระเจ้าข้า”

“ดูก่อนราหุล บุคคลผู้ไม่มีความละอายกล้ากล่าวมุสาทั้งที่รู้ก็เป็นผู้ว่างเปล่าจากคุณความเป็นสมณะเหมือนกัน ดูก่อนราหุล บุคคลผู้ไม่มีความละอายกล้ากล่าวมุสาวาททั้งที่รู้อยู่ จะไม่ทำบาปกรรมอย่างอื่นด้วยนั้นเป็นไม่มี เพราะฉะนั้นแหละราหุล เธอพึงสำเหนียกศึกษาว่า เราจักไม่กล่าวมุสาทั้งๆ ที่รู้ แม้เพราะต้องการจะหัวเราะกันเล่น”

“ดูก่อนราหุล เธอคิดว่ากระจกมีไว้เพื่ออะไร?”

พระราหุลตอบว่า “เพื่อส่องดู”

“ดูก่อนราหุล ทำนองเดียวกันนี้แล บุคคลพึงพิจารณาเสียก่อนแล้วจึงทำทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ เมื่อปรารถนาจะทำสิ่งใดพึงพิจารณาเสียก่อนว่า กายกรรม วจีกรรม หรือมโนกรรมนี้

เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากหรือไม่ เมื่อพิจารณาเห็นอย่างถ่องแท้แล้วว่า เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นวิบากก็ไม่พึงทำกรรมนั้น แต่กรรมใดที่พิจารณาเห็นแล้วว่าเป็นกุศล ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น มีสุขเป็นกำไรและเป็นวิบาก พึงทำกรรมนั้น ถ้าพลั้งพลาดกระทำกรรมที่มีทุกข์เป็นวิบากลงไป ก็พึงแสดงเปิดเผยต่อพระศาสดาหรือต่อเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูชน แล้วพึงสำรวมระวังต่อไป แต่ถ้าพิจารณาเห็นว่า กรรมที่ทำไปแล้วนั้น เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไรเป็นวิบาก ก็พึงมีปีติปราโมทย์ ศึกษาปฏิบัติอยู่ในกุศลธรรมนั้นทั้งกลางวันและกลางคืน

“ดูก่อนราหุล สมณพราหมณ์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ที่ได้ชำระกายกรรม วจีกรรม และมโนกรม ให้บริสุทธิ์อยู่ได้ก็เพราะพิจารณาเนืองๆ อย่างนี้นั่นเอง”

พระราหุลชื่นชมยินดีต่อพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคยิ่งนัก

อีกคราวหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เชตวันวิหาร ตอนเช้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในนครสาวัตถี มีพระราหุลตามเสด็จ ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคทรงผินพระพักตร์ไปรับสั่งกับพระราหุลว่า “รูปอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งที่มีแล้วในอดีต ทั้งที่จะเป็นในอนาคต และมีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งภายในภายนอก ทั้งหยาบและละเอียดทั้งปวง เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา”

พระราหุลทูลถามว่า “รูปเท่านั้นหรือพระเจ้าข้า”

“ดูก่อนราหุล รวมทั้งเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณด้วย”

ครั้งนั้นพระราหุลคิดว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรงประทานโอวาทเช่นนี้แล้ว ใครเล่าจักเข้าไปบิณฑบาตในบ้านได้’ ดังนี้แล้วกลับจากที่นั้น นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง

พระสารีบุตรได้มาเห็นพระราหุลนั่งอยู่ ณ โคนไม้ จึงบอกแนวทางว่า

“ดูก่อนราหุล ท่านจงเจริญอานาปานัสสติเถิด อานาปานัสสติภาวนาที่บุคคลเจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก”

เวลาเย็นพระราหุลออกจากที่เร้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้ทูลถามว่า “พระองค์ผู้เจริญ อานาปานัสสติอันบุคคลเจริญให้มากแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงจะมีผลมากมีอานิสงส์มาก”

“ดูก่อนราหุล ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา เมื่อบุคคลเห็นธาตุ ๔ ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย จิตย่อมคลายกำหนัด

ธาตุดินมีลักษณะแข้นแข็ง อันกรรมและกิเลสเข้าไปยึดไว้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ธาตุน้ำมีลักษณะเอิบอาบ มีดีเสลด หนอง เลือด เหงื่อ เป็นต้น ธาตุไฟมีลักษณะร้อน เช่น ไฟที่ทำกาย

ให้อบอุ่น ทำกายให้ทรุดโทรม ทำกายให้กระวนกระวาย เผาอาหารให้ย่อย เป็นต้น ธาตุลมมีลักษณะพัดไปมา เช่น ลมในท้อง ลมในไส้ ลมที่แล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมพัดไปมาทั่วกาย ลมหายใจ

อนึ่ง อากาศธาตุก็มีอยู่ กล่าวคือ ช่องว่างต่างๆ ในร่างกาย เช่น ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องคอ เป็นอากาศมีลักษณะว่าง ไม่ทึบ อันเนื้อและเลือดไม่ถูกต้อง

ดูก่อนราหุล รูปประกอบด้วยธาตุ ๔ นี้ เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา

ดูก่อนราหุล เธอจงเจริญภาวนาอบรมจิตให้เสมอด้วยแผ่นดิน ให้เป็นเช่นแผ่นดิน ให้เสมอด้วยน้ำ ให้เป็นเช่นน้ำ ให้เสมอด้วยไฟ ลม และอากาศเถิด เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อกระทบอะไรเข้า ความยินดีหรือยินร้ายก็ไม่อาจเข้าครอบงำจิตได้ ดูก่อนราหุล ดิน น้ำ ย่อมรับของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้างที่คนทั้งหลายทิ้งลงไป แต่แผ่นดินจะอึดอัดระอา หรือเกลียดชังสิ่งนั้นก็หาไม่ น้ำก็เป็นเช่นเดียวกัน ไฟย่อมเผาของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ลมย่อมพัดของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง แต่ความเกลียดหรือความชอบ หามีกับไฟและลมไม่ เธอจงเจริญภาวนาอบรมจิตให้เป็นเช่นอากาศ ซึ่งแผ่ปกคลุมอยู่ทั่วไป ไม่เลือกว่าเป็นที่สะอาดหรือไม่สะอาด ความอึดอัดระอาหรือความชอบหาได้ปรากฏแก่อากาศไม่ เมื่อเจริญภาวนาอยู่อย่างนี้ ความยินดียินร้ายเพราะผัสสะที่พอใจหรือไม่พอใจ ก็ไม่อาจครอบงำจิตของเธอได้

ดูก่อนราหุล เธอจงเจริญเมตตาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเจริญเมตตาภาวนาอยู่ จะละพยาบาทได้ เธอจงเจริญกรุณาภาวนาเพื่อละวิหิงสา (ความคิดเบียดเบียน) **จงเจริญมุทิตาภาวนาเพื่อละอรติ**(ความไม่ยินดีด้วย) **จงเจริญอุเบกขาภาวนาเพื่อละปฏิฆะ** (ความหงุดหงิด ความกระทบกระทั่งภายใน) **จงเจริญอสุภภาวนาเพื่อละราคะ จงเจริญอนิจจสัญญาภาวนา เพื่อละอัสมิมานะ** (ความถือตัว ถือตน ความทะนงตน)

ดูก่อนราหุล เธอจงเจริญอานาปานัสสติภาวนาเถิด เพราะอานาปานัสสติที่บุคคลเจริญให้มากแล้ว ทำให้มากแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก อานาปานัสสติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไรจึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ดูก่อนราหุล ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี หรืออยู่ในที่ซึ่งไม่มีบ้านเรือนตั้งอยู่ก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้าหายใจออก มีสัมปชัญญะ รู้ชัดว่าหายใจออก-เข้ายาวหรือสั้น ฯลฯ ดูก่อนราหุล อานาปานัสสติที่บุคคลเจริญแล้วให้มากอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้แล้ว พระราหุลมีใจชื่นชมต่อพุทธภาษิตเป็นอันมาก

ดูก่อนภราดา ! พระราหุลเถระนั้นมีความเกี่ยวข้องกับพระรัฐบาลอย่างใกล้ชิด เคยบำเพ็ญบารมีร่วมกันมา ดังเรื่องซึ่งจะนำมาเล่าต่อไปนี้

ในอดีตกาล สมัยแห่งพระบรมศาสดาจารย์พระนามว่า **ปทุมุตตระ** ท่านพระราหุลและพระรัฐบาลเกิดในตระกูลคหบดีมหาศาล มีสมบัติมากในนครหงสาวดี เมื่ออยู่ในวัยหนุ่ม มีจิตน้อมไปในการที่จะทำความดี มีการให้ทานเป็นต้น จึงให้เจ้าหน้าที่ผู้รักษาทรัพย์สมบัติของตน แถลงบัญชีทรัพย์สินว่ามีอะไรอยู่เท่าใด เมื่อทราบตามบัญชีแล้ว ได้สำรวจดูทรัพย์สินตัวจริง เห็นว่ามีมากมายเหลือเกิน จึงดำริด้วยความเห็นอันชอบว่า ชนทั้งหลายมีปู่ย่าตายายและมารดาบิดาของเรา เป็นต้น ได้สะสมทรัพย์สมบัติเหล่านี้ไว้ แต่ท่านเหล่านั้นก็หาได้นำทรัพย์แม้น้อยหนึ่งไปสู่ปรโลกได้ไม่ ท่านล้วนไปตัวเปล่าทั้งสิ้น เวลานี้ทรัพย์สมบัติเหล่านี้ตกมาถึงเรา อีกหน่อยเราก็ตายไป ทิ้งทรัพย์สมบัติเหล่านี้ไว้ให้คนอื่นอีก ทำอย่างไรหนอเราจึงจะทำทรัพย์ที่ติดตามตนไปไม่ได้ให้เป็นทรัพย์ที่ติดตามไปได้

บัณฑิตทั้งสองนั้นพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า การให้ทานเป็นการให้ความสุขแก่ผู้อื่น ผู้ให้ความสุขแก่ผู้อื่นย่อมได้รับสุขเป็นเครื่องตอบแทน จึงตั้งโรงทานบริจาคทาน

ในบัณฑิตทั้งสองนั้น ผู้หนึ่งจะถามยาจกวณิพกผู้มาขอว่าต้องการสิ่งใด เมื่อยาจกวณิพกบอกวัตถุที่ตนต้องการแล้วจึงให้ บัณฑิตผู้นี้มีนามว่า **อาคตปาวกะ** ส่วนบัณฑิตอีกท่านหนึ่งมิได้ถามอย่างนั้น แต่ยาจกวณิพกถือภาชนะใดๆ มาก็จะให้ของจนเต็มภาชนะนั้น บัณฑิตผู้นี้มีนามว่า **อัครปาวกะ**

เช้าวันหนึ่ง สองสหายนั้นชวนกันไปอาบน้ำนอกบ้าน ขณะนั้นมีดาบสผู้ฤทธิ์มาก ๒ ท่านเหาะมาจากหิมวันตประเทศเพื่อภิกขาจาร

(แสวงหาอาหาร) เหาะมาลง ณ บริเวณใกล้ที่สหายทั้งสองยืนอยู่ ท่านทั้งสองเตรียมดาบสบริขาร มีเปลือกน้ำเต้าเป็นต้น เพื่อเข้าไปในละแวกบ้าน

สหายทั้งสองเห็นท่านแล้วเข้าไปนมัสการ รับภาชนะเปลือกน้ำเต้าจากดาบส แล้วนำท่านทั้งสองไปสู่เรือนของตนๆ ถวายขาทนียโภชนียาหารอันประณีต แล้วขอร้องให้ดาบสทั้งสองรับปฏิญญาว่า จะมารับภิกษาหารเป็นประจำ ณ เรือนของตนๆ

ในดาบสทั้งสองนั้น ดาบสตนหนึ่งมีปกติไปพักกลางวันที่นาคพิภพ โดยการแหวกน้ำในมหาสมุทรลงไปด้วยอานุภาพของตน เมื่อจะทำการอนุโมทนาแก่อุปัฏฐากของตน ก็มักกล่าวอนุโมทนาว่า ขอให้ภพอันเป็นที่อยู่แห่งท่าน จงเป็นดังภพแห่งพระยาปฐวินทร-นาคราชเถิด ดังนี้ทุกครั้งไป

วันหนึ่ง คหบดีจึงเรียนถามดาบสว่า เพราะเหตุไร เมื่ออนุโมทนาท่านจึงกล่าวเสมอว่า ขอให้พิภพที่อยู่ของข้าพเจ้าเป็นดังพิภพของพระยาปฐวินทรนาคราช ดาบสตอบว่า อาตมภาพหมายความว่า ขอให้สมบัติของท่าน จงเป็นเช่นสมบัติของพระยาปฐวินทรนาคราช

จำเดิมแต่นั้นมา คหบดีผู้นั้นก็มีจิตผูกพันอยู่กับพิภพแห่งนาค ปรารถนาใคร่ได้บังเกิดในพิภพแห่งนาคนั้น

ฝ่ายดาบสอีกท่าน มีปกติไปพักกลางวัน ณ ดาวดึงส์พิภพ สำราญอิริยาบถ ณ เสรีสกวิมานอันว่างเปล่าจากเทพบุตรและเทพธิดา

ดาบสนั้นได้เห็นทิพยสมบัติของท้าวสักกะจอมเทพแห่งดาวดึงส์แล้ว เมื่อจะทำการอนุโมทนาแก่อุปัฏฐากของตน จึงกล่าวว่าขอภพที่อยู่ของท่านจงเป็นประหนึ่งวิมานแห่งท้าวสักรินทร์เทวราชเถิด ดังนี้เนืองๆ คหบดีจึงเรียนถามดาบสว่า ท่านกล่าวเช่นนี้หมายความว่ากระไร? ดาบสจึงเล่าให้ฟังว่า ณ ดาวดึงส์พิภพนั้นมีทิพยสมบัติอันน่ารื่นรมย์ คหบดีจึงมีจิตผูกพันอยู่กับพิภพดาวดึงส์นั้น ทำบุญกุศลตลอดชีวิต

เมื่อสหายทั้งสองสิ้นชีพ ก็ไปบังเกิดในพิภพอันตนตั้งจิตไว้คือ **อาคตปาวกะไปเกิดในนาคพิภพ เป็นพระยาปฐวินทรนาคราช ส่วนอัครปาวกะ ไปเกิดในภพดาวดึงส์ เป็นท้าวสักกะจอมเทพ**

นาคราชมองดูอัตตภาพของตนแล้วให้บังเกิดความร้อนใจเป็นหนักหนาว่า ดาบสผู้ที่เราเชื่อถือได้พรรณนาคุณแห่งสมบัติในนาคพิภพ แต่อัตตภาพอย่างนี้มิได้เป็นที่เจริญใจของเราเลย เป็นอัตตภาพของสัตว์ผู้กระเสือกกระสนไปด้วยอก ยิ่งคิดอย่างนี้ก็ยิ่งน้อยเนื้อต่ำใจยิ่งนัก

ขณะนั้น นางนาคกัญญาทั้งหลาย มีกายอันประดับด้วยสรรพทิพพาลังการวิภูสิตาภรณ์ต่างๆ ถือเครื่องทิพยดนตรีมาดีดสีตีเป่าขับกล่อมบำเรอพระยาปฐวินทรนาคราชนั้น พระยานาคราชผู้มีฤทธิ์จึงละอัตตภาพแห่งนาคแล้ว นิรมิตกายกลายเป็นมานพหนุ่มน้อยในขณะนั้น

ธรรมเนียมมีอยู่ว่า ทุกๆ กึ่งเดือน ท้าวมหาราชทั้ง ๔ จะพากันไปเฝ้าท้าวสักกเทวราช ณ ดาวดึงส์พิภพ พระยาปฐวินทร-

นาคราช หนึ่งในท้าวมหาราชทั้งสี่จึงต้องขึ้นเฝ้าด้วย ไปกับพระยานาคราช คือท้าววิรูปักษ์ผู้เป็นใหญ่ในหมู่พวกนาคทั้งหลาย ท้าวสักกะทอดพระเนตรเห็นพระยาปฐวินทรนาคราชแต่ไกลก็จำได้ถนัด เพราะคุ้นเคยกันมานาน เมื่อได้ทักทายปราศรัยแลถามถึงที่ที่ไปถือกำเนิดในภพใหม่ และพระยาปฐวินทรนาคราชเล่าด้วยอาการน้อยใจยิ่งนักแล้ว ท้าวสักกะจึงตรัสว่า ท่านอย่าได้วิตกในเรื่องที่ไปถือกำเนิดเป็นนาคราชนักเลย เพราะบัดนี้สมเด็จพระมหามุนี-สัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า **ปทุมุตตระ** ได้เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว ท่านจงหมั่นบำเพ็ญบุญกุศลแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แล้วปรารถนาการเกิดในที่นี้เถิด เราทั้งสองจะได้มีความสุขอยู่ด้วยกัน

พระยาปฐวินทรนาคราชทูลรับคำของท้าวสักรินทร์เทวราช แล้วกลับมายังชมพูพิภพ ได้ทูลอาราธนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์เพื่อเสวย ณ พิภพของตน

ในวันรุ่งขึ้น พระปทุมุตตรทศพลรับสั่งกับพระสุมนเถระผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากของพระองค์ว่า วันนี้จะไปบิณฑบาต ณ ที่ไกล ภิกษุปุถุชนอย่าได้ตามเสด็จ ให้ตามไปได้เฉพาะพระอรหันต์ที่ได้ปฏิสัมภิทาและอภิญญาสมาบัติเท่านั้น

เมื่อได้เวลาอันควร สมเด็จพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอรหันต์พุทธบริวารก็เหาะขึ้นสู่เวหา พระยาปฐวินทร-นาคราชและนาคบริษัทก็พากันมาต้อนรับ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จลงท่ามกลางมหาสมุทร แล้วเสด็จพระดำเนินไปบนกระแสสินธุ์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์พุทธบริวาร

พระยาปฐวินทรนาคราชทอดทัศนาการพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดไปถึง**อุปเรวตสามเณร** ผู้เป็นพุทธชิโนรส แล้วเกิดปรีดาปราโมชยิ่งนัก ดำริว่า อันพระภิกษุสงฆ์สมบูรณ์ด้วยฤทธิ์เห็นปานนี้ยังไม่อัศจรรย์เท่าสามเณรอุปเรวตะซึ่งเป็นทารกน้อย

เมื่อพระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขนั่งบนอาสนะของตนๆ ในพิภพนาคเรียบร้อยแล้ว สามเณรอุปเรวตะได้ที่นั่ง ณ เบื้องพระพักตร์แห่งพระบรมศาสดา

ฝ่ายพระยาปฐวินทรนาคราช เมื่อถวายอาหารก็เหลียวดูพระพุทธองค์ครั้งหนึ่งและสามเณรอีกครั้งหนึ่งเสมอไป ทั้งนี้เพราะลักษณะแห่งสามเณรละม้ายคล้ายคลึงกับพระลักษณะของพระบรมศาสดา ดูรุ่งเรืองสดใส พระยานาคราชจึงถามภิกษุรูปหนึ่งซึ่งอยู่ใกล้ว่า สามเณรรูปนี้เป็นอะไรกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือ? ภิกษุรูปนั้นถวายพระพรว่า เป็นโอรสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระยานาคราชจึงดำริว่า สามเณรนี้โชคดีเป็นล้นพ้นที่ได้เป็นโอรสของพระพุทธเจ้าทำไฉนหนอในอนาคต เราพึงได้เป็นโอรสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง ดำริฉะนี้แล้ว จึงถวายมหาทานแด่พระศาสดาและภิกษุสงฆ์ตลอด ๗ วัน แล้วตั้งปณิธานเฉพาะพระพักตร์ของพระบรมศาสดาจารย์ว่า ด้วยอานุภาพแห่งกุศลกรรมที่ข้าพระองค์ทำแล้วนี้ ขอจงอำนวยผลให้ข้าพระองค์ได้บังเกิดเป็นพระพุทธชิโนรสแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งในอนาคต เช่นเดียวกับอุปเรวตสามเณรนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า จะได้เป็นพุทธโอรสแห่งพระสมณโคดมบรมศาสดาในอนาคต

พอถึงกึ่งเดือน พระยาปฐวินทรนาคราชก็ขึ้นไปเฝ้าท้าวสักกะ ท้าวสักกะตรัสถามว่า สหายได้ตั้งความปรารถนาไว้เพื่อมาเกิดในเทวโลกนี้แล้วหรือ? พระยานาคราชทูลว่า ไม่ปรารถนาแล้ว ท้าวสักกะถามว่า สหายเห็นโทษอะไรในเทวโลกหรือ จึงไม่ปรารถนา

พระยาปฐวินทรนาคราชได้เล่าเรื่องความปรารถนาของตนให้ท้าวสักกะทรงทราบ และเพิ่มเติมว่า ขอท่านจงตั้งความปรารถนาอะไรสักอย่างหนึ่งเถิด เพื่อเราทั้งสองจักไม่พรากจากกัน จักได้มีความสุขความสำเร็จร่วมกัน

ท้าวสักกะเห็นชอบด้วยกับคำชักชวนของพระยาปฐวินทรนาคราช เห็นภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์มาก และออกบวชด้วยศรัทธาอันแรงกล้า ในศาสนาของปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงถวายมหาทานแก่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ตลอดเวลา ๗ วัน แล้วตั้งความปรารถนาเพื่อเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศทางออกบวชด้วยศรัทธา พระศาสดาทรงพยากรณ์ว่า ความปรารถนาของท้าวสักกเทวราชจักสำเร็จในศาสนาของพระสมณโคดมบรมศาสดา

ท่านทั้งสองเมื่อสิ้นชีพแล้ว ได้ท่องเที่ยวอยู่ในหมู่เทวดาและมนุษย์เป็นเวลานานเป็นกัปป์ๆ ต่อมาในพุทธุปบาทกาลนี้ คือในศาสนาแห่งพระมหาสมณโคดม **พระยาปฐวินทรนาคราชมาเกิดเป็นพระราหุลพุทธชิโนรส ส่วนท้าวสักกรินทรเทวราชมาเกิดเป็นพระรัฐบาล**

ทั้งสองได้บำเพ็ญบารมีร่วมกันมาเป็นเวลายาวนานดังพรรณนามาฉะนี้

พระมหากัปปินะ

๓๐ ผู้สละราชสมบัติ

ดูก่อนภราดา ! พระราชาบางพระองค์ทรงมีบูรพูปนิสัยในทางธรรม แม้เสวยสุขอยู่ในราชสมบัติอันมหาชนใฝ่ฝันหากันนักก็ยังทรงมีพระทัยน้อมไปในการแสวงหาธรรม เช่น **พระราชากัปปินะแห่งกุกกุฏวดีนคร** เป็นผู้ทรงสละโลกไปเพื่อธรรม มีเรื่องที่น่าสนใจดังนี้

ในอดีตกาลนานไกล พระราชากัปปินะเกิดเป็นหัวหน้าช่างหูกในหมู่บ้านหนึ่งใกล้นครพาราณสี ครั้งนั้นมีพระปัจเจกพุทธเจ้าประมาณพันรูป พักอยู่ไม่ไกลจากนครพาราณสี เมื่อถึงฤดูฝนท่านต้องการทำเสนาสนะที่อยู่อาศัยจึงส่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ๘ รูป เป็นผู้แทนไปเฝ้าพระราชา เพื่อทูลขอพระบรมราชานุเคราะห์ในการสร้างเสนาสนะ

บังเอิญเวลานั้น เป็นเวลามีงานมงคลแรกนาขวัญ พระราชาทรงมีพระราชภารกิจยุ่งอยู่ ถึงกระนั้น เมื่อทรงทราบว่าพระปัจเจก-พุทธเจ้ามาเฝ้า ก็เสด็จออกมาต้อนรับ ทรงทราบความประสงค์ของท่านแล้วจึงตรัสว่า

“พระคุณเจ้า วันนี้ข้าพเจ้าไม่มีโอกาส ไม่มีเวลาเลย เพราะกำลังเตรียมงานแรกนาขวัญ ซึ่งจะมีในวันพรุ่งนี้ เมื่อเสร็จงานแรกนาขวัญแล้ว ข้าพเจ้าจะทำเสนาสนะถวายในวันมะรืนนี้”

แม้ตรัสดังนี้ก็ตาม แต่ไม่ได้ทรงอาราธนาพระปัจเจกพุทธเจ้าไว้ พระปัจเจกพุทธเจ้าดำริว่า ‘เราควรไปขอความอนุเคราะห์จากที่อื่น’ ดังนี้แล้วหลีกไป

ขณะเดินทางกลับได้พบภรรยาของหัวหน้าช่างหูก นางถามทราบความแล้วมีจิตเลื่อมใส นิมนต์ให้รับอาหารที่บ้านของตนในวันรุ่งขึ้น

“พวกเรามีมากด้วยกัน น้องหญิง” พระปัจเจกพุทธเจ้าบอก

“มีประมาณเท่าไร ท่านผู้เจริญ?” นางถาม

“มีประมาณพันรูป”

“ท่านผู้เจริญ ! พวกข้าพเจ้ามีประมาณพันคนเหมือนกัน คนหนึ่งจัดถวายภิกษาแด่พระคุณเจ้ารูปหนึ่ง ขอท่านจงรับภิกษาที่บ้านของข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าผู้เดียวจักทำที่อยู่ถวายท่านทั้งหลาย”

พระปัจเจกพุทธเจ้ารับอาราธนา

นางเสร็จธุระแล้ว กลับเข้าไปในบ้าน เที่ยวป่าวประกาศให้เพื่อนบ้านทราบว่า ได้นิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้าพันรูปไว้ “ขอท่านทั้งหลายจงจัดแจงที่นั่ง จัดอาหาร มีข้าวต้ม ข้าวสวย เป็นต้น”

นางได้สร้างปะรำใหญ่กลางบ้าน ให้ปูอาสนะไว้เรียบร้อย เลี้ยงพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยโภชนะอันประณีต เมื่อเสร็จภัตตกิจแล้ว นางได้พาหญิงบริวารพันคนนมัสการพระปัจเจกพุทธเจ้า แล้วขอให้ท่านรับปฏิญญาในการอยู่จำพรรษาที่นั่น เมื่อท่านรับแล้วนางก็ป่าวประกาศขอแรงเพื่อนบ้านให้ช่วยกันสร้างเสนาสนะถวาย

ในวันออกพรรษา นางได้ชักชวนคนทั้งหลายให้ถวายจีวรแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าที่อยู่ในบรรณศาลาของตนๆ พระปัจเจกพุทธเจ้าอนุโมทนาแล้วจากไป

นางและบริวารทำบุญอย่างนี้ ไปเกิดในภพดาวดึงส์ มาในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า**กัสสปะ** เทพบุตรเทพธิดาเหล่านั้นเกิดในกรุงพาราณสีอีก หัวหน้าช่างหูกเป็นบุตรของกฎุมพีใหญ่ ภรรยาของเขาได้มาเกิดเป็นธิดาของกฎุมพี[๑] ใหญ่เหมือนกัน เมื่อเจริญวัยแล้วได้แต่งงานกัน ส่วนบริวารก็มาเกิดในสกุลกฎุมพีบริวารและได้แต่งงานกันเหมือนกัน

วันหนึ่งมีการป่าวร้องให้คนไปฟังธรรมในวัด พวกกฎุมพีเหล่านั้นก็ชวนกันไป เมื่อไปถึงกลางวัด ฝนก็ตกลงมา คนพวกอื่นที่มีภิกษุหรือสามเณรเป็นที่คุ้นเคยก็เข้าไปอาศัยกุฏีของภิกษุหรือสามเณรนั้น แต่พวกกฎุมพีพันคนไม่มีญาติหรือภิกษุสามเณรที่สนิทสนมเลย จึงยืนตากฝนอยู่กลางวัด

---

[๑] กฎุมพี คือคนมั่งคั่ง เช่นพวกพ่อค้าใหญ่ เรียกกฎุมพีใหญ่

หัวหน้ากฎุมพีรู้สึกละอายในสภาพเช่นนั้นของตน จึงกล่าวกับกฎุมพีทั้งหลายว่า “ท่านทั้งหลายจงดูอาการอันน่าเกลียดของพวกเราเถิด”

“เราควรจะทำอย่างไรล่ะ นาย?” บริวารถาม

หัวหน้าตอบ “เราต้องอยู่ในสภาพอันน่าเกลียดนี้ เพราะไม่มีสถานที่อันมีคนคุ้นเคย เรารวบรวมสร้างเสนาสนะกันเถิด”

บริวารเห็นชอบด้วย จึงเรี่ยไรทรัพย์กัน หัวหน้าออกพันหนึ่ง บริวารออกคนละ ๕๐๐ พวกผู้หญิงออก ๒๕๐ ทำที่ประทับของพระศาสดา มีเรือนยอดพันหลังเป็นบริวาร เมื่อทรัพย์ไม่เพียงพอได้ออกอีกคนละครึ่งของจำนวนเดิมที่ออกไว้แล้ว เมื่อเสนาสนะเสร็จแล้ว ได้ถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขตลอด ๗ วัน จัดจีวรถวายสงฆ์สองหมื่นรูป

ภรรยาของหัวหน้ากฎุมพีได้ถวายผอบดอกอังกาบ และผ้ามีสีดอกอังกาบราคาพันหนึ่ง แล้วกราบทูลพระศาสดาว่า

“ด้วยอานุภาพแห่งทานนี้ ขอหม่อมฉันจงมีสรีระดุจดอกอังกาบในชาติต่อไปและขอมีชื่อว่า อโนชา”

พระศาสดาทรงอนุโมทนา

ชนเหล่านั้นทั้งหมดตายแล้วเกิดในเทวโลก มาในกาลแห่งพระพุทธเจ้า พระนามว่า **โคดม** ของเรานี้ คนเหล่านั้นลงมาเกิดในมนุษยโลก หัวหน้ากฎุมพีเกิดในราชตระกูลในกุกกุฏวดีนครต่อมาได้เป็นพระราชาพระนามว่า **“มหากัปปินะ”** คนอื่นๆ เกิดในสกุล

อำมาตย์ ได้เป็นราชบริวาร ส่วนภรรยาของหัวหน้ากฎุมพีเกิดในราชตระกูลในนครสาคละ แคว้นมัททะ พระนางมีผิวดังดอกอังกาบ มีพระนามว่า **“อโนชา”** สมพระปณิธาน เมื่อทรงเจริญวัยแล้วได้อภิเษกกับพระราชาพระนามว่า กัปปินะแห่งกุกกุฏวดีนคร

แม้ทรงเสวยสุขในสิริราชสมบัติเยี่ยงพระราชาผู้มีปุญญาธิการอันเคยกระทำไว้แล้วมากก็จริง แต่บูรพูปนิสัยอันเคยสั่งสมไว้กับพระรัตนตรัยคือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คอยกระตุ้นเตือนพระทัยอยู่เสมอ ให้น้อมไปในการหน่ายกามสุข และน้อมไปในการแสวงหาเนกขัมมสุข คือความสุขอันเกิดจากธรรม

ทรงรู้สึกว่า กามสุขเจืออยู่ด้วยทุกข์ เจือด้วยความวิตกกังวล มีภัย มีเรื่องต้องหวาดระแวงมาก รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะอันรวมกันเป็นกามคุณ (กลุ่มกาม) นั้น เมื่อมองด้วยสายตาของผู้มีปัญญาแล้ว ก็เป็นบ่วงดักสัตวโลกให้ติดอยู่ข้องอยู่ พัวพันลุ่มหลงอยู่ ภัยพิบัติอันตรายต่างๆ ก็ตามมา เพราะความลุ่มหลงมัวเมาในกามสุขนั้น เหมือนเนื้อที่ติดบ่วง

พระองค์เป็นพระราชา ทรงมองเห็นตัวอย่างของประชาชนเป็นอันมาก ที่ต้องถูกจองจำทำโทษ แม้ถูกตัดสินประหารชีวิตก็มี เพราะกระทำผิดอันมีกามเป็นเหตุเป็นปัจจัย บางรายข่มขืนสตรี บางรายประพฤติผิดในภรรยาของผู้อื่น บางรายแย่งสามีกันทุบตีกัน บางรายมีลูกมากเกินไปหาได้ไม่พอใช้ ต้องประพฤติทุจริตในทรัพย์สินของผู้อื่น บางรายแย่งหญิงคนเดียวกัน ต้องทุบตีฆ่าฟันกัน บางรายความรักไม่สมหวัง ต้องตรอมใจจนสิ้นชีวิตหรือทำอัตตฆาตกรรม

ความทุกข์ความเดือดร้อนวุ่นวายเหล่านี้ล้วนมีกามเป็นเหตุเป็นปัจจัยทั้งสิ้น

ทรงเห็นด้วยปัญญาว่า โลกของกามเป็นโลกที่รกชัฏยุ่งเหยิงเศร้าหมอง ไม่ปลอดโปร่ง ความสุขที่ปราศจากกามน่าจะเป็นความสุขที่ละเอียดประณีตผ่องแผ้วไม่ต้องระแวงภัย

ใครเล่าจะเป็นผู้นำทางพระองค์ให้เดินออกไปจากรกชัฏ หรือเรียวหนามคือกามนี้เสียได้ ทรงทราบว่าอัครบุคคลประเภทพระ-พุทธเจ้า หรือสาวกของพระพุทธเจ้านั่นแล สามารถชักจูงคนให้พบความสุขที่สงบประณีตไม่เจือด้วยกาม แต่บัดนี้บุคคลอย่างนั้นอุบัติขึ้นในโลกแล้วหรือไม่? ทรงใช้ราชบุรุษเที่ยวขี่ม้าเสาะแสวงหาอยู่ แต่ยังไม่ได้ข่าวเลย

วันหนึ่งพระราชาทรงม้าชื่อสุปัตต์เสด็จไปยังพระราชอุทยาน มีอำมาตย์พันหนึ่งแวดล้อมเป็นบริวาร ทอดพระเนตรเห็นพวกพ่อค้าม้าประมาณ ๕๐๐ มีอาการอ่อนเพลีย ทรงดำริว่า ‘คนพวกนี้เดินทางมาจากเมืองไกล คงจะมีข่าวดีอะไรบ้าง’ จึงรับสั่งให้พวกพ่อค้าม้าเข้าเฝ้า ตรัสถามเรื่องราวต่างๆ ทรงทราบว่าพวกพ่อค้านั้นมาจากเมืองสาวัตถี

“มีข่าวอะไรน่าสนใจในบ้านเมืองของท่าน?” พระราชาตรัสถาม

“ไม่มีพะย่ะค่ะ” พ่อค้าม้าทูลตอบ “มีแต่ข่าวการเสด็จอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า”

พอได้สดับว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อุบัติขึ้นในโลกแล้วเท่านั้น พระสรีระของพระราชาก็เปี่ยมล้นด้วยปีติทั้ง ๕ ทรงตื้นตันพระทัย ทรงถามซ้ำถึง ๓ ครั้ง เมื่อได้รับการยืนยันแน่นอน จึงพระราชทานทรัพย์ให้พ่อค้าม้าเหล่านั้น ๓ แสน ค่าที่นำข่าวรัตนะทั้ง ๓ มาให้ทรงทราบ พระราชาตรัสกับอำมาตย์ทั้งหลายว่า พระองค์จักไม่เสด็จกลับสู่พระราชวังอีก จักเสด็จออกบวชในสำนักพระศาสดา อำมาตย์เหล่านั้นก็ถวายปฏิญญาว่าจะตามเสด็จด้วย พระราชาจึงส่งพระราชสาส์นถึงพระนางอโนชาเทวีว่า ให้พระนางเสวยราชสมบัติแทนพระองค์ ฝากไว้กับพ่อค้าม้าให้นำไปถวายพระเทวี พวกอำมาตย์ก็เขียนสาส์นถึงภรรยาของตนๆ เช่นนั้นเหมือนกัน

พระราชาเสด็จออกจากพระราชอุทยานมุ่งพระพักตร์สู่นครสาวัตถี แม้อำมาตย์ทั้งพันก็ตามเสด็จเช่นกัน

เช้าวันนั้น พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรวจดูอุปนิสัยของสัตวโลก ได้ทรงเห็นเรื่องราวของพระราชามหากัปปินะและพระอุปนิสัยแห่งพระอรหัตตผลแล้วจึงเสด็จมาแต่เช้า เสด็จมาต้อนรับพระราชามหากัปปินะสิ้นระยะทาง ๑๒๐ โยชน์ ประทับนั่งเปล่งรัศมีอยู่ใต้ต้นไทรใหญ่ ริมฝั่งแม่น้ำจันทภาคา

พระราชาเสด็จมาถึงฝั่งแม่น้ำหนึ่ง ชื่อ อารวปัจฉา เมื่อไม่มีเรือหรือแพจะข้ามจึงตรัสว่า “เมื่อพวกเรามัวคิดหาเรือหรือแพอยู่ ความเกิดย่อมนำไปสู่ความแก่ ความแก่นำไปสู่ความตาย เราไม่มีความสงสัยในคุณพระรัตนตรัย เราบวชอุทิศพระรัตนตรัย ด้วย

อานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนั้น ขอน้ำนี้อย่าได้เป็นเหมือนน้ำเลย” ดังนี้แล้วระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า แล้วทรงขับม้าลงในแม่น้ำพร้อมด้วยอำมาตย์พันคน ม้าทั้งหลายวิ่งไปเหมือนวิ่งบนแผ่นหินปลายกีบก็มิได้เปียกน้ำ

ทรงพบแม่น้ำอีกสายหนึ่ง ชื่อ นีลวาหนา ทรงระลึกถึงคุณของพระธรรมว่า “พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว” เป็นต้น ข้ามแม่น้ำนั้นไปโดยนัยก่อน

เมื่อเสด็จมาถึงฝั่งแม่น้ำจันทภาคา ทรงระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ” เป็นต้น แล้วทรงน้อมพระมนัสอธิษฐานให้ม้าข้ามไปได้โดยนัยก่อน

เมื่อทรงข้ามแม่น้ำจันทภาคาได้แล้ว ได้ทอดพระเนตรเห็นรัศมี ๖ สี อันพุ่งจากพระสรีระของพระศาสดา กิ่ง ค่าคบ และใบของต้นไทรมีสีดั่งทองคำ

พระราชาทอดพระเนตรเห็นสิ่งมหัศจรรย์นั้น จึงทรงดำริว่า ‘แสงสว่างนี้มิใช่แสงจันทร์ แสงอาทิตย์ หรือแสงสว่างแห่งเทวดามารพรหม เป็นต้น การที่เราออกบวชอุทิศพระมหาสมณโคดมนั้น พระองค์คงจักทรงรู้แล้วเสด็จมาต้อนรับเป็นแน่แท้’ ดังนี้แล้วจึงเสด็จลงจากหลังม้า น้อมพระกายเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคตามสายแห่งพระรัศมี เสด็จเข้าภายใต้พระรัศมีประหนึ่งดำลงไปในมโนสิลารสถวายบังคมแล้วประทับนั่งอยู่พร้อมด้วยอำมาตย์ทั้งพันคน

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงต้อนรับและทรงแสดง**อนุปุพพิกถา** เมื่อจบอนุปุพพิกถา พระราชาและบริวารได้สำเร็จโสดาปัตติผลได้ลุกขึ้นทูลขอบรรพชาอุปสมบท

พระศาสดาทรงใคร่ครวญว่า ‘บาตรและจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ของคนพวกนี้มีหรือหนอ’ ทรงทราบด้วยพระญาณว่า ‘มีเพราะอานิสงส์ที่เคยถวายจีวรแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระสงฆ์สองหมื่นรูป มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขในสมัยแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ดังนั้นการที่พวกเขาจะได้บาตรและจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์จึงมิใช่ของอัศจรรย์’ ดังนี้แล้วทรงเหยียดพระหัตถ์ออกพลางตรัสว่า

“ท่านทั้งหลายจงเป็นภิกษุเถิด จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อให้สิ้นทุกข์โดยชอบเถิด”

กุลบุตรเหล่านั้น มีพระราชากัปปินะเป็นประธาน ได้บวชสมความปรารถนา

ฝ่ายพวกพ่อค้าม้านำความทั้งปวงไปกราบทูลพระนางอโนชาเทวี พระนางทรงทราบแล้ว ทรงมีความรู้สึกเช่นเดียวกับพระราชา ทรงเต็มตื้นไปด้วยพระปีติโสมนัส พระราชทานทรัพย์ให้พ่อค้าม้าครั้งละ ๓ แสน ๓ ครั้ง รวม ๙ แสน รวมทั้งที่พระราชาพระราชทานด้วยเป็น ๑๒ แสน

คนเหล่านั้นได้รับทรัพย์มากถึงปานนี้ ด้วยเหตุเพียงนำข่าวการอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เท่านั้น

พระนางอโนชาเทวีทรงดำริว่า การที่ยอมรับราชสมบัติที่พระราชาทรงสละแล้วนั้น เป็นเหมือนทรงคุกเข่าลงรับก้อนเขฬะ (น้ำลาย) ที่พระราชาบ้วนทิ้งแล้ว ใครเล่าจักทำได้ ราชสมบัตินี้ได้นำทุกข์มาให้ ไม่เพียงแต่พระราชาพระองค์เดียว แต่ได้นำทุกข์มาให้เราด้วยเหมือนกัน เราไม่ต้องการราชสมบัติ เราจักออกบวชอุทิศพระศาสดาเหมือนกัน

ทรงแจ้งเรื่องทั้งปวงให้ภรรยาของพวกอำมาตย์ทราบ แม้ภรรยาของพวกอำมาตย์เหล่านั้น ก็พร้อมใจกันสละสมบัติและเครือญาติออกบวชตามเสด็จ

เสด็จข้ามแม่น้ำทั้ง ๓ สาย ด้วยรถเทียมม้าโดยทำนองเดียวกับที่พระราชาเสด็จข้าม เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ประทับนั่งแล้วทูลถามถึงพระราชสวามีว่าเสด็จออกบวชอุทิศพระพุทธองค์คงจะเสด็จมาที่นี่

พระผู้มีพระภาคเจ้าบันดาลด้วยฤทธิ์มิให้หญิงเหล่านั้นเห็นสามีของตนและรับสั่งว่า

“ขอท่านทั้งหลายจงนั่งฟังธรรมก่อน ท่านทั้งหลายจะได้เห็นสามีของท่าน ณ ที่นี้เอง”

หญิงเหล่านั้นมีจิตร่าเริงยินดี ว่าจักได้เห็นสามีของตน พระศาสดาทรงแสดงธรรมคืออนุปุพพิกถา มีทานเป็นต้น ให้หญิงเหล่านั้นบรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ส่วนพระมหากัปปินเถระพร้อมทั้งบริวารทรงสดับธรรมเทศนาที่พระศาสดาทรงแสดงแก่หญิงเหล่านั้น

ได้บรรลุอรหัตตผล ณ ที่นั้นเอง พระศาสดาทรงทราบดังนั้นแล้ว ทรงคลายฤทธิ์ให้หญิงเหล่านั้นได้เห็นสามีของตนบวชเป็นภิกษุ ศีรษะโล้น นุ่งห่มผ้ากาสายะ ถ้าพวกเธอเห็นสามีก่อนได้บรรลุธรรม จิตใจจะฟุ้งซ่าน ไม่ดิ่งลงเป็นหนึ่ง แต่เมื่อพวกเธอได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว มีศรัทธาอันไม่คลอนแคลนแล้ว พระพุทธองค์จึงให้พวกเธอได้เห็นสามีของตน ไม่มีอันตรายในการประพฤติธรรมอีกแล้ว

หญิงเหล่านั้นขอบวช พระศาสดารับสั่งให้เดินทางไปบวชในสำนักภิกษุณีที่วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี พระพุทธองค์เองก็ทรงพาภิกษุใหม่ประมาณพันรูป ไปสู่วัดเชตวันเหมือนกัน

บรรดาภิกษุทั้งพันรูปนั้น พระมหากัปปินเถระ จะนั่ง ยืน เดิน หรือนอน ณ ที่ใดก็ตาม เปล่งอุทานอยู่เสมอว่า “สุขจริงหนอ สุขจริงหนอ”

ภิกษุทั้งหลายได้ยินดังนั้นเข้าใจว่า พระมหากัปปินะระลึกถึงความสุขในราชสมบัติ จึงเปล่งอุทานดังนั้น จึงนำความข้อนั้นกราบทูลพระศาสดา

พระผู้มีพระภาครับสั่งให้พระมหากัปปินะเข้าเฝ้า ตรัสถามว่า “กัปปินะ ได้ยินว่าเธอเปล่งอุทานปรารภกามสุข และสุขในราชสมบัติจริงหรือ?”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ! พระองค์ย่อมทรงทราบดีว่า ข้า-พระองค์เปล่งอุทานเพราะปรารภกามสุขหรือไม่”

พระพุทธองค์ทรงทราบจริง, จึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! มหากัปปินะบุตรของเราเปล่งอุทานหาใช่เพราะปรารภกามสุขไม่ แต่เพราะว่าปรารภเนกขัมมสุข นิพพานสุข จึงเปล่งอุทานเช่นนั้น” ดังนั้นแล้วตรัสพระพุทธภาษิตว่า

“ผู้อิ่มเอิบในธรรม มีใจผ่องใสย่อมเป็นสุข บัณฑิตย่อมยินดีในธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศแล้ว”

ดูก่อนภราดา คนเราทุกคนรักความสุข ชังความทุกข์ เมื่ออยู่ก็อยากอยู่อย่างเป็นสุข เมื่อตายขอให้ตายอย่างเป็นสุข การกระทำทุกๆ อย่างของมนุษย์เราก็เพื่อให้ได้รับความสุขเป็นผลตอบแทน ความสุขเป็นความพอใจอย่างสูงสุดของมนุษย์

มองเผินๆ ดูเหมือนว่ามนุษย์เรามีความต้องการมาก มีจุดประสงค์ในชีวิตหลายๆ อย่าง แต่ความจริงแล้ว การกระทำเหล่านั้น เพียงเพื่อให้บรรลุถึงความสุขอันเขาต้องการนั่นเอง อาจเป็นเพื่อความสุขในปัจจุบัน หรือในอนาคตที่เขาหวังไว้ มนุษย์เราจึงไม่ชอบคนที่ทำลายความสุขของเขา

การศึกษา การทำงาน ความรัก และการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมเป็นต้น ก็ด้วยมุ่งความสุขเป็นผลตอบแทน อาจเป็นความสุขส่วนตัว หรือผู้ที่ตัวรัก หรือความสุขของคนทั่วไป แต่ผลแห่งการกระทำอย่างนั้นก่อให้เกิดความสุขใจแก่ตน อย่างน้อยตนก็พอใจที่ได้ทำอย่างนั้น

บ่อเกิดแห่งความสุข ความพอใจ มีหลายอย่างและหลายระดับ เราจึงได้เห็นคนแสวงหาความสุขในทางต่างๆ กัน

บางคนแสวงหาความสุขทางกาม เรียก กามสุข

บางคนแสวงหาความสุขความพอใจ ด้วยการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม บางคนแสวงหาความสุขจากการประพฤติธรรมเพื่อให้จิตหลุดพ้นจากอาสวกิเลส ได้รับความสุขจากการประพฤติเช่นนั้น ท่านเรียกว่า ‘ธรรมปีติ’ และ ‘นิพพานสุข’ โดยลำดับ

รวมความโดยย่อว่า โลกียสุขอย่างหนึ่ง โลกุตตรสุขอย่างหนึ่ง มีความสุขอันเกิดจากธรรม เป็นต้น

โลกียสุขทุกอย่าง มีความสุขอันเกิดแต่กามเป็นต้น ย่อมเจืออยู่ด้วยทุกข์ไม่มากก็น้อย เป็นความสุขที่ไม่ค่อยปลอดภัยนัก ส่วนความสุขอันได้จากการปฏิบัติธรรมจนใจสงบปราศจากนิวรณ์ เป็นความสุขอันไม่เจือด้วยโทษ มีความปลอดภัย

ธรรมปีติเช่นนี้มนุษย์ทั่วไปไม่เคยได้รับ เป็นความสุขอันผ่องแผ้วประณีตกว่า เป็นธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศไว้ พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า เป็นต้น ย่อมพอใจความสุขอันเกิดแต่ธรรม รังเกียจความสุขทางกามอันปุถุชนพากันหลงใหลมัวเมากันนัก จนถึงต้องทำความชั่วเพราะกามเป็นเหตุเป็นปัจจัยก็มีอยู่เนืองๆ

อวสานกถา

“ดูก่อนภราดา!” พระภิกษุชรากล่าวเมื่อทิวากรเริ่มจะอัสดงคต ณ ขอบฟ้าด้านตะวันตก “ข้าพเจ้าได้นำเรื่องของท่านผู้สละโลกมาเล่าสู่ท่านฟังเป็นเวลานานหลายวัน วันละเล็กวันละน้อยตามกำลังและโอกาส ข้าพเจ้าคิดว่า เรื่องของท่านผู้มีใจเด็ดเดี่ยวยอมสละโลกียสุข ซึ่งสละได้โดยยากนี้จะเป็นทิฏฐานุคติ และเป็นกำลังใจแก่ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อความหลุดพ้นอันไม่กำเริบอีก (อกุปฺปา เจโตวิมุตฺติ)

ดูก่อนท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ! อันศาสนาหรือพรหมจรรย์นั้น จะสำเร็จผลได้กว้างขวางก็ต่อเมื่อประกอบด้วยองค์ ๕ ดังที่พระศาสดาตรัสไว้ คือ

๑. มีพระศาสดาที่เป็นเถระ บวชนาน

๒. มีภิกษุสาวกที่เป็นเถระ มีความรู้เชี่ยวชาญเป็นผู้แกล้วกล้าบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ สามารถจะกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ สามารถแสดงธรรมได้อย่างน่าอัศจรรย์ สามารถแก้ข้อข้องใจ ข้อกล่าวหา (ปรัปวาท) ของผู้อื่น

๓. มีภิกษุณีสาวิกาที่มีความสามารถเช่นเดียวกัน

๔. มีอุบาสกทั้งประเภทพรหมจารี และประเภทครองเรือนที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน

๕. มีอุบาสิกาทั้งประเภทพรหมจาริณี และประเภทครองเรือนที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน

เพียงแต่ขาดอุบาสิกาประเภทครองเรือนเสียอย่างเดียว พรหมจรรย์หรือศาสนาก็ไม่ชื่อว่าเจริญบริบูรณ์[๑]

ดูก่อนภราดา ! ข้าพเจ้าหวังว่าท่านจักเป็นกำลังอันสำคัญของพระพุทธศาสนา ก็การประกาศสิ่งใดเล่าจะประเสริฐเท่าการประกาศธรรม การปฏิบัติสิ่งใดเล่าจะประเสริฐเท่าการปฏิบัติธรรม และการบรรลุอะไรเล่าจะประเสริฐเท่าการบรรลุธรรม

เราทั้งหลายจะต้องสถาปนาธรรมขึ้นในโลก เพื่อโลกจักได้ร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากธรรมเสียแล้วโลกย่อมร้อนระอุแห้งผากเสมือนนาข้าวอันหาน้ำหล่อเลี้ยงมิได้

ดูก่อนภราดา ! คิดให้ดีแล้ว ท่านผู้สละโลกทั้งหลายนั้นท่านสละโลกเพื่อโลกนั่นเอง หาใช่เพื่อใครไม่ ท่านสละโลกไปชั่วคราวเพื่อกลั่นตัวให้บริสุทธิ์ ให้มีคุณสมบัติดีเพื่อทำประโยชน์แก่โลกนั่นเอง ท่านจงดูเถิด - ดูน้ำทะเลที่ระเหยขึ้นไปกลั่นตัวเองให้บริสุทธิ์แล้วกลับลงมาทำประโยชน์แก่พื้นดินและพืชพันธุ์ทั้งหลาย รวมทั้งสัตว์จตุบททวิบาทด้วย

---

[๑] นัย ปาสาทิกสูตร ที ปา. ๑๑/๑๐๔/๑๓๕

พระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย และพระมหาสาวกมีพระสารีบุตร เป็นต้น ก็เป็นเช่นน้ำทะเล ท่านเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ฝึกตนได้แล้ว อาศัยความกรุณาฝึกผู้อื่นด้วย เหมือนน้ำสะอาดช่วยชำระล้างสิ่งโสโครกทั้งหลายให้หมดมลทินฉะนั้น

บุคคลผู้หมกมุ่นอยู่ในโลก จมอยู่ในโลกยากที่จะทำประโยชน์แก่โลกได้ เพราะพวกเขามีความเห็นแก่ตัวอย่างเหนียวแน่น เพ่งมองแต่ประโยชน์และความสุขของตัวเอง เรียกว่า ‘เห็นแต่ตัว’ ไม่เห็นผู้อื่น หรือเห็นแก่ตัวไม่เห็นแก่ผู้อื่น อะไรที่เป็นประโยชน์แก่ตัว แม้รู้ว่าชั่วก็ยังพอใจทำ ส่วนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้น แม้รู้ว่าดีก็ไม่อยากทำ คนที่หมกมุ่นอยู่กับโลก จึงไม่ค่อยรู้จักความเสียสละที่แท้จริง รู้จักแต่ความเสียสละแบบเกี่ยวเหยื่อตกปลา จึงไม่ค่อยได้ความสุขใจในการทำความดีหรือในการเสียสละนั้น บางคนเป็นเพราะไม่ได้ศึกษาเรียนรู้ในเรื่องความดี บางคนเป็นเพราะมีอาสวะหนาแน่นเกินไป ทั้งนี้เพราะมิได้สดับธรรมของพระอริยะ ใจจึงมืดมนไร้ปัญญาจักษุ

ภราดา! จะมีภารกิจใดเล่าประเสริฐกว่าการสอนธรรม เพราะการสอนธรรมเป็นการให้ปัญญาจักษุแก่มนุษย์ ผู้ได้ปัญญาชื่อว่าได้ทุกอย่างทั้งมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติและนิพพานสมบัติ อันเป็นเครื่องระงับดับทุกข์ทั้งปวง เป็นการปลดเปลื้องภาระอันหนักที่ติดตามมนุษย์มาตลอดสังสารวัฏอันยาวนาน

แต่ผู้สอนธรรมนั้น ต้องไม่เพียงแต่สอนจากริมฝีปาก ต้องให้ธรรมนั้นออกจากใจของตน ให้บานออกมาจากข้างใน - ออกมาจากความรู้สึกอันแท้จริงของตน

ไปเถิด ภราดา ! ไปตีกลองธรรม (ธรรมเภรี) ให้ผู้มีโสตได้ยิน ไปส่องประทีปธรรมในที่มืด คือโลกอันมืดอยู่ด้วยโมหะนี้ เพื่อผู้มีปัญญาจักษุจักได้มองเห็นความจริง ภราดา ! ท่านเป็นผู้ถอนตนขึ้นจากโลกแล้ว คือมีใจไม่พัวพันด้วยโลก จึงเป็นผู้สมควรบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก เพราะผู้จะสามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่โลกได้แท้จริง ก็คือ**ผู้สละโลก**นั่นเอง หาใช่ผู้จมอยู่ในโลกไม่”

ภิกษุปูนมัชฌิมวัยชื่นชมต่อภาษิตของภิกษุชรา ลุกขึ้นอภิวาทด้วยความเคารพ ขณะที่นั่งกระโหย่งประนมมืออยู่นั่นเอง กล่าวว่า

“ท่านผู้เจริญ ! ภาษิตของท่านน่าชื่นชม ภาษิตของท่านแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าพเจ้าขอจำภาษิตของท่านไว้เป็นแนวทางดำเนินชีวิต ทั้งเพื่อตนและเพื่อผู้อื่นตลอดไป”

ทินกรลับขอบฟ้าไปแล้ว เสมือนม่านดำธรรมชาติถูกดึงลงยังความมืดให้แผ่ปกคลุมอยู่ทั่วไป แต่ดวงใจของภิกษุทั้งสองคงสว่างสดใสด้วยแสงสว่าง คือปัญญา อันไม่มีแสงสว่างอื่นยิ่งกว่า.

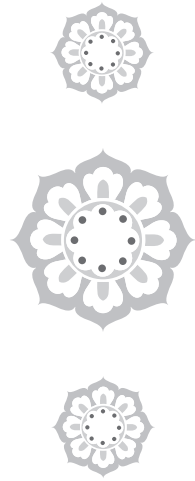

ประวัติโดยสังเขปของ วศิน อินทสระ

ชาติภูมิ

เกิดที่หมู่บ้านท่าศาลา อำเภอรัตตภูมิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ.๒๔๗๗ เมื่อจำความได้ พ่อแม่ย้ายไปอยู่ที่หมู่บ้านตากแดด ตำบลปากรอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

การบรรพชาอุปสมบท

บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๔ ปี ที่วัดบุปผาราม เขตธนบุรี กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๐ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๗ และได้ลาสิกขา(สึก)เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๗

การศึกษา

- มัธยม ๘ (สมัครสอบ)
- นักธรรมเอก
- เปรียญธรรม ๗ ประโยค (ป.ธ. ๗)
- ศาสนศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยบานารัส ประเทศอินเดีย
- ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพุทธศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

หน้าที่การงาน

สอนวิชาศีลธรรม

- ที่โรงเรียนราชินี
- ที่โรงเรียนพาณิชยการสีลม (ดำรงตำแหน่งอาจารย์ผู้ปกครอง)
- ที่โรงเรียนเตรียมทหาร และดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกสารบัญ มียศเป็นร้อยโท

สอนวิชาพุทธปรัชญาเถรวาท - มหายาน ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประมาณ ๑๒ ปี ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๑ ถึง พ.ศ.๒๕๓๓

สอนวิชาพุทธศาสนาในประเทศไทย และวิชาจริยศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประมาณ ๑๐ ปี ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๓ ถึง พ.ศ.๒๕๔๓

สอนเกี่ยวกับศาสนาและปรัชญา ที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช-วิทยาลัย ต้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ ถึง พ.ศ.๒๕๕๒ (เป็นระยะเวลา ๔๖ ปีเต็ม)

สอนพิเศษวันอาทิตย์เกี่ยวกับความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป ที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏฯ (วัดบวรนิเวศวิหาร) ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๕ ถึง พ.ศ.๒๕๕๓ (เป็นระยะเวลา ๒๘ ปีเต็ม)

บรรยายพิเศษ ณ สถานที่ต่างๆ ตามที่ได้รับเชิญ

บรรยายธรรมออกอากาศทางสถานีวิทยุ (โดยเป็นรายการสดบ้าง ใช้เทปบันทึกเสียงบ้าง) ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๙ ถึง พ.ศ.๒๕๕๐ (เป็นระยะเวลา ๑๑ ปีเต็ม)

การประพันธ์

เขียนหนังสือประเภทต่างๆ เช่น นวนิยายอิงหลักธรรม อธิบายหลักธรรม ฯลฯ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ มาจนถึงปัจจุบันมีผลงานประมาณ ๒๐๐ กว่าชื่อเรื่อง บางชื่อเรื่องก็มีหลายเล่ม เช่น ทางแห่งความดี เป็นต้น

ผลงานหนังสือที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย คือ “พระอานนท์ พุทธอนุชา” หนังสือเล่มนี้ได้รับการสดุดีไว้ในสารานุกรมวรรณกรรมโลกในศตวรรษที่ ๒๐ (Encyclopedia of World Literature in the 20 th Century)

งานนิตยสาร

เป็นบรรณาธิการนิตยสาร “ธรรมจักษุ” ของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๙ ถึง พ.ศ.๒๕๓๙

เป็นบรรณาธิการนิตยสาร “ศุภมิตร” ของมูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและมนุษยธรรม (กศม.) ของวัดมกุฏกษัตริยาราม ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๔ ถึง พ.ศ.๒๕๕๑

รางวัลที่ได้รับ

ปี พ.ศ.๒๕๑๗ ได้รับโล่รางวัลชมเชย ประเภทสารคดีจากคณะกรรมการจัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ จากหนังสือเรื่อง “จริยาบถ” และในปี พ.ศ.๒๕๑๘ จากหนังสือเรื่อง “จริยศาสตร์”

ปี พ.ศ.๒๕๒๕ ได้รับรางวัลพระราชทานเสาเสมาธรรมจักรในฐานะ “ผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ประเภทวรรณกรรม” เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

ปี พ.ศ.๒๕๓๓ ได้รับเกียรติคุณบัตร รางวัลชมเชย ประเภทสร้างสรรค์ด้านศาสนา จากกระทรวงศึกษาธิการ จากบทความเรื่อง “หลักกรรมกับการพึ่งตนเอง”

๒๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๒ ได้รับโล่พุทธคุณูปการ ระดับกาญจน-เกียรติคุณ พร้อมเกียรติบัตร ในฐานะ “ผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา” จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

๒๙ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๓ ได้รับรางวัล “ปูชนียบุคคลด้านภาษาไทย” เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๓ จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

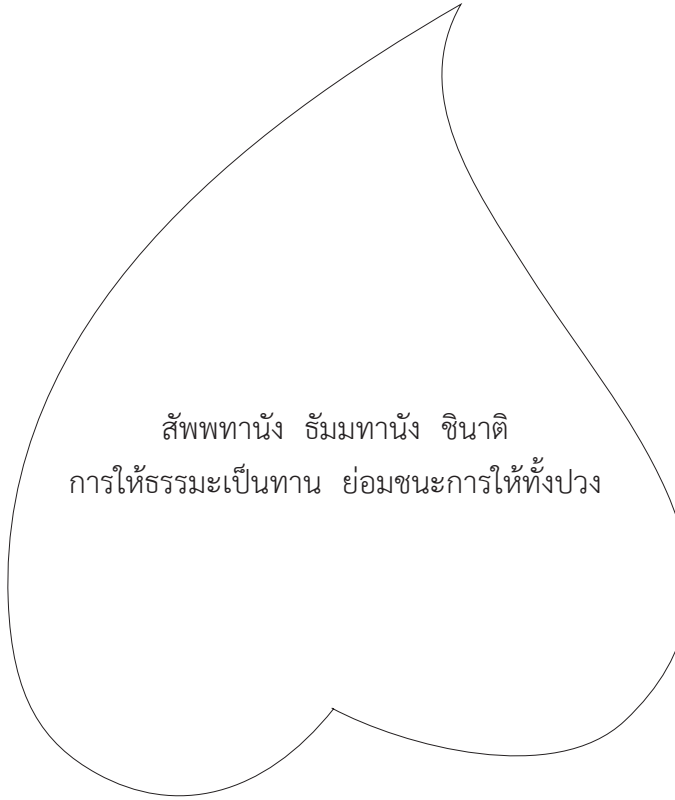

สัพพทานัง ธัมมทานัง ชินาติ
การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง